JOSIP BROZ TITO — SABRANA DJELA

ODBOR ZA IZDAVANJE SABRANIH DJELA JOSIPA BROZA TITA

Ljupčo Arsov, predsjednik, dr Vladimir Bakarić, Anka Berus, Rodoljub Čolaković, Radivoje Davidović, Stane Dolanc, Veselin Đuranović, Aslan Fazlija, Slavko Janevski, Lazar Koliševski, Nandor Major, Petar Matić, Miha Marinko, dr Miroslav Pečujlić, dr Ivan Perić, dr Pavle Savić, Petar Stambolić, Lidija Šentjurc, Franc Šetinc, dr Mijat Šuković, dr Marko Šunjić, dr Arif Tanović, Fabijan Trgo, Mihajlo Zvicer, Drago Vukša, sekretar Odbora

REDAKCIJA ZA IZDAVANJE SABRANIH DJELA JOSIPA BROZA TITA

David Atlagić, Ismail Bajra, dr Dušan Bilandžić, dr Drago Borovčanin, mr Milovan Bosić, Slobodan Bosiljčić, dr Velimir Brezovski, dr Pero Damjanović, dr Tone Ferenc, dr Branko Gligorijević, zamjenik glavnog i odgovornog urednika, dr Danilo Kecić, dr Milan Matić, Veljko Miladinović, Pero Morača, dr Ivan Perić, dr Branko Petranović, dr Nikola Popović, zamjenik glavnog i odgovornog urednika, dr Miljan Radović, dr Stanislav Stojanović, Fabijan Trgo

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
dr Pero Damjanović

SEKRETAR REDAKCIJE
mr Enes Milak

NAUČNA PRIPREMA
INSTITUT ZA SAVREMENU ISTORIJU
BEOGRAD

TOM 25

*Istraživanja, napomene,
hronologija i priprema za štampu*
MILOVAN DŽELEBDŽIĆ

JOSIP BROZ TITO
SABRANA DJELA

TOM DVADESET PETI

16. NOVEMBAR 1944 — 13. JANUAR 1945.

IZDAVAČKI CENTAR »KOMUNIST«, BEOGRAD
BEOGRADSKI IZDAVAČKO-GRAFIČKI ZAVOD, BEOGRAD
IZDAVAČKO KNJIŽARSKO PODUZEĆE »NAPRIJED«, ZAGREB

BEOGRAD 1982.

PREDGOVOR

Titovi radovi koji se objavljuju u ovom tomu nastali su od 16. novembra 1944. do 13. januara 1945. U to vrijeme gotovo su u potpunosti oslobođeni krajevi istočno od Drine, kao i cijela Dalmacija, zahvaljujući izvanrednoj pobjedi 8. korpusa NOVJ u kninskoj operaciji. Takođe je bila oslobođena i Vojvodina, osim manjeg dijela zapadnog Srema. Jugoslovenski dio Baranje oslobođen je poslije tronedeljnih veoma teških i krvavih zajedničkih borbi sovjetskih jedinica i 51. vojvođanske udarne divizije NOVJ protiv fašističkih njemačkih i mađarskih trupa u bici za batinski mostobran.

U ovome periodu antihitlerovska koalicija na svim frontovima bilježila je vidne uspjehe. Doduše, na zapadnom frontu došlo je i do privremene krize poslije njemačke ofanzive u Ardenima, poznate pod šifrovanim nazivom »Wacht am Rhein« (»Straža na Rajni«). Nijemci su u početku postigli izvjesne rezultate, ali su zapadni saveznici ipak uspjeli da zaustave njemačko napredovanje i pređu u protivofanzivu početkom 1945, u vrijeme kada je i Crvena armija, da bi olakšala položaj Saveznika na zapadnom frontu, prešla u zimsku kampanju preduzimanjem krupnih operacija od Visle prema Odri 12. januara 1945. s ciljem da oslobodi Varšavu i izbije na Odru, odnosno na bliže prilaze Berlinu. Istovremeno na frontu u Italiji zavladalo je privremeno zatišje. Poslije neuspješnih pokušaja savezničkih armija u decembru 1944. da zauzmu Bolonju, front se početkom januara 1945. stabilizovao od jadranske do ligurijske obale na liniji Ravena—Faenca—Masa.

Na jugoslovenskom ratištu, jedinom ratištu u to vrijeme na Balkanu, jedinice NOVJ postigle su krupne rezultate. Pored oslobođenja istočnih krajeva zemlje, postojala je velika slobodna teritorija između Save i Drave, u Baniji i na Kordunu, u Lici i Gorskom kotaru, kao i u većem dijelu Slovenije. Neprijatelj je uglavnom u zapadnim krajevima zemlje pokušavao da održi najvažnije komunikacije i veće garnizone kako se ne bi poremetio njegov sistem odbrane na južnom boku istočnog fronta. U Jugoslaviji je potkraj 1944. godine formiran jedinstveni jugoslovenski front na Dravi, u Sremu i u dolini Drine i dalje istočno od Sarajeva prema Mostaru i prema južnoj Lici i Zadru. Taj front je bio dio opšteg savezničkog strategijskog fronta oko hitlerovske Njemačke i on je na svojevrstan način povezivao sovjetski front sa savezničkim frontom

preko Jadrana u Italiji. Na taj način Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije imala je veoma važan i odgovoran zadatak na spoju između savezničkih frontova.

U takvim uslovima razvijala se i Titova vojna i politička djelatnost. U periodu od 16. novembra 1944. do 13. januara 1945. veoma su značajna tri Titova govora.

Prvi govor Tito je održao 16. novembra 1944. na Prvom kongresu Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Srbije. U svom podužem izlaganju on je odao priznanje srpskoj omladini i omladini Jugoslavije naglašavajući da nikad neće biti moguće dovoljno ocijeniti ulogu koju je omladina Jugoslavije, a u prvom redu omladina Srbije, odigrala u velikoj borbi za opstanak i slobodu naših naroda. Tom prilikom Tito je omladini Jugoslavije ukazao na nove zadatke koji su se pred nju postavljali u vezi s izgradnjom razorene zemlje, jasno nagovještavajući da se od omladine očekuje da po oslobođenju zemlje bude svuda na prvom mjestu kao »naša nova armija«, armija rada, »koja će stvoriti i sebi i budućim pokoljenjima bolju i srećniju budućnost«. Tito je pozvao omladinu »da bude nadahnuta jednom idejom — idejom jedinstva i bratstva slobodne Jugoslavije i idejom bolje budućnosti jedne istinski federativne Jugoslavije«.

Drugi govor Tito je održao 21. novembra prilikom obrazloženja predloga o amnestiji za četnike Draže Mihailovića i hrvatske i slovenačke domobrane, ističući pri tom da se taj predlog ne odnosi na one koji su vršili zločine nad narodom. Iz Titovog predloga izbijaju duboka humanost i vjera u ljude i u mogućnost da svako ima šansu da ispravi svoje greške. Tito u ovom govoru nije prebacio svu težinu odgovornosti na ona lica za koja je Predsjedništvu AVNOJ-a predložio amnestiju, već je uzroke njihove krivice tražio u politici bivšeg vladajućeg velikosrpskog, hegemonističkog režima. U ovom obrazloženju predloga o amnestiji Tito je dao iscrpnu analizu raznih kontrarevolucionarnih i kvislinških grupacija u zemlji počev od nedićevaca preko ustaša i četnika do domobrana, ukazujući i na odgovornost bivših građanskih partija i njihovu kolaboraciju s okupatorima. Pri tome je istakao da predlog za amnestiju »predstavlja novi dokaz snage i jedinstva naših naroda« i ujedno sredstvo protiv svih onih koji siju »sumnju u naša demokratska načela, u našu pravdu«.

Dvadeset devetog novembra 1944. predsjednik Predsjedništva AVNOJ-a dr Ivan Ribar uručio je Titu Orden narodnog heroja Jugoslavije koji mu je dodijelio AVNOJ 19. novembra na predlog Velike antifašističke skupštine narodnog oslobođenja Srbije. Tito je prilikom prijema tog ordena u svom govoru naglasio da je to visoko odlikovanje priznanje ne samo njemu već i »svim onim znanim i neznanim herojima koji su položili živote u toku tri i po godine ove teške krvave borbe«.

U ovom razdoblju Tito je potpisao (1. januara 1945) naredbe o formiranju 1, 2. i 3. armije, prvih armija Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Stvaranje ovih krupnih strategijskih formacija NOVJ pada u vrijeme kada je ona već imala 59 divizija s oko 650 000 vojnika, a značilo je dalji korak u razvoju revolucionarne Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije.

Potpuno oslobođenje velikog dijela zemlje zahtijevalo je i donošenje odgovarajućih regulativa za odnose u oblasti društvene, privredne i druge djelatnosti. To se kao zadatak postavljalo pred organe narodne vlasti i Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije kao revolucionarnu vladu jugoslovenskih naroda. U tom smislu je predsjednik NKOJ-a maršal Tito s povjerenicima Nacionalnog komiteta donio mnoge propise. Uz njegovu saglasnost donijete su odluke o osposobljavanju za rad većeg broja industrijskih preduzeća, o radničkim platama, o određivanju kredita za davanje novčane pomoći neobezbijeđenim porodicama boraca i poginulih boraca NOV i POJ i porodicama žrtava fašističkog terora, o povećanju invalidskih prinadležnosti, o postavljanju delegata u advokatskim komorama, o povećanju invalidnine borcima iz prvog svjetskog rata i aprilskog rata od 1941, o privremenom regulisanju prinadležnosti službenika, stalnih radnika i nadničara na radu kod povjereništava NKOJ-a, o osnivanju Privrednog savjeta NKOJ-a itd., bez čega se ne bi mogao razvijati normalan život u oslobođenim krajevima. To je bio težak zadatak, koji su povjereništva NKOJ-a uz Titovu pomoć savjesno ispunila. Ta normativna akta bilježe se u Hronologiji, dok se u osnovnim Titovim radovima donosi samo nekoliko takvih dokumenata koje je Tito sam potpisao budući da oni označavaju rađanje nekih novih institucija koje će kasnije u novoj Jugoslaviji biti od značaja ili se odnose na veću demokratizaciju sudstva i slično.

Tito je u pomenutom periodu imao takođe mnogo sastanaka sa šefovima savezničkih vojnih misija, posebno s Maklinom, u vezi s problemima koji su se pojavili u odnosima sa Saveznicima. Posebne teškoće su iskrsle u vezi s korišćenjem aerodroma kod Zadra i pomorskih luka u Splitu, Šibeniku i Zadru. Saveznici su imali ambiciozne planove, naročito dok je general Vilson bio vrhovni saveznički komandant na Sredozemlju. Njegova komanda je planirala da se na dalmatinskoj obali u rejonu Zadra stvori jedan veoma jak mostobran s oklopnim jedinicama u cilju dejstava u pozadini njemačkog fronta u Jugoslaviji prema sjeveru i sjeverozapadu. Štaviše, Saveznici su pribjegli provokacijama upućivanjem svojih ratnih brodova, bez odobrenja Vrhovnog štaba NOV i POJ, u splitsku i zadarsku luku, pa se u vezi s tim otvorio problem na koji se odnosi više Titovih naređenja. Tako iz dokumenata objavljenih u ovom tomu saznajemo da je Tito nastojao na pronalaženju najpovoljnijih rješenja toga problema, ali i da je imao energičan stav u pogledu očuvanja teritorijalnog integriteta i suvereniteta nove Jugoslavije.

U vezi s tim Tito je imao više sastanaka s Ficrojem Maklinom, šefom britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ, pa se neki dokumenti o tim sastancima i Maklinovim razgovorima s Titom objavljuju u *Prilozima* uz ovaj tom, kao i Titova prepiska s Čerčilom.

Dobar dio tih dokumenata čuva se u britanskom arhivu Public Record Office.

U ovom tomu objavljuje se i više dokumenata vezanih za Beogradski sporazum Tito—Šubašić od 1. novembra 1944. To su, prije svega, dva dokumenta koja su potpisali Tito i Šubašić 7. decembra 1944. u Beogradu kao dodatne sporazume (anekse) u vezi s održavanjem slobodnih izbora za Ustavotvornu skupštinu, s raspolaganjem kraljevom imovinom u zemlji i s postupkom u slučaju smrti jednog od kraljevskih namjesnika. Drugi dokumenti govore o prvim koracima koje je Tito preduzimao preko šefa Vojne misije NOVJ u Londonu general-majora Vladimira Velebita u vezi s realizacijom Beogradskog sporazuma.

U ovom tomu nalaze se i dokumenti o planovima za stvaranje federacije s otečestvenofrontovskom Bugarskom. Pregovori o stvaranju zajedničke države počeli su još u decembru 1944, a ideja o obrazovanju federacije potekla je od Staljina za vrijeme Titovog boravka u Moskvi od 21. do 28. septembra 1944. Tito je rukovodio izradom jugoslovenskog projekta koji se zasnivao na principu po kojem Bugarska može biti samo federalna jedinica ravna drugima. S bugarske strane u pregovorima su učestvovali Trajčo Kostov i Kimon Georgijev. Za održavanje kontakata s bugarskim predstavnicima u Sofiji bili su zaduženi Edvard Kardelj, Moša Pijade i Vladimir Popović, šef Vojne misije NOVJ u Sofiji i delegat CKKPJ. Kardelj je posebno više puta odlazio na sastanke u Sofiju da bi se usaglasili projekti i postigao odgovarajući sporazum. Taj sporazum o federaciji trebalo je da bude potpisan početkom 1945. Pošto do tada nije bila postignuta puna saglasnost, potpisivanje sporazuma je bilo odloženo za drugu polovinu januara iste godine. Međutim, kako se o stvaranju zajedničke federativne države čulo u javnosti, Britanci su uložili protest, te je tako u februaru 1945. definitivno otpalo potpisivanje ma kakvog sporazuma. O svemu tome sačuvano je samo nekoliko Popovićevih depeša i jedno Kardeljevo pismo od decembra 1944, tako da sve pojedinosti o vođenju razgovora u Sofiji i Moskvi (u Moskvu k Molotovu u vezi s tim pitanjem išao je i Moša Pijade) do sada nisu poznate.

U *Prilozima* se objavljuje 15 dokumenata, najviše britanskog porekla. U tim dokumentima se iznose i više osvetljavaju problemi u vezi s pomorskim i vazduhoplovnim bazama na Jadranu, Titovi stavovi o tim pitanjima i postizanje odgovarajućih sporazuma. Tu je i Čerčilovo pismo od 3. decembra 1944. Osim toga, u *Prilozima* se donosi i odluka Predsjedništva AVNOJ-a od 19. novembra 1944. o odlikovanju Tita Ordenom narodnog heroja Jugoslavije, zatim odluka Predsjedništva

AVNOJ-a o amnestiji četnika i hrvatskih i slovenačkih domobrana, koja je donijeta na Titov predlog od 21. novembra 1944. Objavljuje se i jedno pismo CKKPJ upućeno partijskim i vojnim rukovodstvima u zemlji s obzirom na to da je Tito u izradi i usvajanju ovog važnog dokumenta imao značajnu, posebno konsultativnu ulogu.

U pomenutom razdoblju Tito je na vojnom planu imao dva veoma značajna sastanka sa savezničkim komandantima. Prvi sastanak održan je u Beogradu od 17. do 20. novembra 1944. s maršalom Tolbuhinom, komandantom 3. ukrajinskog fronta. O tome nisu sačuvani nikakvi pisani dokumenti. Sigurno je da su se tom prilikom Tito i Tolbuhin dogovorili o zajedničkim dejstvima jedinica 1. proleterskog korpusa NOVJ i sovjetskog 68. streljačkog korpusa na sremskom frontu i o formiranju nove 1. bugarske armije u istočnom Sremu i dijelu Bačke, kao i o njenom učešću u borbama na sremskom frontu krajem decembra 1944. Svakako su razmatrani svi aspekti dalje zajedničke saradnje po završetku bitke za batinski mostobran i oslobođenju Baranje, položaj i zadaci jedinica NOVJ na frontu na Dravi i pitanja njihovog odnosa prema jedinicama Crvene armije, te učešća manjih snaga Crvene armije u dejstvima na virovitičkom mostobranu.

Drugi važan sastanak je održan, takođe, u Beogradu 7. decembra 1944. između Tita i vicemaršala Vilijama Eliota, savezničkog komandanta Balkanskih vazduhoplovnih snaga. Na sastanku su razmatrani problemi u vezi s uspostavljanjem vazduhoplovne baze u rejonu Zadra i nastalim incidentima, u vezi s brojem savezničkih vojnika za stvaranje planiranog mostobrana u Dalmaciji, o korišćenju pomorskih luka za potrebe savezničkih brodova, posljedicama bombardovanja nekih jugoslovenskih gradova od strane savezničkih vazduhoplovnih snaga i spremnosti Saveznika da pruže odgovarajuća obeštećenja, kao i u vezi s daljom pomoći Saveznika Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije i školovanjem pilota. U stvari, to je bila samo razmjena mišljenja, dok su ključna pitanja ostala da ih riješe Tito i novoimenovani saveznički vrhovni komandant na Sredozemlju feldmaršal Harold Aleksander.

Na planu raznih drugih aktivnosti Tito je mnogim radiogramima regulisao niz pitanja personalne prirode, pitanja informisanja, saradnje sa savezničkim vojnim misijama, čišćenja luka od mina, obezbjeđenja jadranske obale, snabdijevanja jedinica itd. Od posebne važnosti bila je njegova direktiva upućena Glavnom štabu Makedonije za čišćenje zapadnih dijelova Makedonije od albanskih kvislinga-balista u sadejstvu s jedinicama Operativnog štaba NOV I PO za Kosovo i Metohiju. Takođe je bilo značajno Titovo naređenje za formiranje Južne operativne grupe divizije NOVJ za dejstva u dolini Drine, kao i za formiranje 15. udarnog korpusa za dejstva u Sremu.

U vrijeme kada je njemački 34. armijski korpus preduzeo iznenadan napad na 21. srpsku udarnu diviziju 1. armije NOVJ na sremskom

frontu početkom januara 1945, značajne su bile Titove odluke za preduzimanje mjera u cilju suzbijanja ovog neprijateljskog napada, kojom prilikom su 21. diviziji nanijeti ozbiljni gubici. Tito je, takođe, u većem broju naređenja davao potrebna uputstva i za dejstva 2. udarnog korpusa NOVJ u borbama protiv opkoljenog njemačkog 21. brdskog armijskog korpusa u Crnoj Gori.

Krajem decembra 1944. Tito je izdao niz naređenja kojima je regulisao pitanje obuke novomobilisanih boraca, popune operativnih jedinica, formiranja dopunskih brigada i izvođenja nastave u njima, kao i formiranja dviju vazduhoplovnih divizija NOVJ, ali o tome nije sačuvana nikakva dokumentacija.

I pored mnogih državnih, vojnih i partijskih poslova, Tito je nalazio vremena da prima razne delegacije iz oslobođenih krajeva i da s njima razgovara, kao i da obiđe pripadnike 2. proleterske divizije u njihovim kasarnama u Beogradu i bolesne i ranjene borce NOVJ i Crvene armije u Glavnoj vojnoj bolnici u Beogradu, koja je postala središte za lečenje i rehabilitaciju bolesnih i ranjenih boraca NOVJ iz svih krajeva zemlje. I ovom prilikom došla je do izražaja velika Titova briga za bolesne i ranjene borce NOVJ, koju je on inače ispoljavao u toku cijele narodnooslobodilačke borbe. Tito ih je posjetio 1. januara 1945. zadržavajući se duže među najtežim ranjenicima na Hirurškom odjeljenju Glavne vojne bolnice. Tada je u Titovom prisustvu uz prigodan program otvoren i Kulturni dom bolnice.

I u ovom tomu za Titovu autorizaciju tekstova važe iste napomene koje su date u predgovoru 23. toma.

Milovan Dželebdžić

JOSIP BROZ TITO — SABRANA DJELA

16. novembar 1944 — 13. januar 1945.

[GOVOR ODRŽAN 16. NOVEMBRA 1944. NA PRVOM KONGRESU UJEDINJENOG SAVEZA ANTIFAŠISTIČKE OMLADINE SRBIJE][1]

Drugovi i drugarice!

Omladino Srbije!

Dozvolite mi da vam prije otvaranja ovog vašeg kongresa kažem nekoliko riječi. (»*Živeo! Živeo!*«) Osjećao sam da mi je dužnost da dođem ovamo i da vas pozdravim u ime Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda, u ime onih heroja koji nisu mogli da budu danas ovdje jer su dali svoje živote za slobodu naroda Jugoslavije. (*Cela sala ustaje i kliče:* »*Slava im!*«.)

Mi dugujemo omladini Srbije vrlo mnogo. Narodi Jugoslavije duguju svojoj omladini vrlo mnogo. Nikada neće biti moguće dovoljno ocijeniti onu ulogu koju je omladina Jugoslavije, a u prvom redu omladina Srbije, odigrala u ovoj velikoj oslobodilačkoj borbi za opstanak i slobodu naših naroda. Godine 1941, ovdje, na ulicama Beograda, mladići i djevojke, skoro djeca, na poziv Komunističke partije (*jednodušni poklici:* »*Živela!*«), pošli su u borbu (*dvoranom se prolama* »*Partija! Partija! Partija!*«) ne štedeći svoje mlade živote.[2] Omladina u Beogradu, omladina u Kragujevcu, omladina u Valjevu, omladina u Užicu, omladina u Požarevcu, omladina u svim gradovima Srbije, omladina srpskih sela – digla se i pošla u borbu protiv najvećeg neprijatelja i srpskog i svih naroda Jugoslavije — njemačkog okupatora i njegovih slugu. Kad idu u borbu ljudi, vojska koju je država stvorila, odrasli ljudi, onda je to dužnost prema svojoj otadžbini, onda je to dug svakog građanina i rodoljuba. Ali, kad bez mobilizacije, dobrovoljno, djeca od 12, 14, 15 i 16 godina idu u borbu, znajući da će u njoj poginuti — onda je to više nego dug prema domovini, onda je to natčovječanski heroizam mladih ljudi, koji žrtvuju sebe, iako još nisu upravo ni stupili u život — da bi buduća pokoljenja bila srećna. (*Jednodušni povici:* »*Tako je! Živeo!*«)

Omladino Srbije!

Ja sam srećan što vam mogu ovo priznati:

Bila si nosilac one velike naše ideje bratstva i jedinstva naroda Jugoslavije.

Gledao sam omladinu Srbije ne samo u borbi u Srbiji, gdje smo počeli; ja sam je gledao u borbi po najtežoj studeni, skoro polubosu

u Bosni 1941. i 1942. godine; vidio sam je u Bosanskoj krajini, u Dalmaciji, svuda.[3]

Svuda je ona bila u prvim redovima. Dostojno se pokazala, kao dostojna nasljednica svojih predaka, srpskih ustanika, srpskih heroja. Danas one žrtve koje su dali vaši drugovi koji su pali u borbi zahtijevaju od vas, mladih iz Srbije, da produžite njihovo djelo za koje su oni dali svoje živote. (*Jednodušan odziv: »Hoćemo! Hoćemo!«*) Oni ne mogu da dijele ovu sreću, danas, zajedno s nama, ovdje, i utoliko je veći vaš dug prema njima. Oni su otišli i treba da dođu drugi, treba da produžimo borbu za potpuno oslobođenje naše napaćene domovine; moramo da produžimo djelo na izgradnji naše razorene zemlje. (*Jednodušan odziv: »Hoćemo! Hoćemo!«*)

Ja sam došao danas ovamo ne da vam govorim o tome kako je Srbija već slobodna i kako će sve sada biti lako i lijepo; ja sam došao ovamo da pred vas stavim nove zahtjeve, nove zadaće koje vi treba da izvršite jer to traže žrtve koje su pale za one ideje za koje vi treba da se borite i da ih ostvarite. (*Jednodušan odziv: »Hoćemo! Hoćemo!«*)

Ja sam uvjeren — jer vjerujem vama, omladini Srbije — da ćete vi časno izvršiti svoj dug prema svojim palim drugovima, prema svome narodu i prema žrtvama koje su već date u ovoj velikoj borbi. (*»Hoćemo! Hoćemo!«*)

Pred nama ima još teških zadataka. To i hoću da vam kažem. Vi morate biti spremni na natčovječanske napore ne samo u borbi s oružjem u ruci. Tu je sad već lakše, tu smo najvišu tačku napora prešli — ovdje je s nama herojska Crvena armija.[4] (*Svi prisutni ustaju i dvoranom se prolama: »Živela Crvena armija!«*) Ovdje je danas pola miliona Narodnooslobodilačke armije naroda Jugoslavije,[5] sve bolje i bolje naoružane;[6] s nama su naši veliki saveznici![7] (*Poklici: »Živeli! Nismo sami!«*)

Ali pred vama stoji zadatak izgradnje naše zemlje, naše razorene zemlje. Kao što smo se mi 1941. godine — u nejednakoj borbi — oslonili na omladinu i nismo pogriješili i uspjeli smo, tako se i sada oslanjamo na omladinu i uvjeren sam da ćemo uspjeti. Svuda gdje je potrebno stvarati unosite isti elan koji ste imali na bojnom polju, kada je trebalo da se ogledate s neprijateljem. Pjesma se orila u jeku borbe i u najtežim časovima našim. Ta mladalačka pjesma neka se ori i pri radu, u stvaranju još ljepšeg i boljeg života no što smo [ga] imali i no što je bio.

Mi nećemo više onakvu Jugoslaviju kakva je bila prije ovoga rata. Mi hoćemo cvatuću zemlju, u kojoj će mlade generacije imati sve što je potrebno za njihov pun razvitak, da se posveti svako onome zvanju koje želi.

Omladino Srbije! Danas su naše željeznice razorene — treba graditi željeznice. Naši su mostovi porušeni — treba graditi mostove. Naši su putevi porušeni — treba graditi puteve. Naši su gradovi bez ogreva — treba ih snabdjeti ogrevom. Imamo stotine i stotine teških nedaća,

stotine zadataka koje moramo riješiti. To nije stvar može biti samo nekog odbora, nego i vaša stvar. Vaše oči i vaše ruke moraju se svugdje vidjeti, svugdje doprinijeti svoj udio. I da bismo mogli dokrajčiti ovu borbu, mi moramo raditi na izgradnji naše domovine. (*Jednodušan odziv: »Hoćemo! Hoćemo!«*)

Kad svršimo s mrskom osvajačem, kada oslobodimo potpuno našu zemlju, računamo na vas da ćete biti svuda gdje je najteže i kuda ćemo vas zvati. (*Jednodušan odziv: »Hoćemo! Hoćemo!«*) Vi ste naša nova armija, armija rada, koja će stvoriti i sebi i budućim pokoljenjima bolju i srećniju budućnost. (*Opšte burno odobravanje i povici: »Tako je!«*)

Prema tome, drugovi i drugarice, kada na ovom vašem kongresu, veličanstvenom kongresu, pristupite radu, vi treba da se pozabavite svim tim stvarima. Ja sam govorio ovdje o vašim zadacima. To su vaše dužnosti.

Ali moram da kažem da vi imate i prava, a ta su prava: da omladina i u toku ovoga rada i ovih napora ima pune mogućnosti da se prossvjećuje, intelektualno razvija, da ima ono što je mladosti potrebno, to jest da se i veseli. Ja mislim da me niste krivo razumjeli. Omladina treba zabave: treba da razvija sport radi razvijanja fizičke snage; ona mora imati osim svojih škola i razne druge kulturne institucije. To tražite i postavite ovdje na kongresu, tražite od vaših organa narodne vlasti. (*Povici: »Tako je!« Burno klicanje: »Živeo Tito!«*)

Naša narodna vlast (*»Živela!«*), razumije se, mora voditi brigu o omladini. Ali ako bi ona što propustila tu i tamo, ako bi ona što zaboravila i ako neće ponekad da vas sasluša, dođite k nama i kažite: tako i tako. Jer mi hoćemo, jer mi znamo da s mladošću i s mladom generacijom možemo postići ciljeve i ideale za koje smo se borili, jer znamo da mlade generacije mogu postići ideale za koje smo se borili, jer znamo da mlade generacije ulaze u ovu borbu sa čistim srcem i željom da stvore i sebi i svima budućim pokoljenjima bolju budućnost. Omladina nije zatrovana raznim političkim ili raznim drugim idejama, mislim politikanstvom — protiv narodnih ideja. Ona mora da bude nadahnuta jednom idejom, — idejom jedinstva i bratstva slobodne Jugoslavije i idejom stvaranja bolje budućnosti jedne istinski federativne Jugoslavije (*»Živela federativna Jugoslavija!«*). Ta ideja mora da vlada našom omladinom, jer sad nije vrijeme za politiziranje ili za okupljanje oko ove ili one partije. Mi imamo jednu jedinstvenu organizaciju u Jugoslaviji, a to je Narodni front Jugoslavije, oko koga treba svi da se okupe. (*»Živeo Narodni front!«*)

Narodni front je spasao Jugoslaviju. Narodni front je spasao naš narod od propasti i, iako smo onda još bili slabi, taj front je ipak stvorio novu i srećnu Jugoslaviju, jer je to partija u koju se sliva sva rodoljubiva omladina, jer je to partija svih poštenih Jugoslovena od mladosti pa do daljih zrelih godina. Takvu organizaciju mi hoćemo,

a ko neće takvu organizaciju, znači da on ne želi dobro svojoj omladini i da ne želi dobro svojoj otadžbini. (*Burni usklici: »Tako je!«*)

Dozvolite mi da vas na kraju svoga govora još jedanput pozdravim i da vam napomenem: čuvajte sve one tekovine koje su toliko mnogo koštale, koje su koštale toliko dragocjenih mladih života. (*»Slava im!«*)

Neka živi naša omladina Srbije! (*»Živela!«*)

Neka živi omladina Jugoslavije u bratskoj i jedinstvenoj federativnoj Jugoslaviji! (*»Živela!«. Burni aplauz s uzvicima i skandiranjem: »Živeo Tito!« Skandiranje: »Heroj Tito!«*)

»Борба«, 16. novembar 1944.

[ŠTABU MORNARICE NOVJ]

16. novembar 1944.
[Beograd]

Saveznici se žale da imaju teškoća pri predavanju materijala u lukama. Odredite odgovorno lice za prihvaćanje doturenog materijala.[8] Odobrite grupi pukovnika Norisa i članova Rikrout, Berč rad na čišćenju luka u Splitu, Šibeniku i Zadru i njihovom osposobljavanju za prihvaćanje materijala.[9]

A-VII, k. 523, reg. br. 12-2.

[ŠTABU 8. KORPUSA NOVJ]

16. novembar 1944.
[Beograd]

Odobrava se rad u radionici Prve tenkovske brig[ade] majoru Petersonu i jednom naredniku.[10]

A-VII, k. 523, reg. br. 12-2.

[ŠTABU 8. KORPUSA NOVJ]

16. novembar 1944.
[Beograd]

Grupi Amerikanaca pukovnicima Botvelu, Herisu, potpukovniku Beriju, kapetanima Đulespiju, Ketoniju i naredniku Klonovskom odobrava se pregledanje mjesta za aerodrom u okolini Zadra.[11]

A-VII, k. 532, reg. br. 12-2.

SAOPŠTENJE KABINETA PREDSJEDNIKA NACIONALNOG KOMITETA OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE O SJEDNICI NACIONALNOG KOMITETA

Sedamnaestog novembra 1944. održana je sednica Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije pod predsedništvom maršala Tita.

Na sednici je pretresan niz hitnih privrednih i finansijskih pitanja radi osposobljavanja većeg broja industrijskih preduzeća važnih za narodnu privredu. Donete su konkretne odluke o regulisanju radničkih nadnica i plata privatnih nameštenika. Plate državnih činovnika u razmatranju su i po njima će se doneti blagovremeno odluka.

Po nalogu Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, Vrhovni štab NOV i POJ izradiće detaljan predlog o platama oficira i političkih radnika Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda, kao i predlog o pomoći ratnim invalidima, ratom nastradalim partizanskim porodicama.

17. novembar 1944.
[Beograd]

»Политика«, 19. novembar 1944.

[ŠTABU MORNARICE NOVJ]

17. novembar 1944.
[Beograd]

Mi [smo] odobrili Saveznicima da očiste mine u dalmatinskim lukama. Prema tome, i vi vršite ovo odobrenje.[12] Nismo odobrili nikakav dolazak krstarica, stvaranje kancelarija na obali, niti su oni tražili odobrenje za to.[13]

A-VII, k. 2076, reg. br. 8-1.

[ŠTABU 8. KORPUSA NOVJ]

17. novembar 1944.
[Beograd]

Hitno javite koliko je proteklo vremena od oslobođenja Zadra do njegovog bombardovanja od strane Saveznika. Dajte detalje. Vaša ranija depeša nije precizna.[14]

A-VII, k. 523, reg. br. 12-2.

[ŠTABU 1. JUGOSLOVENSKE BRIGADE NOVJ]

Po ukazanoj potrebi službe naređujem sljedeće izmjene u Štabu 1. brigade NOVJ (formirane u Sovjetskom Savezu):

1. Potpukovnik *Marko Mesić*, komandant brigade, premješta se u Artiljerijsko odjeljenje Vrhovnog štaba NOV i POJ.

2. Kapetan *Prišlin Marjan*, načelnik štaba, stavlja se na raspolaganje I proleterskom korpusu NOVJ.

3. Za komandanta brigade postavlja se major *Mikšić Stevo*, do sada zamjenik komandanta XIII proleterske brigade.

4. Za načelnika štaba postavlja se kapetan *Tomić Nikola*, do sada ađutant I proleterske divizije.

Preuzimanje dužnosti po gornjem naređenju izvršiti odmah po prijemu ove naredbe.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

17. novembar 1944.
[Beograd]

Vrhovni komandant
Narodnooslobodilačke vojske i
partizanskih odreda Jugoslavije
maršal Jugoslavije
J. B. Tito

A-VII, k. 791, reg. br. 23-1.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE]

18. novembar 1944.
[Beograd]

Direktive:

1. Potrebno je što prije likvidirati arnautske bande[15] u gornjem Vardaru i na zapadnoj granici čvrsto se povezati s albanskim partizanima.[16]

2. S potrebnim snagama nastavite gonjenje neprijatelja ka Kosovu i Metohiji. Uopšte na ovaj pravac treba odrediti jedan vaš udarni korpus koji će s ostalim našim snagama nastaviti operacije k zapadu.[17] Te vaše snage treba da potpomognu u likvidaciji arnautskih bandi na Kosmetu, kao i u organizovanju naših jedinica na tom sektoru.[18]

3. Od ostalih snaga formirati još jedan korpus, koji će imati broj XVI.[19] Zadatak je tih snaga da čvrsto drže naše južne granice i da osiguraju bezbjednost u Makedoniji.

4. Treba organizovati vojnu oblast na cijeloj teritoriji. Mobilisati sva godišta od navršene 17. do 30. god. Potreban broj mobilisanih uvrstiti u jedinice, a od ostalih formirati dopunske bataljone za obuku u pojedinim mjestima. Uopšte treba nastojati da sve jedinice prođu kroz kraće ili duže kurseve vojne obuke.

5. Nastojati da se jedinice što bolje snabd[iju] oružjem i opremom.

A-VII, k. 26, reg. br. 9-3/12.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE]

18. novembar 1944.
[Beograd]

Mesićeva brigada po našem naređenju došla u Beograd.[20]

A-VII, k. 372, reg. br. 35-10/1.

GENERAL-LAJTNANTU TERZIĆU [VELIMIRU] ZA MEŠTEROVIĆA [ĐURU, MOSKVA]

Ponesite sa sobom što više literature[21] i projekt za organizaciju glavne sanitetske uprave.[22]

18. novembar 1944. Maršal Tito
[Beograd]

A-VII, k. 57-4, reg. br. 4-79/1. *Prevod s ruskog*

GENERAL-LAJTNANTU TERZIĆU [ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U MOSKVI]

Predlažemo tri teme za Erenburga [Ilju] za list »Politika«.[23]

1. Šta ruski čovjek osjeća u vezi s borbom naroda Jugoslavije.
2. O bratskoj solidarnosti naroda Jugoslavije i naroda SSSR-a.
3. Ruski pisci u otadžbinskom ratu.

18. novembar 1944. Maršal Tito
[Beograd]

A-VII, k. 57-4, reg. br. 4-80/1. *Prevod s ruskog*

GENERAL-LAJTNANTU TERZIĆU

Ja sam doznao da vi ljude iz broja 380 skojevaca koji su došli iz Teherana niste dali na učenje kao pilote, nego rasporedili na učenje kao tehničko osoblje.[24]

Ja sam protiv toga i tražim da se sva omladina, a osobito skojevci, obuči za letenje na šturmovicima i istrebiteljima*, jer nam je ona nužna za te dvije divizije koje nam je dao SSSR.

Za tehnički personal iskoristite starije ljude. Ako su vam nužni ljudi, mi ih možemo poslati.

Tražim da se moje naredbe izvršavaju.[25]

18. novembar 1944. Maršal Tito
[Beograd]

A-VII, k. 57-4, reg. br. 6-18/1. *Prevod s ruskog*

* Ruska riječ (lovac). — *Red.*

INTERVJU DOPISNIKU »ROJTERA« HARISONU

1. *Kakvi su Vaši utisci i Vaše misli kada ste se vratili u Beograd kao pobjednik?*

Razumije se da sam ja, kao i moji saradnici i borci Narodnooslobodilačke vojske i svi naši narodi, osjećao ogromnu radost što je taj namučeni grad oslobođen. Osjećao sam veliku radost i zbog toga, što poslije više od tri godine dolazim u oslobođeni Beograd, gdje smo ja i moji saradnici još u maju i junu 1941. godine stvarali plan za borbu protiv njemačkog i drugih okupatora. Činjenica da je Beograd oslobođen pokazuje da smo izvojevali veliku pobjedu, da se naš plan ostvaruje.

Mnogo me je interesovalo i zabrinjavalo za vrijeme ulaska u Beograd da li je grad jako razrušen, hoćemo li moći skoro uspostaviti život i obezbijediti stanovništvu najnužnije.

2. *Koji su najhitniji problemi koji Vam se sada nameću u oslobođenoj Jugoslaviji?*

Najhitniji problemi koji se stavljaju pred nas na oslobođenoj teritoriji jeste pitanje snabdijevanja stanovništva životnim namirnicama, ogrevom i drugim potrebama. To je najteža zadaća zbog toga što je naš saobraćaj potpuno porušen. Sve naše pruge i mostovi su uništeni. Vozni park odvukli su Nijemci, Mađari i drugi.

Već sada činimo ogroman napor da te teškoće savladamo. Tako je blagodareći sovjetskoj vladi i naporima oficira Crvene armije uspelo uz veliku opasnost dopremiti u Jugoslaviju 50 000 tona žita.[26] U sam Beograd već je stiglo 17 000 tona žita, što je dovoljno za ishranu svih Beograđana za više od šest mjeseci ako računamo po 400 grama brašna na čovjeka dnevno. Sada preduzimamo mjere da snabdijemo Beograđane ogrevom. I tu nam je Crvena armija priskočila u pomoć i stavila na raspolaganje mnogo stotina kamiona za snabdijevanje stanovništva i vojske.

3. *Na koji način mogu Saveznici — naročito Velika Britanija i Amerika, koje toliko duguju junačkom držanju narodnooslobodilačkih snaga u Jugoslaviji — najbolje da pomognu u neposrednim zadacima obnove Jugoslavije?*

Saveznici — Velika Britanija i Amerika — mogli bi nam pomoći morskim putem u namirnicama i odjeći za one krajeve gdje narod prosto

umire od gladi i studeni, a to su Dalmacija, Bosna i Hercegovina, Gorski kotar, Lika, Crna Gora i Slovenija. Sada je to veoma lako učiniti, jer je skoro cijela Dalmacija slobodna i neke su luke sposobne za prijem brodova. U tu svrhu bi se mogli upotrijebiti jugoslovenski trgovački brodovi koji plove u savezničkim konvojima.

Za obnovu naše zemlje potrebe su ogromne. Ovdje će nam biti neophodna pomoć naših Saveznika. Radi se o tome da je nemogućno čekati dok naša zemlja bude potpuno oslobođena, što je zadatak u prvom redu Narodnooslobodilačke vojske, već nam je ta pomoć potrebna odmah sada za obnovu krajeva koji su definitivno oslobođeni. Razumije se, nama je potreban još i ratni materijal za vođenje rata, naročito saobraćajna sredstva, kao kamioni, automobili itd., što smo mi odavno željeli, molili i tražili od Saveznika na osnovu Zakona o zajmu u najmu.[27] Moram da kažem da me prilično čudi da do sada u tome nismo uspjeli kod Saveznika.

4. *Do koje mjere granice nove Federativne Jugoslavije predviđene u odlukama AVNOJ-a znače izmjenu predratnih granica Jugoslavije?*

Pitanje granica mi oficijelno ne postavljamo do svršetka rata. Već odavno je cijelom svijetu poznato koji su to predjeli na kojima mi insistiramo da se pripoje svojoj matici. U odlukama AVNOJ-a govori se o tome samo uopšte, a potreban je materijal i naši zahtjevi biće predstavljeni na mirovnoj konferenciji.

5. *Da li očekujete da će Kominističка partija, zbog svojih ogromnih zasluga u oslobodilačkiom pokretu, odnijeti većinu na izborima koji će se održati poslije oslobođenja cijele zemlje?*

Ja sam već jednom objasnio da kada je riječ o narodnooslobodilačkom pokretu, onda to nije stvar samo Komunističke partije nego i svih onih pristalica raznih bivših partija koje su u ogromnoj većini pristupile narodnooslobodilačkom pokretu i danas sačinjavaju s Komunističkom partijom jednu političku organizaciju, da ne kažemo blok, koji se zove Narodni front. Taj Narodni front dobiće, po mom dubokom uvjerenju, na sljedećim izborima najmanje 80 procenata svih glasova.[28]

6. *Da li predviđate u skoroj budućnosti neku širu federaciju država nego što je obuhvaćeno u Federativnoj Jugoslaviji? Da li bi, na primjer, Bugarska mogla da uđe u takvu federaciju?*[29] *I Grčka, Albanija, na primjer?*[30]

Mi stvaramo u procesu ove narodnooslobodilačke borbe jednu bolju Jugoslaviju nego što je bila versaljska,[31] a to je demokratska federativna Jugoslavija. Svi dosadašnji napori išli su u pravcu stvaranja bratstva i jedinstva među narodima Jugoslavije. Naši napori su urodili plodom, jer svi naši narodi žele baš takvu Jugoslaviju. Ali naši narodi žele i najprijateljskije odnose s drugim balkanskim zemljama, u prvom redu s Bugarskom, Albanijom i Grčkom, što je u interesu i naroda tih zemalja.

7. *Da li ste zadovoljni tokom rata u Jugoslaviji? I uopšte u Evropi?*

Ja sam razvitkom rata u Jugoslaviji zadovoljan s obzirom na uspjehe naših jedinica i Crvene armije. Ja nisam dijelio mišljenje onih ljudi u inostranstvu koji su još prije mjesec dana govorili da će kroz nekoliko dana Jugoslavija biti slobodna, tj. da će je Nijemci napustiti.[32] Krupne njemačke snage iz Grčke i Albanije[33] povukle su se na jugoslovensku teritoriju i sada naša Narodnooslobodilačka vojska, zajedno s jedinicama Crvene armije i uz pomoć jedinica bugarske vojske, goni i uništava hitlerovske horde. Bilo bi pogrešno misliti da će Nijemci sami napustiti Jugoslaviju, jer se oni ukoliko su bliže Zapadu, sve upornije bore za svako iole značajnije uporište.

[Druga polovina novembra 1944,
Beograd]

»Политика«, 19. novembar 1944.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

19. novembar 1944.
[Beograd]

Nastojte da proširite i obezbijedite što širu vezu s Dalmacijom kako biste se snabdjeli materijalom. Bilo bi korisno brzo likvidirati Knin[34] i komunikaciju k Bihaću.

A-VII, k. 119-4, reg. br. 3-7/1.

[ŠTABU MORNARICE NOVJ]

19. novembar 1944.
[Beograd]

Mi smo dozvolili Englezima da u Dubrovniku drže samo 3 baterije s 12 topova i radi zaštite jedan komandos od 500 vojnika.[35] Obaviješteni smo da ima Engleza preko ovog broja, da uzimaju u zaštitu ustaške i četničke zločince i da su paralizovali i onemogućli našu vlast. Odmah odgovorite koliko ima Engleza u Dubrovniku i po čijem odobrenju.[36]

A-VII, k. 2076, reg. br. 8-1.

[ŠTABU 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

19. novembar 1944.
Nikšić*

1. Mi smo dozvolili Englezima da u Dubrovniku drže samo 3 baterije s 12 topova i radi zaštite jedan komandos od 500 vojnika.[37] Obaviješteni smo da ima Engl[eza] preko ovog broja, da uzimaju u zaštitu ustaške i četničke zločince i da su paralizovali i onemogućili našu vlast. *Zato* odmah odgovorite koliko Engleza ima u Dubrovniku i po čijem odobrenju.

2. Svu vlast u Dubrovniku uzmite odmah čvrsto u svoje ruke.

3. Englezi nemaju pravo da se miješaju u vaše stvari.

4. Englezi mogu samo u sporazumu s vama da vas potpomažu u pojedinim akcijama. Bez vašega znanja i odobrenja oni ne mogu izvoditi samostalno nikakve akcije. Javite sadašnji raspored Engleza.

5. Da li su do sada učestvovali u akcijama i kako su se ponašali.

6. Imajte u pripremi jednu diviziju koja bi u slučaju potrebe mogla brzo da likvidira svaki incident.[38]

A-VII, k. 394, reg. br. 21-76/2.

* Označeno je mjesto gdje je primljena depeša vrhovnog komandanta NOV i POJ poslata iz Beograda. — *Red.*

[ŠTABU 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

19. novembar 1944.
Nikšić*

1. Za obuku vazduhoplovaca u zemlji uputite odmah u Pančevo 100 omladinaca starih od 18. do 24. godine, zdravih, odanih, pismenih. Ukoliko bude više srednjoškolaca i radnika utoliko bolje.[39]

2. Ranije od vas traženi mladići predviđeni su za školovanje u Rusiji.[40] Ovo traženje nezavisno je od toga. I spiskove dostavite odvojeno.

3. Takođe uputite u Pančevo što prije sve staro stručno vazduhoplovno osoblje.

Pomenuto ljudstvo uputite preko Sandžaka.[41]

A-VII, k. 394, reg. br. 21-76/2.

---

* Označeno je mjesto gdje je primljena depeša vrhovnog komandanta NOV i POJ poslata iz Beograda. — *Red.*

[ŠTABU 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

19. novembar 1944.
Nikšić*

Borba za Kosovo i Metohiju ulazi u odlučujuću fazu.[42] Nijemci se žurno povlače preko Višegrada k Sarajevu. U Albaniji oni još drže Drač, Skadar, Kuks i Tiranu, gdje se vode ulične borbe. Po podacima, jedna div[izija] treba da se povuče u Boku.[43] Slažemo se s vašim izloženim planom rada. Temeljito porušite komunikacije na pravcu Nikšića i Dubrovnika. Na te pravce dovesti i postaviti što više teškog oružja. Ofanzivno dejstvovati. Nepr[ijatelj] je demoralisan. Obezbijedite gorivo, pa dejstvujte tenkovima.[44]

A-VII, k. 394, reg. br. 21-76/2.

* Označeno je mjesto gdje je primljena depeša vrhovnog komandanta NOV i POJ poslata iz Beograda. — *Red.*

[DIREKTIVA ZA IZBOR RUKOVODILACA ZA VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ]

20. novembar 1944.
[Beograd]

Naša vojska prerasla je u veliku armiju. U nju se uvode sva moderna tehnička sredstva i specijalne službe. Ukazuje se neminovna potreba za proširenjem i pojačanjem poslova V[rhovnog] š[taba]. Za rukovođenje tim poslovima uputite nam tri* sposobna, odabrana i pouzdana vojna rukovodioca. Oni moraju biti provjereni, krajnje odani našoj borbi. Taj broj treba da obuhvati rukovodioce koji će se moći rasporediti na razne štapske službe, službe za pojedine rodove vojske i specijalne struke. Oni će uzeti položaj načelnika odjeljenja, šefova odsjeka, šefova sekcija, zatim na rad za pojedine rodove oružja, vojne struke — ekonomsku, tehničku, sanitetsku, inžinjerijsku itd. Birati rukovidoice koji će stalno ostati u vojsci, koji mogu brzo shvatiti dobijene poslove i na njima se razvijati. Napominjem da će ovim drugovima s naše strane biti dodijeljeni rukovodioci koji su već upoznati s dotičnim poslovima. Nemojte shvatiti da to treba da budu profesionalni vojnici. Osnovno je mjerilo pouzdanost, odanost, čvrstina karaktera i moć razvijanja. Imajte u vidu da će ovim ljudima biti povjereni najdelikatiniji i najpovjerljiviji poslovi. Ako ima takvih ljudi van vojske, a odgovaraju gornjim uslovima, onda nam ih predložite. Poželjno je da budu viši oficiri, ali čin ne igra ulogu. Za svakog rukovodioca dostaviti detaljne karakteristike i za koju je vrstu posla najsposobniji.

Sve ljudstvo najhitnije uputite u Beograd.

A-VII, k. 26, reg. br. 9-4/12.

---

* Ova direktiva je upućena svim potčinjenim štabovima da svaki od njih pošalje po tri rukovodioca. — *Red.*

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

20. novembar 1944.
[Beograd]

Materijal koji se dotura u Split jeste ne samo za VIII i XI korpus već i za V bosanski i vaš IV korpus. Prema tome, treba raspodjelu vršiti pravedno.[45]

A-VII, k. 26, reg. br. 11-4/6.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE]

20. novembar 1944.
[Beograd]

Naredbu koju ste vi izdali u pogledu bugarske vojske o zabrani njenog kretanja noću odmah ukinite.[46] Isto tako obustavite vaš zahtjev za izdavanje ratnih krivaca jer je to stvar centralne vlade.

Prestanite sa zaoštravanjem odnosa s bugarskom vojskom, a sve sukobe i trvenja nastojte riješiti na licu mjesta pomoću ruskih oficira.[47] Vrlo je nezgodno što je čak preko sovj[etske] vlade moralo doći do takve intervencije da bi se izbjegli sukobi među vama i Bugarima.

Trebalo bi da Apostolski dođe u naš štab, a takođe i Bobi [Dobrivoje Radosavljević].[48]

A-VII, k. 26, reg. br. 9-4/12.

[ODGOVOR ČEHOSLOVAČKOM NARODNOM ODBORU U BEOGRADU]

Toplo vam zahvaljujem na srdačnom pozdravu povodom oslobođenja Beograda.[49]

Bratstvo i jedinstvo slavenskih naroda provjereno u borbi protiv vjekovnog neprijatelja Slavenstva zalog je srećnije budućnosti svih slavenskih naroda i nama bratske Čehoslovačke.

Svi slavenski narodi moraju napregnuti sve svoje snage da mrskom neprijatelju čovječanstva i Slavenstva zadaju posljednji udarac u zajednici sa svim slobodnim narodima koji vojuju za demokratiju.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

[Druga polovina novembra 1944, Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Политика«, 20. novembar 1944.

[OBRAZLOŽENJE PREDLOGA O AMNESTIJI]

21. novembar 1944.
[Beograd]

Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije riješio je da predloži Predsjedništvu Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije opštu političku amnestiju za četnike Draže Mihailovića, za hrvatske i slovenske domobrane koji su se do sada borili protiv Narodnooslobodilačke vojske i za one koji se još bore na strani okupatora, a spremni su da polože oružje.[50] Razumije se da ovaj predlog za amnestiju ne obuhvata one koji su organizovali ili izvršavali razne zločine nad narodom.

Zašto smatramo da je potrebno dati takvu amnestiju? Zato da bi se dala mogućnost svima zavedenima koji se nalaze u gore pomenutim formacijama ili ih pomažu da isprave svoje greške pred narodima i doprinesu svoj dio, iako vrlo kasno, u ovim posljednjim borbama za oslobođenje naše zemlje, koje je već vrlo blizu; da doprinesu svoj dio u budućoj izgradnji naše nove demokratske federativne Jugoslavije. Kako je došlo do toga da su se ti građani Jugoslavije, u najtežim danima historije naših naroda, našli na strani vjekovnih neprijatelja svoje zemlje i aktivno učestvovali protiv narodnooslobodilačkog pokreta? Uzroci leže u prošlosti, u vrijeme do ovoga rata.

Prvo, uzroci leže u nacionalnom ugnjetavanju naroda od strane velikosrpskih hegemonista. Drugo, uzroci leže u raspirivanju mržnje među narodima Jugoslavije od strane bivših vlastodržaca. Treće, uzroci leže u nacionalšovinizmu koji su kod pojedinih naroda razvijali tuđinski agenti, kao što su ustaše u Hrvatskoj i drugi. Četvrto, uzroci leže u dvadesetogodišnjoj politici hajke protiv radničke klase, a naročito protiv Komunističke partije, koju su pred narodima prikazivali kao antidržavnu. Peto, uzroci leže u sistematskoj propagandi i kleveti, što su je, za vrijeme ovog oslobodilačkog rata, vršili ujedinjeni domaći izdajnici i okupatori protiv istinskih rodoljuba koji su se na poziv Komunističke partije digli na oružje i pod njenim vođstvom branili, s oružjem u ruci, svoju nezavisnost i svoje živote. Šesto, uzroci leže u sistematskoj propagandi u zemlji i inostranstvu: da nije vrijeme za dizanje na ustanak i da treba čekati na znak za borbu protiv okupatora.

S druge strane, ovu natčovječansku borbu najboljih sinova naroda Jugoslavije nazivali su čisto komunističkim djelom, koje je sračunato na to da se komunisti dočepaju vlasti i da uspostave sovjete. Razumije se, sve je to našlo odjeka kod jednog dijela građana, a naročito seljaka,

koji su se dali zavesti i pokrenuti u borbu protiv svoje vlastite braće. Samim tim su mnogi i nehotice postali izdajnici svoje domovine.

Ako bacimo letimičan pogled na tok razvitka ove velike oslobodilačke borbe do danas i na izdajnički rad Nedića, Pavelića, Draže Mihailovića i Rupnika, — onda se jasno vidi koliko su tačni gore navedeni uzroci.

Sramotna kapitulacija Jugoslavije aprila 1941. godine nije bila prouzrokovana krivnjom širokih narodnih masa, seljaka, radnika i poštene inteligencije, već izdajničkim radom reakcionarnih državnih upravljača i mnogih generala na čelu s Nedićem, kao i izdajničkim radom hrvatskih ustaša na čelu s fašističkim agentom Pavelićem. Da je to tako, pokazuje ova veličanstvena borba, u kojoj učestvuju svi narodi Jugoslavije predvođeni svojim najboljim sinovima, koji su do ovoga rata orali zemlju, radili u fabrikama ili sjedeli u školskim klupama, dok su svi oni koji su doveli našu zemlju do katastrofe, stali, otvoreno ili privremeno, na stranu okupatora, protiv svog vlastitog naroda. No ti elementi bili su suviše slabi i malobrojni da bi se mogli sami suprotstaviti općem valu narodnog ustanka. Zato su se oni u punoj mjeri služili podrškom okupatora i veliki dio naših građana nasilno uvlačili u svoje vojne formacije za borbu protiv narodnooslobodilačkog pokreta.

Neprijateljstvo Draže Mihailovića i najužeg kruga njegovih četnika datira još iz prvih dana partizanskog rata u Srbiji, kada je Draža Mihailović sabotirao svaku saradnju u borbi protiv Nijemaca.[51] Prilikom prve njemačke ofanzive novembra 1941. godine[52] on je zabio nož u leđa herojskim srpskim partizanima.[53] Naše povlačenje iz Srbije pred nadmoćnim njemačkim, nedićevskim i četničkim snagama, kao i kasnije naše povlačenje iz Crne Gore i Sandžaka za vrijeme treće ofanzive[54] prouzrokovalo je to da je u Srbiji od 1941. godine pa sve do ponovnog dolaska naših snaga u Srbiju 1944. godine narod bio potpuno neobaviješten o pravom stanju stvari. Tako je Draža Mihailović naročito u zapadnoj i istočnoj Srbiji imao mogućnosti da — nešto silom nešto milom — uvuče seljake u svoje odrede. Jedan veliki dio tih zavedenih seljaka, tzv. četnika, postepeno prelazi, kad im se za to ukaže mogućnost, na stranu Narodnooslobodilačke vojske. Jedan manji dio, koji je Draža Mihailović uspio da uvuče u razna nedjela protiv naroda, boji se od narodnog suda da položi oružje i pređe na stranu narodnooslobodilačkog pokreta. Treći, najmanji dio četnika Draže Mihailovića jesu bivši žandari, finansi, policajci, podoficiri i oficiri od kojih je većina prolila narodnu krv, učinila bezbrojne zločine. To je baš ona grupa na koju se Draža Mihailović oslanja, a koja drži u svojim kandžama zavedene srpske seljake.

Eto, za te seljake i za sve one koji su zavedeni mi predlažemo amnestiju, jer njima oprašta i narod baš zato što su zavedeni; jer oni žele da se vrate svojim domovima na pošten rad, na izgradnju naše

zemlje, a oni koji su sposobni žele da idu i u borbu, rame uz rame s ostalom braćom u zemlji, za potpuno oslobođenje od njemačkog okupatora.

Hrvatski domobranci, isto tako neobavješteni i zavedeni, a mnogi i nasilno odvučeni, nalaze se na strani okupatora u borbi protiv svog vlastitog naroda. I njih drži u svojim kandžama ustaška banda, pomoću njemačkih feldvebela.[55] Te hrvatske domobrance dovode također u zabludu reakcionarne vođe i vođice bivše Seljačke stranke na čelu s Mačekom. Mi moramo voditi računa o tome da je dio hrvatskih seljaka, radnika, pa čak i inteligencije, ostao u hrvatskom domobranstvu, na strani okupatora baš pod uticajem propagande te reakcionarne klike. Baš ti takozvani vođi Hrvatske seljačke stranke govore hrvatskim seljacima kako oni ne treba da idu u Narodnooslobodilačku vojsku, već u domobransku vojsku, koja danas, doduše, ide zajedno s okupatorom, ali koja će sutra, kad odu Nijemci, preuzeti u Hrvatskoj vlast ili barem pregovarati na ravnoj nozi s narodnooslobodilačkim pokretom o podjeli vlasti. Razumije se da tu izdajničku politiku reakcionarnih vođa bivše Hrvatske seljačke stranke Nijemci i ustaše iskorišćavaju u punoj mjeri. Oni plaše hrvatske domobrane da će biti strijeljani ako se predaju Narodnooslobodilačkoj vojsci. Osim toga, oni ih oblače u ustaško-njemačka odijela da bi ih na taj način još više kompromitirali, jer oni vrlo dobro znaju da Narodnooslobodilačka vojska nema milosti prema ustašama, da narod traži osvetu za potoke narodne krvi i suza koje su prolili ti najveći izdajnici hrvatskog naroda.

Eto, za hrvatske domobrane, bili oni u domobranskim formacijama, legionarskim formacijama[56] ili nasilno uvučeni u ustaške formacije, mi predlažemo amnestiju da bi se vratili svojim kućama i porodicama, da bi se vratili na front k svojoj braći i da rame uz rame s borcima Narodnooslobodilačke vojske tjeraju iz svoje domovine njemačke okupatore i ustaške izrode.

Senilni starac Rupnik uspio je da prevari slovenačke domobrance pomoću nenarodnih sveštenika, koji više vole da služe interesima tuđina nego svome narodu. Ti sveštenici i drugi reakcionari u Sloveniji uspjeli su da okupe izvjestan dio slovenačkih seljaka i neobaviještene inteligencije u slovenačke domobranske formacije pod parolom — borba za očuvanje religije, iako je religija u Sloveniji najmanje ugrožena od narodnooslobodilačkog pokreta.

Eto, za te slovenačke seljake i inteligenciju koja se nije direktno okrvavila narodnom krvlju, mi predlažemo amnestiju kako bi se vratili i stali u redove velikih slovenačkih patriota koji su okupljeni u Osvobodilnoj fronti.

Ova amnestija treba da pokaže da mi nemamo namjeru da se svetimo i da smo spremni pružiti ruku pomirnicu svakom onom koji nije okrvavio svoje ruke nedužnom narodnom krvlju. Davanje takve amnestije predstavlja novi dokaz snage i jedinstva naših naroda, pred-

stavlja novi dokaz za sve one u zemlji i u inostranstvu koji brbljaju o građanskom ratu i staraju se da posiju sumnju u naša demokratska načela, u našu pravdu.

Takva amnestija doprinijeće još više našem jačanju iznutra i dobijanju povjerenja izvana.

Ja, u ime Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, molim Predsjedništvo Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije da primi ovaj naš prijedlog.

»Борба«, 22. novembar 1944.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE]

21. novembar 1944.
[Beograd]

Podatke o rudnicima i rudama nemojte davati Englezima. Ako bude trebalo daće Nac[ionalni] komitet.[57]

A-VII, k. 26, reg. br. 9-4/12.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE]

21. novembar 1944.
[Beograd]

Od Saveznika tražite ako vam već nude pomoć u odijelu, obući itd.[58] A za naoružanje ćemo mi urediti s Rusima.[59]

A-VII, k. 26, reg. br. 9-4/12.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE]

21. novembar 1944.
[Beograd]

Nastavak.* Treće. Vi treba da preduzmete sve mjere da se naoruža i oformi [je]dan ojačani korpus koji bi bio sposoban da preduzme efikasno gonjenje nepr[ijatelja] k zapadu.[60] Gonjenje treba vršiti manjim snagama pravcem Višegrad — Sarajevo, a glavnim snagama pravcem Zvornik — Doboj u cilju izbijanja na brodsku prugu i izolovanja Sarajevske kotline. Četvrto. Jedinice Drugog korpusa zajedno s dijelom albanskih snaga vode upornu borbu za likvidaciju izolovane grupe u oblasti Skadarskog jezera.[61]

A-VII, k. 372, reg. br. 35-12/1.

* Nije pronađen početak depeše, pa se ovdje objavljuje u sačuvanom obliku. — *Red.*

[GENERALU HENRI MEJTLEND VILSONU], VRHOVNOM SAVEZNIČKOM KOMANDANTU [NA SREDOZEMLJU]

SPORAZUM[62]

Zbog operacija na Jadranu Britanska kraljevska mornarica želi da koristi neke jugoslovenske luke kao privremene baze za operacije protiv jedinica njemačke ratne mornarice u Jadranskom moru.

Saglasan sam da luke Split, Šibenik i Zadar treba staviti na raspolaganje savezničkim pomorskim jedinicama u skladu s ovim ciljem. Podrazumijeva se da će one koristiti ove luke sve dok bude jedinica njemačke ratne mornarice u Jadranskom moru, što znači dok čitava jadranska obala, kako na jugoslovenskoj tako i na talijanskoj strani, ne bude oslobođena.

Komandovanje lukama spada u odgovornost Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, dok britanske kraljevske pomorske jedinice mogu kod ovih komandi imati svoje tehničko osoblje.

Isto tako, ja sam spreman da ponudim korišćenje nekih pomoćnih aerodroma u blizini Zadra i na drugim mjestima obale savezničkim vazduhoplovnim snagama, s tim što se podrazumijeva da će korišćenje ovih aerodroma biti privremeno, to jest dotle dok naša zemlja ne bude oslobođena.

Komanda nad ovim aerodromima biće u rukama Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, a isto tako i njihova zaštita, dok će savezničke vazduhoplovne snage moći imati potrebno tehničko osoblje pri tim komandama.

Ovaj sporazum potpisaće vrhovni komandant savezničkih snaga na Sredozemlju general Mejtlend Vilson i maršal Jugoslavije Josip Broz Tito.

21. novembar 1944.
[Beograd]

J. B. Tito
maršal Jugoslavije

Public Record Office (dalje: PRO), Fond War office (dalje: Fond WO), reg. br. 204, 20, HP. 00347.

Prevod s engleskog

G[LAVNOM] Š[TABU] NOV ALBANIJE

Primite moje najtoplije čestitke povodom oslobođenja vaše prestonice Tirane.[63]

Vijest da je vaša narodnooslobodilačka vojska oslobodila Tiranu naišla je na radostan odjek kod naše vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, koji danas učestvuju u žestokim bojevima širom naše domovine. Oni pozdravljaju vojsku i narod bratske nam Albanije, koji zajedno s ostalim slobodoljubivim narodima i na čelu s našim velikim saveznicima zadaju osjetne udarce omrznutim fašističkim okupatorima.

Da živi Narodnooslobodilačka vojska Albanije!

Da živi čvrsto i bratsko prijateljstvo naših zemalja!

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

22. novembar 1944.
[Beograd]

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije
J. B. Tito

A-VII, k. 27, reg. br. 3-1/16.

[ODGOVORI NA PITANJA BUGARSKOG NOVINARA][64]

[Druga polovina novembra 1944,
Beograd]

1. *Borba za oslobođenje jugoslovenske teritorije je već pri kraju. Kakav će biti put nove Jugoslavije? Kakva će biti jugoslovenska federacija?*

Nova Jugoslavija će se sastojati iz šest federalnih jedinica i to: Srbije, Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore.

Neki krajevi, kao što je Vojvodina, vjerovatno će imati autonomiju u sklopu jedne od federalnih jedinica.

Svaka od federalnih jedinica imaće svoju nacionalnu vladu. Na čelu federativne demokratske Jugoslavije biće jedna jedinstvena vlada.[65] Definitvno unutrašnje uređenje biće izvedeno poslije potpunog oslobođenja zemlje putem Ustavotvorne skupštine, u koju će narodi poslati svoje predstavnike izabrane na slobodnim izborima.[66]

Put nove Jugoslavije biće ekonomsko i kulturno podizanje zemlje, učvršćivanje bratstva i jedinstva koji predstavljaju garantiju za puni napredak u svakom pogledu iznutra i snagu države prema vani. Osim toga, nova federativna demokratska Jugoslavija radiće svim silama na što tješnoj saradnji i zbližavanju sa svojim balkanskim susjedima, a u prvom redu s bratskom Bugarskom.[67] Ova saradnja i zbliženje predstavljaće garantiju da se više nikada ne ponove stare razmirice na Balkanu. Takva saradnja omogućena je u punoj mjeri samim tim što sami narodi Jugoslavije, Bugarske i drugih zemalja na Balkanu neodoljivo teže k tome, s jedne strane, a s druge strane — što su i uslovi u Jugoslaviji, Bugarskoj itd. stvoreni za to, jer su s vlasti uklonjeni stari protivnarodni režimi namjesto kojih su došli istinski narodni predstavnici. Prema tome, ogromna, mogu da kažem historijska odgovornost za pravilan razvitak tih odnosa pada danas na sve one koji se nalaze na čelu svojih naroda na Balkanu.

2. *Kako vi gledate na novu otečestvenofrontovsku Bugarsku? Koji su uslovi za prisniju saradnju među našim narodima?*

Mi svi u Jugoslaviji smo s velikim oduševljenjem pozdravili dolazak na vlast u Bugarskoj Otečestvenog fronta, jer smo u tome vidjeli kraj onih klika koje su na čelu s monarhijom već nekoliko puta dovele do katastrofe bugarski narod jer su se uvijek našle na strani neprijatelja ne samo Slovena već i neprijatelja svih progresivnih država.[68] To nikada nije želio bugarski narod, mi to znamo, jer je u borbi protiv tih klika dao velike žrtve, koje su konačno urodile plodom.

Sa stvaranjem sporazuma o zajedničkoj borbi protiv njemačkih osvajača otvoren je put za saradnju i u svakom drugom pogledu. Najvernije i najčvršće bratstvo kuje se u zajedničkoj borbi protiv zajedničkog neprijatelja. Rukovodeći ljudi ovih zemalja su dužni da odmah uklanjaju sve ono što bi moglo pomutiti ili kočiti zbližavanje i bratstvo.

3. *Šta biste mogli reći o vojnoj saradnji između bugarske i jugoslovenske vojske protiv Nijemaca?*

Mislim da će se vojna saradnja između Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i oslobodilačke vojske Otečestvenog fronta nastaviti ne samo do istjerivanja Nijemaca s Balkana nego i dalje do konačnog uništenja Hitlerove vojne mašine.[69]

»Борба«, 23. novembar 1944.

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

23. novembar 1944.
[Beograd]

Prema ukazanoj potrebi, a u vezi s članom 10 Uredbe o vojnim sudovima,[70] formira se Vojni sud Komande grada Beograda, koji će imati nadležnost vojnog suda korpusne vojne oblasti.

Za članove toga suda

POSTAVLJAM:

1. Za predsjednika Vojnog suda Komande grada Beograda majora *Stankovića Nikolu.*
2. Za potpredsjednika Vojnog suda Komande grada Beograda majora *Stijovića Milonju.*

Članovi suda će se odmah sastati, formirati sud i početi s radom.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Vrhovni komandant
Narodnooslobodilačke vojske
i partizanskih odreda Jugoslavije
maršal Jugoslavije
Tito

A-VII, k. 15-A, reg. br. 9-7.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE]

23. novembar 1944.
[Beograd]

Tri stotine omladinaca koje treba uputiti za avijaciju u Pančevo mogu biti mobilisani i iz građanstva uz vođenje računa o njihovoj pouzdanosti i privrženosti našoj borbi.[71]

A-VII, k. 26, reg. br. 9-4/12.

[ŠTABU 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

23. novembar 1944.
[Beograd]

Štab II korpusa zaslužuje ukor što je bez našeg odobrenja pristao da Saveznici pošalju svoje ljudstvo s dvije baterije, tako da sada grme cijelom svijetu da oni oslobađaju Crnu Goru i Hercegovinu.[72]

A-VII, k. 396, reg. br. 16-4/1.

[ŠTABU 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

23. novembar 1944.
[Beograd]

Drugu dalmatinsku brigadu smjesta uputite u Dubrovnik da zaposjedne grad i onemogući provokacije raznih neprijatelja. Ona prelazi pod komandu VIII korpusa, koji preuzima cio sektor južne Dalmacije uključivši i Dubrovnik. Ovo naređenje izvršiti odmah i nama saopštiti.[73]

A-VII, k. 396, reg. br. 16-4/1.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

24. novembar 1944.
[Beograd]

Kroz Hrvatsku fašistički zlikovci namjeravaju da umaknu nekažnjeni.[74] Na vama je da učinite sve da to onemogućite. Na vama je da, zajedno s ostalim jedinicama naše slavne vojske, očistite zemlju od ustaških i drugih izdajnika. Ispunite ovaj zadatak časno, kao što ste to i do sada činili.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Vrhovni komandant [NOV i POJ]
maršal Jugoslavije
Tito

A-VII, k. 119/4, reg. br. 3-11/1.

ZA 4. [UDARNI] KORPUS [NOVJ]

Borcima, komandirima, komandantima i politkomesarima vašega korpusa čestitam dvogodišnjicu žestokih bojeva kroz koje ste prošli i mnogih uspjeha koje ste izvojevali.[75] Pred vama još stoje teški bojevi za oslobođenje zemlje od okupatora.

24. novembar 1944.
[Beograd]

A-VII, k. 119-4, reg. br. 3-10/1.

[VOJNOJ MISIJI NOVJ, MOSKVA]

Prvim transportom hitno nam pošaljite ordene[76] koji su gotovi, također partijske knjižice[77] i ostalo.

Javite kad će Augustinčić završiti svoj rad.[78]

24. novembar 1944. Maršal Tito
[Beograd]

A-VII, k. 57-4, reg. br. 4-1. *Prevod s ruskog*

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE]

25. novembar 1944.
[Beograd]

Bugarske oficire, iako su mak[edonske] nacionalnosti, mi ne možemo primiti u našu vojsku, jer njihove izjave izazivaju sumnju u njihove dobre namjere.[79]

Apostolski neka odmah dođe k nama zajedno s polit[ičkim] komesarom.[80]

A-VII, k. 26, reg. br. 9-5/12.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE]

25. novembar 1944.
[Beograd]

Bugari su se žalili preko sovjetskih organa da ste vi odstranili njihove straže od neke banke gdje se nalaze bugarski novac i dragocjenosti. Ja sam se sporazumio s ruskim organima, i Bugari su to primili, da se formira komisija od 5 lica u koju bi ušla 2 Bugarina, 2 naša i 1 Rus. Ja predlažem Vlahova i Bobija [Dobrivoja Radosavljevića] s naše strane. Ova komisija će ispitati poreklo i pripadnost dragocjenosti i procijeniti kome šta pripada.[81]

A-VII, k. 26, reg. br. 9-5/12.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

26. novembar 1944.
[Beograd]

Dvadeset prvog okt[obra] 5 savezničkih vazduhoplovaca ubijeno je od ustaša. Ispitajte slučaj, gdje su ubijeni, ko ih je ubio. Obavještenje predajte Hantingtonu.[82]

A-VII, k. 26, reg. br. 11-5/6.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

26. novembar 1944.
[Beograd]

U sporazumu s Hantingtonom pošaljite jedno lice u Zagreb koje će uspostaviti kontakt s glavnom njemačkom komandom. Njegov je zadatak da ispita uslove predaje njemačkih trupa koje se nalaze u oblasti vašeg dejstva. Ukoliko dođe do pregovora o predaji, naši su zahtjevi: 1) da se predaju nama s cjelokupnim naoružanjem; 2) garantuje im se život; oficiri zadržavaju oznake; poslije rata biće upućeni u Njemačku. O eventualnim pregovorima hitno nas obavijestite.[83]

A-VII, k. 119-4, reg. br. 3-11/1.

G[LAVNOM] Š[TABU NOV I PO] SRBIJE

26. novembar 1944.
[Beograd]

Preduzmite sve mjere da se što prije pomogne naše vojno rukovodstvo na Kosmetu. Taj sektor primite pod komandu i čvrsto se povežite s njim. Svakako morate uputiti neke drugove, koji će potpomoći u sređivanju prilika na Kosmetu. Za bezbjednost toga sektora i sređivanje prilika na njemu morate tamo ostaviti dvije divizije. Izvjestite o preduzetim mjerama.[84]

A-VII, k. 26, reg. br. 10-4/8.

ZA VELJU STOJNIĆA, [ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U ALBANIJI]

26. novembar 1944.
[Beograd]

Potrebno se što energičnije založiti prema Skadru da bi se uništila opkoljena grupacija na sektoru Podgorice.[85] Oni sada pokušavaju s probojem k Nikšiću i na sjever k Lijevoj Rijeci. Do sada njihovi pokušaji su odbijeni.[86]

A-VII, k. 27, reg. br. 3-1/16.

[NAREĐENJE U VEZI S ČINOVIMA U ARTILJERIJSKIM JEDINICAMA]

26. novembar 1944.
[Beograd]

Komesari artiljer[ijskih] brigada imaju čin majora, a komesari artiljerijskih diviziona čin kapetana.[87]

A-VII, k. 119-4, reg. br. 3-11/1.

ANTIFAŠISTIČKOM VIJEĆU NARODNOG OSLOBOĐENJA ALBANIJE[88]

U ime Narodnosolobodilačke vojske i naroda Jugoslavije čestitam vam najveći vaš praznik — dan »Nacionalne zastave«.[89]

Slobodoljubivi albanski narod borio se uvijek za svoju nacionalnu nezavisnost. Nacionalnu zastavu koju je Ismail Ćemal-beg istakao u Valoni 1912. god. s gordošću je nosio godinama neokaljanu albanski narod. Talijanski, zatim njemački fašizam nisu mogli da unište volju Albanaca za slobodu i nac[ionalnu] nezavisnost. God. 1939. vaša zastava se zavijorila širom zemlje i ponovo postala borbeni simbol opšteg narodnog ustanka protiv okupatora.[90]

Istrajan i nepokolebljiv vaš herojski narod, zajedno sa svojom vojskom, izdržao je sva iskušenja i danas se sprema da proslavi praznik u znaku oslobođenja cijele zemlje ispod fašističkog jarma, u znaku konačnog oslobođenja od reakcije i ugnjetavanja. Tirana i drugi vaši gradovi proslavljaju ovaj dan, spremni da što prije obnove ono što je okupator porušio, spremni da izgrade novi i pravi srećan život, na koji albanski narod ima pravo jer ga je borbom izvojevao.

Narodi Jugoslavije, koji takođe imaju svijetle tradicije za svoju slobodu, pozdravljaju vas u ovom velikom trenutku. Vaš narodni praznik biće praznik i naših naroda, jer je Albaniju i Jugoslaviju uvijek vezivalo jedno, što se za vrijeme oslobodilačkog rata još više pojačalo: težnja za slobodom i nac[ionalnom] nezavisnošću, koja ne zna za prepreke.

Danas, kada naše vojske oslobađaju Albaniju i Jugoslaviju i zajednički nanose teške udarce fašističkim okupatorima, mi izjavljujemo: čvrsto stisnute bratske ruke koje odavno jedno drugom pružismo niko više i nikada razdvojiti ne može. Sloga i ljubav naših naroda i u budućnosti biće primjer bratskih odnosa dviju zemalja.

Da živi neraskidivi savez Jugoslavije i Albanije!

Da živi Narodnooslobodilačka vojska Albanije i Jugoslavije, najveća garantija slobode naših zemalja!

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

27. novembar 1944. Maršal Jugoslavije
[Beograd] Tito

A-VII, k. 27, reg. br. 1-1/16.

[ŠTABU 3. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

27. novembar 1944.
[Beograd]

Vlado Popović neka hitno dođe u Beograd.[91] Komandant može biti Kosorić, a načelnik Petovar.[92] Za školovanje pošaljite onu drugu dvojicu koju ste predložili. Javite stanje i mjesta aerodroma.[93]

A-VII, k. 408-A, reg. br. 3-9/8-I.

[ŠTABU 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

28. novembar 1944.
Nikšić*

1. Preduzmite sve mjere da se opkoljena grupacija na sektoru Podgorice uništi.[94] Albanci se nalaze neposredno pred Skadrom.[95]

2. Obalu Crnogorskog primorja sigurno držati i cijelu obalu kontrolisati. K Skadru nemojte zavlačiti snage. Čim se oslobode snage Primorske grupe,[96] njih ovdje bacite za uništavanje neprijatelja na sektoru Podgorice.

3. Napominjemo da bi bilo vrlo nezgodno ako neprijatelj uspije da se probije iz vašeg obruča. Učinite sve da mu se to onemogući.[97]

A-VII, k. 396, reg. br. 16-8/1.

* Označeno je mjesto gdje je primljen telegram vrhovnog komandanta NOV i POJ poslat iz Beograda. — *Red.*

[GOVOR ODRŽAN 29. NOVEMBRA 1944. PRILIKOM PRIJEMA ORDENA NARODNOG HEROJA]

Drugovi članovi Antifašističkog vijeća!

Kada se daje ovo visoko odlikovanje, ovako visoko priznanje pojedinim borcima i oficirima u našoj Narodnooslobodilačkoj vojsci, onda se ono daje zato što su oni samopožrtvovano dali svoje živote ili svoju krv za slobodu svog naroda ili su u teškim momentima i neprekidno u toku teške borbe pokazivali da su im iznad svega interes naroda, sloboda zemlje; da žrtvuju sebe za te interese.

Kada se daje orden i naziv narodnog heroja recimo jednom rukovodiocu, recimo meni kao vrhovnom komandantu,[98] onda je to priznanje ne samo meni kao vrhovnom komandantu nego svima onima znanim i neznanim herojima koji su položili svoje živote u toku tri i po godine ove teške krvave borbe; onda je to priznanje onim mladićima i djevojkama koji su po planinama Bosne, po snijegu, zimi i kiši, padali ranjeni i umirali s riječima: »Da živi federativna demokratska Jugoslavija, da živi nezavisna Jugoslavija!«.

Ja to odlikovanje[99] osjećam kao kolektivno odlikovanje naše Narodnooslobodilačke vojske s kojom smo postigli sve ove rezultate. Mnogi i mnogi heroji neće moći biti odlikovani jer su poginuli neznani, jer ih je, može biti, preživio samo jedan uski krug ljudi; može biti da je njihova herojstva vidio samo jedan drug, pa je i on sam poslije dao svoj život za slobodu. Zato neka i ovaj orden bude — orden tih drugova. Ja se osjećam ponosan što ću nositi takvo odlikovanje.

Druže predsjedniče i drugovi vijećnici!

Pred nama je još teška borba, ne toliko borba na frontu, koja već ide svršetku, nego borba za podizanje naše napaćene i razrušene zemlje. Mi ćemo uskoro pobijediti najvećeg neprijatelja naše zemlje i slobode našeg naroda — njemačkog okupatora, ali će njegovi tragovi ostati u zemlji, njih ima još mnogo, i njih treba pobijediti. Treba pobijediti sve one koji neće onakvu Jugoslaviju za kakvu su dale živote stotine hiljada najboljih sinova naše zemlje. Ja vam, drugovi, obećavam da ću učiniti sve što je u mojoj moći, da neću štedjeti svoje snage da bismo pobijedili i toga neprijatelja, i tog drugog neprijatelja, tj. razorenost naše zemlje; da bismo podigli našu zemlju, stvorili istinski bratsku federativnu Jugoslaviju, srećnu i cvatuću zemlju, u kojoj će se i oni koji su se borili za nju, i oni koji dolaze — buduća pokolenja, os-

jećati kao istinski slobodni sinovi jedne srećne, slobodne zemlje, za koju je proliveno more krvi.

Ja vam zahvaljujem na visokom priznanju, zahvaljujem onim našim slavnim srpskim sinovima koji su učestvovali na Velikoj srpskoj skupštini i koji su dali predlog za ovo odlikovanje. Zahvaljujem svima ostalima.[100]

[Beograd]

»Борба«, 30. novembar 1944.

[ŠTABU 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

29. novembar 1944.
[Nikšić*]

Dozvoljavam da još zadržite savezničku artiljeriju, jer sam se tako dogovorio s Englezima.[101] Nastojte spriječiti probijanje Nijemaca prema Sandžaku.[102] Englezi saopštavaju da ste kod Stoca uhapsili neke njihove vojnike. Ove morate odmah pustiti na slobodu. Javite nam o čemu se radi.[103]

A-VII, k. 396, reg. br. 16-8/1.

* Označeno je mjesto gdje je primljena depeša vrhovnog komandanta poslata iz Beograda. — *Red.*

[ČESTITKA 29. HERCEGOVAČKOJ UDARNOJ DIVIZIJI POVODOM GODIŠNJICE NJENOG FORMIRANJA]

Borcima, komandirima, komandantima i polit-komesarima XXIX hercegovačke divizije čestitam godišnjicu osnivanja i izražavam svoju zahvalnost i priznanje za vanredno junaštvo i upornost, kao i za krupne uspjehe postignute u borbama protiv okupatora i njegovih slugu.[104]

Put kojim je prošla vaša divizija obilježen je slavnim bojevima hercegovačkih partizana u vrijeme ustanka 1941. god., obilježen je natčovječanskim borbama boraca, komandira, komandanata i polit-komesara X hercegovačke brigade[105] u najtežim danima narodnooslobodilačke borbe u vrijeme IV i V ofanzive, obilježen je pobjedonosnim borbama vaše divizije, koja zadaje posljednje udarce mrskom okupatoru i njegovim slugama u Hercegovini.

Neka je slava palim herojima, sinovima junačke Hercegovine![106]

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

29. novembar 1944.
[Beograd]

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije
Tito

»Борба«, 1. decembar 1944.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE]

30. novembar 1944.
[Beograd]

Sedamnaesta div[izija] ulazi u vaš sastav.[107] Dok se vi primaknete Zvorniku 28. div[izija] ostaje pod komandom I korpusa.[108]Kada budete prišli bliže Zvorniku ona će ući u vaš sastav. Na pravac Pazar—Prijepolje — Višegrad — Sarajevo određena je jedna albanska divizija; održavajte dodir s njom.[109]

A-VII, k. 372, reg. br. 35-28/1.

[ŠTABU 1. PROLETERSKOG UDARNOG KORPUSA NOVJ]

Sedamnaesta divizija ulazi u sastav G[lavnog] š[taba] Srbije; 28. divizija ostaje pod vašom komandom, a kada se Koča [Popović][110] primakne Zvorniku i ona će ući u njegov sastav.[111]

30. novembar 1944.
Ruma*

A-VII, k. 372, reg. br. 3-49/2.

* Označeno je mjesto gdje je primljena depeša vrhovnog komandanta poslata iz Beograda. — *Red.*

[SVIM POTČINJENIM ŠTABOVIMA]

1. decembar 1944.
[Beograd]

Komesari artiljerijskih diviziona moraju prišiti znake samo po novoj uredbi.[112]

A-VII, k. 26, reg. br. 11-6/6.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

1. decembar 1944.
[Beograd]

Pitomci za Vojnu akademiju mogu imati čin zastavnika zaključno.[113]

A-VII, k. 26, reg. br. 11-6/6.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

1. decembar 1944.
[Beograd]

Amnestirane domobrane i četnike upotrijebite prema vašoj ocjeni i nahođenju na vlastitu odgovornost.[114]

A-VII, k. 26, reg. br. 11-6/6.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE]

1. decembar 1944.
[Beograd]

Neka engleska misija ide za Solun.[115]

A-VII, k. 26, reg. br. 9-5/12.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO VOJVODINE]

1. decembar 1944.
[Beograd]

Odobravam da formirate mađarske jedinice. Nastojte da se politički izdignu.[116]

A-VII, k. 26, reg. br. 7-2/20.

ZA VELJU STOJNIĆA [ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U ALBANIJI]

1. decembar 1944.
[Beograd]

Nijemci od Podgorice izbili na Vjeternik,[117] a od Prijepolja u Brodarevo i nastoje da se spoje.[118] Radovan [Vukanović] s njima vodi žestoke borbe.[119] Vaše dejstvo bi bilo najkorisnije i najefikasnije pravcem Vrmoša— Lijeva Rijeka u cilju udara u desni bok.[120] Na pravcu Skadar—Podgorica odvojene su manje snage jer tu dejstvo nije efikasno kako zbog terena tako i uskog obuhvata. Vjerovatno je da će Nijemci sami napustiti Skadar.[121] Hitno nas izvijestite o preduzetim mjerama.[122] Održavajte vezu s Radovanom.

Ako dozvoljava situacija u Albaniji, iz političkih razloga bilo bi dobro da Albanci izdvoje jednu jaču udarnu diviziju koja bi zajedno s našim snagama nastavila gonjenje Nijemaca pravcem Sarajevo — Zagreb.[123] Ostale snage treba rasporediti na cijeloj teritoriji da se izvede mobilizacija, zavede i obezbijedi vlast.[124] U oblasti prema Grčkoj treba držati dovoljne snage.[125]

A-VII, k. 27, reg. br. 3-2/16.

[POHVALA] 51. [NOU] DIVIZIJI

Izražavam svoju zahvalnost borcima, podoficirima, oficirima i polit[ičkim] komesarima 51. div[izije] koji su pokazali izvanrednu hrabrost i upornost pri oslobođenju Baranje na čelu sa štabom divizije — komandantom Sretom Savićem, pol[itičkim] komesarom div[izije] potpukovnik Đurom Medenicom i zamjenikom komandanta Đurom Dulićem.

Naročitu pohvalu zaslužila je VII brigada ove divizije na čelu s komandantom majorom Miladinom* Ješićem.

Rame uz rame s herojskom Crvenom armijom mladi borci Srema, Banata i Bačke borili su se nesebično za oslobođenje svoje braće u Baranji, a zajedno s njima oni će goniti fašističke okupatore s drugih dijelova naše zemlje. Jedinstvo i požrtvovanost u borbi protiv okupatora garancija su naše potpune pobjede.[126]

1. decembar 1944.
[Beograd]

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije

J. B. Tito

A-VII, k. 26, reg. br. 7-2/20.

* Tako piše u dokumentu; treba Milanom. — *Red.*

G[LAVNOM] Š[TABU NOV I PO] MAKEDONIJE

2. decembar 1944.
[Beograd]

Što se tiče trgovine sa susjednim zemljama počekajte dok kod vas ne dođe povjerenik za trgovinu drug Hebrang.[127]

A-VII, k. 26, reg. br. 9-6/12.

[ŠTABU 5. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

2. decembar 1944.
[Beograd]

Orijentišite vaše jače snage u pravcu Doboja. Da bi sadejstvovali ovim snagama potrebno je da u cen[tralnoj] Bosni grupišete dovoljno jake snage, koje će u pogodnom momentu napasti sektor Brod-Doboj-Žepče, kako bi se potpuno odsjekla nepr[ijateljska] grupa kod Sarajeva.[128]

A-VII, k. 461-A, reg. br. 7-57/5.

[VOJNOJ MISIJI NOVJ, MOSKVA]

Vrlo hitno

Hitno obavjestite kako stoji stvar sa štampanjem novca. Neophodno nam je da se do 1. janauara 1945. god. pošalje ovamo 3 milijarde dinara; osim toga, za opticaj novca potrebno nam je bar 9 milijardi dinara.[129]

2. decembar 1944. Maršal Tito
[Beograd]

A-VII, k. 57-4, reg. br. 4-1. *Prevod s ruskog*

[NAREĐENJE ZA UPUĆIVANJE PITOMACA U VOJNU AKADEMIJU NOVJ]

3. decembar 1944.
[Beograd]

Trećina pitomaca za Vojnu akademiju ne bi trebalo da bude iz nižih jedinica, već s terena od pouzdanih omladinaca.[130] Ukoliko uzimate iz vojske, nastojte da uzmete što manje rukovodilaca.

A-VII, k. 26, reg. br. 11-6/6.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

3. decembar 1944.
[Beograd]

Mi smo od vas tražili veći broj ljudstva. Nema izgleda da se to ljudstvo prebaci avionima. Zato sve to ljudstvo upućujte pješke preko Dalmacije, Hercegovine i Crne Gore k Beogradu. Iskoristite za prebacivanje avionima. Kada se oslobodi komunikacija Užice—Prijepolje i mi ćemo poslati kamione u susret. Isto tako postupite i s onim ljudstvom koje dolazi iz Slovenije i odmah ga upućujte pješke k nama. Više vojne i političke rukovodioce, kao i one koji se hitno traže prikupite sve na jedan sposoban aerodrom, odakle ćemo ih prebaciti čim to dozvoli vrijeme. Ovako postupite s vojnim i političkim rukovodiocima koji dolaze iz Slovenije.[131]

A-VII, k. 26, reg. br. 11-6/6.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

3. decembar 1944.
[Beograd]

Komesari artiljerijskih diviziona neka zadrže znakove koje su prišili po uredbi. Kod stvaranja art[iljerijskih] brigada i postavljanja novih komesara postupite po našoj depeši.[132] Amnestirane domobrane i četnike upotrijebite kao borce i u radnim bataljonima.[133]

A-VII, k. 26, reg. br. 11-6/6.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE]

3. decembar 1944.
[Beograd]

1. Od XIV korpusa (u čijem se sastavu nalaze XXIII, XXV i XLV divizija) i XVII i XXVIII divizije formira se Južna operativna grupa divizija pod komandom komandanta Glavnog štaba Srbije general-lajtnanta Koče Popovića.[134] Ova grupa ima osnovni zadatak prelazak preko Drine i dalje dejstvo prema zapadu opštim pravcem Tuzla—Doboj.[135]

2. Štab XIII korpusa ukida se s tim da XXII, XXIV, XLVI, XLVII i II proleterska divizija budu pod komandom, neposredno, Glavnog štaba Srbije.

Zadatak ovih divizija je posjedanje teritorije Srbije i uporedan rad na organizaciji jedinica.

Gore navedene divizije ostaju do daljeg na dosadanjim sektorima s tim da se po završetku operacija na sektoru Požega —Užice—Ljubovija izvrši dislokacija po sljedećem:

XLVII divizija na teritoriju Vojne oblasti XIV korpusa;

XXIV divizija na teritoriju Vojne oblasti 13. korpusa;

II proleterska divizija na teritoriju Vojne oblasti centralne Srbije;

XXII divizija na teritoriju Vojne oblasti zapadne Srbije;

XLVI divizija i jedinice Kosova i Metohije na teritoriju Vojne oblasti Kosova i Metohije.

A-VII, k. 181, reg. br. 8-6.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

4. decembar 1944.
[Beograd]

Za sada neka ostanu u Dalmaciji 4 div[izije] nastojeći da se one što prije popune. Ići za tim da se za sada pravilno i potpuno oforme dvije divizije.[136]

A-VII, k. 26, reg. br. 11-7/6.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE]

4. decembar 1944.
[Beograd]

Kao što smo govorili, vi formirajte pokretni udarni korpus od dvije div[izije].[137] Za sada taj korpus neka ostane na prostoriji Skoplje—Uroševac—Gnjilane—Kumanovo za sređivanje prilika na toj teritoriji. U Niš nemojte slati div[iziju] kako smo se dogovorili. Naoružanje za dvije divizije vi ćete dobiti bilo u Đuješevu bilo u Nišu.[138] O tome ćemo vas naknadno izvijestiti.

A-VII, k. 26, reg. br. 9-6/12.

TITO GOVORI NA OTVARANJU PRVOG KONGRESA UJEDINJENOG SAVEZA ANTIFAŠISTIČKE OMLADINE SRBIJE (BEOGRAD, 16. NOVEMBAR 1944)

TITO S MARŠALOM TOLBUHINOM, KOMANDANTOM 3. UKRAJINSKOG FRONTA, PRED POČETAK RAZGOVORA (BEOGRAD, 17. NOVEMBAR 1944)

билтен

ВРХОВНОГ ШТАБА
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ

ПРЕТСЕДНИШТВО
АНТИФАШИСТИЧКОГ ВЕЋА
НАРОДНОГ ОСЛОБОЂЕЊА
ЈУГОСЛАВИЈЕ

ОДЛУКА

Да би се великом војсковођи народа Југославије, иницијатору, организатору и руководиоцу њихове народно ослободилачке борбе, маршалу Југославије ЈОСИПУ БРОЗУ-ТИТУ, одало заслужено признање за изванредне заслуге на организовању партизанских одреда и народно ослободилачке војске Југославије, за генијално руковођење њиховим операцијама и при томе исказану упорност и јунаштво, као и да би се пред свима народима Југославије видно обележиле историске заслуге нашег народног вође на стварању братства и нераздруживог јединства наших народа, збратимљених у демократској и федеративној Југославији,

Претседништво Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије на предлог Велике Антифашистичке народно-ослободилачке скупштине Србије

ОДЛУЧУЈЕ

да се Врховном команданту НОВ и ПОЈ, маршалу Југославије

ЈОСИПУ БРОЗУ-ТИТУ

додели назив НАРОДНОГ ХЕРОЈА.

У Београду, 19 новембра 1944 год.

Секретар,
Р. Чолаковић, с. р.

Претседник,
Др. И. Рибар, с. р.

FAKSIMIL ODLUKE PREDSJEDNIŠTVA AVNOJ-a OD NOVEMBRA 1944. O DODJELJIVANJU NAZIVA NARODNOG HEROJA JUGOSLAVIJE MARŠALU TITU OBJAVLJENE U »BILTENU VRHOVNOG ŠTABA NOV POJ«

БОРБА

Претседништво Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије доделило је назив Народног хероја маршалу Југославије другу Јосипу Брозу Титу

НАРОДНО ПРИЗНАЊЕ МАРШАЛУ ТИТУ ВОЂИ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА

ЈОСИП БРОЗ ТИТО НЕИМАР СЛОБОДЕ И БРАТСТВА НАРОДА ЈУГОСЛАВИЈЕ

FAKSIMIL PRVE STRANE »BORBE« OD 20. NOVEMBRA 1944. O DODJELJIVANJU NAZIVA NARODNOG HEROJA MARŠALU TITU

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO OSLOBODILAČKE VOJSKE
PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

A G R E E M E N T

Owing to operations in the ADRIATIC the British Royal Navy wishes to use some Yugoslav ports as temporary bases for operations against German naval units in the ADRIATIC.

I agree that the ports SPLIT, ŠIBENIK and ZARA should be put at the disposal of the Allied Navies in this aim. It is understood that they will operate these ports as long as there are German naval units in the ADRIATIC, which means until the whole ADRIATIC coast, both on the Yugoslav and Italian side, is liberated.

The command of the port is the responsibility of the Yugoslav Army of National Liberation while the British Royal Navy can have their technical personel there.

I am equally prepared to offer the use of some auxiliary aerodromes near ZADAR and at other points on the coast to the Allied Air Force, it being understood that the use of these aerodromes will be of a temporary nature, that is, until our country is liberated.

The command of these aerodromes will be the responsibility of the Yugoslav Army of National Liberation, as well as their protection, while the Allied Air Force can have the necessary technical personel there.

This agreement will be signed by the Supreme Allied Commander on the Mediterranean General Maitland WILSON and Marshal of Yugoslavia Josip Broz TITO.

21st November 1944

J. B. Tito

Supreme Allied Commander

FAKSIMIL TITOVOG PREDLOGA GENERALU VILSONU OD 21. NOVEMBRA 1944.

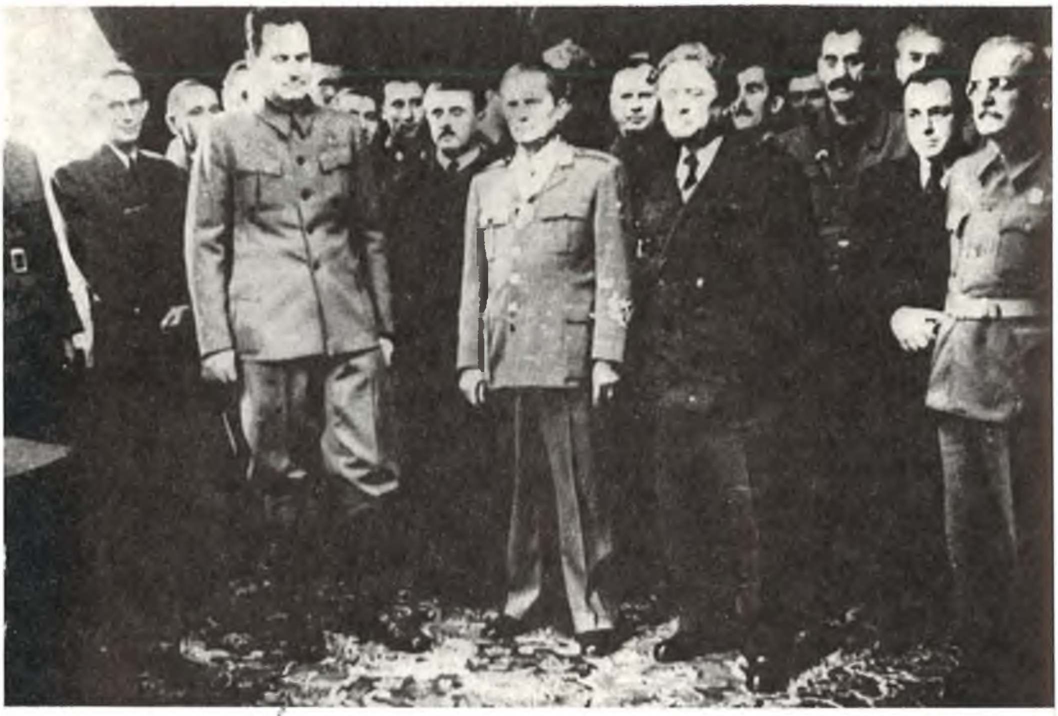

TITO S ČLANOVIMA PREDSJEDNIŠTVA AVNOJ-a I NKOJ-a POSLIJE PRIJEMA ORDENA NARODNOG HEROJA JUGOSLAVIJE

TITO POLAŽE VIJENAC NA SPOMENIK NEZNANOG JUNAKA NA AVALI 1. DECEMBRA 1944.

TITO S POVJERENIKOM ZA SPOLJ
POSLOVE NKOJ-a JOSIPOM SMODI
KOM U NARODNOM POZORIŠTU
BEOGRADU ZA VRIJEME IZVOĐEN
DRAME »NAJEZDA« SOVJETSKOG P
CA LEONIDA LEONOVA (BEOGRA
20. DECEMBAR 1944)

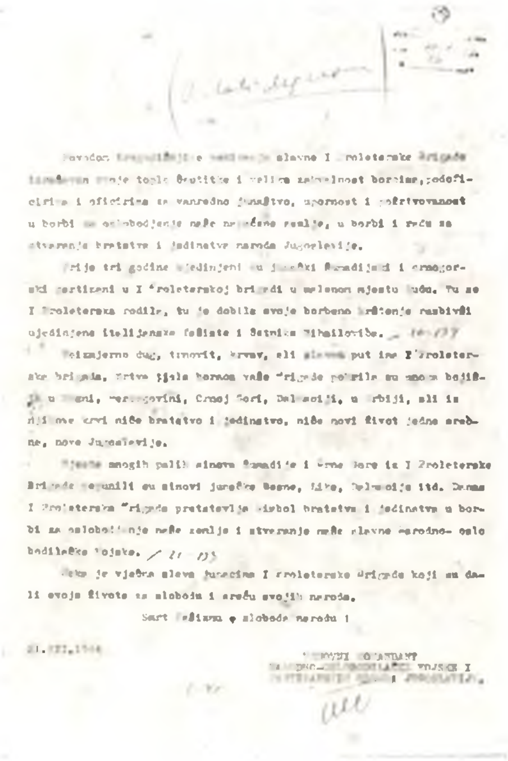

Povodom trogodišnjice osnivanja slavne I Proleterske brigade izražavam svoje tople čestitke i veliku zahvalnost borcima, podoficirima i oficirima za vanredno junaštvo, upornost i požrtvovanost u borbi za oslobođenje naše napaćene zemlje, u borbi i radu za stvaranje bratstva i jedinstva naroda Jugoslavije.

Prije tri godine ujedinjeni su junački šumadijski i crnogorski partizani u I Proleterskoj brigadi u malenom mjestu Rudo. Tu se I Proleterska rodila, tu je dobila svoje borbeno krštenje razbivši ujedinjene italijanske fašiste i četnike Mihailoviće.

Neizmjerno dug, trnovit, krvav, ali slavan put ima I Proleterska brigada. Krvlju sjajnih boraca vaše Brigade pokrila su mnoga bojišta u Bosni, Hercegovini, Crnoj Gori, Dalmaciji, u Srbiji, ali iz njihove krvi niče bratstvo i jedinstvo, niče novi život jedne srećne, nove Jugoslavije.

Mjesto mnogih palih sinova Šumadije i Crne Gore iz I Proleterske Brigade popunili su sinovi junačke Bosne, Like, Dalmacije itd. Danas I Proleterska Brigada pretstavlja simbol bratstva i jedinstva u borbi za oslobođenje naše zemlje i stvaranje naše slavne narodno-oslobodilačke vojske.

Neka je vječna slava junacima I Proleterske Brigade koji su dali svoje živote za slobodu i sreću svojih naroda.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

21.XII.1944

VRHOVNI KOMANDANT
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE I
PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE,

FAKSIMIL POZDRAVNOG TELEGRAMA MARŠALA TITA I. PROLETERSKOJ UDARNOJ BRIGADI NOVJ POVODOM TROGODIŠNJICE NJENOG OSNIVANJA

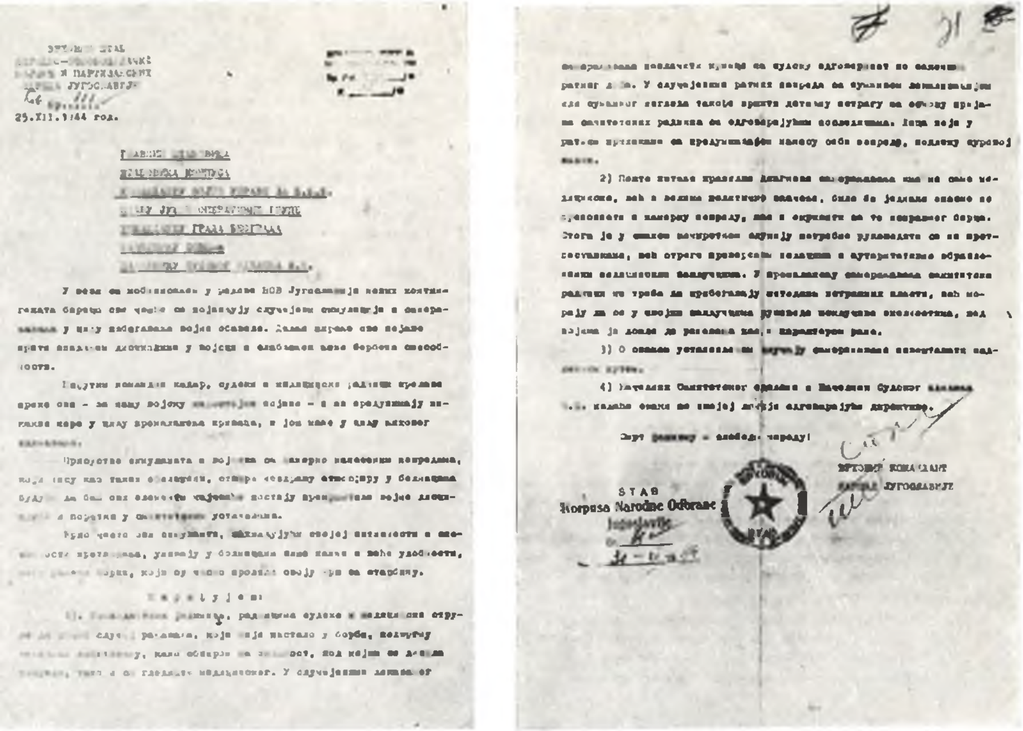

FAKSIMIL TITOVOG NAREĐENJA OD 25. DECEMBRA 1944. U VEZI SA SAMORANJAVANJEM U JEDINICAMA NOVJ

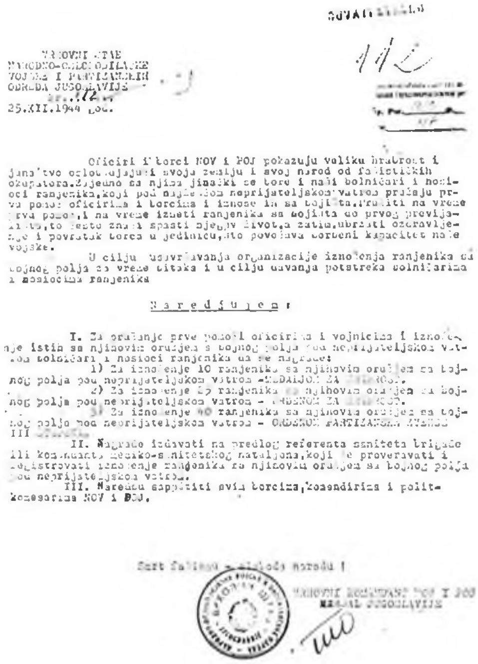

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE
VOJSKE I PARTIZANSKIH
ODREDA JUGOSLAVIJE
Br. 112
25.XII.1944 god.

Oficiri i borci NOV i POJ pokazuju veliku hrabrost i junaštvo oslobađajući svoju zemlju i svoj narod od fašističkih okupatora. Zajedno sa njima junački se bore i naši bolničari i nosioci ranjenika, koji pod najjačom neprijateljskom vatrom pružaju prvu pomoć oficirima i borcima i iznose ih sa bojišta. Pružiti na vreme prvu pomoć, i na vreme izneti ranjenika sa bojišta do prvog previjališta, to često znači spasti njegov život, a zatim, ubrzati ozdravljenje i povratak borca u jedinicu, što povećava borbeni kapacitet naše vojske.

U cilju usavršavanja organizacije iznošenja ranjenika sa bojnog polja za vreme bitaka i u cilju davanja potstreka bolničarima i nosiocima ranjenika

Naređujem:

I. Za pružanje prve pomoći oficirima i vojnicima i iznošenje istih sa njihovim oružjem s bojnog polja pod neprijateljskom vatrom bolničari i nosioci ranjenika da se nagrade:

1) Za iznošenje 10 ranjenika sa njihovim oružjem sa bojnog polja pod neprijateljskom vatrom – MEDALJOM ZA [illegible].

2) Za iznošenje 25 ranjenika sa njihovim oružjem sa bojnog polja pod neprijateljskom vatrom – ORDENOM ZA [illegible].

3) Za iznošenje 40 ranjenika sa njihovim oružjem sa bojnog polja pod neprijateljskom vatrom – ORDENOM PARTIZANSKE ZVEZDE III [illegible].

II. Nagrade izdavati na predlog referenta saniteta brigade ili komandanta medicinsko-sanitetskog bataljona, koji će proveravati i registrovati iznošenje ranjenika sa njihovim oružjem sa bojnog polja pod neprijateljskom vatrom.

III. Naređenje saopštiti svim borcima, komandirima i politkomesarima NOV i POJ.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ
MARŠAL JUGOSLAVIJE

FAKSIMIL TITOVOG NAREĐENJA OD 25. DECEMBRA 1944. O DODJELI ODLIKOVANJA ZA SPASAVANJE RANJENIKA

TITO ZA RADNIM STOLOM U BELOM DVORU

ZA KOČU [POPOVIĆA, KOMANDANTA JUŽNE OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ]

4. decembar 1944.
[Beograd]

Njemačke snage hitno odstupaju pravcem Ljubovija—Zvornik—Bijeljina—Brčko.[139] Potrebno je da s vašom grupom što prije stupite u dejstvo. Dostavite tačan raspored vaših snaga.[140] Gdje je vaše komandno mjesto?[141]

A-VII, k. 26, reg. br. 10-5/8.

[NAREĐENJE ZA POSTUPAK PREMA RATNIM ZAROBLJENICIMA]

5. decembar 1944.
[Beograd]

Sa svim zarobljenicima ima se postupati po međunarodnom pravu. Za svako odstupanje od ovoga i kršenje mojih naređenja najstrože ću postupati. Ratne zločince izvoditi pred vojne sudove.[142]

A-VII, k. 408-A, reg. br. 3-10/8-I.

[VOJNOJ MISIJI NOVJ U ALBANIJI]

5. decembar 1944.
[Beograd]

Molimo vas predajte G[lavnom] š[tabu] Albanije sljedeću poruku:

Rado primamo saradnju vaših divizija za daljnje proganjanje Nijemaca sa Balkana.[143]

Molimo vas da uputite vašu V diviziju, koja se sada nalazi na Kosovu, u pravcu Kos[ovske] Mitrovice, Sjenice, Prijepolja i dalje za gonjenje Nijemaca i presijecanja odstupnice.[144]

A-VII, k. 27, reg. br. 3-2/16.

POTPUKOVNIKU ŠVOBU [VINKU,
ZAMENIKU ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U MOSKVI]

General-lajtnant Terzić [Velimir] došao je u Beograd.[145]

5. decembar 1944. Maršal Tito
[Beograd]

A-VII, k. 57-4, reg. br. 4-85/1. *Prevod s ruskog*

OBLASNOM N[ARODNO]O[SLOBODILAČKOM] O[DBORU] DALMACIJE

5. decembar 1944.
[Beograd]

Engl[eska] vojna misija prije nekoliko dana stavila nam je na raspolaganje 7000 tona hrane.[146] Mi smo odredili da se ta hrana prebaci u Split, a Vicu Buljana[147] ovlastili da u naše ime tu hranu primi. Danas smo ponovo urgirali da se ta hrana što prije prebaci, a vi sa svoje strane preduzmite potrebne mjere. Hrana je data kao vanredna pomoć od savezničkog štaba.

A-VII, k. 532, reg. br. 12-2.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

6. decembar 1944.
[Beograd]

Kapetan Džon Bruk će doći iz 8. korpusa da zamijeni kapetana Voga.[148]

A-VII, k. 26, reg. br. 11-7/6.

[ŠTABU 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

6. decembar 1944.
Nikšić*

Engleski predstavnik Pete[149] dao nam protest sav[ezničke] Vrh[ovne] komande u Italiji [150] zbog navodnog strijeljanja 200 njemačkih zarobljenika u Grahovu po naređenju naših oficira Korpusa. Tražim hitnu istragu i tačno saopštenje nama. Krivce odmah uhapsiti. Vi treba da znate da smo mi dali Saveznicima garanciju da ćemo postupati po međunarodnim zakonima sa zarobljenicima i da je to veoma teška i krupna stvar.[151]

A-VII, k. 396, reg. br. 16-14/1.

* Označeno je mjesto gdje je primljen telegram vrhovnog komandanta NOV i POJ poslat iz Beograda. — *Red.*

ZA GLAVNI ŠTAB [NOV] ALBANIJE

Situacija zahtijeva da nam što je moguće prije pošaljete vojničke i političke predstavnike radi utvrđivanja zajedničkog stava u novostvorenoj situaciji i bližeg određivanja vojničkih i političkih zadataka. Imena predstavnika i njihov dolazak treba držati u najvećoj tajnosti.[152]

7. decembar 1944.
[Beograd] Tito

A-CK SKJ, Fond CK KPJ, br. 1944/691.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE]

7. decembar 1944.
[Beograd]

Predstavniku ruske misije dajte tačno brojno stanje i pregled kadrova s karakteristikama.[153]

A-VII, k. 26, reg. br. 9-6/12.

[ŠTABU MORNARICE NOVJ]

7. decembar 1944.
[Beograd]

Vi trebate organizovati i urediti cio obalski pojas i njegove sektore. Obalske topove postaviti i urediti na važnim strateškim tačkama obale. Organizujte službu veze i javljanja duž cijele obale.[154]

A-VII, k. 2076, reg. br. 8-1.

[VOJNOJ MISIJI NOVJ U ALBANIJI]

Pukovnik Veljo Stojnić da najhitnije dođe u Beograd.[155]

7. decembar 1944.
[Beograd] Tito

A-CK SKJ, Fond CK KPJ, br. 1944/691.

[ŠTABU MORNARICE NOVJ]

8. decembar 1944.
[Beograd]

Mi ćemo s engleskom misijom urediti pitanje krstaricâ »Delhi« i »Kolombo« i o tome vas obavijestiti.[156] Održavajte korektne veze s njima. Posadi dozvolite izlazak kao i prije.[157]

A-VII, k. 2076, reg. br. 8-1.

[ŠTABU 1. PROLETERSKOG UDARNOG KORPUSA NOVJ]

8. decembar 1944.
[Beograd]

Neka Peko [Dapčević] odmah dođe u Vrhovni štab.[158]

A-VII, k. 372, reg. br. 3-51/2.

[ŠTABU 8. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

8. decembar 1944.
[Beograd]

Izvršite ovakav raspored snaga: Štab korpusa u Knin, jedna najjača divizija na sektoru Zadar — Benkovac, jedna divizija na sektoru Split — Šibenik, jedna divizija na sektoru Metković — Makarska — Široki Brijeg, gdje treba da smijeni hercegovačku brigadu, orijentišući dio snaga k Mostaru; jedna divizija na sektoru Gračac — Otrić s tim da sadejstvuje snagama XI korpusa na ovom sektoru.[159] Raspored izvršite odmah. Hercegovačku brigadu kod Širokog Brijega smijenite što prije i o tome nas izvjestite.[160]

A-VII, k. 532, reg. br. 12-2.

[ŠTABU 8. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

8. decembar 1944.
[Beograd]

Odobrili smo Englezima da na sektoru Zemunika mogu organizovati privremena vazdušna letilišta. U cilju pronalaska ovih letilišta Englezi će uputiti 8 vazduhop[lovnih] oficira i 12 pratilaca. Dozvolite rad ovim oficirima, s tim da s njima obavezno odredite pratnju i drugove koji će pratiti njihov rad.[161]

A-VII, k. 532, reg. br. 12-2.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

9. decembar 1944.
[Beograd]

Komisija koja je došla u Zadar nema naše odobrenje. Tek danas smo dali odobrenje da Saveznici na teritoriji oko Zadra iskoriste tri aerodroma, ali pod uslovom da komanda nad aerodromima bude u našim rukama, a za prijem njihovih aviona — njihovo stručno osoblje. Samostalno formiranje aerodroma ne možemo nikome dozvoliti na našoj teritoriji. Kontrola nad ljudima koji dolaze i odlaze mora biti naša.

Jednom riječju, aerodromi su naši, a oni se njima koriste.[162]

Postavite komandu aerodroma.

A-VII, k. 26, reg. br. 11-2/6.

[ŠTABU 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

9. decembrar 1944.
Nikšić*

Boku Kotorsku i Primorje na vašem sektoru treba držati potrebnim snagama. Ne dozvoljavamo čišćenje odbrambenih mina iz Boke Kotorske i ostalih luka na vašem sektoru.[163]

A-VII, k. 396, reg. br. 16-15/1.

* Označeno je mjesto gdje je primljena depeša vrhovnog komandanta NOV i POJ poslata iz Beograda. — *Red.*

[ŠTABU MORNARICE NOVJ]

10. decembar 1944.
[Beograd]

S komandnom posadom ratnog broda »Delhi« održavajte sasvim korektne odnose. Posada i oficiri broda mogu izlaziti na kopno. Oficiri za vezu koji se nalaze u Splitu mogu ići na brod. Ratnom brodu pružiti potrebne olakšice. Ja ću sa Saveznicima urediti pitanje parobroda »Delhi« i o tome vas obavijestiti. Za svaki neodgovoran postupak prema savezničkim vojnicima i oficirima vaš štab mi je odgovoran.[164]

A-VII, k. 2076, reg. br. 8-1.

[ŠTABU 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

10. decembar 1944.
Nikšić*

1. Vi i pored svih nastojanja ne možete spriječiti probijanje Nijemaca ka sjeveru. Vi im samo usporavate izvlačenje, a sada je za nas vrlo važno da se oni što prije povuku. Pregrupišite vaše snage i nastojte da što prije potisnete neprijatelja k sjeveru i očistite Crnu Goru. U tom potiskivanju nastojte da odsiječete i uništite dijelove pojedinih neprijateljskih kolona.[165]

2. Štetno je i besciljno zalaganje engleskih baterija sjeverno od Podgorice i još više njihovo prebacivanje u Berane. Prema tome, to na pogodan način odbijte. Budite precizni u razgovoru sa Saveznicima. Ne pozivajte se na neka kategorička naređenja Vrhovnog štaba.[166]

3. Savezničke baterije iz Bileće i Splita povucite u Dubrovnik.[167] Za ovo Saveznici nisu imali odobrenja. Sada te baterije nisu potrebne tamo jer se neprijatelj povlači k Sandžaku.

4. Uopšte po završetku operacija u Crnoj Gori svu englesku artiljeriju uputite u Dubrovnik.[168]

A-VII, k. 396, reg. br. 16-16/1.

---

* Označeno je mjesto gdje je primljena depeša vrhovnog komandanta NOV i POJ poslata iz Beograda. — *Red.*

[POHVALA JEDINICA 8. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

U žestokim devetodnevnim borbama koje su vođene prilikom oslobođenja Knina uništena je skoro cijela jedna divizija, kojom prilikom je ubijeno preko 3200, a zarobljeno 2600 njemačkih oficira i vojnika i zaplijenjene cijela sprema i tehnika ove divizije.[169]

U ovim bojevima naročito su se istakle naše jedinice pod komandom pukovnika Miloša Uzelca,[170] pukovnika Boža Božovića,[171] pukovnika Stanka Parmača,[172] majora Ljuba Trute,[173] tenkovske jedinice pod komandom Pere [Periše] Grujića i artiljerijske jedinice pod komandom Karela Levičnika.[174]

Za istrajnost u ovim teškim borbama, za postignute uspjehe i junačko držanje na bojnom polju pohvaljujem borce, podoficire, oficire i komesare jedinica VIII korpusa na čelu s general-majorom Petrom Drapšinom i pukovnikom Boškom Šiljegovićem.

Neka je slava palim borcima u bojevima za otadžbinu!

10. decembar 1944.
[Beograd]

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije
Tito

A-VII, k. 26, reg. br. 11-7/6.

SAOPŠTENJE TANJUGA O BEOGRADSKOM SPORAZUMU TITO — ŠUBAŠIĆ

U razgovorima koji su vođeni u Beogradu[175] između predsednika Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije maršala Josipa Broza Tita i predsednika Kraljevske jugoslovenske vlade dr Ivana Šubašića u vreme pre i posle posete dr I. Šubašića Moskvi[176] do 7. decembra t. g. zaključno,[177] temeljno je razmatrano pitanje obrazovanja jedinstvene jugoslovenske vlade, kao i pitanje režima do odluke Ustavotvorne skupštine o formi vladavine u Jugoslaviji.[178]

Zaključeno je da se obrazuje jedinstvena jugoslovenska vlada od predstavnika svih naroda i svih federalnih jedinica Jugoslavije i da u njoj dođu do izražaja ljudi raznih političkih orijentacija, ali koji pomažu osnovne težnje narodnooslobodilačke borbe.[179] Ovakva vlada treba da što pre organizuje građanske vlasti u zemlji, da pristupi ekonomskoj obnovi zemlje i da pripremi i sprovede izbore za Ustavotvornu skupštinu.

Donesene su odluke koje obezbeđuju narodima Jugoslavije da u izborima za Ustavotvornu skupštinu u punoj slobodi izraze svoju istinsku volju.

U razgovorima je temeljno razmatrano pitanje prelaznog i privremenog režima u periodu do odluke Ustavotvorne skupštine, imajući u vidu tekovine narodnooslobodilačke borbe, prilike i raspoloženje u zemlji, kao i međunarodnopravni položaj Jugoslavije u društvu Ujedinjenih naroda.

11. decembar 1944.
Beograd

»Борба«, 12. decembar 1944.

[ŠTABU 8. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

11. decembar 1944.
[Beograd]

Odobrio sam dolazak na teritoriju vašeg korpusa 60 britan[skih] vojnika, od kojih su 28 oficiri, da u oblasti Zemunika pronađu pogodan teren za privremeni aerodrom i osmatračnicu. Odredite oficire za vezu s njima.[180]

A-VII, k. 523, reg. br. 12-2.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE]

12. decembar 1944.

Ni u kom slučaju ne smijete dozvoliti da makedonska brigada iz Grčke pređe natrag u Grčku. To bi bio međunarodni skandal u ovo vrijeme. Snosite svu odgovornost za to.[181]

A-VII, k. 26, reg. br. 9-7/12.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO VOJVODINE]

12. decembar 1944.
[Beograd]

Zabranite svako posjećivanje vaših organa štabu maršala [Ivana Fjodoroviča] Tolbuhina, [komandanta 3. ukrajinskog fronta].[182]

A-VII, k. 26, reg. br. 7-3/10.

[GENERAL-LAJTNANTU KOČI POPOVIĆU, KOMANDANTU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ]

12. decembar 1944.
[Beograd]

Nijemci vrše žestoke protivnapade na lijevi bok Pekov dovlačeći i dalje pojačanja komunikacijama od Zvornika na Brčko i Županju.[183]

Zbog ovih njemačkih protivnapada s prostora Brčko—Županja i jakog čelnog otpora kod Vinkovaca postoji mogućnost da se sremski front ponovo stabilizuje, što ne smijemo nikako dozvoliti.[184]

Potrebna je vaša hitna intervencija da spriječite Nijemcima dalje dovlačenje pojačanja od Ljubovije i Zvornika u Brčko.[185]

Izvijestite gdje vam se nalaze divizije i ukratko o situaciji kod vas. Nadalje svakog dana u 18,30 časova izvještavajte o stanju kod vas.

A-VII, k. 26, reg. br. 10-8/8.

[ŠTABU 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

12. decembar 1944.
Nikšić*

Englezi nisu inače dobili od nas dozvolu za čišćenje mina u Boki. Bez dozvole i prethodne prijave nama ne puštajte nikoga na našu teritoriju.[186]

A-VII, k. 396, reg. br. 16-17/1.

---

* Označeno je mjesto gdje je primljena depeša vrhovnog komandanta NOV i POJ poslata iz Beograda. — *Red.*

NAREDBA O ORGANIZACIJI PROPAGANDNOG I KULTURNO-PROSVJETNOG RADA U NOVJ

13. decembar 1944.
[Beograd]

U toku narodnooslobodilačkog rata razvila se, u raznim oblicima, politička, kulturna i prosvjetna djelatnost u Narodnooslobodilačkoj vojsci kao sastavni dio njene borbe i njenog života. Radi boljeg razvitka te djelatnosti u sadašnjim uslovima propisuje se sljedeća naredba:

Čl. 1.

U Propagandnom odjeljenju Vrhovnog štaba NOV i POJ organizovaće se sljedeći odsjeci i sekcije:

1. Odsjek za političku propagandu.
2. Kulturno-prosvjetni odsjek sa sekcijama:
   a) za opšte obrazovanje (iz historije, geografije, ekonomije, društvenih nauka, opšte vojne teorije, jezika itd.);
   b) za analfabetske tečajeve;
   c) za umjetničku djelatnost (organizovanje pozorišnih grupa, pjevačkih i recitativnih horova, muzičkih orkestara, književnih priredaba, raznih izložbi itd.).
3. Odsjek za štampu.
4. Historijski institut za proučavanje narodnooslobodilačkog rata.
5. Filmska sekcija.
6. Fotografska sekcija.
7. Odsjek za spoljne veze.
8. Personalni odsjek, koji je podređen Personalnom odjeljenju Vrhovnog štaba NOV i POJ.

Kod glavnih štabova (Hrvatske i Slovenije) i štabova korpusa organizovaće se propagandna odjeljenja, koja će u svom sastavu imati sve odsjeke i sekcije kao i Propagandno odjeljenje Vrhovnog štaba NOV i POJ osim personalnog odsjeka, historijskog instituta i odsjeka za spoljne veze. Umjesto toga, glavni štabovi i štabovi korpusa postaviće u propagandno odjeljenje odgovarajuće lice za prikupljanje i sređivanje podataka za historiju dotične jedinice, a personalna pitanja obavljaće personalni odsjek kod glavnih štabova, štabova korpusa, odnosno personalni povjerenici kod štabova divizija i brigada.

Čl. 2.

Kod štabova divizija i štabova brigada organizovaće se propagandni odsjeci sa sljedećim sekcijama:

1. za političku propagandu,
2. za kulturno-prosvjetno vaspitanje, u kojoj će biti izvršena podjela rada prema ustrojstvu kulturno-prosvjetnog odsjeka propagandnog odjeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ;
3. za štampu,
4. foto-filmska sekcija.

Čl. 3.

U bataljonima i četama u kojima do sada nisu organizovani organizovaće se kulturno-prosvjetni odbori, kojima će neposredno rukovoditi komesari bataljona, odnosno četa kao članovi tih odbora.

Grane rada u kulturno-prosvjetnim odborima jesu: politička propaganda, opšte obrazovanje, analfabetski tečajevi, štampa, organizacija pozorišnih grupa, pjevačkih i recitativnih horova.

Čl. 4.

Propagandnim odjeljenijma rukovodiće načelnici, a odsjecima i sekcijama šefovi.

Propagandna odjeljenja i propagandni odsjeci organi su štabova za političko i kulturno-prosvjetno vaspitanje i podizanje jedinica kojima rukovode.

Odgovornost za rad propagandnih odjeljenja odnosno odsjeka snose štabovi, koji podnose, u okviru opšteg izvještaja, i izvještaj o radu svog propagandnog odjeljenja odnosno odsjeka. Pored toga, načelnici propagandnih odjeljenja odnosno šefovi propagandnih odsjeka podnose izvještaj propagandnim organima viših štabova.

Opšta naređenja u vezi s propagandom i kulturno-prosvjetnom djelatnošću izdaju štabovi svojim potčinjenim štabovima, a potpisuje ih najmanje jedan član dotičnog štaba i načelnik propagandnog odjeljenja odnosno šef propagandnog odsjeka. U svakodnevnom propagandnom i kulturno-prosvjetnom radu propagandni organ višeg štaba rukovodi radom propagandnih organa nižih štabova.

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije
Tito

A-VII, k. 15, reg. br. 48-2/1-1.

ODLUKA O IMENOVANJU PREDSJEDNIKA PRIVREDNOG SAVJETA NACIONALNOG KOMITETA OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

Član 1.

Za predsjednika Privrednog savjeta imenuje se Andrija Hebrang, povjerenik trgovine i industrije.[187]

Član 2.

Ova odluka stupa odmah na snagu.

14. prosinca 1944.
Beograd

Predsjednik
Nacionalnog komiteta
oslobođenja Jugoslavije
maršal Jugoslavije

Josip Broz Tito

»Službeni list« DFJ br. 1, 1. veljače 1945.

ODLUKA O ORGANIZACIJI DRŽAVNOG STATISTIČKOG UREDA DEMOKRATSKE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

Član 1.

Kod Predsjedništva Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije osniva se Državni statistički ured Demokratske Federativne Jugoslavije kao vrhovni statistički organ sa zadatkom da preko federalnih statističkih ureda organizira statističku službu u cijeloj zemlji tako da bude u stanju pružiti brzu, jednoobraznu i statističku dokumentaciju u svim granama narodnog života.

Član 2.

Na čelu Državnog statističkog ureda Demokratske Federativne Jugoslavije stoji direktor[188] koga postavlja Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, a koji je odgovoran za svoj rad Predsjedništvu Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije.

Član 3.

Državni statističku ured dužan je da se brine oko sakupljanja, obrađivanja i publikovanja svih općih i specijalnih statistika iz područja narodnog života, a naročito da izvodi opće demografske, industrijske, poljoprivredne i druge statistike, da se brine oko koordinacije svih statistika vođenih od bilo kojih organa narodne vlasti ili javnih ustanova, te da vodi brigu o statističkoj nastavi u zemlji organiziranjem stalnih statističkih škola i statističkih kurseva.

Član 4.

Svako povjereništvo Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije brižljivo će prikupljati i pratiti svu statističku dokumentaciju, naročito rezultate statističke službe svog sektora i u tu će svrhu obrazovati posebnu statističku službu u svom povjereništvu.

Član 5.

Predsjedništvo Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije propisat će poseban pravilnik o djelokrugu i radu Državnog statističkog ureda Demokratske Federativne Jugoslavije.[189]

Član 6.

Ova odluka stupa na snagu danom obnarodovanja.

14. prosinac 1944.
Beograd

Predsjednik
Nacionalnog komiteta
oslobođenja Jugoslavije
maršal Jugoslavije

Josip Broz Tito

»Službeni list« DFJ br. 1, 1. veljače 1945.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE]

14. decembar 1944.
[Beograd]

Na protest Engleza i Amerikanaca mi ostavljamo i dalje njihove misije kod vas u Makedoniji, isto kao i sovjetske.[190]

A-VII, k. 26, reg. br. 9-7/12.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE]

14. decembar 1944.
[Beograd]

Prikupite 10 000 regruta za popunu 3. korpusa u istočnoj Bosni.[191] Regrute upućivati pravcem Valjevo—Zvornik, po grupama. U ovom cilju uhvatite vezu s Kočom [Popovićem][192] i 3. korpusom.

A-VII, k. 26, reg. br. 10-6/8.

[ŠTABU 3. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

14. decembar 1944.
[Beograd]

Za popunu vašeg korpusa odredili smo 10 000 srpskih regruta. Ljudstvo će po grupama pristizati pravcem Valjevo—Zvornik. Izvršite sve organizacione pripreme za prihvatanje ljudstva.[193]

A-VII, k. 408-A, reg. br. 3-11/8-I.

[ŠTABU 3. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

14. decembar 1944.
[Beograd]

Požega je pala i borbe se vode oko Užica.[194] Padom Užica za Nijemce prestaju biti važne komunikacije u dolini Drine kojima vi još sada trebate ovladati u sadejstvu s Kočom. Ne smije se dozvoliti Nijemcima da se izvlače k Brčkom već ih primorati da odstupaju k Sarajevu.[195] Zbog ove situacije nije potrebno preturati ranjenike avionima s vašeg sektora.[196]

A-VII, k. 408-A, reg. br. 3-11/8-1.

[POHVALA JEDINICAMA 11. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

U višednevnim i žestokim borbama za oslobođenje Gračaca kojom prilikom je uništena jedna njemačka grupacija, a u ruke naših boraca palo 17 topova, 66 mitraljeza, 808 pušaka, 16 motornih vozila, velike količine municije i mnogo druge ratne spreme,[197] naročito su se istakle naše jedinice pod komandom potpukovnika Nikole Grubora[198] i potpukovnika Dušana Vlaisavljevića.[199]

Za istrajnost i junačko držanje na bojnom polju pohvaljujem borce, podoficire, oficire i politkomesare XI korpusa na čelu s pukovnikom Mićunom Šakićem i pukovnikom Šimom Balenom.[200]

Neka je slava palim borcima u borbama za slobodu i nezavisnost domovine!

14. decembar 1944.
[Beograd]

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije
Tito

A-VII, k. 26, reg. br. 11-8/6.

[GLAVNIM ŠTABOVIMA NOV I PO MAKEDONIJE I SRBIJE]

17. decembar 1944.
[Beograd]

Bez odobrenja Nacionalnog komiteta [oslobođenja Jugoslavije] niko nema prava da ide u Bugarsku. Zabranjujem štabovima da izdaju dozvole pojedincima za Bugarsku radi nabavke i promjene novca.[201]

A-VII, k. 26, reg. br. 10-6/8.

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

za 17. decembar 1944.

Pošto je major Tominšek dr Teodor, dosadašnji načelnik Vojno-sudskog odjeljenja i član vijeća Višeg vojnog suda kod Glavnog štaba NOV i PO Slovenije, premješten na rad u Vojno-sudsko odjeljenje Vrhovnog štaba NOV i POJ, to na osnovu čl. 7 i 10 Uredbe o vojnim sudovima od 24. V 1944. g.

POSTAVLJAM:

1. Za člana vijeća Višeg vojnog suda kod Glavnog štaba NOV i PO Slovenije majora *Simčič Marjana,* dosadašnjeg predsjednika Vojnog suda VII korpusa NOVJ;

2. za predsjednika Vojnog suda VII korpusa NOVJ potporučnika *Bogataj Mirka,* dosadašnjeg sekretara tog suda.[202]

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

[Beograd]

Vrhovni komandant
Narodnooslobodilačke vojske
i partizanskih odreda Jugoslavije
maršal Jugoslavije
Tito

A-VII, k. 15-A, reg. br. 10-7.

[GENERAL-LAJTNANTU KOČI POPOVIĆU, KOMANDANTU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ]

17. decembar 1944.
[Beograd]

Treći korpus se stavlja pod vašu komandu u operativnom pogledu.[203] Inače, 3. korpus će i dalje ostati na svom dosadanjem sektoru do našeg daljeg naređenja.[204] Pravilno je dobar deo snaga orijentisati k sarajevskom sektoru.[205]

A-VII, k. 26, reg. br. 10-8/8.

[ŠTABU 1. PROLETERSKOG UDARNOG KORPUSA NOVJ]

17. decembar 1944.
[Beograd]

Postupajte prema izdatoj direktivi maršala Tolbuhina. Izvjestite nas kad primite novi sektor.[206]

A-VII, k. 372, reg. br. 3-53/2.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

18. decembar 1944.
[Beograd]

Sve divizije VIII korpusa dobile su od nas zadatak.[207] Cijeli VIII korpus mora da zaposjedne oslobođenu dalmatinsku obalu.[208] Nikakvih jedinica, ni pješadijskih ni tehničkih, za sada ne možemo dati za operacije u Lici. Držite se više defanzivne taktike dok se front više ne približi.[209]

A-VII, k. 26, reg. br. 11-10/6.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE]

18. decembar 1944.
[Beograd]

Bez odobrenja ASNOM-a nijedno lice ne može ići u Bugarsku. Zabranjujem štabovima da šalju pojedina lica u Bugarsku radi nabavke ili promjene novca.[210]

A-VII, k. 26, reg. br. 9-8/12.

[CENTRALNOM KOMITETU KP SLOVENIJE]

18. decembar 1944.
[Beograd]

Prvim avionom uputite u Beograd druga Miha [Marinka] na rad u CK KP Jugoslavije.[211] Leskošek ostaje na radu u vašem CK i nemojte ga upućivati u Beograd, ali ostale sindikaliste uputite najhitnije.[212]

Potvrdite prijem ove depeše.

A-CK SKJ, Fond CK KPJ, reg. br. 1944/705.

[ŠTABU 1. PROLETERSKOG UDARNOG KORPUSA NOVJ]

18. decembar 1944.
[Beograd]

Predajte ugovoreni sektor Prvoj bugarskoj armiji,[213] kako smo se ranije dogovorili s njihovim načelnikom štaba.[214] Izvijestite nas kada primite novi sektor.[215]

A-VII, k. 372, reg. br. 3-53/2.

[ŠTABU 3. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

18. decembar 1944.
[Beograd]

Vi se stavljate u operativnom pogledu pod štab Druge armije gen[erala] Koče Popovića.[216] Vi ćete i dalje ostati na dosadašnjem sektoru do daljnjeg naređenja. Nastojte upućeno ljudstvo za popunu što prije primiti i pravilno oformiti jedinice.[217]

A-VII, k. 408-A, reg. br. 3-11/8-1.

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

za 18. decembar 1944.

Po ukazanoj potrebi službe

POSTAVLJAM

za političkog komesara XI NOU divizije druga *Časlava Božovića*, dosadašnjeg rukovodioca Politodjela VI NOU divizije.

Dosadašnji komesar XI NOU divizije drug *Blažo Đuričić* stavlja se na raspolaganje Vrhovnom štabu NOV i POJ.[218]

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

[Beograd]

Vrhovni komandant
Narodnooslobodilačke vojske
i partizanskih odreda Jugoslavije
Tito

A-VII, k. 15-A, reg. br. 51-1.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

19. decembar 1944.
[Beograd]

Mađarski bat[aljon] »Petefi« iz sastava 6. korp[usa] uputite G[lavnom] š[tabu] Vojvodine. [219]

A-VII, k. 119-4, reg. br. 3-22/1.

[ŠTABU 1. PROLETERSKOG UDARNOG KORPUSA NOVJ]

19. decembar 1944.
[Beograd]

Neka Peko [Dapčević] odmah dođe ovamo.[220]

A-VII, k. 372, reg. br. 3-54/2.

ODLUKA O »SLUŽBENOM LISTU DEMOKRATSKE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE«

Član 1.

Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije izdaje »Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije«, čije izdavanje i nadzor spadaju u nadležnost Predsjedništva Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije.[221]

Član 2.

»Službeni list« štampat će se na srpskom, hrvatskom, slovenačkom i makedonskom jeziku.

Član 3.

U »Službenom listu« obnarodovat će se: sve odluke (uredbe, pravilnici, odredbe, uputstva općeg karaktera i dr.) Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, Nacionalnog komiteta i povjereništava Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, čije službeno objavljivanje traži njihova narav; sve odluke o službenim odnosima službenika Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, Nacionalnog komiteta, povjereništava Nacionalnog komimiteta oslobođenja Jugoslavije i podređenih im ustanova, kao i sva odlikovanja.

Član 4.

U »Službenom listu« objavljivat će se svi oglasi, objave, dražbe, protokolacije, amortizacije i drugo ukoliko to nalažu važeći propisi ili ukoliko to bude određeno odlukom suda ili druge nadležne vlasti.

Član 5.

Predsjedništvo Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije propisat će pravilnikom bliže odredbe o izdavanju i uređivanju »Službenog lista«.[222]

Član 6.

Ova odluka stupa na snagu danom obnarodovanja.

19. prosinac 1944. godine
Beograd

Predsjednik
Nacionalnog komiteta
oslobođenja Jugoslavije
maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Službeni list« DFJ br. 1, 1. veljače 1945.

[SAOPŠTENJE KABINETA PREDSEDNIKA NKOJ-a O DONETIM ODLUKAMA]

Devetnaestog ovog meseca održana je sednica Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije pod predsedništvom maršala Tita.

Posle izveštaja poverenika za spoljne poslove i diskusije o tekućim problemima spoljne politike Jugoslavije donesene su konkretne odluke u cilju zaštite interesa Jugoslavije i njenih građana u inostranstvu.[223]

Iz oblasti socijalne politike takođe je donet niz odluka, među kojima odluka o pružanju pomoći porodicama partizana i invalidima narodnooslobodilačkog rata, kao i porodicama naših građana koji se nalaze u nemačkom zarobljeništvu.[224]

Odlučeno je da Povereništvo za narodno zdravlje preduzme hitne mere za snabdevanje naroda medikamentima i medicinskim instrumentima.[225]

Kao prva mera u tom pravcu stavljena mu je na raspolaganje suma od 200 miliona dinara.

Zaključeno je da se preduzmu hitne mere za prikupljanje žitarica u Vojvodini, kao i da se što više zemljišta zaseje zimskim usevima.[226]

U Beogradu, 20. decembra 1944.

»Борба«, 21. decembar 1944.

[ČESTITKA 1. PROLETERSKOJ UDARNOJ BRIGADI]

Povodom trogodišnjice osnivanja slavne I proleterske brigade[227] izražavam svoje tople čestitke i veliku zahvalnost borcima, podoficirima i oficirima za vanredno junaštvo, upornost i požrtvovanost u borbi za oslobođenje naše napaćene zemlje, u borbi i radu za stvaranje bratstva i jedinstva naroda Jugoslavije.

Prije tri godine ujedinjeni su junački šumadijski i crnogorski partizani u I proleterskoj brigadi u malenom mjestu Rudu. Tu se I proleterska rodila, tu je dobila svoje borbeno krštenje razbivši ujedinjene talijanske fašiste i Mihailovićeve četnike.[228]

Neizmjerno dug, trnovit, krvav, ali slavan put ima I proleterska brigada. Mrtva tijela boraca vaše brigade pokrila su mnoga bojišta u Bosni, Hercegovini, Crnoj Gori, Dalmaciji, u Srbiji, ali iz njihove krvi niču bratstvo i jedinstvo, niče novi život jedne srećne, nove Jugoslavije.

Mjesta mnogih palih sinova Šumadije i Crne Gore iz I proleterske brigade popunili su sinovi junačke Bosne, Like, Dalmacije itd. Danas I proleterska brigada predstavlja simbol bratstva i jedinstva u borbi za oslobođenje naše zemlje i stvaranje naše slavne Narodnooslobodilačke vojske.

Neka je vječna slava junacima I proleterske brigade koji su dali svoje živote za slobodu i sreću svojih naroda.[229]

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

21. decembar 1944.
[Beograd]

Vrhovni komandant
Narodnooslobodilačke vojske i
partizanskih odreda Jugoslavije
Tito

A-VII, kut. 26, reg. br. 10-1/13.

[VINSTONU ČERČILU, PREDSJEDNIKU BRITANSKE VLADE]

21. decembar 1944.
[Beograd]

[Ekselencijo,]

1. Po prijemu Vaše poruke od 3. decembra odmah sam tražio da se povede istraga u vezi s različitim incidentima na koje Vi ukazujete i oni su, mislim, sada razjašnjeni na zadovoljstvo svih onih koji su imali u tome udjela. Smatram da su oni uglavnom bili rezultat nesporazuma nastalih na objema stranama zbog nedostatka jednog sveobuhvatnog sporazuma koji bi regulisao odnose između naših odnosnih vojnih vlasti u vezi s nekim operacijama koje su oni zajednički preduzeli na jugoslovenskom tlu ili u jugoslovenskim vodama.[230] Gajim veliku nadu da će predstojeća posjeta feldmaršala Aleksandera[231] omogućiti da se zaključi takav jedan sporazum prema načelima koja su usaglašena sa sporazumom koji smo načinili s našim sovjetskim saveznicima. Ne sumnjam da će se razmjena gledišta koju očekujem da obavim s feldmaršalom Aleksanderom ovom prilikom pokazati veoma korisnom i stvoriti čvrstu bazu za buduću saradnju.

2. U vezi s tim želim da Vas čvrsto uvjerim da niko ne cijeni više od mene tu značajnu potrebu za bliskom saradnjom između oružanih snaga Jugoslavije i njenih saveznika. Vi navodite u Vašem poslednjem paragrafu da ja možda sumnjam u vaše pobude što želite da iskrcate savezničke trupe na jugoslovensku teritoriju ili na teritoriju koju traži Jugoslavija. Mogu Vas uvjeriti da to nije slučaj. Mi sami uopšte nemamo namjeru da tražimo da se unaprijed donose zaključci o odlukama mirovne konferencije i čvrsto vjerujemo da se u tom pogledu stav naših velikih saveznika neće razlikovati od našeg vlastitog. Međutim, s obzirom na baziranje savezničkih snaga na jugoslovenskoj teritoriji, priznaćete da je sasvim prirodno što mi tražimo da nas u pravo vrijeme konsultujete o tome, kao i o nekim drugim stvarima koje se tiču naših teritorijalnih prava i nacionalnog suvereniteta.

3. Što se tiče političkih događaja, Vi ističete značaj koji pridaju britanska vlada i britansko javno mnjenje slobodnim izborima.[232] U tom pitanju, mogu Vam pružiti najsnažnije uvjeravanje, naša je jedina želja da pružimo uvjerenje da se u tom pogledu slobodno izjašnjavanje pruža na volju jugoslovenskom narodu u skladu s principima istinske demokratije i uslovima Atlantske povelje.[233] Svakom pojedincu, grupi ili partiji, sem onim osuđenim zbog izdajničkih ili kriminalnih

delatnosti, kao i u drugim demokratskim zemljama, biće pružena prilika da uzmu aktivno učešće u političkom životu zemlje. To se u stvari već sprovodi u svim oslobođenim područjima. Osim toga, Nacionalni komitet je sada, zahvaljujući nedavno objavljenoj amnestiji,[234] pružio priliku hiljadama onih koji su u toku rata sarađivali s neprijateljem da ponovo steknu status građanina i kao takvi uzmu učešća u radu na obnovi koja stoji pred nama. Što se tiče pitanja monarhije, još nije konačno odlučeno na koji način se mogu najbolje ustanoviti želje naroda. Međutim, mogu da kažem da se mogućnost održavanja jednog plebiscita na način koji ste Vi predložili sada razmatra, iako će konačnu odluku u vezi s tim donijeti Antifašističko vijeće i nova vlada.[235]

[Maršal Jugoslavije
Tito]

PRO, Fond Foreign office (dalje: Fond FO), reg. br. 371/44292, R. 21534/44/92/811.

Prevod s engleskog

MARŠALU SOVJETSKOG SAVEZA JOSIFU VISARIONOVIČU STALJINU

Povodom godišnjice Vašeg rođendana primite naše najtoplije čestitke i najbolje želje da još mnogo godina živite za dobro velikog i moćnog Sovjetskog Saveza i čitavog slobodoljubivog čovječanstva.[236]

Više nego ikada narodi Jugoslavije osjećaju veliku radost što mogu zajedno s borcima herojske Crvene armije slaviti Vaš rođendan u jeku pobjedonosne borbe protiv zajedničkog nam neprijatelja.

Naši narodi su svjesni koliko mnogo duguju Vama za vašu brigu i pomoć pri oslobođenju naše napaćene zemlje od fašističkih osvajača.

21. decembar 1944. S dubokim poštovanjem
[Beograd] Tito

»Борба«, 22. decembar 1944.

ZA VICKA KRSTULOVIĆA[237]

Preduzimamo sve da se Dalmaciji pomogne.[238] Saveznici očito sabotiraju u tome, pronalaze razne izgovore. Juče su saopštili da je Štab Mornarice spriječio dolazak sav[ezničkih] oficira koji su trebali dovesti 500 tona hrane. Javite u čemu je stvar.[239] U Vojvodini imamo velike količine i čim budu putevi oslobođeni slaćemo za Dalmaciju. Preduzmite i vi mjere za transport te hrane.

21. decembar 1944.
[Beograd] Tito

A-VII, k. 2076, reg. br. 8-1.

ZA VLAHOVIĆA [VELJKA, MOSKVA]

Molim pošaljite Kolešu,[240] Augustinčića i ostale koji tamo nisu potrebni.[241]

22. decembar 1944.
[Beograd] Maršal Tito

A-VII, k. 57-4, reg. br. 4-86/1. *Prevod s ruskog*

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

za 23. decembar 1944.

Po ukazanoj potrebi službe

POSTAVLJAM

za političkog komesara Glavnog štaba NOV i PO Srbije druga *Voja Kovačevića*, dosadašnjeg političkog komesara 29. NOU divizije.[242]

Dosadašnji vršilac dužnosti političkog komesara Glavnog štaba NOV i PO Srbije drug *Milosav Milosavljević*[243] stavlja se na raspolaganje Vrhovnom štabu NOV i POJ.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

[Beograd]

Vrhovni komandant
Narodnooslobodilačke vojske i
partizanskih odreda Jugoslavije
maršal Jugoslavije

Tito

A-VII, k. 15-A, reg. br. 53-1.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE]

23. decembar 1944.
[Beograd]

Vaše divizije na teritoriji Srbije treba da potpomognu mještanske jedinice u čišćenju terena i razbijanju bandi. Nemojte dozvoliti da se tako bande koncentrišu.[244]

A-VII, k. 26, reg. br. 9-8/12.

ŠTABU MORNARICE [NOVJ]

23. decembar 1944.
[Beograd]

Grupi Skota, koja ima zadatak prijem različitog ratnog materijala u splitskoj luci, odobrio sam boravak.[245]

A-VII, k. 2076, reg. br. 8-1.

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

za 23. decembar 1944.

Po ukazanoj potrebi službe

POSTAVLJAM

za političkog komesara III NOU korpusa druga *Blaža Đuričića*, dosadašnjeg političkog komesara 11. NOU divizije.

Dosadašnji komesar III NOU korpusa drug *Dane Olbina*, stavlja se na raspolaganje Vrhovnom štabu NOV i POJ.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

[Beograd]

Vrhovni komandant
Narodnooslobodilačke vojske
i partizanskih odreda Jugoslavije
maršal Jugoslavije
Tito

A-VII, k. 15-A, reg. br. 52-1.

VLAHOVIĆU [VELJKU, MOSKVA]

Prvom prilikom pošaljite nam dvije knjige Zinič Magde. Šta je s bibliotekom koja mi je obećana 23. XII 1944?[246]

24. decembar 1944. Maršal Tito
[Beograd]

A-VII, k. 57-4, reg. br. 4-87/1. *Prevod s ruskog*

GLAVNIM ŠTABOVIMA
ŠTABOVIMA KORPUSA
KOMANDANTU VOJNE UPRAVE ZA
B[ANAT], B[AČKU] I B[ARANJU]
ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE
KOMANDANTU GRADA BEOGRADA
NAČELNIKU SOVŠ-a
NAČELNIKU SUDSKOG ODELJENJA VŠ

25. decembar 1944.
[Beograd]

U vezi s mobilisanjem u redove NOV Jugoslavije novih kontingenata boraca sve češće se pojavljuju slučajevi simulacije i samoranjavanja u cilju izbjegavanja vojne obaveze. Daljnje širenje ove pojave prijeti opadanjem discipline u vojsci i slabljenjem njene borbene sposobnosti.

Međutim, komandni kadar, sudski i medicinski radnici prelaze preko ove — za našu vojsku nedostojne — pojave i ne preduzimaju nikakve mjere u cilju pronalaženja krivaca i još manje u cilju njihovog kažnjavanja.

Prisustvo simulanata i vojnika s namjerno nanesenim povredama koji nisu kao takvi obilježeni stvara nezdravu atmosferu u bolnicama budući da baš ovi elementi najčešće postaju prekršitelji vojne discipline i poretka u sanitetskim ustanovama.

Vrlo često ovi simulanti, zahvaljujući svojoj aktivnosti i sposobnosti pretvaranja, uživaju u bolnicama više pažnje i veće udobnosti nego ranjeni borci, koji su časno prolili svoju krv za otadžbinu.

NAREĐUJEM

1) Komandantima jedinica, radnicima sudske i medicinske struke da svaki slučaj ranjavanja koji nije nastao u borbi podvrgnu temeljnom ispitivanju kako s obzirom na okolnost pod kojima se desila povreda tako i s gledišta medicinskog. U slučajevima dokazanog samoranjavanja povlačiti krivce na sudsku odgovornost po zakonima ratnog doba. U slučajevima ratnih povreda sa sumnjivom lokalizacijom ili sumnjivog izgleda takođe vršiti detaljnu istragu na osnovu prijava sanitetskih radnika s odgovarajućim posljedicama. Lica koja u ratnim prilikama s predumišljajem nanesu sebi povrede podležu surovoj kazni.

2) Pošto pitanje pravilne dijagnoze samoranjavanja ima ne samo medicinsko već i veliko političko značenje, bilo bi isto tako opasno ne prepoznati i namjernu povredu, kao i okriviti za to ispravnog borca. Stoga je u svakom konkretnom slučaju potrebno rukovoditi se ne pretpostavkama, već strogo provjerenim podacima i autoritativno obraz-

loženim medicinskim zaključcima. U pronalaženju samoranjavanja sanitetski radnici ne treba da pribjegavaju metodama istražnih vlasti, već moraju da se u svojim zaključcima rukovode isključivo okolnostima pod kojima je došlo do ranjavanja, kao i karakterom rane.[247]

3) O svakom ustanovljenom slučaju samoranjavanja izvještavati nadležnim putem.

4) Načelnik Sanitetskog odjeljenja i načelnik Sudskog odjeljenja VŠ izdaće svaki po svojoj liniji odgovarajuće direktive.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Vrhovni komandant
maršal Jugoslavije

Tito

A-VII, k. 15, reg. br. 44-2/1.

[NAREĐENJE ZA DODJELJIVANJE ODLIKOVANJA BOLNIČARIMA I NOSIOCIMA RANJENIKA]

25. decembar 1944.
[Beograd]

Oficiri i borci NOV i POJ pokazuju veliku hrabrost i junaštvo oslobađajući svoju zemlju i svoj narod od fašističkih okupatora. Zajedno s njima junački se bore i naši bolničari i nosioci ranjenika, koji pod najžešćom neprijateljskom vatrom pružaju prvu pomoć oficirima i borcima i iznose ih s bojišta. Pružiti na vrijeme prvu pomoć i na vrijeme iznijeti ranjenika s bojišta do prvog previjališta, to često znači spasiti njegov život, a zatim ubrzati ozdravljenje i povratak borca u jedinicu, što povećava borbeni kapacitet naše vojske.

U cilju usavršavanja organizacije iznošenja ranjenika s bojnog polja za vrijeme bitaka i u cilju davanja podstreka bolničarima i nosiocima ranjenika

NAREĐUJEM:

I. Za pružanje prve pomoći oficirima i vojnicima i iznošenje istih s njihovim oružjem s bojnog polja pod neprijateljskom vatrom bolničari i nosioci ranjenika da se nagrade:

1) Za iznošenje 10 ranjenika s njihovim oružjem s bojnog polja pod neprijateljskom vatrom — *Medaljom za hrabrost.*

2) Za iznošenje 25 ranjenika s njihovim oružjem s bojnog polja pod neprijateljskom vatrom — *Ordenom za hrabrost.*

3) Za iznošenje 40 ranjenika s njihovim oružjem s bojnog polja pod neprijateljskom vatrom — *Ordenom partizanske zvijezde III stepena.*

II. Nagrade izdavati na predlog referenta saniteta brigade ili komandanta mediko-sanitetskog bataljona, koji će provjeravati i registrovati iznošenje ranjenika s njihovim oružjem s bojnog polja pod neprijateljskom vatrom.

III. Naredbu saopštiti svim borcima, komandirima i politkomesarima NOV i POJ.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije

Tito

A-VII, k. 15-A, reg. br. 12-6.

ŠTABU II ARMIJE NOVJ[248]

25. decembar 1944.
[Beograd]

Da bi se obezbijedila pravilna, sigurna i neposredna popuna operativnih jedinica potrebnim brojem novog ljudstva, dolje nevedeni štabovi formiraće dopunske brigade odnosno bataljone po sljedećem:

I

Glavni štab Srbije:

1. Za potrebe popune ljudstvom I armije jednu dopunsku brigadu sastava pet bataljona (za svaku diviziju po jedan). Sjedište brigade u Beogradu.

2. Za potrebe popune ljudstvom II armije jednu dopunsku brigadu sastava pet bataljona (za svaku diviziju po jedan). Sjedište brigade u Valjevu.

3. Za potrebe popune svojih jedinica jednu dopunsku brigadu sastava pet bataljona (za svaku diviziju po jedan). Sjedište brigade u Kragujevcu.

Vojna uprava za Vojvodinu:[249]

Za potrebe popune XII korpusa jednu dopunsku brigadu sastava tri bataljona. Sjedište brigade u Somboru.

Glavni štab Makedonije:

Za potrebe popune svojih jedinica jednu dopunsku brigadu sastava pet bataljona sa sjedištem u Skoplju.

V korpus:

Formirati jednu dopunsku brigadu u kojoj će biti sakupljeno za obuku ljudstvo iz sve Bosne i Hercegovine.

II

Jačina dopunskih brigada može da bude do 6000, a bataljona do 2000 ljudi.

III

Pitanje potrebnog broja kadrova za formiranje dopunskih brigada za potrebe I i II armije riješiće Glavni štab Srbije. Štabovi I i II armije za ove dužnosti dodijeliće Glavnom štabu Srbije potreban broj drugova: invalida, starijih, ranjavanih i bolešljivih, koji se kao takvi ne mogu upotrijebiti za rukovodioce u operativnim jedinicama.

Vojna uprava Vojvodine za pomoć u starješinskom kadru obratiće se XII korpusu.

Za ovu svrhu mogu se upotrijebiti i ispravni oficiri bivše jugoslovenske vojske, u kom će cilju Glavni štab Srbije stupiti u vezu s OZNOM.

Prva i II armija i XII korpus izvijestiće nas posebnim aktom koliko su oficira uputili za formiranje ovih brigada.

Ako I i II armija i XII korpus već imaju ovakvih dopunskih formacija, onda ih predati Glavnom štabu Srbije odnosno Vojnoj upravi za Vojvodinu, u kom cilju stupiti u vezu s njima. Od sada nadalje armije će redovno preko Vrhovnog štaba blagovremeno tražiti popunu svojih jedinica.

IV

Štabovi će pristupiti odmah svim mjerama za formiranje dopunskih brigada odnosno bataljona i preduzeti potrebno za smještaj, ishranu i obuku ljudstva.

V

S ljudstvom dopunskih brigada izvoditi redovnu obuku tako da prilikom upućivanja za popunu operativnih jedinica ljudstvo bude potpuno osposobljeno za boračke dužnosti.

Pored toga, ove formacije treba osposobiti i za rješavanje samostalnih borbenih zadataka.

Štabovi brigada odnosno bataljona ostaju kao stalne formacije i onda kada se sve ljudstvo uputi za popunu operativnih jedinica.

Za naoružanje dopunskih brigada koristiti starije trofejno oružje koje nije potrebno operativnim jedinicama.

Štab I i II armije i XII korpus predaće Glavnom štabu Srbije odnosno Vojnoj upravi za Vojvodinu za naoružanje dopunskih brigada sve raspoloživo trofejno oružje koje nije u upotrebi.

Same jedinice upućivaće u ove dopunske brigade sve ono ljudstvo koje treba prethodnu obuku.

VI

Rad na formiranju dopunskih brigada odnosno bataljona završiti najdalje do 15. januara 1945. godine, kada mi podnijeti pismeni izvještaj o formiranju, jačini i sastavu ovih formacija.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije

Tito

A-VII, k. 15, reg. br. 22-1.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

26. decembar 1944.
[Beograd]

Nekoliko naših gradova bez neke naročite vojničke koristi upropašćeni su od strane savezničke avijacije. Zabranjujemo bombardovanje neposredne blizine Zagreba. Sporazumejte se s njima da bombarduju komunikacije kuda se kreću nepr[ijateljske] jedinice, pa i manja mjesta gdje su po vašim pouzdanim informacijama jače nepr[ijateljske] koncentracije.[250]

A-VII, k. 119-4, reg. br. 3-24/1.

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

za 26. decembar 1944.

Povodom formiranja Prve talijanske brigade iz talijanskih radnih bataljona na području Slovenije,[251] na predlog Višeg vojnog suda NOV i POJ, a na osnovu čl. 31 Uredbe o vojnim sudovima od 24. V 1944. god.

ODLUČUJEM:

da se pomiluju opraštanjem kazne u cjelosti borci gore navedene brigade, koji su presudom vijeća Višeg vojnog suda kod Glavnog štaba NOV i PO Slovenije od 8. XII 1944. god. br. 675/44[252] bili osuđeni, i to:

Leo Farmelo i Doce Lidio na kaznu smrti, a Peminius Lialdo, Mile Sladino, Salzigaris Ervin, Boskarol Ivan, Fellicon Karol, Furlan Roman, Kverini Alfido i Novati Antob na kaznu prisilnog rada u trajanju od pet godina.

Ovu naredbu neka izvrši vijeće Višeg vojnog suda kod Glavnog štaba NOV i PO Slovenije.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

[Beograd]

Vrhovni komandant
Narodnooslobodilačke vojske
i partizanskih odreda Jugoslavije
maršal Jugoslavije
Tito

A-VII, kut. 14-A, reg. br. 11-7.

LONDON, [dr IVANU] ŠUBAŠIĆU,
[PREMIJERU KRALJEVSKE JUGOSLOVENSKE VLADE]

Molim Vas zatražite u ime vlade i u ime Nac[ionalnog] komiteta [oslobođenja Jugoslavije] od Saveznika odnosno Evropske komisije da u vezi s izradom [dokumenta] i predajom u slučaju kapitulacije Njemačke bude obaviještena i Jugoslavija o uslovima Njemačkoj.

Javite mi, molim Vas, kako ide stvar s prihvaćanjem našega sporazuma i kada se vraćate.[253]

27. decembar 1944.
[Beograd] Tito

A-VII, k. 37, reg. br. 1-1/2.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE]

29. decembar 1944.
[Beograd]

Vaš 15. korpus s dvije divizije koje su bile predviđene za dalje operacije prema Sarajevu odmah uputite ka Vranju, odakle mogu vozovima za Beograd. One za sada ostaju kod Beograda u rezervi, gdje će nastaviti s obukom. Javite kad korpus dolazi.[254]

A-VII, k. 26, reg. br. 9-9/12.

[ŠTABU 1. PROLETERSKOG UDARNOG KORPUSA NOVJ]

29. decembar 1944.
[Beograd]

Vi imate zadatak da smijenite Bugare[255] i primite od njih cio front.[256] Neka Peko [Dapčević] dođe na razgovor.[257]

A-VII, k. 372, reg. br. 3-57/2.

[DOPUNA NAREĐENJA O FORMIRANJU DOPUNSKIH JEDINICA]

30. decembar 1944.
[Beograd]

I

Naređenje str[ogo] pov[jerljivo] broj 106 od 25. decembra 1944. (dostavljeno g[lavnim] š[tabovima NOV i PO] Srbije i Makedonije, štabovima I i II armije, XII korpusu i Vojnoj upravi za Vojvodinu)*, kojim je naređeno formiranje dopunskih jedinica na oslobođenoj teritoriji Srbije, Vojvodine, Makedonije i na teritoriji Bosne i Hercegovine (na teritoriji V korpusa),[258] dopunjuje se u sljedećem:

1. Štab V korpusa odrediće broj bataljona za svoju dopunsku brigadu prema ukupnom broju regruta.

2. Glavni štab Hrvatske narediće da štab VIII korpusa za oslobođenu teritoriju Dalmacije formira jednu dopunsku brigadu s onoliko bataljona u sastavu brigade koliko bude potrebno prema ukupnom broju regruta.

3. Štab II kropusa formiraće odmah jedan dopunski bataljon za cijelu teritoriju Crne Gore.

4. Glavni štab Hrvatske (za svu ostalu teritoriju sem Dalmacije) i Glavni štab Slovenije pristupiće za sada samo pripremama za formiranje potrebnih štabova za svoje dopunske jedinice tako da one mogu brzo otpočeti s radom, odmah po oslobođenju, i to po sljedećem:

Glavni štab Hrvatske: za 3 dopunske brigade (sjedišta [štabova] u Slavonskoj Požegi, Zagrebu i Karlovcu). Broj bataljona u pojedinim brigadama predvidjeti na osnovu procjene vjerovatnog broja regruta na pojedinim područjima i na osnovu toga izvršiti pripreme za formiranje štabova bataljona.

Glavni štab Slovenije: za jednu dopunsku brigadu i potreban broj bataljona u sastavu brigade.

5. Osnovni zadatak dopunskih jedinica jesu obuka regruta i popunjavanje svojih operativnih jedinica nedostajućim ljudstvom. Kao takve one moraju uvijek težiti da imaju predviđenu jačinu ljudi (brigada do 6000, a bataljon van sastava brigade do 2000 ljudi) kako bi mogle brzo i u svako vrijeme popunjavati ljudstvom svoje operativne jedinice.

---

* Tačan naziv te ustanove je: Vojna uprava za Banat, Bačku i Baranju. — *Red.*

6. Dopunske jedinice su vojno-pozadinske jedinice i potčinjene su glavnim štabovima odnosno korpusnim oblastima.

7. Na osnovu svog osnovnog zadatka, ako je potrebno, dopunske jedinice mogu, po naređenju svog štaba, a na traženje operativnog štaba čije jedinice dopunjavaju, promijeniti mjesta stalnih sjedišta i prići bliže operativnim jedinicama, kada se ove toliko udalje da transporti dopune postanu spori i otežani.

8. Višak regruta koje postojeće dopunske jedinice ne bi mogle primiti preko određenog broja, treba prikupiti u regrutnim centrima i s njima vršiti intenzivnu obuku.

Broj i mjesto sjedišta ovih regrutnih centara, kao i njihovo formiranje, narediće štabovi, kojima je naređeno str[ogo] pov[jerljivo] brojem 106/44. i ovim naređenjem da formiraju dopunske jedinice.

Isto tako, odrediće i jačinu pojedinih centara s tim da jačina centra ne pređe 2000 ljudi.

9. U pogledu formiranja regrutnih centara postupiće na isti način i ostale jedinice neposredno potčinjene ovom štabu kojima još nije naređeno da formiraju dopunske jedinice, a raspolažu većim brojem vojnički neobučenog ljudstva bilo na svojoj teritoriji bilo da takvog ljudstva imaju već u operativnim jedinicama.

10. Dopunske jedinice primaju regrute ili neposredno od vojno-pozadinskih ustanova koje vrše regrutaciju (mobilizaciju) ili iz regrutnih centara.

Regrutni centri primaju regrute od vojno-pozadinskih vlasti ili iz operativnih jedinica.

11. Obuka i vaspitanje regruta u dopunskim jedinicama i u regrutnim centrima mora trajati najmanje dva mjeseca, za koje se vrijeme regruti moraju osposobiti za sve operativne zadatke. Obuka se mora izvoditi intenzivno i najsavjesnije i ne smije se više desiti nijedan slučaj da se u operativnim jedinicama nađe ma i jedan neobučen borac.

II

1. Najstrože se zabranjuje svim jedinicama da same neposredno uzimaju (mobilišu) ljudstvo.

Jedinice se popunjavaju ljudstvom isključivo iz svih dopunskih jedinica ili iz regrutnih centara gdje formiranje dopunskih jedinica nije naređeno.

2. Poslije 15. januara 1945, do kojeg se roka moraju formirati dopunske jedinice odnosno regrutni centri, sve jedinice će u najkraćem roku uputiti u svoje dopunske jedinice (regrutne centre) i sve ono ljudstvo koje se već nalazi u operativnim jedinicama, a potrebna mu je prethodna vojnička obuka.

III

1. Svi štabovi pod neposrednom komandom ovoga štaba izradiće plan i program jednomjesečne nastave za sve svoje jedinice, računajući tu i dopunske jedinice i regrutne centre.

2. Nastava ima otpočeti 15. januara 1945. i trajati 30 dana za sve jedinice, sem za dopunske (i regrutne centre), gdje nastava traje dva mjeseca.

Planove i programe saobraziti opštim i borbenim prilikama pojedinih jedinica izrađujući ako je potrebno poseban plan i program nastave za svaku jedinicu.

3. Po jedan primjerak programa i plana nastave dostaviti ovom štabu.

Nastava u svim jedinicama (operativnim i dopunskim) biće neprekidna, tj. produžiće se i poslije izvršenja jednomjesečne, odnosno dvomjesečne obuke koja je naređena ovim naređenjem. Radi toga planove i programe nastave dopunjavati i usavršavati, ne postavljajući ih kruto i šablonski.

4. Nastojaće se od strane ovoga štaba da se u što skorije vrijeme izdaju direktive i opšti planovi i programi nastave za svu vojsku.

5. Obuku izvoditi intenzivno, sistematski i savjesno. Od strane ovoga štaba odrediće se specijalne komisije za pregled i ocjenu postignutog uspjeha i borbene vrijednosti jedinica.

Za slab uspjeh štabovi će najstrože odgovarati.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Vrhovni komandant
maršal Jugoslavije

Tito

A-VII, k. 15, reg. br. 23-1/1.

GLAVNIM ŠTABOVIMA, ŠTABOVIMA KORPUSA I DIVIZIJA

U vezi s tim što se sve više prelazi s partizanskog načina ratovanja na frontalne borbe došle su do izražaja mnoge greške i slabosti naših regularnih vojnih jedinica koje učestvuju u tim frontalnim borbama.[259] Iako se promijenio karakter rata, ipak je ostalo mnogo partizanštine, koja je štetna za način modernog ratovanja, koja je štetna za disciplinu i osposobljavanje savremene vojske za zadatke koji se u sadašnjoj fazi rata stavljaju pred nju. Mnoge naše divizije porasle su od tri na deset i više hiljada.[260] One su naoružane najmodernijim tehničkim sredstvima koja su potrebna za uspješnu borbu protiv okupatora. Ali iako su te naše jedinice tri-četiri puta veće nego par mjeseci unazad, one ipak nemaju tu udarnu snagu koju bi trebale imati raspolažući postojećim naoružanjem. Jasno je da uzrok leži u dolasku velikog broja novog ljudstva, koje osim lične hrabrosti nema skoro nikakvog vojničkog znanja. Ali ipak ovdje moram ukazati barem na nekoliko osnovnih nedostataka i slabosti koji se s malo više energije i volje mogu i moraju ukloniti.

Naši komandiri i komandanti navikli su u prošlosti za vrijeme partizanskog načina ratovanja da popunjavaju gubitke u svojim jedinicama novim neizvježbanim ljudstvom, koje je dobijalo postepeno vojničko i borbeno znanje uz svoje stare drugove u procesu same borbe koja je bila pokretna, a teren i vrijeme većim dijelom zavisili od samih nas. Danas ta stvar stoji sasvim drukčije. Novo ljudstvo stupa odmah u najžešće frontalne borbe nemajući vremena da se postepeno privikava i stiče vojno iskustvo. Zbog toga postoje u frontalnoj borbi vrlo veliki gubici za nas, jer to ljudstvo ili ne umije da dovoljno vlada oružjem ili ne umije vješto da se zaklanja. Prema tome, dužnost je svih komandanata i komandira da novom ljudstvu posvete najveću pažnju da se ono barem donekle obuči prije stupanja u prvu borbenu liniju. Razumije se da je to vrlo teško za one divizije koje se već nalaze na frontu, ali zato treba iskoristiti svaki veći odmor i nastojati da se obavlja obuka.[261]

Primjećuje se da pojedini komandiri i komandanti na svoju ruku vrše razne rekvizicije i konfiskacije u pozadini fronta, čime unose anarhiju u narodnu privredu, koja zbog toga mnogo šteti. Ima slučajeva da pojedini politkomesari, komandiri i komandanti ulaze u pojedina preduzeća ili magazine i na svoju ruku uzimaju ono što smatraju

da njihovim jedinicama treba. Takav postupak se najstrože zabranjuje, a sve jedinice trebaju se snabdijevati preko nadležnih viših štabova i intendantura koje u tu svrhu dobijaju ili prikupljaju materijal ili životne namirnice. Naročito se zabranjuje svojevoljno oduzimanje od seljaka konja, stoke i poljoprivrednih alata. U slučaju potrebe to treba tražiti od nadležnih narodnooslobodilačkih odbora, koji su dužni snabdijevati vojsku s najmanje štete po narodnu privredu. Vrhovni štab radi svim silama na planskom snabdijevanju naših vojnih jedinica, jer za to već postoje uslovi, i toga se moraju pridržavati vojni i politički rukovodioci.

Naša Narodnooslobodilačka vojska stvarana je odozdo, iz naroda, u samom procesu borbe. Ona je stvarana na dobrovoljnoj bazi, a disciplina je proisticala iz visoke svijesti dobrovoljaca-rodoljuba, uvijek spremnih da izvrše svaki i najteži zadatak, da se žrtvuju i podnesu najveće poteškoće i stradanja. Danas stvar stoji sasvim drukčije. U našu vojsku dolazi veliki broj novih ljudi, ne dobrovoljaca, već mobilisanih, nepriviknutih na disciplinu i stradanja. Prema tome, pređašnji duh familijarnosti u jedinicama postaje štetan, slabi udarnu silu vojske i postaje opasan. Odnos između starješina i boraca, odnos između viših i nižih starješina mora biti strogo vojnički, a potčinjavanje odozdo prema gore, oslovljavanje po činu, a ne po imenu i prezimenu. Niže starješine moraju pozdravljati više vojne starješine uobičajenim vojničkim pozdravom. Ne treba naglašavati potrebu učenja boraca kako se propisno pozdravlja. Oficiri i podoficiri, a takođe i vojnici Narodnooslobodilačke vojske morali bi se ugledati na Crvenu armiju, u kojoj vlada najstroža disciplina, a u isto vrijeme i drugarstvo. Ja tražim od svih starješina da shvate ovo vrlo ozbiljno jer udarna snaga Narodnooslobodilačke vojske zavisi u velikoj mjeri od stroge discipline i potčinjavanja i izvršavanja zapovijesti starješina.

U vezi s time

NAREĐUJEM:

1. Da se popunjuju iz pozadine, iz dopunskih bataljona i brigada sve jedinice

I armije general-lajtnanta Peka Dapčevića,

II armije general-lajtnanta Koče Popovića,

III armije general-lajtnanta Koste Nađa.

2. Da se popunjuju iz dopunskih bataljona i brigada sve vojne jedinice u Srbiji, u Makedoniji, u Vojvodini, u Crnoj Gori i u Dalmaciji. U tim su pokrajinama stvoreni svi uslovi za to jer su teritorije potpuno oslobođene i stvaraju se stalne vojne posade u gradovima.

3. Da se snabdijevanje vojnih jedinica na više označenim teritorijama vrši preko vojnih intendantura koje će potrebne namirnice i drugo dobijati preko Vrhovnog štaba odnosno glavnih štabova.[262]

4. Da se u svim vojnim jedinicama na frontu u vrijeme dužih odmora vrši vojna obuka novih boraca.

Da se u pozadini u dopunskim bataljonima i brigadama vrši intenzivna vojna obuka:

a) upoznavanje sa savremenim oružjem,

b) egzercir i taktičke vježbe.

5. Da se u svim vojnim jedinicama vrši obuka u propisanom vojničkom pozdravljanju.

Da se strogo izvršavaju naredbe pretpostavljenih starješina i ukine štetna familijarnost.

6. S ovom naredbom štabovi moraju upoznati sve oficire i podoficire i preduzeti odgovarajuće mjere za izvršenje ove zapovijesti.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

30. decembar 1944.
[Beograd]

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije
Tito

A-VII, k. 111, reg. br. 32-1/2.

[GLAVNOM ŠTABU NOV ALBANIJE]

30. decembar 1944.
[Beograd]

Po oslobođenju doline Lima tu ostaju obje vaše divizije[263] da se brojčano ojačaju na dvanaest do trinaest hiljada, da tu izvode obuku i prime naoružanje.

Dobro bi bilo da vi formirate i štab korpusa, koji bi primio pod komandu obje vaše divizije.[264]

A-VII, k. 27, reg. br. 3-2/16.

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

za 30. decembar 1944.

Po ukazanoj potrebi službe

POSTAVLJAM

za političkog komesara 24. NOU divizije druga *Dimitrija-Mita Vrbicu,* dosadašnjeg rukovodioca Politodjela 33. NOU divizije.

Dosadašnji komesar 24. NOU divizije drug *Srboljub Josipović* stavlja se na raspolaganje Vrhovnom štabu NOV i POJ.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

[Beograd]

Vrhovni komandant
Narodnooslobodilačke vojske
i partizanskih odreda Jugoslavije
maršal Jugoslavije

Tito

A-VII, k. 15-A, reg. br. 54-1.

[NAREĐENJE ZA IZVOĐENJE OBUKE S NOVIM BORCIMA]

31. decembar 1944.
[Beograd]

Ne čekajući 15. januar, kada se ima otpočeti s planskim izvođenjem nastave, odmah otpočnite vojnu obuku s novim borcima upoznajući ih sa savremenim oružjem, vježbajući ih u egzerciru i taktičkim radnjama.[265] Bezuslovno zavedite propisno vojničko pozdravljanje i oslovljavanje. Ukinite štetnu familijarnost. Na teritoriji Srbije, Makedonije, Vojvodine, Crne Gore i Dalmacije vojne jedinice mogu se snabdijevati samo preko intend[antura], koje će potrebe dobijati od V[rhovnog] š[taba].[266] Samovoljna rekvizicija od samih jedinica unosi haos u privredu i zabranjuje se.[267]

A-VII, k. 119-4, reg. br. 1-1/2.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

31. decembar 1944.
[Beograd]

Pristupite pripremama za formiranje štabova za tri dopunske brigade za cijelu teritoriju sem Dalmacije, tako da bi oni mogli otpočeti s prijemom i obukom regruta odmah po oslobođenju.[268]

A-VII, k. 119-4, reg. br. 1-1/2.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

31. decembar 1944.
[Beograd]

Odmah pristupite izradi plana i programa jednomjesečne nastave za sve svoje jedinice. Nastava da otpočne 1. januara i da traje 30 dana. Za regrute u dopunskim jedinicama i regrutnim centrima dva mjeseca. Planom obuhvatiti najvažnije i najnužnije gradivo iz opštih stručnih i vojnih znanja. Planove i programe saobraziti opštim i borbenim prilikama pojedinih jedinica, izrađujući, ako je potrebno, poseban plan za svaku jedinicu.[269]

A-VII, k. 119-4, reg. br. 1-1/2.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

31. decembar 1944.
[Beograd]

Šesti i Deseti korpus[270] u operativnom pogledu ulaze u sastav III armije, pod komandom general-laj[tnanta] Koste Nađa,[271] a njihove korpusne oblasti ostaju i dalje pod vašom neposrednom komandom.[272] Naredite da se odmah odvoje komande tih korpusnih oblasti od štabova korpusa i da počnu dejstvovati samostalno pod vašom kontrolom.[273]

A-VII, k. 26, reg. br. 11-11/6.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

31. decembar 1944.
[Beograd]

Za oslobođenu teritoriju Dalmacije na području VIII korpusa formirajte jednu dopunsku brigadu s onoliko bataljona u sastavu koliko bude potrebno prema ukupnom broju regruta. Brigada da ne pređe jačinu od 6000 ljudi. Višak regruta u Dalmaciji kao i sve regrute s područja ostalih korpusa upućivati u regrutne centre, koje formirati u potrebnom broju. Pojedini regrutni centri da ne pređu jačinu od 2000 ljudi.[274]

A-VII, k. 119-4, reg. br. 3-26/1.

[ŠTABU 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ][275]

31. decembar 1944.
Nikšić*

Najstrože se zabranjuje regrutovanje ljudstva neposrednim uzimanjem od strane jedinica. Regrutovanje mogu vršiti samo za to nadležne vojne pozadinske ustanove. Regrute upućivati u dopunske jedinice,[276] a gdje formiranje ovih još nije naređeno ili gdje ima više regruta nego što dopunske jedinice mogu primiti, onda u regrutne centre, koje formirati u potrebnom broju. Regrutni centar može imati najviše do dvije hiljade ljudi. U dopunske jedinice ili regrutne centre uputite odmah i sve ljudstvo iz operativnih jedinica koje treba prethodnu obuku. Regruti moraju završiti najmanje dvomjesečnu obuku i osposobiti se za sve operativne zadatke. Nastava da počne 15. januara.[277]

A-VII, k. 396, reg. br. 16-25/1.

---

* Označeno je mjesto gdje je primljena depeša vrhovnog komandanta NOV i POJ poslata iz Beograda. — *Red.*

[VLADIMIRU] VELEBITU, [ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ], LONDON

31. decembar 1944.
[Beograd]

Tražite od Šubašića da u Kairu skinemo Martinovića jer se drži neprijateljski prema nama. Njega treba penzionisati kao nesigurnog i postaviti drugog poslanika.[278] Šta je sa dolaskom Šubašića? Zašto Englezi toliko zatežu? Ako do 15. januara neće stvar biti riješena, morat ćemo preduzeti druge mjere.[279]

Tito

A-VII, k. 37, reg. br. 1-1/2.

[NOVOGODIŠNJA ČESTITKA VINSTONU ČERČILU, PREDSJEDNIKU BRITANSKE VLADE NJEGOVOG VELIČANSTVA]

Srdačno Vam čestitam novu, 1945. godinu s vjerom da će ova godina donijeti Ujedinjenim nacijama[280] konačnu pobjedu i željeni mir.[281]

1. januar 1945.
[Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 2. januar 1945.

[NOVOGODIŠNJA ČESTITKA KIMONU GEORGIJEVU, PREDSJEDNIKU OTEČESTVENOFRONTOVSKE VLADE BUGARSKE]

Zahvaljujem Vam na vašim srdačnim željama prilikom nastupajuće 1945. godine.[282] Vaše želje i cijelog bugarskog naroda jesu i naše želje. Nastupajuća nova godina treba da nam donese njihovo ostvarenje. Duboko razumijevanje i zajednička borba bugarskog naroda i naših naroda zajedno s našim Saveznicima donijeće nam konačnu pobjedu nad hitlerovskom Njemačkom i novi, srećniji život za naše narode.[283] Naša je želja da 1945. godina postane takođe godina stvaranja nerazrušive bratske veze između bugarskog naroda i naših naroda.[284]

1. januar 1945.
[Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 2. januar 1945.

[NOVOGODIŠNJA ČESTITKA DR IVANU RIBARU, PREDSJEDNIKU PREDSJEDNIŠTVA AVNOJ-a]

Čestitam Vama i članovima Prezidijuma novu 1945. godinu.[285] Uvjeren sam da će ova godina donijeti našoj zemlji konačno oslobođenje i željeni mir da bi se narodi naše napaćene zemlje posvetili izgradnji i stvaranju srećnijeg života.

1. januar 1945. Tito
[Beograd]

»Политика«, 3. januar 1945.

[NOVOGODIŠNJA ČESTITKA FRANKLINU RUZVELTU, PREDSJEDNIKU SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA]

Srdačno Vam čestitam novu, 1945. godinu s dubokim ubjeđenjem da će ovo biti godina konačne pobjede Ujedinjenih nacija nad zajedničkim neprijateljem.

1. januar 1945.
[Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 2. januar 1945.

[NOVOGODIŠNJA ČESTITKA JOSIFU VISARIONOVIČU STALJINU, PREDSJEDNIKU SOVJETA NARODNIH KOMESARA SSSR-a]

Čestitam Vam 1945. godinu s ubjeđenjem da to bude godina pune i konačne pobjede nad okrutnim njemačkim okupatorima.[286]

1. januar 1945.
[Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 2. januar 1945.

[NOVOGODIŠNJA ČESTITKA DR IVANU ŠUBAŠIĆU, PREDSJEDNIKU KRALJEVSKE JUGOSLOVENSKE VLADE], LONDON

Čestitam Vama i ostalim članovima vlade novu, 1945. godinu s uvjerenjem da će u ovoj godini naša napaćena zemlja biti konačno oslobođena i narodima vraćen mir.[287]

1. januar 1945.
[Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 2. januar 1945.

[NAREDBA ZA FORMIRANJE 1. ARMIJE NOVJ]

1. januar 1945.
[Beograd]

Prema ukazanoj potrebi

NAREĐUJEM:

1. Da se odmah formira Štab I armije[288] od dosadašnjeg Štaba I proleterskog korpusa,[289] na čelu s komandantom general-lajtnantom *Pekom Dapčevićem* i komesarom pukovnikom *Mijalkom Todorovićem.*

2. U sastav Armije ulaze sljedeće jedinice:
   1. proleterska divizija,[290]
   5. udarna divizija,[291]
   6. proleterska divizija »Nikola Tesla«,[292]
   11. udarna divizija,[293]
   21. udarna divizija.[294]

3. O prednjem su već obaviješteni radiogramom: Glavni štab Hrvatske, Glavni štab Makedonije i Glavni štab Slovenije, štabovi V i II korpusa i štabovi II i III armije.

Prednje se dostavlja radi znanja i upravljanja.

Prijem naređenja potvrditi.[295]

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije
Tito

Dostavljeno:

Načelnicima odjeljenja V[rhovnog] š[taba NOV i POJ]: Personalnog; Obavještajnog; Ekonomskog; Artiljerijskog; Sanitetskog; Inžinjersko-tehničkog; za vezu; Sudskog; Propagandnog; Štabu Vazduhoplovstva; Autokomandi; Štabu Korpusa narodne odbrane; Glavnom štabu za Srbiju; Vojnoj upravi za Vojvodinu; Komandi grada Beograda; Načelniku OZNE za Jugoslaviju.

A-VII, k. 21, reg. br. 54-1.

[NAREDBA ZA FORMIRANJE 2. ARMIJE NOVJ]

1. januar 1945.
[Beograd]

Prema ukazanoj potrebi

NAREĐUJEM:

1. Da se odmah formira Štab II armije na čelu s komandantom general-lajtnantom *Kočom Popovićem* i komesarom *Blažom Lomparom*.

2. U sastav Armije ulaze sljedeće jedinice, organski:

a) XIV korpus[296] sa 23,[297] 25.[298] i 45. divizijom,[299]
17. udarna divizija[300] i
28. udarna divizija.[301]

b) U operativnom pogledu: III korpus.[302]

3. O prednjem su već obaviješteni radiogramom: glavni štabovi Hrvatske, Makedonije i Slovenije, štabovi V i II korpusa i štabovi I i III armije.

Prednje se dostavlja radi znanja i upravljanja.

Prijem naređenja potvrditi.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije
Tito

Dostavljeno:
Načelnicima odjeljenja V[rhovnog] š[taba NOV i POJ]:
Personalnog;
Obavještajnog;
Ekonomskog;
Artiljerijskog;
Sanitetskog;
Inžinjersko-tehničkog;
za vezu;
Sudskog;

Propagandnog;
Štabu Vazduhoplovstva;
Autokomandi;
Štabu Korpusa narodne odbrane;
Glavnom štabu za Srbiju;
Vojnoj upravi za Vojvodinu;
Komandi grada Beograda;
Načelniku OZNE za Jugoslaviju.

A-VII, k. 25-A, reg. br. 1-2.

TITO U BELOM DVORU

TITO U POSJETI RANJENIM VOJNICIMA CRVENE ARMIJE (BEOGRAD, 31. DECEMBAR 1944)

TITO U RAZGOVORU S NEPOZNATIM TEŽE RANJENIM BORCEM NOV U GLAVNOJ VOJNOJ BOLNICI (BEOGRAD, 1. JANUAR 1945)

TITO S DELEGACIJOM ŽENA SELJANKI, UČESNICA OKRUŽNE KONFERENCIJE ANTIFAŠISTIČKOG FRONTA ŽENA U BEOGRADU (BEOGRAD, 1. JANUAR 1945)

FAKSIMIL TITOVE NAREDBE ZA FORMIRANJE PRVE ARMIJE NOVJ

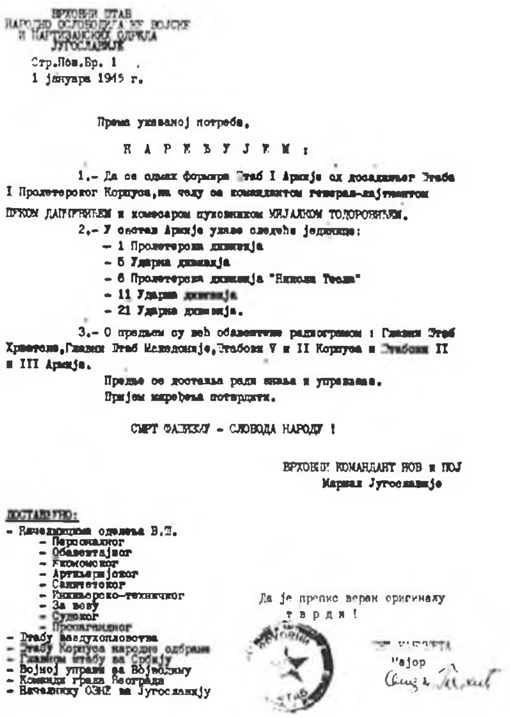

ВРХОВНИ ШТАБ
НАРОДНО ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ
И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА
ЈУГОСЛАВИЈЕ
Стр.Пов.Бр. 1
1 јануара 1945 г.

Према указаној потреби,

Н А Р Е Ђ У Ј Е М :

1.- Да се одмах формира Штаб I Армије од досадашњег Штаба I Пролетерског Корпуса, на челу са командантом генерал-лајтнантом ПЕКОМ ДАПЧЕВИЋЕМ и комесаром пуковником МИЈАЛКОМ ТОДОРОВИЋЕМ.

2.- У састав Армије улазе следеће јединице:
- 1 Пролетерска дивизија
- 5 Ударна дивизија
- 6 Пролетерска дивизија "Никола Тесла"
- 11 Ударна дивизија
- 21 Ударна дивизија.

3.- О предњем су већ обавештени радиограмом : Главни Штаб Хрватске, Главни Штаб Македоније, Штабови V и II Корпуса и Штабови II и III Армије.

Предње се доставља ради знања и управљања.
Пријем наређења потврдити.

СМРТ ФАШИЗМУ - СЛОБОДА НАРОДУ !

ВРХОВНИ КОМАНДАНТ НОВ и ПОЈ
Маршал Југославије

ДОСТАВЉЕНО:
- Начелницима одељења В.Ш.
  - Персоналног
  - Обавештајног
  - Економског
  - Артиљеријског
  - Санитетског
  - Инжињерско-техничког
  - За везу
  - Судског
  - Пропагандног
- Штабу ваздухопловства
- Штабу Корпуса народне одбране
- Главном штабу за Србију
- Војној управи за Војводину
- Команди града Београда
- Начелнику ОЗНЕ за Југославију

Да је препис верен оригиналу
тврди !

Мајор

FAKSIMIL TITOVE NAREDBE OD 1. JANUARA 1945. ZA FORMIRANJE DRUGE ARMIJE NOVJ

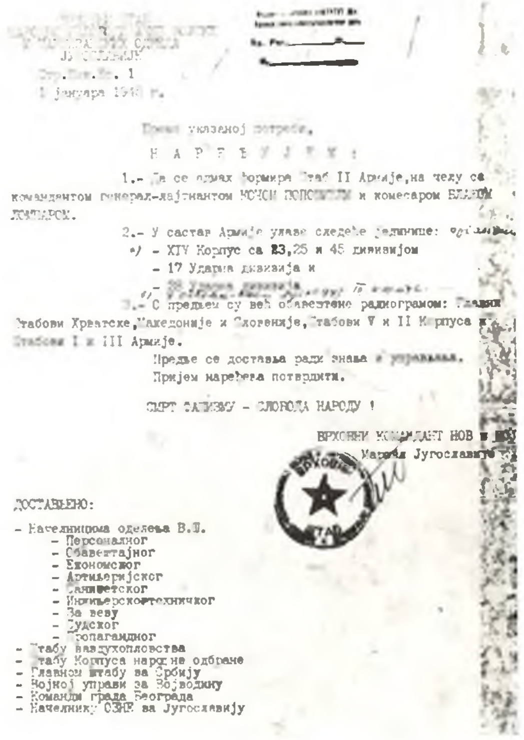

ВРХОВНИ ШТАБ
НАРОДНО ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ
И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА
ЈУГОСЛАВИЈЕ
Стр.Пов.Бр. 1
1 јануара 1945 г.

Према указаној потреби,

Н А Р Е Ђ У Ј Е М :

1.- Да се одмах формира Штаб II Армије, на челу са командантом генерал-лајтнантом КОЧОМ ПОПОВИЋЕМ и комесаром БЛАЖОМ ЛОМПАРОМ.

2.- У састав Армије улазе следеће јединице:
- XIV Корпус са 23,25 и 45 дивизијом
- 17 Ударна дивизија и
- ~~28 Ударна дивизија~~

3.- О предњем су већ обавештене радиограмом: Главни Штабови Хрватске, Македоније и Словеније, Штабови V и II Корпуса и Штабови I и III Армије.

Предње се доставља ради знања и управљања.
Пријем наређења потврдити.

СМРТ ФАШИЗМУ - СЛОБОДА НАРОДУ !

ВРХОВНИ КОМАНДАНТ НОВ и ПОЈ
Маршал Југославије

ДОСТАВЉЕНО:
- Начелницима одељења В.Ш.
  - Персоналног
  - Обавештајног
  - Економског
  - Артиљеријског
  - Санитетског
  - Инжињерскотехничког
  - За везу
  - Судског
  - Пропагандног
- Штабу ваздухопловства
- Штабу Корпуса народне одбране
- Главном штабу за Србију
- Војној управи за Војводину
- Команди града Београда
- Начелнику ОЗНЕ за Југославију

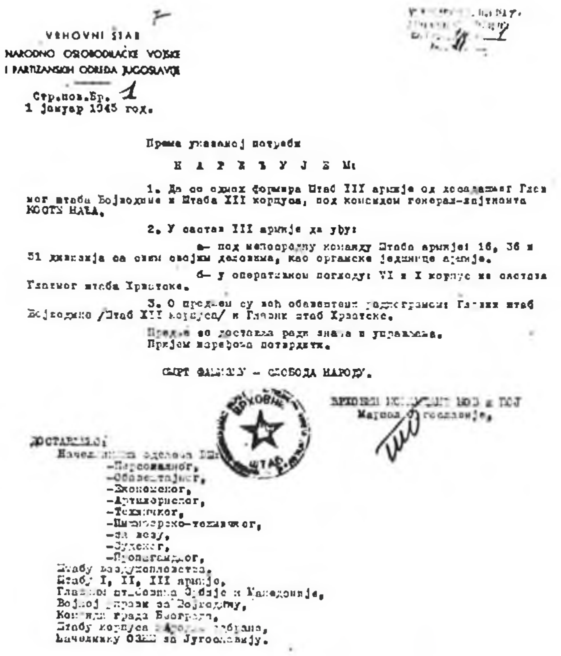

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

Стр.пов.Бр. 1
1 јануар 1945 год.

Према указаној потреби

Н А Р Е Ђ У Ј Е М:

1. Да се одмах формира Штаб III армије од досадашњег Главног штаба Војводине и Штаба XII корпуса, под командом генерал-лајтнанта КОСТЕ НАЂА.

2. У састав III армије да уђу:

а- под непосредну команду Штаба армије: 16, 36 и 51 дивизија са свим својим деловима, као органске јединице армије.

б- у оперативном погледу: VI и X корпус из састава Главног штаба Хрватске.

3. О предњем су већ обавештени радиограмом: Главни штаб Војводине /Штаб XII корпуса/ и Главни штаб Хрватске.

Предње се доставља ради знања и управљања.
Пријем наређења потврдити.

СМРТ ФАШИЗМУ – СЛОБОДА НАРОДУ.

ВРХОВНИ КОМАНДАНТ НОВ и ПОЈ
Маршал Југославије,
Тито

ДОСТАВЉЕНО:
Начелницима одељења ВШ:
-Персоналног,
-Обавештајног,
-Економског,
-Артиљеријског,
-Техничког,
-Инжињерско-техничког,
-за везу,
-Судског,
-Пропагандног,
Штабу ваздухопловства,
Штабу I, II, III армије,
Главном штабу Србије и Македоније,
Војној управи за Војводину,
Команди града Београда,
Штабу корпуса народне одбране,
Начелнику ОЗНЕ за Југославију.

FAKSIMIL TITOVE NAREDBE OD 1. JANUARA 1945. ZA FORMIRANJE TREĆE ARMIJE NOVJ

TITOVA RATNA OPREMA

TITO U OBILASKU KASARNI DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ (DEDINJE, JANUAR 1945)

TITO U OBILASKU KASARNI DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ (DEDINJE, JANUAR 1945)

TITO U SVOM STANU U RUMUNSKOJ ULICI (SADA UŽIČKOJ) BR. 15 (JANUAR 1945)

[NAREDBA ZA FORMIRANJE 3. ARMIJE NOVJ]

1. januar 1945.
[Beograd]

Prema ukazanoj potrebi

NAREĐUJEM:

1. Da se odmah formira Štab III armije[303] od dosadašnjeg Glavnog štaba Vojvodine[304] i Štaba XII korpusa[305] pod komandom general-lajtnanta *Koste Nađa.*

2. U sastav III armije da uđu:

a) pod neposrednu komandu Štaba armije: 16,[306] 36.[307] i 51.[308] divizija sa svim svojim dijelovima kao organske jedinice armije.

b) U operativnom pogledu: VI i X korpus iz sastava Glavnog štaba Hrvatske.[309]

3. O prednjem su već obaviješteni radiogramom: Glavni štab Vojvodine (Štab XII korpusa)[310] i Glavni štab Hrvatske.[311]

Prednje se dostavlja radi znanja i upravljanja.

Prijem naređenja potvrditi.[312]

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije
Tito

Dostavljeno:

Načelnicima odjeljenja V[rhovnog] š[taba NOV i POJ]:
Personalnog;
Obavještajnog;
Ekonomskog;
Artiljerijskog;
Sanitetskog;
Inžinjersko-tehničkog;
za vezu;

Sudskog;
Propagandnog;
Štabu Vazduhoplovstva;
Štabu I, II, III armije;
Glavnim štabovima Srbije i Makedonije;
Vojnoj upravi za Vojvodinu;
Komandi grada Beograda;
Štabu Korpusa narodne odbrane;
Načelniku OZNE za Jugoslaviju.

A-VII, k. 21, reg. br. 1-1.

[ŠTABU 8. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

1. januar 1945.
[Beograd]

Saopštite generalu Škoju[313] da nam nije potrebno sadejstvo engl[eske] artiljerije u operacijama u pravcu Mostara. Prema tome, engleska artiljerija ne može učestvovati u predviđenim operacijama na tom operativnom području. Ovo objasnite Saveznicima na pogodan način.[314]

A-VII, k. 316, reg. br. 1-1/2.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

3. januar 1945.
[Beograd]

Amerikanci nisu dobili nikakva odobrenja od nas da mogu sami da razmještaju svoje ljude gdje hoće. Prema tome se upravljajte.[315]

A-VII, k. 119-4, reg. br. 1-1/1.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

3. januar 1945.
[Beograd]

Englezi mogu da bombarduju samo objekte kod V[elike] Gorice i mostove kod Zagreba. Sam grad se ne smije bombardovati.[316]

A-VII, k. 31, reg. br. 1-1/1.

[ŠTABU 8. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

3. januar 1945.
[Beograd]

Ne dozvoljavam iskrcavanje savezničkih novih trupa na Vis. Saznajte tačno koliko Saveznici imaju tamo vojske. Javite koliko vi imate vojnika. Ako nemate dosta, pošaljite odmah jednu dobru brigadu. Koja je svrha tome da Saveznici ostaju sada na Visu?[317]

Protiv dolaska ovih sto vojnika uložite protest. I mi ćemo preduzeti korake. Ispitajte tačno ima li koji preobučeni četnik među njima. Ako se nađe, tražićemo povlačenje svih savezničkih snaga s Visa. Pazite budno da nam se četnici ne ugnijezde na otocima pod tuđom uniformom. Javite što prije rezultat.[318] Trgovinu s Albanijom dozvoljavamo.

A-VII, k. 316, reg. br. 1-2/2.

[ŠTABU 8. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

3. januar 1945.
[Beograd]

U saglasnosti s [brigadirom Ficrojem] Maklinom[319] engleska artiljerija neće se upotrijebiti kod Mostara.[320] Neće ni ostati u Dubrovniku, već ćemo je upotrijebiti na drugom mjestu.[321]

A-VII, k. 53, reg. br. 1-1/1.

[ŠTABU BAZE NOVJ U BARIJU]

3. januar 1945.
[Beograd]

Po sigurnim ljudima i dobroj mogućnosti pošaljite moje knjige i oružje koje je ostavljeno u bazi na čuvanje.[322]

A-VII, k. 39, reg. br. 1-1/2.

FORMIRANJE PUKA ZA VEZE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ

3. januar 1945.
[Beograd]

Prema ukazanoj potrebi, a u duhu direktiva za organizaciju službe veza u NOV i PO Jugoslavije,[323]

NAREĐUJEM:

1. Da se pri Vrhovnom štabu NOV i PO Jugoslavije odmah formira puk za veze po direktivom propisanom organizacijskom i formacijskom pregledu 8 i 8a* (štab puka, 2 bataljona po 4 čete i pomoćna četa).
2. Puk će djelovati kao izvršni organ Odjeljenja za veze Vrhovnog štaba.
3. Potrebno ljudstvo za formiranje puka daće: Glavni štab NOV i PO Srbije, Vojna uprava za Vojvodinu, Komanda grada Beograda, Ekonomsko i Sanitetsko odjeljenje Vrhovnog štaba — sve po priloženom pregledu.
4. Stavlja se u dužnost načelniku Odjeljenja za veze Vrhovnog štaba da u najkraćem roku izvrši formiranje puka i preduzme potrebne mjere da se puk opremi sredstvima za veze i stručno obuči.
5. Potrebna transportna sredstva daće štab Auto-komande NOVJ, oružje i oružani pribor načelnik Artiljerijskog odjeljenja, intendantsku opremu načelnik Ekonomskog odjeljenja Vrhovnog štaba, a garnizonsku opremu Komanda grada Beograda.
6. Prostorije za smještaj puka odrediće Komanda grada Beograda dogovorno s načelnikom Odjeljenja za veze Vrhovnog štaba.
7. Po izvršenom formiranju puka načelnik Odjeljenja za veze podnijet će pismeni izvještaj.

Prednje naređenje smatrati kao vrlo hitno.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije

Tito

---

* Pregledi 8 i 8a čine sastavni dio direktive Vrhovnog štaba NOV i POJ. — *Red.*

PREGLED*

davanja ljudstva za formiranje puka za veze Vrhovnog štaba NOV i POJ

Red. broj	Zvanje	Koliko
	Glavni štab NOV i PO Srbije	
1.	Komandant bataljona	1
2.	Komandirâ četa	4
3.	Komandirâ voda (vodnikâ)	14
	Podoficira:	
4.	Starijih vodnika	1
5.	Vodnika	5
6.	Mlađih vodnika	10
7.	Desetara	12
8.	Boraca	225
	Svega:	272
	*Glavna uprava za Vojvodinu***	
	Isto kao i Glavni štab Srbije.	272
	Svega:	272
	Komanda grada Beograda	
1.	Pomoćnik komandanta puka	1
2.	Pomoćnikâ komandanta bataljona	2
3.	Pomoćnikâ komandira četa	8
4.	Komandirâ voda (vodnikâ)	4
	Podoficira:	
5.	Starijih vodnika	1
6.	Vodnika	2
7.	Mlađih vodnika	4
8.	Desetara	6
9.	Šofera	32
10.	Motociklista	35
11.	Auto-mehaničara	2
12.	Preciznih mehaničara	4
13.	Radio-mehaničara	3
14.	Telefonskih mehaničara	3
15.	Telegrafskih mehaničara	1

* Ovaj pregled je sastavni dio prednjeg Titovog naređenja. — *Red.*

** Tačan naziv glasi: Vojna uprava za Banat, Bačku i Baranju. — *Red.*

16. Električara	2
17. Boraca	150
18. Kuhara	18
Svega:	278

Ekonomsko odjeljenje VŠ

1. Intendanta puka	1
2. Intendanta bataljona	2
Svega:	3

Sanitetsko odjeljenje VŠ

1. Pukovskog referenta saniteta	1
2. Bataljonski referent saniteta	2
3. Četni bolničar	9
Svega:	12
Ukupno:	837

A-VII, k. 25-A, reg. br. 10-10.

POTPUKOVNIKU ŠVOBU [VINKU, ZAMJENIKU ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U MOSKVI]

Radio-stanica tipa RAF, određena za Vrhovni štab, iako je poslata — nije stigla.

Objasnite zašto.[324]

3. januar 1945. Maršal Tito
[Beograd]

A-VII, k. 57-4, reg. br. 5-2/1. *Prevod s ruskog*

[ŠTABU 2. ARMIJE NOVJ]

4. januar 1945.
[Beograd]

Druga proleterska divizija nalazi se na novom zadatku i o smjeni koju predlažete ne može biti ni govora.[325]

A-VII, k. 41, reg. br. 1-1/2.

POTPUKOVNIKU ŠVOBU [VINKU, ZAMJENIKU ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U MOSKVI]

Saglasan sam da pošaljete pomoć za oktobar, novembar i decembar porodicama dobrovoljaca iz Irana.*

4. januar 1945.
[Beograd]

Maršal Tito

A-VII, k. 57-4, reg. br. 5-3/1. *Prevod s ruskog*

* Misli se na porodice 212 boraca Jugoslovenskog odreda NOVJ formiranog 3. juna 1944. u Teheranu. Odred je formiran od jugoslovenskih iseljenika koji su u potrazi za boljim životom napustili zemlju uoči drugog svjetskog rata i zaposlili se u Teheranu, Demavendu i Bagdadu. Odred je po formiranju položio zakletvu da će se kao samostalni odred NOVJ boriti u SSSR-u u sastavu Crvene armije. U julu 1944. je odred prebačen u rejon Moskve, gdje je proveo tri mjeseca. Krajem 1944. odred je rasformiran, a ljudstvo je uključeno u sastav Tenkovske brigade NOVJ koja se formirala u SSSR-u. Porodice tih boraca su za jul, avgust i septembar 1944. primile kao pomoć 4500 dolara, pa je Vojna misija NOVJ 29. decembra predložila Titu da se taj iznos dodijeli kao pomoć i za oktobar, novembar i decembar iste godine, s čim se Tito složio. — *Red.*

NAČELNICIMA ODJELJENJÂ VRHOVNOG ŠTABA:

5. januar 1945.
[Beograd]

Personalnog;
Obavještajnog;
Ekonomskog;
Artiljerijskog;
Tehničkog;
Inžinjersko-tehničkog;
za vezu;
Sudskog;
Propagandnog;
Sanitetskog.

Štabu Vazduhoplovstva;
Auto-komandi;
Vojnoj upravi za Vojvodinu;
Komandi grada Beograda;
Štabu Korpusa narodne odbrane;
Načelniku OZNE za Jugoslaviju.

Spomenicu — znak 1941. godine, nositi ubuduće na lijevom džepu bluze u visini srca.[326]

Saopštite ovo svim jedinicama.[327]

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije
Tito

A-VII, k. 25-A, reg. br. 1-9.

[ODGOVOR MAJKAMA I ŽENAMA SREZA TAKOVSKOG]

Drage drugarice,

Srdačno vam zahvaljujem na vašim darovima. Ali sam vam još više blagodaran zajedno sa našim borcima na frontu, za svu brigu i ljubav koju ste vi ulagale pod najgorim uslovima i za vrijeme najvećeg terora u Srbiji sa strane okupatora i izdajnika srpskog naroda, koju vi i danas ulažete, i na obećanju da ćete još više činiti.

Pišete da ste sretne na vašim ženskim konferencijama, sretne što direktno radite za narod, za vaše sinove na frontu. Ta sreća, drage drugarice, miješa se sa srećom naših herojskih boraca pri oslobađanju svake stope naše napaćene zemlje. Poslije tijesnog uzajamnog pomaganja vas u pozadini i onih na frontu, poslije još mnogo teških napora i truda, doći će naša zajednička sreća i nagrada za sve to — sloboda naše domovine, u kojoj ćemo svi mi, vezani više i tješnje nego ikada prije, moći punim zamahom da otpočnemo izgradnju naše zemlje.[328]

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

[5. januar 1945,
Beograd] Tito

»Борба«, 5. januar 1945.

ZA [VLADIMIRA] VELEBITA, [ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ], LONDON

5. januar 1945.
[Beograd]

Tražite od [Ivana] Šubašića da hitno raspusti Vojnu misiju (predsjednik general Vukotić) u Rimu i raspust saopšti Vrhovnoj komandi Mediterana[329] i Savezničkoj komisiji AC* u Rimu[330] s pozivom da ova obavijesti svoju Disperse Subcommission.[331]

A-VII, k. 37, reg. br. 1-1/1.

---

* Skraćenica od engleskih riječi Allied Commission (Saveznička komisija). — *Red.*

ZA [VLADIMIRA] VELEBITA, LONDON

5. januar 1945.
Beograd]

Tražite od Šubašića da hitno zahtijeva od Savezničke komisije (AC) u Rimu da raspusti neovlašteno osnovano Jugoslovensko dobrotvorno društvo[332] penzionisanog ministra [Miloja] Smiljanića[333], koje [je] prisvojilo imovinu Pododbora Jugoslovenskog crvenog krsta, između ostalog [i imovinu] Vojne sanitetske sekcije, kao i da AC osigura predaju te imovine vladinom delegatu za Crveni krst Slovenu Smodlaki.[334] Neka Šubašić povede postupak protiv Smiljanića.

A-VII, k. 37, reg. br. 1-1/2.

UGOVOR
[O KORIŠĆENJU VAZDUHOPLOVNE BAZE U OBLASTI ZADRA]

1. U cilju pomaganja Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ) u njenoj borbi protiv Nijemaca u sjevernoj Jugoslaviji odlučeno je da se u oblasti Zadra uspostavi vazduhoplovna baza koju će upotrebljavati jedinice Kraljevskog vazduhoplovstva (RAF)* i Američkog vojnog vazduhoplovstva (USAAF)**. Uspostavljanje i održavanje ove baze zahtijevaće upotrebu zadarske luke od strane savezničkih ratnih i trgovačkih brodova. Svrha uspostavljanja vazduhoplovne baze jeste olakšanje zajedničkih operacija za uništenje neprijatelja, i vazduhoplovne snage kao i ostale pomoćne snage biće povučene čim više ne budu potrebne za postizanje tog cilja.

2. Da bi se potpuno iskoristila prilika koju neprijatelj pruža svojim povlačenjem u sjevernu Jugoslaviju, slažemo se da radovi na izgradnji aerodroma u Zemuniku i pomoćnog u Prkosu odmah otpočnu. Inžinjerci za izgradnju aerodroma i potrebne jedinice za njegovo održavanje biće, prema tome, odmah poslate u Zadar, isto kao i grupe vazduhoplovaca koje će se upotrebljavati za ponovno snabdijevanje aviona gorivom i naoružanjem. Grupa američkog vazduhoplovnog osoblja također će se poslati i biće zaposlena kao pomoć avionima koji se spuštaju oštećeni na povratku s napada na Njemačku.

3. Slažemo se da se vazduhoplovne snage koje će se eventualno uspostaviti u Zadru sastoje od 6 lovačkih ili lovačko-bombarderskih eskadrila, među kojima i od dvije eskadrile NOVJ, jedne odbrambene lovačke eskadrile i jedne noćne lovačke napadačke eskadrile i pomoćnih jedinica, među kojima i jedinice za osluškivanje dolaska aviona. Cjelokupne savezničke vazduhoplovne snage sastojaće se od približno 3700 oficira i vojnika. Komandant vazduhoplovne baze biće član jugoslovenskog vazduhoplovstva. Ali snage s baze biće pod operativnom kontrolom jednog oficira iz RAF-a.

4. Kao dodatak osoblju RAF-a biće zaposleno i nešto vojnog osoblja u oblasti Zadra radi održavanja i radova na izgradnji aerodroma, o čemu je riječ u paragrafu 2. Također će biti mali odred za protiv-

* Skraćenica od engleskih riječi Royal Air Forces. — *Red.*

** Skraćenica od engleskih riječi United States Army Air Forces. — *Red.*

avionsku odbranu luke. Cjelokupan broj vojnog osoblja biće približno 3000 oficira i vojnika, i oni će biti pod komandom britanskog komandanta kopnenih snaga.

5. Prethodno će se poslati mala grupa da izvrši potrebne pripreme u mjestu gdje će se primiti snage. Toj grupi će komandanti i vlasti NOVJ pružiti svaku pomoć.

6. NOVJ će sa svoje strane dati potrebno obezbjeđenje vazduhoplovnoj bazi i raznim pomoćnim jedinicama za slučaj neprijateljskog napada, izuzev protivavionske odbrane, koju će dati britanske snage.

7. Slažemo se da se pruži svako olakšanje britanskim snagama za uspostavljanje sistema veze za vazduhoplovnu bazu.

8. Podrazumijeva se da će britanske vlasti biti potpuno odgovorne za snabdijevanje britanskih snaga koje one dovedu. Vlasti NOVJ će, međutim, dati svaku moguću pomoć britanskim snagama u pogledu smještaja u operativnoj oblasti. Dalje se podrazumijeva da se britanske snage, dok su potpuno odgovorne za svoju sopstvenu upravu, neće ni u kom pogledu miješati u civilnu upravu u toj oblasti.

9. Slažemo se da će se izvršenje ovog ugovora povjeriti britanskim komandantima kopnenih i vazduhoplovnih snaga, koji će biti u tijesnoj saradnji s odgovarajućim komandantima NOVJ, koji će se naimenovati i koji će imati pismeno ovlašćenje da sarađuju sa savezničkim komandantima i da preduzimaju mjere na tom sektoru u vezi sa sljedećim pitanjima u njihovom djelokrugu:

a) jezgro u Zadru;
b) davanje vojnika NOVJ za stražarske dužnosti;
c) davanje radne snage na licu mjesta, kao i materijala;
d) upotreba lokalne telefonske mreže.

10. Ukoliko bi naše zajedničke operacije protiv neprijatelja zahtijevale baziranje jačih savezničkih snaga u Jugoslaviji, to će biti predmet novog sporazuma.

6. januar 1945.
[Beograd]

Šef vojne misije V[elike] Britanije
brigadni general
F[icroj] Maklin

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije
J. B. Tito

A-VII, k. 91, reg. br. 24/2-1.

[ŠTABU 3. ARMIJE NOVJ]

6. januar 1945.
[Beograd]

U Sremu nepr[ijatelj] je jakim protivnapadom napravio klin u naše položaje na pravcu Otok — Nijemci.[335] Nepr[ijatelj] zadržan.[336] Vjerovatno da je cilj ovog nepr[ijateljskog] protivnapada bio odvraćanje naše pažnje i vezivanje naših snaga na ovaj sektor od Podravine,[337] gdje je upravljeno težište njegove aktivnosti u cilju likvidiacije naših mostobrana na desnoj obali Drave.[338] Vodite o ovome računa.

A-VII, k. 295, reg. br. 3-84/1.

ZA ŠTAB III [UDARNOG] KORPUSA [NOVJ]

6. januar 1945.
[Beograd]

Brigada XXXVIII divizije na području Vareša[339] neka uhvati vezu s dijelovima V korpusa koji se tamo nalaze,[340] radi objedinjenog dejstva na komunikacije u dolini Bosne.[341]

A-VII, k. 50, reg. br. 1-1/1.

[ŠTABU 8. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

6. januar 1945.
[Beograd]

Dozvolite Grizeru Amerikancu da produži put.[342]
Dozvolili smo da dođe civil Amerikanac Art Harkok na dva-tri dana da se vidi s Amerikancima koji su tamo.[343]

A-VII, k. 316, reg. br. 1-3/2.

[ŠTABU 8. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

7. januar 1945.
[Beograd]

Prekomorska brigada[344] do daljeg naređenja ostaje u Dalmaciji na vašem raspolaganju.[345] G[lavni] š[tab] Slovenije obaviješten.[346]

A-VII, k. 53, reg. br. 1-1/1.

[ŠTABU 8. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

8. januar 1945.
[Beograd]

Ljudstvo ne slati u Sloveniju.[347] Treba ih prikupiti i koncentrisati kod vas, a zatim ćemo od njih stvoriti diviziju u Hrvatskoj.[348] Za sada ih ne smijete pustiti u borbu.[349]

A-VII, k. 53, reg. br. 1-1/1.

[VLADIMIRU] VELEBITU, LONDON

8. januar 1945.
[Beograd]

Preduzmite korake kod francuske vlade da pošaljemo našu vojnu misiju u Francusku, i obratno, da oni pošalju kod nas svoju vojnu misiju. Poželjno je da to bude čim hitnije.[350]

A-VII, k. 37, reg. br. 1-1/2.

POTPUKOVNIKU ŠVOBU [VINKU, ZAMJENIKU ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U MOSKVI]

1. Sve stvari generala Terzića — kao što je i odjeća, poslati ovamo po drugovima iz delegacije.[351]

2. Saopštite drugu Andriji [Hebrangu] da je njegova žena došla u Beograd.[352]

8. januar 1945. Maršal Tito

A-VII, k. 57-4, reg. br. 5-4/1. *Prevod s ruskog*

ZA G[LAVNI] Š[TAB NOV I PO] SRBIJE

9. januar 1945.
[Beograd]

Dvadeset drugu diviziju prikupite na prostoru Priboj — Vardište — Višegrad za bočno dejstvo na ove komunikacije kojima se neprijatelj povlači u Bosni.[353] Operacije div[izije] objedinite s jedinicama II korpusa koje su angažovane s juga na neprijateljske komunikacije u dolini Lima.[354]

A-VII, k. 41, reg. br. 1-1/2.

DRUGOJ ARMIJI [NOVJ]

9. januar 1945.
[Beograd]

S vašim planom za operacije od 8. januara slažem se.[355] Nastojte da razbijete neprijateljsku grupu prema vašem južnom boku i da je odbacite što dalje na jug kako biste dobili slobodu manevra za vaše daljnje operacije prema dolini Bosne.[356]

A-VII, k. 41, reg. br. 1-2/2.

ŠTABU II [UDARNOG] KORPUSA [NOVJ]

9. januar 1945.
[Beograd]

U vezi s vašom depešom od 3. januara[357] za dalje vaše operacije, postupite po sljedećem:

Prvo, s glavnim snagama vašega korpusa treba da što prije ispoljite dejstvo na komunikaciju Višegrad—Sarajevo kuda se povlači glavnina Dvadeset prvog alpijskog korpusa.[358] Za operacije u dolini Lima upotrijebite albanske jedinice koje ne prebacivati na lijevu obalu Drine.[359] Dvadeset druga divizija biće prikupljena na prostoru Priboj — Vardište — Višegrad za bočno dejstvo na ovoj komunikaciji, sa kojom objedinite dejstvo. Ovo je naređeno Glavnom štabu Srbije.[360]

Drugo, Dvadeset devetu diviziju i Primorsku grupu upotrijebite prema predloženom planu.

Treće, u ovim operacijama preticati i stalno napadati neprijateljske glavnine, a izbjegavati prosto potiskivanje neprijatelja i zaštitničke borbe. Za borbe s neprijateljskim zaštitnicima ostaviti najmanje odredske snage, a glavninu operativnih jedinica angažovati na bokove odstupajućih neprijateljskih glavnih snaga po mjeri njihovog odstupanja k Sarajevu.

Izvršenju ovoga plana pristupite odmah.[361]

A-VII, k. 49, reg. br. 2-1/1.

[ŠTABU JUŽNE OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ]

11. januar 1945.
[Beograd]

Formira se II armija na čelu s komandantom generalom Kočom Popovićem i vršiocem dužnosti komesara Blažom Lomparom. Naredba slijedi, u kojoj unijeti ispravku za Lompara.[362]

A-VII, k. 41, reg. br. 1-2/2.

[NAREDBA O POSTAVLJENJIMA U 1. i 3. ARMIJI NOVJ]

11. januar 1945.
[Beograd]

Prema ukazanoj potrebi službe

POSTAVLJAM:[363]

1. Za zamjenika komandanta III armije pukovnika *Matu Jerkovića*, dosadašnjeg komandanta VI korpusa.[364]

2. Za komandanta VI korpusa general-majora *Veljka Kovačečevića*, do sada na raspolaganju.[365]

3. Za komandanta XII korpusa general-majora *Gliga Mandića*, dosadašnjeg komandanta 17. divizije.[366]

4. Za političkog komesara XII korpusa potpukovnika *Jova Kapičića*, do sada na raspolaganju.[367]

5. Za komandanta 17. divizije potpukovnika *Blaža Jankovića*, dosadašnjeg zamjenika komandanta 2. proleterske divizije.

6. Za komandanta 21. divizije potpukovnika *Vlada Bajića*, dosadašnjeg komandanta III krajiške brigade.

7. Za političkog komesara 21. divizije *Mirka Jovan[ov]ića* dosadašnjeg komesara 1. proleterske brigade.

Stavljaju se Vrhovnom štabu na raspolaganje i na raspored: general-major *Miloje Milojević*, politički komesar *Mladen Marin*.[368]

Prednji raspored izvršiti odmah.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije
Tito

A-VII, k. 23, reg. br. 1-1.

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

za 12. januar 1945. godine

Povodom toga da vojni sudovi preusko primjenjuju Odluku o amnestiji od 21. XI 1944,[369] te povodom uvođenja kazne robije

NAREĐUJEM:

1. Da se amnestija bezuslovno primijeni na sva lica koja su njom obuhvaćena.

2. Da se nad licima koja su osuđena na smrtnu kaznu, a za koja je dokazano da su neposredno izvršila zločine, kao što su ubistvo, palež, pljačka i silovanje, smrtna kazna smije izvršiti tek nakon odobrenja po nadležnim vijećima u smislu čl. 29. Uredbe.[370]

Nad ostalim licima koja su osuđena na smrtnu kaznu kao što su rukovodioci, organizatori i intelektualni začetnici zločina i izdajničkog djelovanja, smrtna kazna smije se izvršiti jedino i isključivo nakon prethodnog odobrenja vijeća Višeg vojnog suda kod Vrhovnog štaba.

3. Da se ova naredba odmah dostavi svim vojnim sudovima i vijećima na vašoj teritoriji.[371]

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

[Beograd]

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije

Tito

Dostavljeno:

Glavnom štabu NOV i PO Slovenije;
Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske;
Vojnoj upravi za Vojvodinu;
Glavnom štabu NOV i PO Srbije;
Glavnom štabu NOV i PO Makedonije;
štabovima I, II i III armije;
Štabu Mornarice NOVJ;

štabovima II, III i V korpusa;
Štabu 29. divizije;
Načelnicima* odjelj[enja] Vrh[ovnog] štaba,
Ktu [komandantu] pozadine Pov[jereništva] N[acionalnog] k[omiteta] o[slobođenja] J[ugoslavije].

A-VII, k. 25-A, reg. br. 10-5.

* Ova riječ i dalji tekst dopisani su naknadno rukom. — *Red.*

[ŠTABU 2. ARMIJE NOVJ]

13. januar 1945.
[Beograd]

Neprijateljska ojačana grupacija na vašem desnom boku, na sektoru Čelić — Bijeljina vjerovatno ima namjeru da ugrozi vaš desni bok i pozadinu.[372] Takođe vjerovatno je da neprijatelj iz rejona Bijeljine pokuša forsiranje Drine na sektoru Loznica — Crna Bara, gdje nema uopšte naših snaga. O svemu ovome povedite računa i izvijestite najhitnije kako mislite s vašim snagama parirati ovakav neprijateljski manevar.[373]

A-VII, k. 41, reg. br. 1-2/2.

[ŠTABU 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ]

13. januar 1945.
[Beograd]

Za sada politički nezgodno vraćati albanske divizije u Albaniju. Upotrijebite ih i dalje za čišćenje Limske doline s tim da dominiraju na prostoriji Prijepolje — Bijelo Polje — Sjenica.[374]

A-VII, k. 396, reg. br. 16-33/1.

POTPUKOVNIKU ŠVOBU [VINKU, ZAMJENIKU ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U MOSKVI]

N[ikola] Grulović određen je za našeg opunomoćenika u Rumuniji.[375]

13. januar 1945. Maršal Tito
[Beograd]

A-VII, k. 57-4, reg. br. 5-6/1. *Prevod s ruskog*

PRILOZI

ODLUKA
[O DODELJIVANJU NAZIVA NARODNOG HEROJA MARŠALU TITU]

Da bi se velikom vojskovođi naroda Jugoslavije, inicijatoru, organizatoru i rukovodiocu njihove narodnooslobodilačke borbe maršalu Jugoslavije JOSIPU BROZU TITU odalo zasluženo priznanje za izvanredne zasluge na organizovanju partizanskih odreda i Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, za genijalno rukovođenje njihovim operacijama i pri tome ispoljenu upornost i junaštvo, kao i da bi se pred svima narodima Jugoslavije vidno obeležile istorijske zasluge našeg narodnog vođe na stvaranju bratstva i nerazrušivog jedinstva naših naroda, zbratimljenih u demokratskoj i federativnoj Jugoslaviji,

Predsjedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije na predlog Velike antifašističke narodnooslobodilačke skupštine Srbije[376]

ODLUČUJE

da se vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije

JOSIPU BROZU TITU

dodeli naziv *narodnog heroja.*[377]

U Beogradu, 19. novembra 1944. god.

Sekretar
R. Čolaković

Predsednik
dr I. Ribar

A-VII, k. (š) 1, reg. br. 4-1/3.

[NJEGOVOJ EKSELENCIJI VINSTONU ČERČILU, MINISTRU PREDSJEDNIKU]

1. U odgovoru na zahtjev za saradnjom prilikom uvođenja britanskih oružanih snaga, koje se sastoje od jednog oklopnog puka i jednog borbenog puka za upravljanje vatrom, preko luke Zadar, u cilju sadejstva s partizanima,[378] primljena je sljedeća poruka od Tita.[379]

2. A. Tito više želi od nas da mu pošaljemo tenkovsku i artiljerijsku opremu nego da mu dovodimo u Jugoslaviju još jedinica za popunu ljudstvom.

B. Tito izjavljuje da ima dovoljno obučenog osoblja u Jugoslaviji koje može posluživati tenkove i topove.

C. Tito kaže da ukoliko se dobije više opreme nego što on može nabaviti ljudstva, za dalje dovođenje britanskih oružanih snaga morali bi se dogovoriti on i britanski predsjednik vlade.

D. Prema njegovom sporazumu s britanskim predsjednikom vlade u Kazerti, Tito je za iskrcavanje Saveznika na istarsko poluostrvo.[380]

E. Međutim, ukoliko bi iskrcavanja trebalo vršiti na jugoslovenskom kopnu i ako se namjerava vršiti napad preko jugoslovenske teritorije, onda britanski predsjednik vlade treba o tome da obavijesti Tita.

3. Moj komenatar naprijed navedenog je sljedeći:

Što se tiče tačke 2. A, planiram da u bliskoj budućnosti uvedem jedan oklopni puk i jedan borbeni puk za upravljanje vatrom preko luke Zadar i da uspostavim u njenoj blizini jedan istureni pomoćni aerodrom. Pretpostaviću da Tito nema ništa protiv ovog posljednjeg predloga.[381]

4. Što se tiče tačke 2. B, Titova izjava je netačna. On niti ima obučenog osoblja niti neophodnu formaciju za održavanje.[382]

5. U pogledu tačke 2. C, smatram da je sasvim neprihvatljivo da Tito odbije da sarađuje prilikom daljeg dovođenja britanske vojske. Desantno-diverzantske jedinice i artiljerijske jedinice, kopnene snage za ojačanje prethodnice, već dovedene u Albaniju[383] i preko Dubrovnika u južni dio Jugoslavije, sukobljavaju se veoma snažno s njemačkim jedinicama koje odstupaju (garnizonske jedinice za ispitivanje) i omogućavaju partizanima da nanesu dosta teške gubitke nepri-

jatelju.[384] Borbena snaga koju bi trebalo dovesti preko Zadra imala bi još više uspjeha.[385]

6. Što se tiče tačke 2. D, ne vidim nikakav razlog za razgovore o ovom planu s Titom u ovoj fazi.

7. U vezi s tačkom 2. E, izgleda da ovo pokreće jedno važno principijelno pitanje da li Titu treba saopštavati dalje pojedinosti [kao] šefu jedne savezničke države ili kao vođi gerilskih snaga, kome se isporučuju oružje i oprema u razmjeri gerilskih snaga radi operacija protiv zajedničkog neprijatelja. Stoga bih bio zahvalan da mi date uputstvo kako bi trebalo da odgovorim na Titovu poruku.[386]

8. Izdaću uputstva Maklinovoj misiji da sazna ako može kakve su snage Rusi predvidjeli za pomoć Titovim operacijama, jer bi izgledalo sasvim nelogično da on prima pomoć ove vrste od njih, a ne od nas.

9. Predlažem, dalje, da iskoristim sporazum postignut u Moskvi[387] i pošaljem Gamela* da u moje ime posjeti Tolbuhina.

A. Da sazna kakve su direktive ukoliko su ih Rusi dali Titu.

B. Kakve snage su pripremljene ili su predložene da se pripreme uz našu pomoć.

C. Da se izvrši pritisak na Ruse i da se oni ubijede da je važno za njihove operacije na jugu Mađarske da se unište njemačke divizije koje su još na Balkanu.

D. Da se Rusima objasne mjere koje sada preduzimamo u tom cilju.

10. Rezultat ove posjete možda će biti taj što će se izvršiti pritisak na Tita od strane Rusa. Isto tako, Gamel bi mogao produžiti iz Tolbuhinovog štaba u Sofiju u Bugarskoj da potvrdi neko naređenje ili ratifikuje neki sporazum koji može u međuvremenu biti ... **

19. novembar 1944.
[Kazerta, Italija]

[Vrhovni saveznički komandant
na Sredozemlju
general Henri Mejtlend Vilson]

PRO, Fond Prem. 3,
reg. br. 513/3+4, HP. 00691.

Prevod s engleskog

---

* General-lajtnant Džems Gamel u to vrijeme je bio načelnik Vilsonovog štaba. — *Red.*

** Kraj dokumenta nije pronađen. — *Red.*

BRIGADIRU FICROJU MAKLINU,
[ŠEFU BRITANSKE VOJNE MISIJE PRI
VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ]

1. Sljedeći lični izvještaj Maksvela uručen je Vama.

Tito je donio sljedeću odluku:

a) Dok ne primi dodatnu pomoć u oklopnim vozilima i artiljeriji duž linija snaga »Flojd« [Floyd force],[388] on ozbiljno želi da mu mi predamo takve raspoložive tenkove, topove itd., jer nove snage namjeravaju da dejstvuju. On tvrdi da ima znatan broj obučenog osoblja i želi da ga upotrijebi.[389]

b) Ukoliko naprijed pomenuta oprema bude veća od Titove mogućnosti da je upotrijebi s obučenim osobljem, taj slučaj postaje veoma značajan i može se rješavati jedino na nivou predsjednika vlade.

c) U tom slučaju situacija je sljedeća:

1) Postignut je sporazum između predsjednika vlade i Tita u Kazerti da se britanske snage mogu iskrcati u Istri u punoj snazi i probijati prema sjeveru u Austriju.[390] Takva operacija se može preduzeti kada to želi g. Čerčil i Tito u stvari to smatra dobrom vojnom strategijom. Međutim, on traži odgovarajuće upozorenje, a sa svoje strane garantuje bezbijednost, jer neće biti potrebno slati informacije van njegovog najbližeg vojnog štaba.

2) U slučaju da se iskrcavanja vrše na jugoslovenskom kopnu i da se prodire kroz jugoslovensku teritoriju, on traži da ga g. Čerčil o tome obavijesti. Titove pripreme bi se u tom slučaju bazirale na malom broju bliskih savjetnika ili saradnika.

3) Tito zahtijeva da se njegove trupe upotrijebe zajedno s našim u svakoj takvoj operaciji i on nesumnjivo jedva čeka da prikaže svoje borbene kvalitete u ulozi za koju oni najbolje mogu da odgovore.

d) Meni se čini da je Tito pridavao veliki značaj neposrednoj razmjeni poruka između g. Čerčila i njega. On, jasno, ima veliko lično poštovanje i povjerenje u g. Čerčila i nesumnjivo smatra da je to ispravan put.[391]

2. Gore navedeno predstavlja Titovo mišljenje o našem predlogu da se upotrijebi snaga bazirana u Zadru, koja se sastoji uglavnom od artiljerije s nekim oklopnim dijelovima jedinice i jednom zaštitnom snagom pješadije za podršku partizanima na tom području.[392]

3. Pošto se ta gledišta dosta razlikuju od naših predloga, Maksvelov izvještaj je poslat komandantu savezničkih snaga na Sredozemlju uz sugestije da bi sljedeći pristup Titu trebalo da bude na njegovom nivou.[393]

4. U međuvremenu primljen je jedan drugi izvještaj od MACMIS-a,* koji pokazuje da Tito rado prihvata predlog da se uspostavi jedna vazduhoplovna baza u Zemuniku na području Zadra i kao neposredan korak u tom pravcu, obaviješten je komandant savezničkih snaga na Sredozemlju da su naši predlozi Titu mogli u prvoj instanciji da se pošalju kopnenim snagama na području Zadra za zaštitu aerodroma.

20. novembar 1944. [Vicemaršal] Eliot
Bari

PRO, Fond Prem. 3,
reg. br. 513/3+4, HP. 00691. *Prevod s engleskog*

* To je najverovatnije skraćenica od engleskih riječi Mediterranean Allied Commander Mission (Misija savezničkog komandanta na Sredozemlju, tj. britanska misija pri Vrhovnom štabu NOV i POJ). — *Red.*

[HAROLDU MAKMILANU,
MINISTRU REZIDENTU, KAZERTA]

1. Tito je tražio da se sastane danas sa mnom u vezi s jednom veoma oštrom notom koja je ranije upućena pukovniku [Mitru] Bakiću, a koja se odnosi na incident između komandanta broda »Delhi« i generala [Josipa] Černija.[394]

2. Incident nije imao veliki značaj, ali se meni ukazala zgodna prilika da uručim jedan veoma oštar protest zbog povrede dostojanstva britanske mornarice i međunarodnih pravila pristojnosti. U ovome sam naišao na punu podršku komandanta mornarice.[395]

3. Tito je pokazivao sve znake nervoze i stalne prigušene uznemirenosti. To je trajalo izvjesno vrijeme jer ja nisam imao namjeru da ublažavam takav svoj nastup. Najzad sam mu rekao da neću djelovati na njegovoj strani niti u takvim ratnim nastojanjima kakva su britanska i saveznička prikrivati suštinu incidenata ili uzroke trvenja itd.

4. Zatim sam mu rekao da je lično prijateljstvo koje postoji između predsjednika vlade i njega siguran dokaz o ranije pomenutim dobrim odnosima između britanskog i jugoslovenskog naroda i da se greške i nerazumijevanje na nižem nivou moraju jasno izložiti i iskorijeniti. Usudio sam se da kažem da je poznata stvar da je g. Čerčil sklopio veoma iskreno lično prijateljstvo s Titom.

5. Pošto su takva objašnjenja učinila da Titova nervoza iščezne, nju su zamijenili krajnja ljubaznost i dobro raspoloženje, kao i iskreno izvinjenje za incident s brodom i velika gostoljubivost.[396]

6. Kao što sam i mislio donedavno, to je ta Ahilova peta.

7. Potpukovnik Klark me je pratio prilikom ovog razgovora i složio se s već pomenutim.

20. novembar 1944.
Bari

Britanska vojna misija pri
Vrhovnom štabu NOV i POJ
[Ficroj Maklin]

PRO, Fond Prem. 3,
reg. br. 513/3+4, HP. 00691.

Prevod s engleskog

PRVOM MINISTRU [GOSPODINU VINSTONU ČERČILU]

Nastavak mog telegrama koji je poslat iz Rima (nikakvo obavještenje) 19. novembra u vezi s Titom.

Treba da znate da i mornarica nailazi na smetnje od strane partizana prilikom prijema krstarica u Splitu, Šibeniku i Zadru radi osposobljavanja ovih luka. U slučaju Splita partizani su nerado primili krstaricu »Delhi« 16. novembra, a Titova naređenja za saradnju koja su stigla 18. novembra ukazuju na veliku blagonaklonost, saradnju i traže pomoć.[397] Međutim, 19. novembra »Delhi« je saopštio da su lokalni partizani rekli da su Titova uputstva ukinuta.[398] Ovo obustavljanje uputstava za saradnju koja su već poslata unosi novi i najnepoželjniji elemenat u ovu situaciju i pojačava zahtjev u paragrafu 12 moga telegrama[399] za brzi povratak Maklina.

20. novembar 1944. General [Henri Mejtlend]
[Kazerta] Vilson

PRO, Fond Prem. 3,
reg. br. 513/3+4, HP. 00691. *Prevod s engleskog*

[ODLUKA PREDSJEDNIŠTVA AVNOJ-a O OPŠTOJ AMNESTIJI OD 21. NOVEMBRA 1944.]

Na predlog Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije,[400] a na osnovu četvrtog člana Odluke o vrhovnom zakonodavnom i izvršnom narodnom predstavničkom telu Jugoslavije i Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije kao privremenim organima vrhovne narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme narodnooslobodilačkog rata, Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije donosi sledeću odluku:

Član 1.

Da se opšta amnestija dâ svima licima koja su u četničkim jedinicama Draže Mihailovića učestovala ili ih pomagala ili učestvovala u jedinicama hrvatskog ili slovenačkog domobranstva.

Član 2.

Ova se amnestija proteže i na ona lica iz člana 1. koja se još nalaze u sastavu tih jedinica, a koja ih do 15. januara 1945. godine napuste, prijave se i stave na raspolganje vojnim vlastima Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije ili organima građanske vlasti — narodnooslobodilačkim odborima.

Član 3.

Amnestija za dela iz člana 1. daje se bez obzira da li je krivični postupak pokrenut, presuda izrečena ili postala izvršna.

Član 4.

Amnestija se ne odnosi na ona lica koja su, osim dela iz člana 1. počinila, ili ranije ili posle obnarodovanja ove odluke, druge zločine, kao ubistva, paljevine, pljačke, silovanja itd.

Član 5.

Amnestija se ne proteže na ona lica koja i posle proglašenja ove amnestije zlonamerno produže vršenje dela iz člana 1. ove odluke.

Član 6.

Ova odluka stupa na snagu s danom objave.

U Beogradu, 21. novembra 1944. godine

»Борба«, 22. novembar 1944.

[BRIGADIRU FICROJU MAKLINU]

Molim Vas prenesite od mene sledeću poruku Titu.[401]

1. General Vilson se nalazi sada u Engleskoj i mi smo vodili iscrpne razgovore o situaciji u Jugoslaviji i na Jadranu.[402] Rekao mi je da sada ima izvanrednih prilika da se ubrza povlačenje neprijatelja iz Jugoslavije, da mu se nanose teški gubici i da se sada partizanske operacije, uz podršku britanskih snaga, preduzimaju u Dubrovniku sa znatnim uspjehom.[403] Zato sam iznenađen što čujem od generala Vilsona da je primio izvještaj da Vi želite da se povuku britanske snage s tog područja. Ne mogu da vjerujem da ste Vi tačno obaviješteni.[404]

2. Koristim ovu priliku da Vam kažem da je bilo nekoliko slučajeva nedostatka saradnje od strane vaših oficira. Trinaestog novembra stariji britanski pomorski oficir u Splitu saopštio je da nije mogao dobiti dozvolu od vaših oficira za pomorskog oficira za vezu i inženjera Kraljevske mornarice da ostanu u Šibeniku. Četrnaestog novembra, brod Nj. Veličanstva »Delhi« posjetio je Split. Pripreme za smještaj i usidrenje ovog broda zabranio je general-major [Josip] Černi, i pored toga što je ta krstarica stigla u cilju hitnog pružanja pomoći vašim pomorskim vlastima radi poboljšanja prilika u luci. Kasnije u novembru bilo je smetnji oko prijema krstarica u Šibeniku i Zadru. Šesnaestog novembra britanski kapetan na dužnosti minolovaca na Jadranu saopštio je da je Vaš komandant u Šibeniku jasno rekao da nikakva dozvola za čišćenjem mina nije primljena od njegovog štaba i oštro saopštio da će ukoliko mi to budemo činili doći do ozbiljnog prekida dobrih odnosa. Tridesetog novembra jedan kasniji izvještaj u vezi sa čišćenjem mina glasi da nije primljeno nikakvo ovlašćenje iz Vašeg štaba za prolaz brodova istočno od Dubrovnika i da će sve dok ne dobiju takvo odobrenje vaše baterije biti spremne da otvore vatru.[405] Nije trebalo mnogo da razmišljam kako bi to uticalo na naše odnose ako bi jedna od vaših baterija namjerno otvorila vatru na jedan od brodova Britanske kraljevske mornarice. Najzad obaviješten sam da sporazum o spajanju Jugoslovenske kraljevske i partizanske mornarice koji je postignut između Vas i Šubašića nisu još prihvatili partizani, iako ga je iskreno prihvatila Jugoslovenska kraljevska mornarica.[406] General-major Černi je u stvari demantovao ovaj sporazum. Zbog toga je bilo nemoguće dati neki koristan posao Jugoslovenskoj kraljevskoj mornarici.

3. Sve ovo sam Vam stavio do znanja jer sam siguran da ćete shvatiti da takvi incidenti mogu štetno uticati na postizanje našeg za-

jedničkog cilja koji ste Vi sami iznijeli kada smo se sastali u avgustu da bismo postigli »što je brže moguće pobjedu nad njemačkim okupatorskim snagama«. Ne vidim kako bismo mi to postigli ako Saveznici ne budu imali potpunu slobodu kretanja na moru, kopnene snage i snage vazduhoplovstva u svim dijelovima Jugoslavije gdje bi mogle najbolje uništiti najviše Nijemaca. Od našeg sastanka stalno gajim velike nade, a izgleda mi da i Vi to činite, da između Vaših i naših snaga treba da postoje bliski i prijateljski odnosi. Zaista samo tako naša zajednička sredstva možemo upotrijebiti na najbolji mogući način. Stoga bih najiskrenije molio da izdate naređenje vašim oficirima u tom pogledu i obezbijedite da se našim snagama ponudi sve što je moguće za saradnju sa vašim snagama da bi se tako omogućila potpuna sloboda u savezničkim ratnim naporima.[407]

4. Sada da pređemo na političke stvari koje smo razmotrili u nacrtu sporazuma koji ste postigli sa Šubašićem. Mislim da bi to trebalo da stvori bazu za sporazumijevanje,[408] ali postoje neka nejasna mjesta koje treba razjasniti i zbog toga ćemo pričekati da se vrati u London dr Šubašić, koji će podnijeti izvještaj kralju Petru i članovima njegove vlade. Milo mi je što sam u posljednjem paragrafu sporazuma zapazio uveravanje i garancije koje su predložene u pogledu demokratskih sloboda i slobode u Jugoslaviji. Vlada Nj. Veličanstva pridaje najveći značaj činjenici da će predstojeći izbori u Jugoslaviji biti zaista slobodni.[409] Na primjer, britansko javno mnjenje će očekivati da svakoj grupi ili političkoj partiji u Jugoslaviji bude omogućeno da istakne kandidate koji nisu izdajnici i ratni zločinci i da izrazi svoje mišljenje na tim izborima. Takođe je neobično važno da se pitanje budućnosti monarhije prepusti volji jugoslovenskog naroda, da mu se omogući da izrazi svoje mišljenje neposredno putem slobodnog glasanja, a ne samo posrednim metodima.[410]

5. Šaljem kopiju ovog telegrama maršalu Staljinu. Kao što znate, mi smo sklopili sporazum s Maršalom i sovjetskom vladom da što je moguće duže nastavimo zajedničku politiku prema Jugoslaviji i da bi naš uticaj trebalo da bude podjednak. Ali izgleda da Vi na nas gledate sa sve više mržnje. Možda Vas strah od naših težnja da zauzmemo talijanske teritorije na sjeveru Jadrana navodi da sa sumnjom i neraspoloženjem gledate na svaku vojnu operaciju na Vašoj obali koju mi vršimo protiv Nijemaca. Već sam Vas uvjerio da će sva pitanja o teritorijama biti ostavljena za mirovnu konferenciju, kada će biti donesene odluke zavisno od završetka ratne okupacije i svakako da te odluke ne treba da škode sada vojnim operacijama.[411]

3. decembar 1944. [Vinston Čerčil]
[London]

PRO, Fond Prem. 3,
reg. br. 513/3+4, HP. 00691. ***Prevod s engleskog***

IZBORI ZA USTAVOTVORNU SKUPŠTINU I ORGANIZACIJU JAVNE UPRAVE

1. Izbori za Ustavotvornu skupštinu biće održani u toku tri mjeseca od oslobođenja cijele zemlje.[412] Izbori će se održati prema zakonu o izborima za Ustavotvornu skupštinu, što će se pravovremeno obaviti.[413] Ovaj zakon će garantovati punu slobodu izbora, slobodu zbora i dogovora, slobodu štampe, pravo glasa za sve i tajno glasanje, kao i pravo nezavisnih ili ujedinjenih političkih partija, udruženja, grupa i pojedinaca — koji nisu sarađivali s neprijateljem — da predlažu liste kandidata za izbore. Svi oni čija saradnja s neprijateljem bude dokazana biće lišeni prava da biraju i da budu izabrani.[414]

2. Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije imaće zakonodavnu vlast dok Ustavotvorna skupština ne obavi svoj zadatak.[415]

3. Vlada će biti odgovorna za organizaciju izvršne vlasti.

4. Jedan od prvih i glavnih zadataka nove vlade biće da organizuje sudsku vlast u zemlji u jednom demokratskom duhu. Sudovi će biti nezavisni u vođenju sudskih postupaka, a sudije će se birati prema zakonu i njihovom uverenju.

7. decembar 1944. J. B. Tito
Beograd dr Ivan Šubašić

PRO, Fond FO, reg. br. 371/48865, R. 7268, 3742 (kopija u A-VII, k. 7, reg. br. 23-10/3). *Prevod s engleskog*

SVOJINA NJEGOVOG VELIČANSTVA KRALJA I REGENTSKOG SAVETA

1. Njegovo veličanstvo kralj Petar II može raspolagati svojim posjedima i svojinom u zemlji u toku svog odsustva. Vrhovna uprava nad kraljevskim posjedima potpadaće za to vrijeme pod nadzor Regentskog savjeta.[416]

2. Redovna veza između Njegovog veličanstva Kralja i Regentskog savjeta biće uspostavljena i zagarantovana.

3. U slučaju nesposobnosti, bolesti, smrti ili ostavke nekog od regenata, Njegovo veličanstvo Kralj će na predlog vlade postaviti nekog drugog regenta na njegovo mjesto.

[7.] decembar 1944.
Beograd

J. B. Tito
dr Ivan Šubašić

PRO, Fond FO, reg. br. 371/48865,
R. 7268, 3742
(kopija u A-VII, k. 7, reg. br. 23-10/3).

Prevod s engleskog

ZAPISNIK SA SASTANKA ODRŽANOG U BEOGRADU IZMEĐU MARŠALA TITA, VICEMARŠALA AVIJACIJE ELIOTA I BRIGADIRA MAKLINA

7. decembar 1944.

Prisutni:

Maršal J. B. Tito	Vicemaršal avijacije V. Eliot, komandant vazduhoplovnih snaga na Balkanu
General-potpukovnik Arso Jovanović, načelnik štaba NOV i POJ	Brigadir F. H. R. Maklin, načelnik 37. vojne misije
General-major V. Velebit	Pukovnik avijacije J. B. Selbi, oficir za vezu RAF-a pri Vrhovnom štabu NOV i POJ
General-major Pirc, načelnik Jugoslovenskog ratnog vazduhoplovstva	Potpukovnik A. D. C. Maksvel 37. vojna misija
Pukovnik M. Bakić, načelnik Kabineta maršala Tita	Major S. Klisold, 37. vojna misija
	Potpukovnik D. R. Peterson, načelnik službe veze (kopnene vojske) pri BAF-u
	Major P. T. Hejmen, Štab Balkanskog vazduhoplovstva

1. Operacija »Fairfax«

Vicemaršal avijacije Eliot pitao je maršala Tita da li bi sada imao vremena da razmotri nacrt sporazuma koji se odnosi na ovu planiranu operaciju. On je istakao da bi uspostavljanje vazduhoplovne baze na području Zadra bilo od najveće važnosti za obezbjeđenje taktičke bombarderske podrške za operacije naročito u sjevernoj Jugoslaviji kao središtu operacija prema sjeveru. Jedna takva baza bi snabdjevala avionima daleko većeg dometa nego što bi se to moglo učiniti s aerodromâ u sjevernoj Italiji, koji su bili u svakom slučaju ograničeni po broju, a bili su potrebni za operacije protiv njemačke vojske u Italiji. Na morskoj obali bilo bi moguće koristiti Zadar kao bazu za operacije protiv neprijatelja, koji je držao ostrva u sjevernom Jadranu. Komandant savezničkih snaga je odredio da ukoliko se uspostave vazduhoplovna i mornarička baza, britanska kopnena vojska se mora poslati da ih štiti, a isto tako i da preduzme operacije zajedno sa NOV

i POJ, ako se ukaže zgodna prilika. Pored trupa stvarno neophodnih za zaštitu vazduhoplovne i mornaričke baze, bio bi potreban znatan broj tehničkog osoblja za rad na aerodromu i za otvaranje luka. Još više tehničkog osoblja bilo bi potrebno za uspostavljanje nove prekomorske baze nego što je trebalo za uspostavljanje baze poslije napredovanja kopnom.

Maršal Tito je izjavio da potpuno shvata potrebu za uspostavljanjem vazduhoplovne baze, ali smatra da je potrebno mnogo manje od 20 000 ljudi za zaštitu baze. On je ukazao na to da odgovarajuću bezbjednost može pružiti VIII korpus NOV i POJ, čija se jedna divizija uvijek može držati u Zadru. Ono što je on zamišljao jeste mala vazduhoplovna baza koja bi se mogla brzo uspostaviti, a koja bi bila efikasna prije nego što se ratni vihor premjesti dalje na sjever. Njegove sopstvene trupe bile bi dovoljne za njenu odbranu. S druge strane, ako bi se imao u vidu neki ambiciozniji plan, on bi više volio da odloži diskusiju dok ne bude mogao da razgovara s komandantom savezničke vojske. On je smatrao da bi i neki ruski oficiri mogli da prisustvuju. Nastavio je da iznosi neke nepoželjne slučajeve kad su neočekivano bacane bombe iz savezničkih aviona, što je prouzrokovalo štete i ljudske žrtve. On je smatrao da bi neuspjeh uspostavljanja vazduhoplovne baze u Zadru mogao doprinijeti da se poveća broj takvih incidenata.

Vicemaršal avijacije Eliot izjavio je da su preduzete sve moguće mjere da više ne dođe do takvih incidenata. Ciljevi se najpažljivije biraju, a sve posade aviona se veoma detaljno informišu. U stvari takve incidente obično stvaraju više strategijski nego taktički bombarderi, jer prvi prirodno, manje poznaju teritoriju nad kojom operišu od ovih drugih.

Brigadir Maklin je rekao da je 20 000 ljudi koji su pomenuti u nacrtu sporazuma bio konačan broj koji bi obuhvatio sve nepredviđene slučajeve i izbjegao neophodnost za traženje dozvole da se pošalju dopunske trupe, ukoliko se ukaže potreba. Takođe je rekao da uspostavljanje jedne britanske baze može isto tako dovesti i do toga da Nijemci preduzmu ofanzivu velikih razmjera na Zadar s oklopnim jedinicama. Da li bi NOV i POJ mogli izdržati jednu takvu ofanzivu bez pomoći britanske kopnene vojske?

Maršal Tito je uvjeren da bi NOV i POJ mogli to učiniti. NOV i POJ su imali izvjestan broj tenkova[417] i dovoljno oružanih snaga. Jedino što je nedostajalo iz britanske kopnene vojske bile su jedinice protivavionske artiljerije.

Brigadir Maklin je ukazao da u tom pogledu postoji tako veliki raskorak između britanskog i jugoslovenskog gledišta da je uzaludno dalje razmatrati taj nacrt sporazuma. On je smatrao da tu stvar treba odložiti dok maršal Tito ne bude o tome razgovarao s komandantom savezničkih snaga. Međutim, pošto je hitnost da se uspostavi neka vrsta

baze u Zadru bila očigledna, on je pitao maršala Tita da li bi dozvolio da izviđačke grupe dođu na područje Zadra.

Vicemaršal avijacije Eliot je izjavio da bi izviđačke grupe sačinjavali oficiri sve tri službe i mogle bi brojati svega nekih 30 oficira. Oni bi morali da imaju džipove i radio-stanice sa sobom, a morali bi dobiti i dozvolu da uđu dosta duboko u unutrašnjost zemlje da bi obavili izviđanje. Oficirima koji su poslati u Zadar već je ograničeno kretanje samo na luku.[418]

Brigadir Maklin je ukazao na to da ukoliko bi izviđačke grupe bile poslate bilo bi veoma korisno da se jedan oficir za vezu iz VIII korpusa NOV i POJ i jedan iz njegove misije priključe njima.

Maršal Tito se složio s tim da izviđačke grupe treba odmah poslati i izjavio je da će on poslati potrebna uputstva VIII korpusu.[419]

Dogovoreno je:

a) da se odluka o sprovođenju operacije »Fairfax« u svom postojećem obliku odloži dok se ne održi sastanak komandanta savezničkih snaga i maršala Tita;

b) da u međuvremenu Štab NOV i POJ pošalje uputstva VIII korpusu zahtijevajući da on pruži svaku pomoć izviđačkim grupama koje će biti odmah poslate na područje Zadra.[420]

2. Nacrt mornaričkog sporazuma

Brigadir Maklin je saopštio da je vrhovni komandant za Sredozemlje zainteresovan da se što prije bude moguće potpiše nacrt sporazuma na ovim linijama, tako da se omogući brodovima Britanske kraljevske mornarice da uplove u jugoslovenske luke radi operacija ili iz drugih razloga kada se ukaže potreba, prema uobičajenom postupku mornarice.

Maršal Tito je želio da se napravi jasna razlika između sidrišta i stalnih baza. On nije imao ništa protiv ovih prvih sve dok ona ostanu sidrišta.

Brigadir Maklin je izjavio da se u tom smislu nesumnjivo mogu na zadovoljavajući način dati dopune ovog sporazuma.

Dogovoreno je:

da *maršal Tito* razmori ovaj nacrt sporazuma s brigadirom Maklinom za nekoliko dana, pošto se ukaže prilika da se načine neophodne dopune ovog predloga.[421]

3. Neočekivano bacanje bombi na Jugoslaviju

Brigadir Maklin se pozvao na notu u vezi s ovim događajem koju je pukovnik Bakić uputio vrhovnom komandantu savezničkih snaga. On je bio u zabludi, jer je pretpostavljao da je tu notu potpisao pre pukovnik Bakić nego sam maršal Tito.

Maršal avijacije Eliot je izjavio da su događaji ove vrste bili krajnje bolni. Kao što je napomenuo ranije, posebno se vodilo računa pri izboru ciljeva i pri davanju uputstava letačkom osoblju. Međutim, mora biti da su se ovi incidenti desili zbog toga što su na pozadinu izvršeni mnogi napadi — ne bez uspjeha — protiv njemačkih snaga koje su se povlačile. Može se takođe pretpostaviti da je to bila mala meta za avione koji brzo lete, ma koliko izgledala velika na karti.

Maršal Tito se u potpunosti saglasio da je naše taktičko i strategijsko bombardovanje bilo veoma značajno. Međutim, on je osudio incidente, kao što su bili u Bijelom Polju, gdje je pobijeno dosta ljudi, a oko 1000 ih je ostalo bez krova nad glavom zbog bombi očigledno bačenih iz savezničkih aviona.[422] On je tražio efikasniji način održavanja veze u vazduhu s oficirima avijacije za vezu koji se nalaze u svim isturenim korpusima. On nije želio da se vrši bilo kakvo strategijsko bombardovanje dok ne bude odobreno od Štaba NOV i POJ, već da se vrši taktičko bombardovanje ukoliko se poboljša ova veza.

Vicemaršal avijacije Eliot je izjavio da je on sasvim siguran da se mogu preduzeti neophodne mjere za poboljšanje veze. Pukovnik avijacije Selbi će odmah pripremiti potrebne detalje. On je smatrao da napomena koju je u toj noti dao pukovnik Bakić kojom se zahtijeva da se formira jedna komisija za ocjenu odgovornosti u slučajevima neočekivanog bombardovanja i odredi obeštećenje, nije ono što saveznici treba da primijene jedan prema drugom.

Brigadir Maklin je rekao da će oficiri njegove misije učiniti sve što mogu da služba veze djeluje. Ranije su oni bili malo sputani jer je odbio da ih primi komandant korpusa NOV i POJ. On je pitao da li se nota pukovnika Bakića može razmatrati kako je riješeno u ovoj diskusiji.

Maršal Tito se složio da ne treba preduzimati nikakvu dalju akciju u vezi s tom notom već je tražio da se poboljša održavanje veze i da se kao potvrda toga jedna specijalna pošiljka u namirnicama isporuči avionima na područje Bijelog Polja kada to operacije budu dopustile. Štab NOV i POJ bi označio najpodesnije vrijeme.

Dogovoreno je:

a) da se preduzmu sve moguće mjere koje se smatraju efikasnim za održavanje veze između snaga NOV i POJ i RAF* da bi se spriječili slučajevi pogrešnog bombardovanja;

b) da se za dokaz toga baci iz aviona specijalna pošiljka u namirnicama na područje Bijelog Polja kada to javi Štab NOV i POJ.

---

* To je skraćenica od engleskih riječi Royal Air Forces (Kraljevske vazduhoplovne snage). — *Red.*

4. Jugoslovenska eskadrila za vezu

Vicemaršal avijacije Eliot saopštio je da će jedna eskadrila za vezu stići u Bari za četrnaest dana.

Maršal Tito je tražio da se ona pošalje njemu u Beograd.

5. Osnivanje škole za letače

Vicemaršal avijacije Eliot je izjavio da je shvatio da je maršal Tito namjeravao da traži da se stvore mogućnosti za osnivanje jedne škole za obuku letača, uključujući i nabavku aviona kao što su »Moths«, »Harvards« i »Oxfords«.

Maršal Tito je to potvrdio. Ta stvar je bila u nadležnosti *generala Pirca.*

Vicemaršal avijacije Eliot je pitao da li možda želi da se osnuje i jedna škola za savremeniju obuku s avionima kakvi su »Spitfires« kao i tipovi lakih bombardera.

General Pirc je rekao da se to sada razmatra i predložio je da se pošalju iscrpni detalji šta je u stvari najneophodnije.

P. T. Hejmen, major,
Sekretarijat za međunarodnu službu

PRO, Fond WO, reg. br. 204, R. 8383, XI 8833; kopija u A-VII, k. WO-8, reg. br. 23-4/2.

Prevod s engleskog

[MINISTARSTVU SPOLJNIH POSLOVA, LONDON]

1. Danas sam kod Tita veoma oštro reagovao na posljednji incident u vezi s brodom Nj[egovog] Veličanstva »Delhi«. Objasnio sam da je Černijev uzdržano ofanzivan stav razbijesnio g. Čerčila i imao veoma nepovoljan uticaj na naše odnose.[423]

2. On se ponovo izvinio i u mom prisustvu dao izričita uputstva pukovniku [Srećku] Manoli,* koji je sada ovdje, da brodovima Nj[egovog] Veličanstva dozvoli slobodan prilaz jugoslovenskim lukama.

3. Izgleda da Titu nije jasno kakva je svrha ovih posjeta koje je on nastojao da prikaže kao demonstracije ratnih brodova. Mora se imati na umu da su vijesti iz Grčke učinile da su partizani mnogo više nego ranije počeli da sumnjaju u naša objašnjenja.[424]

4. Ja sam ga uvjerio da ta posjeta nije imala nikakvu rđavu namjeru i da bih se radovao malo potpunijem odgovoru o tome.

9. decembar 1944. Brigadir Ficroj Maklin
Beograd

PRO, Fond Prem. 3,
reg. br. 513/3 + 4, HP. 00691. *Prevod s engleskog*

* Tada je bio načelnik Štaba Mornarice NOVJ. — *Red.*

[MARŠALU JOSIFU VISARIONOVIČU STALJINU, PREDSJEDNIKU SOVJETA NARODNIH KOMESARA SSSR-a]

1. Mnogo Vam hvala na saopštenju od 14. o događajima u Jugoslaviji. Nisam još dobio nikakav odgovor od Tita u odgovoru na moju posljednju poruku, ali ću Vas obavijestiti čim ga dobijem.[425]

2. Šubašić javlja da ste Vi ubijedili njega i Titovog izaslanika koji ga je pratio da sovjetska i britanska vlada sprovode zajedničku politiku u pogledu Jugoslavije. To će, siguran sam, mnogo doprinijeti da se lakše postigne zadovoljavajuće rješenje između Tita i jugoslovenske vlade.[426]

3. Idn se sada sastao sa Šubašićem, koji mu je iznio taj sporazum koji je postigao s Titom. Kada je čitao tekst zajedno s dodacima na koje je Tito pristao po Šubašićevom povratku u Beograd iz Moskve,[427] činilo nam se da [taj sporazum] pruža zadovoljavajuću osnovu na kojoj bi se izgradila nova federativna Jugoslavija, u kojoj bi svim lojalnim Jugoslovenima bilo omogućeno da uzmu učešće. Siguran sam da ćete se složiti da ono što je bitno jeste to da jugoslovenski narod u cjelini treba da ima potpunu slobodu za odlučivanje, čim uslovi budu dozvolili, i o pitanju monarhije i o novom federativnom ustavu. Pod uslovom da postoje dobra volja i lojalnost među Jugoslovenima, ta sloboda odlučivanja izgleda da će biti obezbijeđena sporazumom Tito - Šubašić.[428]

4. Idn i ja sastaćemo se s kraljem ove nedjelje da bismo s njim porazgovarali o tom pitanju, i ja ću Vas, naravno, obavijestiti o rezultatu.

5. U međuvremenu to ću objasniti vladi Sjedinjenih Američkih Država u nadi da ću moći da ih ubijedim da zauzmu isti stav kao i mi.

19. decembar 1944. [Vinston Čerčil]
[London]

PRO, Fond Prem. 3,
reg. br. 513/3+4, HP. 00691. *Prevod s engleskog*

PREMIJERU [VINSTONU ČERČILU]

1. Načelnici štaba su razmatrali da li uputstva koja su poslali feldmaršalu Aleksanderu (COCMED* 202)** zahtijevaju reviziju u svijetlu odgovora maršala Tita na Vašu poruku [upućenu] njemu.[429]

2. Iako je maršal Tito jasno stavio do znanja da bi želio da zaključi konačan sporazum po načelima već sklopljenih sporazuma s Rusima,[430] načelnici štaba izrazili su mišljenje (videti zapisnik generala Džekobsa pod oznakom »X«)[431] da će svaki sporazum koji ograničava obim i cilj naših operacija u Jugoslaviji bilo brojčano ili geografski biti najnepoželjniji. Stoga oni ne predlažu da se dopune uputstva koja su poslata feldmaršalu Aleksanderu.[432]

3. Ja sam poslao kopiju ovog zapisnika Sekretarijatu za spoljne poslove.

23. decembar 1944. H. L. Izmej

PRO, Fond Prem. 3,
reg. br. 513/3+4, HP. 00691. *Prevod s engleskog*

---

* Skraćenica od engleskih riječi Commander-in-Chief Mediterranean (komandant Sredozemlja). — *Red.*

** Nije jasno šta taj broj znači. — *Red.*

POLITKOMESARU III [UDARNOG] KORPUSA [NOVJ]*

Dragi drugovi,

Neke partijske organizacije učinile su ozbiljan korak na putu sistematskog i stalnog uzdizanja kadrova razvijajući svakodnevni teoretski rad i organizujući niz kurseva. Kursevi održani u Sloveniji, Hrvatskoj, Dalmaciji, Bosanskoj krajini i pri nekim vojnim jedinicama mnogo su doprinijeli podizanju naših kadrova i razvili živo interesovanje za izučavanje marksizma — lenjinizma, te uglavnom dali dobre rezultate. Nekoliko kurseva održanih pri CK KPJ, uz direktnu pomoć i kontrolu, sa sređenim i odabranim materijalom dali su neosporno dobre rezultate. No, iako je prilično učinjeno na polju teoretske izgradnje naših kadrova, to je još uvijek nedovoljno. Sve veći zadaci koji se stavljaju pred našu Partiju iziskuju još brže uzdizanje naših kadrova i zato sve partijske organizacije moraju nastaviti sa sistematskim sprovođenjem teoretskog podizanja partijskog članstva, kroz partijske jedinice i organizovanje kurseva. Partijski kursevi moraju biti vođeni s više plana i uz direktniju kontrolu odgovarajućih foruma. U tu svrhu vam šaljemo razrađen program za niže partijske kurseve uz izvjesne napomene:

Program kursa mora obavezno sadržati osnovna pitanja iz marksizma-lenjinizma bez obzira na to da li je to niži ili srednji kurs. Ukoliko je nivo kursista niži i vrijeme za obradu tema kraće, utoliko će se u užem obimu obuhvatiti materijal. Bitno je da se shvati to da i kursistima-početnicima kurs mora omogućiti upoznavanje s osnovnim marksističko-lenjinističkim teoretskim stavovima i da se to može postići jedino izučavanjem Marksa, Engelsa, Lenjina i Staljina. Te osnovne stavove, crpljene iz originalnih djela naših velikih učitelja, treba primjenjivati na naše prilike i povezivati sa zadaćama koje stoje pred našom Partijom. Nikakva uopštavanja i takozvana »popularizacija«,

---

* Ovo pismo upućeno je i Centralnom komitetu KP Makedonije, pokrajinskim komitetima KPJ za Srbiju i KPJ za Vojvodinu, političkim komesarima 2. i 5. udarnog korpusa NOVJ i najverovatnije i centralnim komitetima KP Hrvatske i KP Slovenije. Tito nije uspio da ih autorizuje zbog bolesti, kasnije i smrti. Kako je ranije za slična dokumenta prilikom autorizacije teksta kazao da su nastala kao rezultat kolektivnog rada, to je odlučeno da se i ovo pismo objavi, ali u *prilozima*. — *Red.*

koja se često pretvara u vulgarizaciju nauke marksizma-lenjinizma ne mogu da zamijene jasne i svakom komunisti razumljive stavove izložene u klasičnim djelima marksizma-lenjinizma. Opštepropagandni materijal ne može da zamijeni izvorni teoretski materijal.

Metod rada na kursevima.

a) Predavanja koja po svakoj temi drži predavač. Ona treba da obuhvate sve bitne probleme iz dotične teme i da budu potkrijepljena primjerima iz historije Boljševičke partije i borbe KPJ. Predavač kroz jasno i popularno iznošenje načelnog stava treba da kursistima osvijetli problem i da ih spoji s knjigom. Predavanja mogu, s kraćim odmorom, trajati do 1 sat i po, a ako je nivo naročito nizak — i više. Ako neka tema iziskuje da se u predavanju obuhvati i opširnije, onda je najbolje predavanje podijeliti na dva dijela.

b) Težište pri proučavanju materijala treba da bude na individualnom radu. Treba omogućiti razvijenim drugovima da do maksimuma iskoriste kurs za svoje lično podizanje, a da nisu opterećeni pomaganjem slabijim kursistima (npr. kao rukovodioci kružoka). To je, naravno, moguće tamo gdje predavač ima na raspolaganju svoje (?) pomažu svakom kursisti. Gdje je to nemoguće, tamo se i dalje preporučuje proučavanje materijala u kružocima. Predavač određuje vođe kružoka iz redova najboljih kursista i oni rukovode radom kružoka. U kružocima se materijal obično prorađuje tako što jedan od drugova čita, a ostali paze i bilježe nejasna pitanja, a zatim se razvija diskusija. Ukoliko naiđu na neko teže pitanje koje ne može ni sam vođa kružoka objasniti, treba pozvati predavača, koji inače treba da obilazi kružoke.

c) Konferencije, na kojima se provjerava što se naučilo, kako se shvatilo, vodi predavač. On postavlja pitanja kursistima. U tim pitanjima treba da se obuhvati sav materijal. Poslije odgovora na jedno važnije [pitanje] ili grupu pitanja, razvija se diskusija, [daju se] dopune, ispravci, razjašnjenja itd. Predavač najzad ispravi ukoliko je neko pitanje pogrešno postavljeno, proširi neko pitanje ako smatra da nije dovoljno obuhvaćeno. Predavač mora uvući u diskusiju sve kursiste. U cilju što uspješnijeg rada kursa predavač treba da održava stalni kontakt s vođama kružoka, a bar jedanput nedeljno treba održati sastanak svih kursista, na kome se pretresaju metodi i rezultati rada.

d) Materijal za kurs. Iz programa koji vam je priložen vidi se da se uzimala u obzir literatura kojom uglavnom raspolažu sve partijske organizacije, koje su dužne da dovoljnim brojem primjeraka obezbijede kurs. Kursisti i sami mogu da ponesu iz svojih organizacija materijal za kurs.

Odabiranje kursista treba vršiti prema perspektivama njihovog razvitka, razumije se vodeći računa o partijnosti. Nižim kursevima treba obuhvatiti bolje sekretare ćelija, zamjenike politkoma bataljona, politkomesare bataljona, članove sreskih i okružnih komiteta Partije i SKOJ-a.

Sve partijske organizacije treba uvijek da šalju karakteristike drugova koje šalju na kurs. Predavači po svršenom kursu daju karakteristike o interesovanju i pokazanom uspjehu za svakog ponaosob.

Predavače određuju viša partijska rukovodstva. Predavači moraju biti načisto s osnovnim teoretskim pitanjima marksizma-lenjinizma, moraju dobro poznavati organizaciona pitanja naše Partije i vladati sigurno linijom naše Partije. Treba za predavače uzimati, po mogućnosti, one drugove koji su prošli neki partijski kurs, gdje su stekli izvjesno iskustvo i metod rada.

Materijalni uslovi su jedan od važnih elemenata za uspjeh kursa i zato su partijska rukovodstva dužna da obezbijede ishranu, stan, osvjetljenje, obezbjeđenje i sl.

[kraj] decembra 1944.
[Beograd]

S drugarskim pozdravom
za CK KPJ
A. Ranković

PROGRAM ZA NIŽE PARTIJSKE KURSEVE

Tema:

I. Razvitak društva — lekciono predavanje

Literatura: 1. *Istorija SKP (b)*, gl. IV, dio o ist[orijskom] mater[ijalizmu], str. 112.
2. Segal: *Uvod*
3. *Komunistički manifest*

II. O Partiji a) Teorija partije s kratkim uvodom o razvitku radničkog pokreta
b) Organizaciono pitanje

Literatura: 1. Engels: *Od utopije do nauke*, str. 6—18.
2. Engels: *Anti-Diring*, o čartizmu.
3. Lenjin: *Tri izvora i tri sastavna dela marksizma*, XI knjiga.
4. Lenjin: *Istorijsko mjesto III internacionale*, X knjiga, str. 31—38.
5. Odluka o raspuštanju KI (ova literatura pretežno namijenjena predavaču).
6. Staljin: *Osnovi lenjinizma:* O Partiji, str. 63—72.
7. *Istorija SKP (b)*, gl. I, odjeljak 2, str. 12—20.
8. *Istorija SKP (b)*, gl. I, odjeljak 4, str. 23—26.
9. *Istorija SKP (b)*, gl. II, odjeljak 2, str. 33—41.
10. *Istorija SKP (b)*, gl. II, odjeljak 3, str. 41—46.

Literatura: 1. Staljin: *Proleterska klasa i proleterska partija*
za b) 2. *Istorija SKP (b)*, gl. II, od. 2.
3. Tito: *Organizaciono pitanje*, »Proleter«, br. 14—15.
4. A. Ranković: *Organizaciono pitanje*, »Proleter«, br. 16.
5. Dimitrov: *O kadrovima* (s jednim kraćim uvodom o teoriji revolucije)

III. Diktatura proletarijata

Literatura: 1. Staljin: *Osnovi lenjinizma*, Diktatura proletarijata
2. Staljin: *Osnovi lenjinizma*, Teorija revolucije, str. 19—27.
3. Staljin: *K pitanjima lenjinizma*, str. 81—88.

IV. Nacionalno pitanje

Literatura: 1. Staljin: *Šta je nacija* (brošura izdana u Tuzli)
2. Staljin: *Osnovi lenjinizma*, Nac. pitanje
3. Staljin: *K pitanjima lenjinizma:* Diskusija sa Semićem i »Još jedanput o nacionalnom pitanju«
4. Tito: *Nacionalno pitanje u svjetlosti narodnooslobodilačke borbe*, »Proleter«, br. 16.

V. Seljačko pitanje

Literatura: 1. Staljin: *Osnovi lenjinizma*, Seljačko pitanje
2. *Istorija SKP (b)*, gl. X, odj. 2 i 3.
3. *Rezolucija V zemaljske konferencije*, str. 12—13.

VI. Strategija i taktika

Literatura: 1. Staljin: *Osnovi lenjinizma*, Strategija i taktika
2. *Istorija SKP (b)* gl. III, odj. 3.

VII. O sovjetskoj državi

Literatura: 1. Staljin: *O projektu ustava*
2. Sovjetski ustav
3. *Istorija SKP (b)*, gl. XII, odj. 4.

VIII. Fašizam — lekciono predavanje s diskusijom
Literatura: 1. Dimitrov: *Fašizam i radnička klasa*

IX. Oslobodilački rat (uz kratak uvod o ratu uopšte, o drugom imperijalističkom ratu)

Literatura: 1. *Rezolucija V zemaljske konferencije*, I deo
2. *Istorija SKP (b)*, gl. XI, odj. 1; gl. XII, odj. 1.
3. Staljin: svi govori od 22. juna 1941. godine

4. Tekst sovjetsko-engleskog ugovora i sovjetsko-američkog sporazuma
5. Odluke Moskovske konferencije
6. Odluke Teheranske konferencije

X. Linija Partije

Literatura: 1. Tito: »Govori i članci«:
KPJ i narodnooslobodilačka borba
Jedinstvo narodnih izroda
KPJ i ko su saveznici okupatora
Borba protiv okupatora prvi i najvažniji zadatak
2. Žujović: *Za čistotu i boljševizaciju Partije*, »Proleter«, br. 16.
3. M. Đilas: *Govor povodom 26-godišnjice 7. nov. 1943.*
4. Proglas CK KPJ za 7. novembar 1943. godine
5. Referat Tita na II zasijedanju Avnoja
6. Odluke II zasijedanja Avnoja i zemaljskih vijeća

Podteme: a) Vojska — razvoj i struktura

Literatura: 1. »Bilteni VŠ« (članci)
2. Odluke VŠ

b) Antifašistički front žena

Literatura: Pismo CK KPJ od decembra 1943.

c) Savez komunističke omladine Jugoslavije — — SKOJ

Literatura: 1. Pismo CK SKOJ-a za rad u vojsci
2. I. Ribar: članak iz »Proletera«, br. 16.
3. Rezolucija I kongresa antifašističke omladine
4. »Omladinska borba«

Napomena: Vrijeme trajanja kursa u povoljnim uslovima oko 25 dana.
Vrijeme rasporediti prema obimu materijala.

A-VII, k. 408-A, reg. br. 46-1/7.

[NACRT JUGOSLOVENSKO-BRITANSKOG POMORSKOG SPORAZUMA]

1. Savezničkim pomorskim snagama u pružanju pomoći svojim operacijama na Jadranu protiv zajedničkog neprijatelja biće potrebno privremeno korišćenje splitske luke i nekih drugih jugoslovenskih luka i sidrišta prema sjeveru koje može zahtijevati borbena situacija. U svakom slučaju, savezničke pomorske vlasti učiniće sve da bi obavijestile unaprijed odgovarajuće jugoslovenske vlasti o svojim namjerama u tom pogledu.

2. Može biti privremeno potrebno da se postave jedan britanski pomorski oficir i štab zajedno s neophodnom pomorskom opremom i osobljem na vodi ili na kopnu u nekim od ovih luka i sidrišta da bi se koordinirale i organizovale operacije i unutrašnja administracija savezničkih snaga i brodovlja, a broj obuhvaćenog osoblja bio bi što je moguće manji, u skladu s efikasnošću.

3. Komanda u ovim lukama i sidrištima i odgovornost za održavanje reda pripadale bi potpuno Jugoslovenima. Savezničke pomorske vlasti se neće ni pod kojim uslovima miješati s neposrednom administracijom, koja će stalno biti potpuno u rukama Jugoslovena. Usidravanje savezničkih brodova spadaće u obavezu britanskog starijeg pomorskog oficira, koji će konsultovati jugoslovenske vlasti ako bude potrebno u cilju koordiniranja tih planova.

4. Savezničke pomorske snage mogu voditi operacije iz luke i u luku ako je potrebno i koristiti svoje sopstvene načine odbrane na moru i u vazduhu. Jugoslovenske vlasti će biti obaviještene o prirodi ovih operacija i odbrambenih mjera, kako bude neophodno. S vremena na vrijeme jugoslovenske vlasti će pružati svaku pomoć britanskom starijem pomorskom oficiru (SNO)* i obavještavati ga o svim stvarima koje mogu uticati na savezničke pomorske operacije.

---

* To je skraćenica od engleskih riječi Senior naval officer (Stariji pomorski oficir). — *Red.*

5. Britanski oficiri za vezu biće određeni za štabove drugog i trećeg obalskog sektora[433] da bi obezbijedili blisku saradnju između jugoslovenskih i savezničkih vlasti.

6. Jasno je da će se oprema i osoblje savezničkih pomorskih snaga povući iz odnosnih luka pomenutih u paragrafu 1. čim se likvidiraju Nijemci i snage satelita na Jadranu i postigne pobjeda nad zajedničkim neprijateljem.

Ovaj sporazum će stupiti na snagu onog dana kada bude potpisan.[434]

9. januar 1945.

PRO, Fond FO, reg. br. 371/48808,
R. 559/6/92, 3835.

Prevod s engleskog

NAPOMENE

[1] Prvi kongres *Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Srbije* održan je od 16. do 18. novembra 1944. u Beogradu. Prisustvovalo je 1949 delegata (od toga 595 omladinki). Trećinu delegata činila je omladina sa sela, dok je 501 delegat biran iz redova omladinaca boraca jedinica NOV i POJ (1. proleterskog, 12, 13. i 14. udarnog korpusa NOVJ). Kongresu su prisustvovali kao gosti predstavnici antifašističkih omladinskih organizacija iz svih krajeva zemlje i delegacije SSSR-a, SAD, Velike Britanije i Bugarske. Prvi kongres USAOS-a završio je rad konstituisanjem Glavnog odbora od 59 članova i Sekretarijata od 13 članova. Za predsjednika glavnog odbora USAOS-a izabran je Dragi Stamenković, sekretar Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Srbiju. S kongresa je upućeno pismo Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije u kome se omladina Srbije obavezala da dā svoj puni doprinos obnovi porušene zemlje. Kongres je takođe uputio proglas omladini Srbije o rezultatima rada kongresa, pozvao mlade borce NOVJ da što prije oslobode preostale krajeve zemlje, a omladinu oslobođenih krajeva da stupa u redove NOVJ, i usvojio rezoluciju koju je pročitao Mihailo Švabić, član Centralnog odbora USAOJ-a. Posljednjeg dana rada kongresa 18. novembra 1944. dr Ivan Ribar, predsjednik Predsjedništva AVNOJ-a, predao je Stanetu Kavčiču, predsjedniku Centralnog odbora USAOJ-a, Orden narodnog heroja Jugoslavije kojim je Predsjedništvo AVNOJ-a odlikovalo USAOJ, dok je Moša Pijade, potpredsjednik Predsjedništva AVNOJ-a, uručio sekretaru Centralnog odbora USAOJ Ratu Dugonjiću Orden narodnog heroja Jugoslavije kojim je Predsjedništvo AVNOJ-a posmrtno odlikovalo Ivu Lolu Ribara, sekretara USAOJ-a i člana Politbiroa CK KPJ.

[2] Tito je ovdje mislio na oko 1500 članova SKOJ-a, mnoge druge simpatizere iz redova radničke, đačke i studentske omladine koji su već početkom maja 1941. počeli prve borbene akcije protiv okupatora. Formirani u vojne desetine i udarne grupe po rejonima, omladinci su vršili sabotaže na telefonskim linijama, ispisivali antifašističke parole, bušili gume, palili vozila okupatora, itd. U okupiranom Beogradu razvila se naročito aktivnost udarnih grupa i ilegalnih desetina u julu 1941. poslije odluke Politbiroa CK KPJ od 4. jula 1941. da se s raznih oblika otpora i manjih akcija pređe na oružani ustanak. U julu i avgustu 1941. komunisti, skojevci i drugi rodoljubi su izveli preko 50 oružanih akcija na njemačke vojnike, razne objekte i ustanove. Tako su, na primjer, spaljene garaže u ulicama Masarikovoj, Braničevskoj (sada Ulici 7. jula), Kondinoj, Grobljanskoj (sada Ruzveltovoj) i Mileševskoj (sada Ulici Save Kovačevića), a spaljene su i mnoge stambene zgrade u kojima su stanovali Nijemci. U izvještaju Obavještajnog odjeljenja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 12. jula 1941. pisalo je, pored ostalog, sljedeće: »U Beogradu su studenti njemačke novine krali iz kioska i spaljivali ih. Jedan kabl beogradske radio-stanice je presječen. Dvije mine otkrivene su na vrijeme. U međuvremenu, u vezi s mjerama bezbijednosti i protivmjerama, veliki broj Srba je osuđen na smrt i strijeljan.« (*Zbornik NOR*, tom XII, knj. 1, str. 200)

[3] Misli se na pripadnike onih partizanskih odreda iz Srbije koji su se s Vrhovnim štabom povuki krajem novembra i početkom decembra 1941. u Sandžak, a potom u jugoistočnu Bosnu i čije su jezgro činili omladinci iz Srbije. Od pripadnika tih partizanskih odreda i dijela crnogorskih partizanskih jedinica, takođe sas-

tavljenih većinom od omladinaca, formirana je po odluci CK KPJ 21. decembra 1941. u Rudom 1. proleterska brigada. Malo kasnije, od 1. i 4. bataljona Užičkog, 2. bataljona Čačanskog i 3. bataljona 2. šumadijskog NOP odreda, u kojima su većinu takođe sačinjavali omladinci, formirana je. 1. marta 1942. u Čajniču 2. proleterska NOU brigada. Omladinci ove dvije proleterske brigade su potom, poslije borbi u istočnoj Bosni i dijelu Hercegovine, učestvovali u sastavu svojih jedinica i u pohodu proleterske udarne grupe brigada koje su s vrhovnim komandantom NOP i DV Jugoslavije prešle slavan put od Zelengore do Bosanske krajine oslobađajući nove krajeve i učvršćujući bratstvo i jedinstvo na tom pohodu i u kasnijim borbama na području Bosne, Dalmacije i u drugim krajevima Jugoslavije.

[4] Kada je Tito držao ovaj govor na teritoriji Jugoslavije nalazio se 68. streljački korpus 57. armije 3. ukrajinskog fronta Crvene armije, koji je sa svoje dvije divizije učestvovao u borbama jedinica Glavnog štaba NOV i PO Srbije u dolini Zapadne Morave od Kraljeva do Čačka. U isto vrijeme vodila se jedna od najkrvavijih bitaka u narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda i narodnosti — bitka za batinski mostobran. U toj bici, pored 51. divizije 12. udarnog korpusa NOVJ, učestvovali su 64. i 75. streljački korpus sovjetske 57. armije.

[5] Misli se na Narodnooslobodilačku vojsku Jugoslavije, koja je u to vrijeme imala 54 divizije (računajući i jednu diviziju Korpusa narodne odbrane Jugoslavije — KNOJ-a) svrstane u 18 korpusa NOVJ (računajući i KNOJ) i u čijim se redovima nalazilo oko 500 000 boraca pod oružjem.

[6] Tito ovdje misli na naoružanje koje je Narodnooslobodilačka vojska primala od Saveznika, a posebno na naoružanje koje u je to vrijeme pristizalo u Jugoslaviju iz Sovjetskog Saveza na osnovu sporazuma koji je Tito zaključio za vrijeme svog boravka u Moskvi od 21. do 28. septembra 1944. Tom prilikom dogovoreno je da SSSR pruži pomoć NOVJ za naoružanje 12 pješadijskih divizija punog brojnog stanja, dvije vazduhoplovne divizije i jedne tenkovske brigade, čije je ljudstvo obučavano u Sovjetskom Savezu (vid. u tomu 23, nap. 453).

[7] Odnosi se na Sovjetski Savez, Sjedinjene Američke Države i Veliku Britaniju, glavne sile antifašističke koalicije.

[8] Na oslobođenom dijelu Crnogorskog primorja i Dalmacije, tj. na operativnim područjima 2. i 8. korpusa NOVJ i Štaba Mornarice NOVJ, Saveznici su koristili luke u Dubrovniku, Splitu, Šibeniku i Zadru za istovar materijala namijenjenog za potrebe NOVJ i civilnog stanovništva. Međutim najvjerovatnije je da je nedostajala radna snaga i da prijem materijala nije bio najbolje organizovan, pa su se Britanci preko svoje vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ u Beogradu žalili Titu, što ga je navelo da uputi ovakvo naređenje. Naređenja iste sadržine upućena su i štabovima 2. i 8. korpusa NOVJ.

[9] Ovo je Titov odgovor na telegrame Štaba Mornarice od 10. i 14. novembra 1944. kojima je on obavješten da u Zadar stižu britanski stručnjaci na krstarici »Kolombo« s materijalom za popravku zadarske luke i čišćenje od mina i da Štab Mornarice ne odobrava nikakve radove bez saglasnosti Vrhovnog štaba. Na to je Tito odgovorio ovom informacijom dozvoljavajući grupi pukovnika Norisa da pristupi čišćenju splitske, šibenske i zadarske luke od mina koje je njemački okupator na svom povlačenju postavio u tim lukama kako bi ih onesposobio za duži period, a što je predstavljalo i opasnost za britanske brodove kojima je dopreman materijal (vid. i u nap. 12).

[10] Prva tenkovska brigada NOVJ je formirana od engleskih tenkova, pa je, najvjerovatnije, ova ekipa, po Titovom odobrenju, imala zadatak da se stručno brine o njihovom održavanju i da ukazuje pomoć u remontu i obezbjeđenju rezervnih dijelova.

[11] Ovo Titovo odobrenje je najvjerovatnije uslijedilo poslije obavještenja od strane Štaba Mornarice NOVJ od 10. novembra 1944. o dolasku pet američkih oficira s britanskim razaračem u Split 10. novembra 1944. Njihov cilj je bio da preg-

leđaju aerodrome Sinj i Zemunik radi njihovog korišćenja za oštećene američke bombardere tipa »liberator«.

12 Tito je 16. novembra 1944. odobrio grupi britanskog pukovnika Norisa da pristupi čišćenju splitske, šibenske i zadarske luke od mina koje je okupator postavio na svom povlačenju pred dejstvima 8. korpusa NOVJ. Međutim, to Titovo naređenje nije primljeno u Štabu Mornarice NOVJ u momentu kada je ovaj istog dana (16. novembra) uputio dvije depeše Vrhovnom štabu obavještavajući ga da Saveznici uporno traže da im se odobri rad na čišćenju luka na dalmatinskoj obali od mina. U vezi s tim Tito je odgovorio ovom informacijom.

13 Odgovor maršala Tita na depeše Štaba Mornarice NOVJ od 10, 14. i 16. novembra 1944. o uplovljavanju engleske krstarice »Delhi« u splitsku luku bez odobrenja, o pristizanju krstarice »Kolombo« u zadarsku luku, o namjerama Saveznika da uspostave svoje kancelarije na kopnu i o drskim nastupima u realizaciji svojih zahtjeva, zbog čega je Štab Mornarice NOVJ zatražio objašnjenje radi zauzimanja stava. Međutim, ovi postupci zapadnih saveznika pretvorili su se u problem, pa je došlo do obostrano zategnutih odnosa, u vezi sa čim su Titu za duži period pristizale pritužbe britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu, pa i samog Čerčila, što je stvaralo nelagodnu situaciju i dovodilo do više ličnih Titovih intervencija kod Štaba Mornarice NOVJ, dok to pitanje konačno nije riješeno 9. januara 1945. potpisivanjem sporazuma o korišćenju luka za potrebe savezničkih brodova radi njihovih operacija u sjevernom Jadranu.

14 Zadar su napustili dijelovi njemačke 264. pješadijske divizije 30. oktobra 1944. Ujutro 31. oktobra u grad je ušao Zadarski NOP odred, a istog dana u 12 časova 6 britanskih aviona bombardovalo je Zadar. Tom prilikom porušene su dvije kasarne i električna centrala i nanijeta je druga ogromna materijalna šteta. Poginula su 4, a ranjeno je 5 partizana. Sve ovo je iznijeto u depeši Štaba 8. korpusa NOVJ od 30. novembra 1944. pa je moguće da je tom depešom Štab korpusa odgovorio na ovo Titovo naređenje.

15 Misli se na pripadnike kontrarevolucionarne velikoalbanske organizacije »Bali Kombätar«, po čijem su imenu i njeni pripadnici nazivani balistima.

16 Odnosi se na pripadnike Narodnooslobodilačke vojske Albanije (NOVA).

17 Za uništenje balista (oko 12 000) u zapadnoj Makedoniji oko Kičeva, Gostivara i Tetova angažovan je 15. udarni korpus NOVJ (komandant major Tihomir Miloševski, politički komesar Naum Naumovski Borče) sa 41. divizijom (komandant Naum Veslievski, politički komesar Beno Ruso), 48. divizijom (komandant Čedo Filipovski, politički komesar Đore Velkovski) i 7. makedonskom brigadom (komandant Peco Gudovski, politički komesar Ilija Ilijovski-Mitrevski) 49. divizije (komandant Vasko Karangelovski, politički komesar Đorđe Simonovski). Opšta zamisao je bila da se balističke snage okruže i unište u rejonu Kičeva, a zatim produži ka Gostivaru i Tetovu. Za realizaciju ovoga plana formirane su tri napadne grupe, koje su prešle u napad 15. novembra 1944, tri dana prije ovog Titovog naređenja. U veoma oštrim borbama Kičevo je oslobođeno 15. novembra, a Gostivar 18. novembra 1944. Zatim je Štab 15. udarnog korpusa NOVJ, postupajući po ovom Titovom naređenju izdao 19. novembra 1944. zapovijest potčinjenim jedinicama za čišćenje teritorije od razbijenih balističkih grupa, dok je u međuvremenu ubačen u borbu i 16. udarni korpus NOVJ s 50. divizijom i 3. i 12. brigadom prema Tetovu, Kumanovskom divizijom i 8. brigadom 42. divizije prema Kačaniku. Tetovo je oslobođeno 19. novembra čime je oslobođena cijela Makedonija.

18 Na Kosovu i u Metohiji u to vrijeme, pod pritiskom jedinica 13. udarnog korpusa NOVJ, Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju, dijelova (dviju brigada) Narodnooslobodilačke vojske Albanije i 2. bugarske armije, zaštitnički dijelovi njemačke Grupe armija »E« (91. armijski korpus) nalazili su se u povlačenju dok su balističke grupe koje su se borile pod njihovom komandom bile djelimično razbijene, ali još uvijek jake na tome prostoru. Tek sredinom februara 1945. uništene su poslednje balističke snage na Kosovu i u Metohiji.

[19] Taj korpus formiran je početkom oktobra 1944. od 42. i Kumanovske divizije kao 1. makedonski (Skopski) korpus (komandant Petar Brajović, politički komesar Boro Čuškar), o čemu je Tito iznio svoje mišljenje 6. novembra 1944. (vid. u tomu 24, nap. 323).

[20] Riječ je o jugoslovenskoj brigadi NOVJ pod komandom potpukovnika Marka Mesića, komandanta, i majora Đura Lončarevića, političkog komesara. Brigada se do tada borila u sastavu 23. udarne divizije u širem rejonu Čačka, odakle je prebačena u Beograd radi ulaska u sastav 5. udarne divizije i odlaska na sremski front.

[21] Misli se na stručnu literaturu iz oblasti medicine, pošto se pukovnik dr Đuro Mešterović, hirurg, nalazio duže vrijeme u SSSR-u na izučavanju i organizovanju ratne hirurgije.

[22] Poslije oslobođenja Beograda 20. oktobra 1944. stvoreni su veoma povoljni uslovi za djelatnost i razvoj sanitetske službe u jedinicama i sanitetskim ustanovama na oslobođenoj teritoriji, pa je Tito smatrao za potrebno da dr Đuro Mešterović sa sobom donese i jedan sovjetski projekt o organizaciji djelatnosti Glavne sanitetske uprave Crvene armije koji bi poslužio kao uzor za sastavljanje sličnog projekta za rad i organizaciju Sanitetskog odjeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[23] General-lajtnant Velimir Terzić, šef Vojne misije NOVJ u Moskvi, obavijestio je 9. novembra 1944. Tita da se Ilja Erenburg, sovjetski književnik i publicista, ponudio da za list »Politika« napiše tri članka. Na to Terzićevo obavještenje Tito je odgovorio 10. novembra 1944. da će odgovoriti za dva dana (vid. u tomu 24, str. 205). Međutim, kako su u međuvremenu u Beogradu održane osnivačke skupštine (kongresi) Antifašističke skupštine narodnog oslobođenja Srbije, JNOF-a Srbije i USAOS-a na kojima je i Tito prisustvovao, u vezi sa svojom prvobitnom informacijom od 10, odgovorio je ovim tekstom 18. novembra 1944.

[24] Tita je o tome obavijestio najvjerovatnije Moša Pijade po svom dolasku iz Moskve u Beograd.

[25] Na ovo Titovo naređenje V. Terzić je odgovorio opširnom depešom 19. novembra 1944. u kojoj je objasnio da je raspored 388 omladinaca uslijedio na osnovu nalaza sovjetske vojnoljekarske komisije, koja je najzdravije i najsposobnije omladince odredila za letačku službu, dok je dio omladinaca koji je ocijenjen kao nesposoban za pilote upućen na školovanje za tehničko osoblje u avijaciji.

[26] Za vrijeme Titovog boravka u Moskvi od 21. do 28. septembra 1944. postignuta je saglasnost sa sovjetskom vladom o isporuci 50 000 tona žita kao pomoći da bi se otklonila glad u oslobođenim krajevima Jugoslavije, jer je okupator opljačkao zemlju (vid. 24. tom, nap. 121). Do ovog sporazuma je došlo poslije upornog nastojanje Unre da vrši kontrolu raspodjele savezničke pomoći jugoslovenskim narodima, što je Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije odbio saopštavajući tu svoju odluku preko Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija« 29. septembra 1944. i smatrajući zahtjev Unre kao miješanje u unutrašnje poslove jedne suverene zemlje (vid. str. 211. u 23. tomu). Što se pak tiče opasnosti o kojoj Tito govori u ovom intervjuu, misli se na rizike kojima su se izlagali pripadnici Crvene armije prilikom dopremanja žita brodovima i šlepovima Dunavom, koji je u to vrijeme bio pun mina.

[27] Riječ je o zakonu izglasanom u Kongresu Sjedinjenih Američkih Država 11. marta 1941. kojim je predviđena pomoć svim državama koje se bore protiv fašističkih sila.

[28] U skladu sa sporazumom Tito — Šubašić od 1. novembra 1944, izbori za Ustavotvornu skupštinu (Konstituantu) održani su 11. novembra 1945. Prema saopštenju Savezne izborne komisije Demokratske Federativne Jugoslavije, u biračke spiskove je bilo upisano ukupno 8 235 968 birača, ali je prema čl. 4 Zakona o biračkim spiskovima zbog svoje neprijateljske djelatnosti brisano 194 158 lica ili 2,3%. Budući da je Ustavotvorna skupština bila dvodomna, tj. da se sastojala — od Savezne

skupštine i Skupštine naroda, svaki građanin koji je izišao na izbore glasao je dva puta — jednom za Saveznu skupštinu, a drugi put za Skupštinu naroda. Tako je za Saveznu skupštinu na izbore izišlo 7 432 469 birača ili 88,66% od ukupnog broja s pravom glasanja. Za kandidate Narodnog fronta je tom prilikom glasalo 6 725 047 ili 90,48% birača, a za »kutiju bez liste« 707 422 ili 9,52%. Kutija bez liste je ustanovljena pošto su reakcionarne i opozicione snage u zemlji, videći da nemaju nikakvih šansi na izborima protiv kandidata na listi Narodnog fronta, odustale, podstrekavani i spolja, od isticanja sopstvenih kandidata i pozvale birače da apstiniraju od izbora. Da bi ovaj reakcionarni neprijateljski stav bio osujećen, zakonodavac je dopunom Zakona o izboru narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu uveo obavezno postavljanje tzv. kutije bez liste na biračkim mjestima. Time se omogućilo svakom biraču, ako se ne slaže s predloženim kandidatima, da to slobodnom voljom izrazi spuštanjem kuglice u kutiju bez liste. Za Skupštinu naroda glasalo je 7 413 214 glasača ili 88,43%. Za kandidate Narodnog fronta je dalo svoj glas 6 574 975 birača ili 88,96%, dok je za kutiju bez liste, ili, kako se još nazivala »crnu kutiju« glasalo 838.239 birača ili 11,31%. Nosilac liste Narodnog fronta je bio maršal Jugoslavije Josip Broz Tito. Ustavotvorna skupština DFJ na svojoj prvoj plenarnoj sjednici 29. novembra 1944. proglasila je DFJ za Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju usvajanjem Deklaracije o proglašenju republike i time i zvanično skinula s dnevnog reda i pitanje monarhije.

29 Postojala je namjera da otečestvenofrontovska Bugarska uđe kao sedma federalna jedinica u sastav Demokratske Federativne Jugoslavije. Međutim, tome su se usprotivile velike sile, pa je to pitanje skinuto s dnevnog reda februara 1945 (vid. u nap. 284).

30 Nisu postojale nikakve kombinacije za ulazak Albanije i Grčke u sastav Demokratske Federativne Jugoslavije. Kada su se vodili razgovori o ulasku Bugarske u sastav Demokratske Federativne Jugoslavije, Britanci su predlagali stvaranje balkanske konfederacije u koju bi ušla i Grčka, pored Turske i Rumunije, što, naravno, nije dolazilo u obzir, kada je otpalo i pitanje prisajedinjenja Bugarske Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji. Britanci su takav predlog postavili da bi stvorili protivtežu slovenskoj većini na Balkanu.

31 Misli se na stvaranje Jugoslavije poslije završetka prvog svjetskog rata za zelenim stolom u Versaju (kod Pariza) za vrijeme Mirovne konferencije, koja je otpočela s radom 18. januara a završila 26. juna 1919. potpisivanjem ugovora kojim su pored ostalog određene i granice na štetu novostvorene Kraljevine SHS.

32 Takvo mišljenje iznio je i dr Ivan Šubašić, predsjednik kraljevske jugoslovenske vlade, u jednoj svojoj depeši upućenoj septembra 1944. maršalu Titu, u kojoj je tražio da se što prije formira jedinstvena vlada u zemlji. On je smatrao da će njemačke trupe ubrzo napustiti Jugoslaviju i da će se rat brzo završiti (vid. tom 23, nap. 158).

33 Misli se na njemačku Grupu armija »E« s oko 350 000 vojnika, ne računajući policijske i druge jedinice van njenog sastava jačine oko 50 000 ljudi pod oružjem (vid. tom 23, nap. 19. i 233).

34 Knin je oslobođen 3. decembra 1944. Više o tome vid. u nap. 169.

35 Poslije oslobođenja Dubrovnika 18. oktobra 1944. Britanci su uputili zahtjev Vrhovnom štabu NOV i POJ s molbom da im se odobri iskrcavanje jednog komandosa u Dubrovniku radi zaštite dubrovačke luke i objekata, pošto se prijem materijala za potrebe NOVJ primao i preko te luke od Saveznika. Na tu molbu Tito je dao saglasnost 21. oktobra 1944. Više o tome vid. u tomu 24, nap. 253.

36 Postupajući po ovom Titovom naređenju, Štab Mornarice NOVJ dostavio je izvještaj 21. novembra 1944. u kome je rečeno da se u Dubrovniku nalazi 1736 Engleza, od toga 642 u samom Dubrovniku, dok su se ostali nalazili na položajima. Dalje je Štab Mornarice NOVJ izvijestio da se očekuje dolazak još 240 britanskih vojnika, što znači da je trebalo da ih bude oko 2000 ili četiri puta više nego što je

bilo dozvoljeno. Kako je isto naređenje primio i Štab 8. korpusa NOVJ, on je obavijestio Tita da u Dubrovniku ima oko 2500 engleskih vojnika, da se ponašaju veoma loše, da se opijaju, napadaju pripadnike NOVJ, lupaju izloge, zaštićuju narodne neprijatelje, pa je u vezi s tim predložio da se Dubrovnik stavi u nadležnost Štaba korpusa. Vrhovni komandant se složio s ovim predlogom Štaba 8. korpusa, iako je Dubrovnik već ostavio u nadležnosti 2. udarnog korpusa NOVJ. Više o tome vid. u nap. 38. i 73.

37 Potpunije o toj dozvoli koju je Tito izdao 21. oktobra 1944. govori se u nap. 35.

38 Postupajući po ovom Titovom naređenju, Štab 2. udarnog korpusa NOVJ dostavio je izvještaj 21. novembra 1944. u kojem je rečeno da se kod Štaba 2. korpusa nalaze dvije engleske baterije, da zaštitni komandos u svom sastavu ima 24 topa 105 mm, 6 topova 75 mm, 4 protivavionska topa i 4 protivtenkovska topa s ukupno 2000 ljudi pod oružjem, da je njihov odnos korektan, da samostalno ne preduzimaju nikakve akcije i da se 12 topova nalazi kod Nikšića u dejstvu, 10 topova u Risnu, a ostali u Dubrovniku, da su upoznati s odobrenim iskrcavanjem, ali da nisu upoznati s brojnim stanjem. Ovaj izvještaj Štaba 2. udarnog korpusa NOVJ razlikuje se od izvještaja Štaba Mornarice NOVJ, u kome je takođe bilo riječi o ponašanju britanskog komandosa (vid. nap. 36). Imajući u vidu sve ovo, Tito je 23. novembra 1944. prihvatio predlog Štaba 8. korpusa NOVJ o stavljanju obezbeđenja Dubrovnika u nadležnost tog korpusa (vid. nap. 36).

39 Poslije potpisivanja sporazuma između maršala Tita i maršala Tolbuhina, komandanta 3. ukrajinskog fronta Crvene armije, u Beloj Crkvi 16. oktobra 1944. o predaji Vazduhoplovne grupe »Vitruk« Vrhovnom štabu NOV i POJ, postignut je dogovor i o obuci vazduhoplovaca NOVJ na primljenim avionima od Crvene armije. U vezi s tim uslijedilo je ovo Titovo naređeneje o slanju ovih omladinaca u Pančevo na obuku. Oni su upućeni, poslije izvršenog izbora, tek krajem decembra 1944.

40 Misli se na traženja Vrhovnog štaba NOV i POJ od 5, 11. i 19. oktobra 1944. Tako je u vezi s tim zahtjevima, prema depeši Vrhovnog štaba od 12. oktobra 1944. upućene maršalu Titu u Krajovu, u Nikšiću bilo prikupljeno 20 avijatičara za slanje u Sovjetski Savez na školovanje.

41 Prema izvještaju Štaba 2. udarnog korpusa NOVJ od 27. decembra 1944, oko 300 lica za Gardijsku (Prateću) brigadu Vrhovnog štaba i za školovanje u SSSR-u i avijatičara bilo je prikupljeno u Nikšiću, gdje su čekali avione. Najvjerovatnije je da su se među njima nalazili i vazduhoplovci (stručno osoblje) bivše jugoslovenske vojske, koji su se nalazili u redovima NOVJ i da su zajedno upućeni na tražena odredišta.

42 *Borbe za oslobođenje Kosova i Metohije* rasplamsale su se u drugoj polovini oktobra 1944, kada su tamo stigle jače njemačke snage iz sastava Grupe armija »E«. Tada se (15. oktobra) u Starom Trgu, kod Kosovske Mitrovice, smjestila Komanda Grupe armija »E« na čelu s general-pukovnikom Aleksanderom Lerom. Od njemačkih jedinica na Kosovu su se nalazile Borbena grupa »Šolc« i 21. brdska divizija »Skenderbeg«. Tu je takođe bila formirana Borbena grupa »Šojerlen« jačine jedne divizije, koja je ubrzo (21. oktobra 1944) dobila zadatak da otvori komunikaciju preko Sandžaka k Višegradu.

Od jedinica NOVJ na Kosmetu se nalazilo pet kosovsko-metohijskih brigada i dvije brigade Narodnooslobodilačke vojske Albanije, što nije bilo dovoljno za borbu protiv njemačkih snaga. Zbog toga je Vrhovni štab NOV i POJ prema Kosmetu orijentisao 13. udarni korpus NOVJ i otečestvenofrontovsku 2. bugarsku armiju.

Borbe koje su zatim vođene bile su veoma žestoke, naročito na pravcima od Bujanovca i Kuršumlije preko Prepolca i Podujeva prema Prištini.

U borbama za oslobođenje Kosova razbijena je njemačka 21. SS brdska divizija, pa je od njenih ostataka i pridošlih mornara iz Grčke formirana Borbena grupa »Skenderbeg« jačine oko 7000 vojnika.

Za vrijeme šestonedjeljnih borbi za oslobođenje Kosova, Đakovica je oslobođena 9, Peć, Orahovac i Uroševac 17, Prizren 18, a Priština 19. novembra 1944, pa je potom nastavljeno gonjenje njemačkih zaštitnica prema Raškoj i Novom Pazaru, tako da je Vučitrn oslobođen 21, a Kosovska Mitrovica 23. novembra.

43 Riječ je o njemačkoj 181. pješadijskoj diviziji. Tada su, prilikom pokukušaja probijanja od Risna preko uporišta u Ledenicama prema Grahovu, uništena 17/18. novembra 1944. dva njemačka bataljona iz Borbene grupe »Kotor«. Tom prilikom je poginulo 145 njemačkih vojnika, ranjeno 190, a zarobljeno 335. Međutim, svi pokušaji njemačkih jedinica da se probiju preko Boke Kotorske prema Trebinju i Mostaru ostali su bezuspješni usled snažnih dejstava Primorske operativne grupe 2. udarnog korpusa NOVJ. Tako su jedinice ove grupe goneći neprijatelja uspjele da oslobode Risan, Perast, Tivat i Kotor 21, Budvu 22, Petrovac na moru i Bar 24, a Ulcinj 26. novembra 1944, čime je završeno oslobođenje Crnogorskog primorja.

44 Ovo rješenje Tito je donio na osnovu izvještaja Štaba 2. udarnog korpusa NOVJ od 15. novembra 1944. Vrhovnom štabu da su dijelovi 1. tenkovske brigade upotrijebljeni prema Mostaru i da nedostaje goriva.

45 Odnosi se na materijal koji je priman od zapadnih saveznika. Pošto je Tito bio obaviješten o načinu njegove raspodjele, na ovaj način je intervenisao da bi se obezbijedila pravilna raspodjela iz koje su bili isključeni 4. i 5. udarni korpus NOVJ. Postupajući po ovom Titovom naređenju, Glavni štab Hrvatske je 27. novembra 1944. javio Vrhovnom štabu NOV i POJ sljedeće:

»Prema vašoj prvobitnoj raspodjeli materijal doturen iz Italije imao bi se podijeliti: II korpusu 20%, V korpusu 15%, Slovencima 35%, VIII korpusu i Mornarici 20% i XI korpusu 10%. Iz ovog slijedi : 1) IV korpus uopšte nije uzet u obzir, 2) 10% za XI korpus nedovoljno. Napominjemo: 1) Predviđenih 35% za Slovence se sad vrlo teško može prebaciti u Sloveniju i to u manjim količinama. 2) Stanje ishrane Dalmacije očajno, dok svi ostali mogu izdržati. Predlažemo: 1) Robu iz magacina predviđenu za Slovence da podijele korpusi do kojih je dotur moguć. Kad se otvori put Slovence snabdjeti na račun drugih. Odrediti novi procenat uzimajući u obzir IV korpus i da se poveća procenat XI korpusu. 3) Svu hranu za sada ne izvoziti iz Dalmacije drugim korpusima, već sve ostaviti Dalmatincima« (*Zbornik NOR*, tom V, knj. 35, str. 585).

Glavni štab Hrvatske je već ranije 21. novembra 1944, intervenisao kod Štaba Mornarice NOVJ da se materijal koji stiže u Split upućuje 4. i 5. korpusu NOVJ, jer su se vjerovatno štabovi ovih korpusa žalili i Glavnom štabu Hrvatske na raspodjelu materijala.

46 Misli se na naređenje Glavnog štaba NOV i PO Makedonijie od 13. novembra 1944. o zabrani ulaska otečestvenofrontovskih bugarskih jedinica u Skoplje bez odobrenja Glavnog štaba Makedonije, kao i o ograničenom kretanju pripadnika 1. bugarske armije u Skoplju u vezi s naredbom Glavnog štaba Makedonije od 18. novembra 1944. Najvjerovatnije je da su uslijedile intervencije odgovarajućih bugarskih instanci preko već uspostavljenih kanala, tako da je Tito donio ovu odluku.

47 Misli se na članove sovjetske vojne misije pri Glavnom štabu NOV i PO Makedonije.

Do sukoba i zaoštravanja odnosa između štabova i jedinica NOVJ na svim instancama s bugarskim komandama i jedinicama na području Makedonije dolazilo je uglavnom zbog nekorektnog odnosa nekih bugarskih štabova, pljačke narodnih dobara, obijesnog ponašanja bugarskih vojnika i sličnih pojava, koje Glavni štab NOV i PO Makedonije nije uspio da odstrani i pored pokušaja da sredi odnose u kontaktima sa štabovima 1. i 4. bugarske armije. Zbog toga je bio primoran da preduzima i rigorozne mjere, kao što je bio slučaj s pomenutim naredbama, zbog čega je i Tito intervenisao.

48 General-lajtnant Mihailo Apostolski, komandant Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, došao je u Vrhovni štab NOV i POJ početkom decembra 1944,

gdje je od vrhovnog komandanta primio instrukcije u vezi s odnosom prema bugarskim jedinicama i reorganizacijom jedinica Glavnog štaba NOV i PO Makedonije.

[49] Ima se u vidu pozdravni telegram Čehoslovačkog narodnog odbora u Beogradu koji je taj odbor uputio 17. novembra 1944. maršalu Titu u ime Čehoslovaka koji žive u Jugoslaviji i tom prilikom je, pored ostalog, rečeno i ovo: »Vi ste već satrli njemačke lupeške horde i svi mi znamo da se za taj uspjeh može zahvaliti Vašoj istrajnosti, junačkom srcu i samopregoru, bez obzira na tjelesne patnje, kao i velikoj ideji koja vas je sve vodila — oslobođenju ugnjetavanog naroda« (»*Политика*«, 20. novembar 1944).

[50] Nije pronađen podatak o vremenu održavanja sjednice Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije. Najvjerovatnije je da je održana prije odlaska Edvarda Kardelja, potpredsjednika NKOJ-a i dr Ivana Šubašića, predsjednika kraljevske jugoslovenske vlade, na razgovore u Moskvu sa Staljinom i Molotovom u vezi s potpisivanjem Beogradskog sporazuma Tito — Šubašić od 1. novembra 1944. Pošto su razgovori u Moskvi vođeni od 20. do 23. novembra 1944, o čemu je izdato i zajedničko saopštenje, sjednica NKOJ-a vjerovatno je održana 17. novembra 1944, kada je NKOJ donio i odluku o dodjeljivanju pomoći invalidima i porodicama poginulih partizana, interniraca i drugih žrtava okupatora. Osnovni razlog za donošenje ove odluke je bio u tome da se u vrijeme kada je najveći dio zemlje bio oslobođen pruži poslednja mogućnost svim pripadnicima kvislinških i kontrarevolucionarnih formacija (osim ratnim zločincima) da bez ikakvih posljedica stupe u redove NOVJ i da na taj način »isprave svoje greške pred narodima i doprinesu svoj dio«, kako je kazao Tito u ovom obrazloženju predloga o amnestiji.

[51] Komandant Glavnog štaba NOP odreda Jugoslavije (odnosno Vrhovnog štaba) Josip Broz Tito dva puta je lično pokušavao da u razgovorima s Dražom Mihailovićem nađe rješenje za zajedničku borbu — prvi put 19. septembra u selu Struganiku i drugi put 26. i 27. oktobra 1941. u selu Brajićima na Ravnoj Gori. Međutim, ti pokušaji su bili uzaludni jer je Draža Mihailović već vodio razvogore s njemačkim okupatorom o zajedničkoj borbi protiv narodnooslobodilačkog pokreta. Više o tome vid. u tomu 7, nap. 429. i str. 275.

[52] Prva njemačka ofanziva počela je krajem septembra 1941. Nijemci su imali za cilj da unište narodnooslobodilačke i partizanske odrede u Srbiji, a prije svega da razbiju Užičku Republiku, tj. slobodnu teritoriju u zapadnoj Srbiji, Šumadiji i dijelu Pomoravlja. Ovdje Tito misli na posljednju njemačku operaciju za zauzimanje samog Užica, koja je počela 25. novembra 1941. napadom 113, 342, 724, i 717. njemačke pješadijske divizije.

[53] Misli se na napade četnika na oslobođena mjesta: Užice, Ivanjicu, Čačak, Ljubić, Preljinu i druga.

[54] Potpunije o trećoj neprijateljskoj ofanzivi (operacije »Trio« i »Foča«), koja je počela 22. aprila 1942. vid. u tomu 10, nap. 152, 218. i 220.

[55] To je čin u njemačkom Vermahtu: odgovara činu narednika.

[56] Tako su nazivani pripadnici njemačkih jedinica u kojima su borački sastav činili pripadnici hrvatske ili muslimanske nacionalnosti s teritorije tzv. Nezavisne Države Hrvatske, kao i oni koji su se borili na istočnom frontu u Pavelićevim ustaško-domobranskim legijama.

[57] Titovo rješenje na obavještenje Glavnog štaba NOV i PO Makedonije o zahtjevu britanske vojne misije u vezi s eksploatacijom rudnika na području federalne Makedonije.

[58] Ovaj odgovor maršala Tita vjerovatno je uslijedio na obavještenje Glavnog štaba NOV i PO Makedonije od 30. oktobra 1944. o ponudi britanske vojne misije da za potrebe jedinica Glavnog štaba Makedonije isporuči oružje i drugi materijal.

[59] Titov odgovor na telegram Glavnog štaba NOV i PO Makedonije od 20. novembra 1944. kojom je on obavješten da je od Crvene armije dobijena izvjesna količina oružja bez municije i da je obustavljeno dostavljanje oružja za jednu kompletnu diviziju. Najvjerovatnije je da je to pitanje riješio lično Tito u kontaktima sa sovjetskim predstavnicima pri Vrhovnom štabu, pošto je 15. udarni korpus NOVJ radi upućivanja na sremski front trebalo da bude prenaoružan sovjetskim naoružanjem.

[60] Glavni štab NOV i PO Srbije nije postupio po direktivi vrhovnog komandanta NOV i POJ pošto je Tito 3. decembra 1944. promijenio ovu odluku i naredio da se formira Južna operativna grupa divizija NOVJ (komandant general-lajtnant Koča Popović, politički komesar Blažo Lompar), pa se umjesto pomenutog ojačanog korpusa pristupilo formiranju pomenute grupe, čiji je štab osnovan 7. decembra 1944. u Valjevu. Južna operativna grupa divizija sredinom decembra 1944. počela je dejstva u dolini Drine. Od te grupe 1. januara 1945. stvorena je 2. armija NOVJ. Više o naređenju za formiranje Južne operative grupe divizija NOVJ vid. na str. 78.

[61] Misli se na opkoljene dijelove njemačkog 21. brdskog armijskog korpusa u širem rejonu Podgorice (sada Titograda). Potpunije o tome vid. u nap. 86.

[62] Ovo je predlog sporazuma koji je vrhovni komandant NOV i POJ maršal Tito podnio generalu Henri Mejtlendu Vilsonu, vrhovnom savezničkom komandantu na Sredozemlju, u vezi s korišćenjem u tekstu pomenutih luka i aerodroma na Jadranskom primorju. Potpisivanje sporazuma se oteglo zbog izvjesnog zaoštravanja odnosa, pa su dva sporazuma: jedan o korišćenju luka, a drugi o aerodromima u blizini Zadra potpisani u Beogradu tek u januaru 1945. Više o tome vid. na str. 195. i 243.

[63] Tiranu su oslobodile 17. novembra 1944. jedinice Narodnooslobodilačke vojske Albanije poslije devetnaestodnevnih borbi protiv jedinica njemačkog 21. brdskog armijskog korpusa.

[64] Odnosi se na bugarskog novinara Stojana Krsteva. Tačan datum Titovog intervjua nije se mogao ustanoviti. Vjerovatno je održan u drugoj polovini novembra 1944, pošto su ga beogradski listovi »*Политика*« i »*Борба*« objavili 23. novembra 1944, pod kojim se datumom objavljuje i u ovom tomu.

[65] Poslije realizacije Beogradskog sporazuma Tito — Šubašić od 1. novembra 1944. jedinstvena privremena jugoslovenska vlada obrazovana je 7. marta 1945. na čelu s Titom kao predsjednikom Ministarskog savjeta i ujedno ministrom narodne odbrane Demokratske Federativne Jugoslavije (vid. u tomu 26). Poslije toga obrazovane su federalne vlade: Srbije 9. aprila u Beogradu, Hrvatske 14. aprila u Splitu, Makedonije 16. aprila u Skoplju, Crne Gore 17. aprila na Cetinju, Bosne i Hercegovine 28. aprila u Sarajevu i na kraju 5. maja u Ajdovščini obrazovana je vlada federalne Slovenije.

[66] Potpunije o izborima i konstituisanju Ustavotvorne skupštine, kao i o proglašenju republike 29. novembra 1945. govori se u nap. 28.

[67] Više o saradnji DFJ i nove Bugarske vid. u nap. 283.

[68] Otečestveni front Bugarske preuzeo je ustankom vlast 9. septembra 1944. poslije objave rata Sovjetskog Saveza monarho-fašističkoj Bugarskoj 5. septembra i prelaska jedinica 3. ukrajinskog fronta preko Dunava u Bugarsku 8. septembra 1944. To je omogućilo Bugarskoj radničkoj partiji (komunista) da preuzme vlast bez krvi i da obrazuje vladu Otečestvenog fronta na čelu s Kimonom Georgijevim.

[69] Do učešća bugarskih jedinica u oslobođenju jednog dijela Srbije, Kosova i Metohije došlo je na molbu otečesvenofrontovskog bugarskog rukovodstva na osnovu sporazuma postignutog u Krajovi 5. oktobra 1944. (vid. u tomu 24, nap. 26). Poslije završetka dejstava bugarskih jedinica u istočnim dijelovima Jugoslavije bugarska 1. armija (komandant general-lajtnant Vladimir Stojčev) učestvovala je u borbama na sremskom frontu krajem decembra 1944, gdje su poslije neuspješnih napada bugarske jedinice prebačene na front na lijevoj obali Drave u prvoj polovini januara 1945. da smijene jedinice 3. armije NOVJ. U završnim operacijama

za oslobođenje Jugoslavije bugarska 1. armija u sastavu 3. ukrajinskog fronta dejstvovala je dijelom svojih snaga u zahvatu rijeka Drave i Mure prema sjeverozapadnim krajevima Jugoslavije i djelimično učestvovale u uništenju nekih njemačkih jedinica s trupama 3. armije Jugoslovenske armije.

70 Odnosi se na Uredbu o vojnim sudovima koju je Vrhovni štab NOV i POJ donio 24. maja 1944.

71 Ovo je Titov odgovor na izvještaj Glavnog štaba NOV i PO Makedonije od 16. novembra 1944. da će omladinci čim budu prikupljeni biti upućeni u Pančevo. Kako je prikupljanje omladinaca s odgovarajućim kvalitetima vršeno do tada samo u jedinicama NOVJ Glavnog štaba Makedonije, Tito je ovim objašnjenjem dozvolio da se pristupi izboru omladinaca i iz građanstva kako bi se na taj način ubrzalo slanje pomenutog broja mladih ljudi na obuku za buduće pilote Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije odnosno od 1. marta 1945. Jugoslovenske armije.

72 Ova depeša vrhovnog komandanta NOV i POJ uslijedila je na obavještenje Štaba 2. udarnog korpusa NOVJ (18. novembra 1944) da je sektor Risan — Nikšić pojačan s dvije engleske baterije i da one izvršavaju zadatke po naređenju Štaba korpusa. Te baterije pripadale su engleskom 211. artiljerijskom divizionu koji je svojevremeno iskrcan za zaštitu Dubrovnika. Postupajući po ovom naređenju maršala Tita, Štab 2. udarnog korpusa NOVJ izvijestio je 29. novembra 1944. Vrhovni štab NOV i POJ: »Engleske baterije ne učestvuju sada nigdje u borbi i povučene su s položaja. Postepeno ćemo ih vratiti u oblast Dubrovnika. Jednu njihovu bateriju još su zadržali u Nikšiću, navodno za zaštitu aerodroma« (A-VII, k. 28, reg. br. 8-103/4).

Na ovu depešu Tito je odgovorio istog dana dozvoljavajući da se još izvjesno vrijeme zadrže te engleske baterije (vid. str. 61).

Mjesec dana kasnije (29. decembra), Štab 2. udarnog korpusa NOVJ izvijestio je Vrhovni štab NOV i POJ da je englesku artiljeriju vratio u Dubrovnik i da prema Mostaru mogu upotrijebiti svoje artiljerijske jedinice.

73 Druga dalmatinska (proleterska) brigada se nalazila u sastavu Primorske operativne grupe. Njeno upućivanje u Dubrovnik naređeno je 19. novembra 1944, kada je vrhovni komandant donio odluku da Dubrovnik ostane i dalje u nadležnosti Štaba 2. udarnog korpusa NOVJ. Međutim, ovim naređenjem ta prvobitna Titova odluka je izmijenjena, tako da je vrhovni komandant prihvatio predlog Štaba 8. udarnog korpusa NOVJ da 2. dalmatinska brigada uđe u njegov sastav, kao i da garnizon Dubrovnik bude u nadležnosti Štaba 8. udarnog korpusa NOVJ (vid. nap. 36). Postupajući po ovom naređenju maršala Tita, Štab 2. udarnog korpusa NOVJ izdao je odgovarajuće naređenje za prebacivanje 2. dalmatinske brigade na obezbjeđenje Dubrovnika, pa se ona u to mjesto prebacila s područja Boke Kotorske 28. novembra 1944.

74 Misli se na jedinice Grupe armija »E« koje su se pod borbom povlačile iz istočnih krajeva Jugoslavije preko Drine u istočnu Bosnu, a odatle na sjever preko Hrvatske za Mađarsku, tj. sjeverno od Drave.

75 Četvrti udarni korpus NOVJ formiran je, prema naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, 22. novembra 1942. kao 1. hrvatski korpus od 6. ličke i 8. kordunaške divizije. Korpus je preimenovan u 4. udarni korpus NOVJ po naređenju Vrhovnog štaba od 5. oktobra 1943. Kada je Tito uputio ovu depešu, 4. udarni korpus NOVJ (komandant pukovnik Bogdan Oreščanin, politički komesar Vjećeslav Holjevac) u svome sastavu je imao 7. udarnu (banijsku) diviziju (komandant potpukovnik Milan Popović, politički komesar potpukovnik Uroš Krunić), 8. udarnu (kordunašku) diviziju (komandant potpukovik Miloš Šumonja, politički komesar potpukovnik Dušan Hrstić), 34. udarnu (hrvatsku) diviziju (komandant potpukovnik Martin Dasović, politički komesar potpukovnik Franjo Knebl) i Unsku operativnu grupu (komadant major Halil Šukanović, politički komesar major Šukrija Bijedić) s 30 824 borca i rukovodioca, od čega 1138 žena.

76 Prvo ordenje izliveno u SSSR-u (Orden narodnog heroja, Orden partizanske zvijezde I, II i III stepena, Orden za hrabrost, Orden bratstva i jedinstva, Orden narodnog oslobođenja i Medalja za hrabrost) bilo je gotovo 1. jula 1944. Na njihovom oblikovanju u Moskvi radio je Antun Augustinčić. Postupajući po ovom Titovom naređenju, Vojna misija NOVJ u SSSR-u odgovorila je 25. novembra da je ordenje poslato u zemlju avionom 22. novembra 1944.

77 Riječ je o partijskim knjižicama za koje je generalni sekretar KP Jugoslavije Josip Broz Tito dao nalog 16. jula 1944. Veljku Vlahoviću da se izrade u SSSR-u. U vezi s ovim Vojna misija NOVJ u Moskvi odgovorila je 25. novembra 1944. da će partijske knjižice biti gotove u decembru 1944.

78 Odgovarajući na ovaj Titov zahtjev šef Vojne misije NOVJ u Moskvi general Terzić obavijestio (25. novembra 1944) da će Antun Augustinčić biti uskoro gotov sa radom u SSSR-u i da će potom krenuti u zemlju. Augustinčić je prema izvještaju Vojne misije od 26. decembra 1944, poletio toga dana avionom zajedno sa svojom suprugom za Beograd pošto je u Moskvi obavio sve poslove oko izrade ordenja i novčanica Demokratske Federativne Jugoslavije.

79 Titov odgovor na obavještenje Glavnog štaba NOV i PO Makedonije o želji jednog broja bugarskih oficira makedonske nacionalnosti da budu primljeni u Narodooslobodilačku vojsku Jugoslavije.

80 Komandant Glavnog štaba NOV i PO Makedonije general-lajtnant Mihailo Apostolski i politički komesar Borko Temelkovski javili su se na referisanje kod vrhovnog komandanta početkom decembra 1944, kojom prilikom su dobili instrukcije o odnosu prema bugarskim vojnim komandama i reorganizaciji jedinica Glavnog štaba NOV i PO Makedonije (vid. nap. 137).

81 Postupajući po ovom naređenju vrhovnog komandanta NOV i POJ, Lazar Koliševski, sekretar CK KP Makedonije, obavijestio je 1. decembra 1944. CK KPJ da su u Skoplje stigli sovjetski i bugarski delegati odnosno članovi komisije za isleđivanje slučaja s bugarskim novcem i dragocjenostima koji su se nalazili u Narodnoj banci i da su za članove komisije s jugoslovenske strane određeni Dmitar Vlahov i Dobrivoje Radosavljević. Koliševski je tom prilikom zamolio da dođe i Svetozar Vukmanović Tempo. Međutim, kako se ovdje radilo o novcu, zlatu i drugim vrijednostima u svojini pripadnika makedonske nacionalnosti, sve je ostalo u svojini makedonskog naroda i preneseno je u Skoplje, a cio problem je riješen bez Vukmanovića koji se tada nalazio u Beogradu.

82 Postupajući po ovom Titovom naređenju, Glavni štab NOV i PO Hrvatske zatražio je 28. novembra od Štaba 4. udarnog korpusa NOVJ da ispita slučaj i dostavi izvještaj. Međutim, Štab 4. korpusa nije mogao dostaviti odgovarajuće podatke. Iz ustaško-domobranskih izvještaja iz tog perioda vidi se da je zarobljeno 5 američkih avijatičara 20. i 21. novembra 1944. u rejonu Koprivnice odnosno kod Slavonskog Broda prilikom njihovog iskakanja iz četvoromotornih aviona B-17 zvanim »leteće tvrđave«, ali se iz izvještaja ne vidi kako su postupili s tim zarobljenim američkim pilotima. Kasnije Glavni štab NOV i PO Hrvatske o tome nije obavijestio Vrhovni štab. Nije poznato da li je i kako s tim upoznat pukovnik Eleri Hantington, šef Samostalne američke vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ, koji se tada nalazio u Glavnom štabu Hrvatske.

83 Nije se moglo ustanoviti šta je po ovome učinjeno. Međutim, činjenica je da se neke njemačke jedinice nisu htjele predati Jugoslovenkoj armiji ni poslije 9. maja 1945. kada je zvanično stupio na snagu akt o bezuslovnoj kapitulaciji svih njemačkih oružanih snaga na evropskim ratištima. Mnoge njemačke trupe produžile su u sjeverozapadnim dijelovima zemlje da se bore sve do 16. maja 1945, kada su svi njihovi napori da se probiju preko Karavanki u Austriju i predaju zapadnim saveznicima ostali besuspješni zbog slamanja njihovog otpora od strane jedinica 1, 2. i 3. armije JA na širem prostoru Celja i Dravograda.

84 Postupajući po ovom Titovom naređenju, Glavni štab NOV i PO Srbije obavijestio je (27. novembra 1944) Vrhovni štab da je izdao naređenje potčinjenim štabovima i jedinicama o upućivanju svih boraca i rukovodilaca s Kosmeta Operativnom štabu NOV i PO za Kosovo i Metohiju, da je Ibarski NOP odred stavio pod komandu Operativnog štaba i da za obezbjeđenje teritorije Kosmeta ostaju 22. i i 46. NO divizija.

85 Misli se na opkoljeni njemački 21. brdski armijski korpus u širem prostoru Podgorice (Titograda). Postupajući po ovom zahtjevu maršala Tita koji se odnosio na Vrhovni štab Narodnooslobodilačke vojske Albanije, pukovnik Velimir Stojnić, šef Vojne misije NOVJ u Albaniji, izvijestio je 5. decembra 1944. maršala Tita da je Vrhovni štab NOV Albanije odredio svoju 4. diviziju (jačine oko 6400 boraca) da dejstvuje prema Crnoj Gori i učestvuje u protjerivanju njemačkih jedinica s albanske teritorije. Malo kasnije, 12. decembra 1944, obaviješten je vrhovni komandant NOV i POJ da se 4. diviziji priključila i 2. divizija NOV Albanije s 4 brigade na pravcu Kuks — Skadar.

86 Dok je njemačka 181. pješadijska divizija 21. brdskog armijskog korpusa pokušavala s Borbenom grupom »Podgorica« da se probije tzv. plavim putem, tj. komunikacijom Podgorica — Nikšić — Trebinje — Mostar, dotle je sedam bataljona njemačke 297. pješadijske divizije iz istog korpusa pokušavalo da se probije na sjever prema Kolašinu pravcem Podgorica — Kolašin — Mojkovac — Bijelo Polje — Prijepolje, tj. tzv. svetloplavim putem, kako su njemače komande šifrovano nazivale tu komunikaciju. U tim pokušajima napadi njemačke 181. pješadijske divizije u pravcu Nikšića su u žestokim borbama odbijeni, dok su njemačke jedinice u probijanju na sjever uspjele 26. novembra 1944. da zauzmu selo Bioče, uspostave mostobran preko Morače i ovladaju Vežišnikom, čvornim topografskim objektom na pravcu Podgorica — Kolašin.

87 Tito je ovu odluku donio zato što se u jedinicama NOVJ, poslije prijema pomoći od Saveznika i zaplijene velikog broja artiljerijskih oruđa u borbama s neprijateljem, pristupilo masovnom formiranju artiljerijskih brigada. Tako je samo u oktobru i novembru 1944. formirano devet artiljerijskih brigada. Pošto je do tada artiljerijski divizion uglavnom bio najveća artiljerijska jedinica u većini divizija i korpusa NOVJ, Tito je ovim izvršio i izmjenu Uredbe o zvanjima političkih komesara NOVJ, po kojoj su politički komesari artiljerijskih diviziona nosili oznake čina majora.

88 Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Albanije stvoreno je, po ugledu na AVNOJ, 24. maja 1944. na Prvom antifašističkom kongresu u Permetu. Tada je stvoren i Nacionalni komitet u svojstvu privremene albanske vlade. Na prvom zasjedanju AVNOA, koje je održano odmah po završetku rada kongresa, izabrano je Predsjedništvo od 30 članova na čelu s dr Omerom Nišanijem.

89 Za vrijeme prvog balkanskog rata 1912. protjerane su turske trupe i iz Albanije. Tada je, 28. novembra 1912, Ismail Ćemal-beg Vlora otišao u Valonu, proglasio nezavisnost Albanije i istakao nacionalnu zastavu, pa se taj dan praznuje kao Dan nacionalne zastave.

90 Misli se na iznenadni napad fašističke Italije 7. aprila 1939. na Albaniju, poslije čega je Albanija ubrzo okupirana, da bi 16. aprila bilo proglašeno priključenje Albanije Kraljevini Italiji stvaranjem italijansko-albanske personalne unije protiv volje albanskog naroda. Kao izraz svog nacionalnog bunta, 28. novembra 1939. narod je izveo masovne demonstracije protiv fašističkog okupatora u Tirani, Valoni, Korči, Skadru i drugim mjestima s pozivom na pasivnu rezistenciju. Zatim se albanski narod 24. jula 1942, pod vođstvom Komunističke partije Albanije, digao na opštenarodni ustanak protiv okupatora i njegovih pomagača.

91 General-major Vladimir Popović tada se nalazio na dužnosti komandanta 3. udarnog korpusa NOVJ. Zbog povlačenja dijela njemačkih jedinica Grupe armija »E« dolinom Drine od Zvornika prema Bijeljini i Brčkom, general Popović se

prebacio u zapadnu Srbiju najvjerovatnije sredinom decembra 1944, kada je prešao i Drinu kod Kozluka, gdje se nalazio s jednim bataljonom. U vezi s tim je i Štab 3. korpusa 18. decembra 1944. zamolio Vrhovni štab da ga izvijesti o njegovom dolasku u Beograd.

92 Pukovnik Kosorić je do tada bio načelnik štaba 3. udarnog korpusa, dok je potpukovnik Petovar bio njegov pomoćnik.

93 Postupajući po ovom Titovom naređenju, Štab 3. udarnog korpusa izvijestio je 30. novembra 1944. Vrhovni štab da se aerodrom nalazi u Osmacima, da je tvrdog tla i da je stara ledina.

94 Misli se na opkoljeni 21. brdski armijski korpus njemačke Grupe armija »E«. Bliže o borbama 2. udarnog korpusa NOVJ s ovom njemačkom grupacijom jačine oko 27 000 vojnika vid. u nap. 86. i 117.

95 Potpunije o jedinicama NOV Albanije u rejonu Skadra govori se u nap. 85.

96 Primorska operativna grupa imala je tada u svome sastavu 1. bokeljsku, 6. i 10. crnogorsku brigadu, dok je 2. dalmatinska (proleterska) brigada već bila u pokretu prema Dubrovniku radi ulaska u sastav 8. korpusa NOVJ (vid. nap. 73). Jedinice grupe borile su se u Crnogorskom primorju i dijelom prema Nikšiću protiv jedinica njemačkog 21. brdskog armijskog korpusa u njihovim pokušajima da se probiju u istočnu Hercegovinu prema Mostaru. O tome vid. nap. 86.

97 Njemački 21. brdski armijski korpus je ipak uspio da se probije iz obruča i da se 18. decembra 1944. spoji s prednjim dijelovima njemačke 22. pješadijske divizije 91. armijskog korpusa koju je Komanda Jugoistoka poslala preko Sandžaka u pomoć opkoljenom 21. korpusu u Crnoj Gori. Više o tome govori se u nap. 118.

98 Velika antifašistička skupština narodnog oslobođenja Srbije pretposlednjeg dana zasijedanja 11. novembra 1944. predložila je Predsjedništvu Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije da se maršalu Jugoslavije i vrhovnom komandantu NOV i POJ Titu dodijeli naziv Narodnog heroja Jugoslavije. Taj prijedlog Predsjedništvo AVNOJ-a je usvojilo i potom donijelo odluku 19. novembra 1944. o dodijeli tog zvanja maršalu Titu (vid. str. 217).

99 Zvanje Narodnog heroja Jugoslavije ustanovljeno je odlukom Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske Jugoslavije u prvoj polovini januara 1942, dok je Orden narodnog heroja Jugoslavije ustanovljen Ukazom o odlikovanjima u narodnooslobodilačkoj borbi po odluci vrhovnog komandanta NOV i POJ od 15. avgusta 1943.

100 Titu je Orden narodnog heroja Jugoslavije uručio na svečanoj sjednici predsjednik Predsjedništva AVNOJ-a dr Ivan Ribar.

101 Vrhovni komandant ovim naređenjem izmijenio je svoju odluku od 23. novembra 1944. pošto je postigao dogovor s britanskom vojnom misijom pri Vrhovnom štabu NOV i POJ, pa su te engleske artiljerijske jedinice upotrijebljene i dalje u borbama protiv opkoljenog njemačkog 21. brdskog armijskog korpusa (vid. nap. 46).

102 Misli se na probijanje opkoljenog njemačkog 21. brdskog armijskog korpusa na širem području Podgorice (vid. nap. 86).

103 Nije pronađen odgovor Štaba 2. udarnog korpusa NOVJ. Međutim, najvjerovatnije se radi o tome da su pripadnici 29. hercegovačke udarne divizije, koja je dejstvovala u istočnoj Hercegovini, pritvorili neke britanske vojnike čije su se artiljerijske jedinice i obezbjeđenje iz odreda »Flojd« u to vrijeme nalazile u Stocu, Trebinju i Bileći. Kako su pripadnici britanskih oružanih snaga prihvatali neke četničke starješine i tajno ih prebacivali u Italiju, o čemu je Štab 2. korpusa izvještavao Vrhovni štab, moguće je da su tako pritvoreni i britanski vojnici kako bi se iznudilo

predavanje jedinicama NOVJ onih četnika koji su se nalazili kod Britanaca, kao što je bio i slučaj s majorom Vojislavom Lukačevićem, četničkim komandantom u Sandžaku, koga su prihvatili Englezi u Bileći, da bi ga početkom decembra 1944. predali Štabu 29. hercegovačke udarne divizije.

104 Dvadeset deveta NOU hercegovačka divizija formirana je 16. novembra 1943. Tada su u njen sastav ušle 1, 2. i 3. hercegovačka brigada (koje su po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13. januara 1944. preimenovane u 10, 11. i 12. hercegovačku udarnu brigadu), Sjevernohercegovački, Južnohercegovački, Mostarski, Zapadnohercegovački, Konjički, Kalinovički i Sitnički NOP odred.

105 Ta brigada formirana je 10. avgusta 1942. kod sela Donji Malovan (blizu Kupresa) od Hercegovačkog NOP odreda i Mostarskog partizanskog bataljona, tj. od jedinica koje su sa Zelengore 24. juna 1942. krenule s Udarnom grupom proleterskih brigada Vrhovnog štaba NOP i DV Jugoslavije u njenom istorijskom pohodu prema zapadnoj Bosni. Deseta hercegovačka brigada 9. novembra 1942. ušla je u sastav novoformirane 3. udarne divizije NOVJ i u njenom sastavu je učestvovala u bitkama na Neretvi i Sutjesci.

106 Kada je Tito uputio ovu čestitku, 29. hercegovačka udarna divizija (komandant general-major Vlado Šegrt, politički komesar Vojo Kovačević) u svome sastavu je imala 10, 11, 12, 13, i 14. hercegovačku (omladinsku) brigadu i devet NOP odreda: Zapadnohercegovački, Konjički, Kalinovički, Bilećki, Trebinjski, Gatački, Stolački, Ljubinski i Nevesinjski.

107 Ta divizija se nalazila u sastavu 1. proleterskog udarnog korpusa NOVJ. Od 11. novembra 1944. u operativnom pogledu potčinjena je Glavnom štabu NOV i PO Srbije za vrijeme dok se borila na odsjeku Kraljevo — Čačak. Ovim naređenjem stavljena je neposredno pod komandu Glavnog štaba Srbije, da bi po naređenju vrhovnog komandanta NOV i POJ od 3. decembra 1944. ušla u sastav novoformirane Južne operativne grupe divizije (vid. str. 78. i nap. 134).

108 O ovoj odluci vrhovni komandant je obavijestio 30. novembra i Štab 1. proleterskog udarnog korpusa NOVJ (vid. str. 64). Nakon toga Tito je svojom direktivom od 3. decembra 1944. formirao Južnu operativnu grupu divizija, u čiji su sastav ušle obje pomenute divizije (vid. str. 78).

109 Krajem novembra 1944. u Sandžaku je dejstvovala 5. divizija Narodnooslobodilačke vojske Albanije, koja je upućena u Jugoslaviju na predlog maršala Tita od 2. septembra 1944. (vid. u tomu 23, str. 25).

110 Opširnije o stavljanju 17. udarne divizije NOVJ pod komandu Glavnog štaba NOV i PO Srbije govori se na str. 64. i u nap. 107.

111 Dvadeset osma udarna divizija NOVJ stavljena je pod komandu general-lajtnanta Koče Popovića 3. decembra 1944, kada je Tito izdao naređenje za formiranje Južne operativne grupe divizija, za čijeg je komandanta određen Koča Popović. Više o tome vid. na str. 78.

112 Ovo je Titov odgovor na telegram Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 29. novembra 1944. kojom je taj štab pitao da li politički komesari artiljerijskih diviziona prišivaju oznake čina na osnovu Uredbe Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22. aprila 1944. ili, pak, treba postupiti u smislu depeše od 26. novembra 1944. po kojoj politički komesari artiljerijskih diviziona prišivaju oznake čina kapetana (vid. str. 55). Međutim, 3. decembra Tito je izmijenio ovo naređenje utoliko što je naredio da politički komesari diviziona koji su već imali čin majora, taj čin zadržavaju, a da po formiranju novih jedinica postupe po uredbi (vid. str 77).

113 Tito je ovim odgovorio na pitanje Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 30. novembra 1944, koje je glasilo:

»Budući da je većina omladinaca s traženim karakteristikama za Vojnu akademiju na položaju vojnih i političkih rukovodilaca, molimo za razjašnjenje da li se

mogu upućivati oficiri i politkomesari i do koga čina i ranga« (A-VII, k. 119-4, reg. br. 3—13/1). Malo kasnije, 3. decembra 1944, date su nove dopune kriterijuma za upućivanje u Vojnu akademiju (vid. str. 75).

114 Ovo je Titov odgovor na pitanje Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 27. novembra 1944. godine: »Kako da rasporedimo amnestirane domobrane i četnike? Da li da ih upotrijebimo prema njihovim kvalifikacijama ili kao borce?« (A-VII, k. 119-4, reg. br. 3-1). Ovo pitanje Glavni štab Hrvatske postavio je poslije proglašenja amnestije od strane Predsjedništva AVNOJ-a 21. novembra 1944. (vid. str. 224). Dva dana kasnije, 3. decembra 1944, Tito je izdao jedno dopunsko naređenje kojim je predviđeno da se amnestirani domobrani i četnici mogu upotrijebiti kao borci ili u radnim bataljonima (vid. str. 77).

115 Ovo je Titov odgovor na depešu Glavnog štaba NOV i PO Makedonije od 29. novembra 1944. kojom je Vrhovni štab NOV i POJ obaviješten da engleska vojna misija uporno traži da za Solun svojim vozilom prebaci jednog engleskog avijatičara koji je iskočio padobranom iz oštećenog aviona. Najverovatnije je da se radilo o poručniku D. S. V. Rejkebriju iz 325. eskadrile koji se spustio padobranom kod Lipljana na Kosovu, a potom prebacio u Makedoniju kod engleske vojne misije.

116 Ovo odobrenje Tito je dao na predlog Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine od 30. novembra 1944. da se formira brigada od omladinaca pripadnika mađarske nacionalnosti, koji su u velikom broju stupili u redove NOVJ. Potom je vrhovni komandant NOV i POJ naredio 19. decembra 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da iz sastava 6. udarnog korpusa NOVJ uputi Glavnom štabu Vojvodine mađarski bataljon »Šandor Petefi«, koji je poslužio kao jezgro za formiranje 15. vojvođanske brigade »Šandor Petefi«.

Petnaesta vojvođanska brigada »Šandor Petefi« (komandant Ferenc Kiš, politički komesar Rudolf Jontović) formirana je 31. decembra 1944. u Kiš-Čanju (u Mađarskoj); tada je ušla u sastav 16. NOU divizije. Prilikom formiranja 15. brigada je imala 4 bataljona s oko 1200 boraca pod oružjem. Za četiri mjeseca svoga postojanja brigada se borila na virovitičkom i bolmanskom mostobranu. Za zasluge u NOR-u odlikovana je Ordenom bratstva i jedinstva sa zlatnim vencem. Brigada je, po prelasku divizija na trojnu formaciju, rasformirana 31. marta 1945.

117 Vjeternik je planinski prevoj i najjači topografsko-taktički objekt na pravcu Podgorica (sada Titograd) — Kolašin, koji su držale jedinice 2. udarnog korpusa NOVJ. Napad na ovaj prevoj otpočela je 297. pješadijska divizija njemačkog 21. brdskog armijskog korpusa 28. novembra 1944. sa sedam bataljona kako bi se probio obruč oko njemačkih jedinica opkoljenih na širem prostoru Podgorica — Danilovgrad od strane 2. udarnog korpusa NOVJ i dijela jedinica Narodnooslobodilačke vojske Albanije. U toku višednevnih veoma žestokih borbi, Komanda 21. brdskog armijskog korpusa postepeno je pojačavala čelo napadne kolone 297. pješadijske divizije, tako da je ono u jednom momentu iznosilo 15 bataljona, ne računajući četnike potpukovnika Pavla Đurišića, koji su se borili rame uz rame s njemačkim jedinicama. Vjeternik su Nijemci zauzeli 5. decembra 1944. pošto 5. proleterska (crnogorska) i 9. crnogorska udarna brigada, uslijed brojne nadmoćnosti neprijatelja, nisu uspjele, i pored oštrih borbi, da ga zadrže u svojim rukama. U tim borbama, prema vlastitom priznanju, njemačke jedinice su imale 74 poginula, 264 ranjena i 30 zarobljenih oficira i vojnika, dok su gubici pomenutih brigada 3. NOU divizije iznosili 55 mrtvih i 93 ranjena borca.

118 Odnosi se na dejstva njemačke 22. pješadijske divizije 91. armijskog korpusa. Zadatak divizije je bio da deblokira opkoljeni 21. brdski armijski korpus napadajući u dvije kolone prema Kolašinu, u čemu je i uspjela 18. decembra 1944. kad se njena prethodnica spojila kod Velikog Preprana (kod Mojkovca) s prednjim dijelovima 297. pješadijske divizije. Time je njemačkim jedinicama bio konačno otvoren put prema Sandžaku odnosno prema Drini i istočnoj Bosni.

119 Misli se na dejstva 2. udarnog korpusa NOVJ (komandant general-major Radovan Vukanović, politički komesar pukovnik Voja Nikolić).

120 Jedinice Narodooslobodilačke vojske Albanije tada su vodile borbe u rejonu Skadra protiv zaštitničkih dijelova njemačkog 21. brdskog armijskog korpusa. Tek u drugoj polovini decembra 1944. albanska 6. divizija prebačena je u rejon Lijeve Rijeke.

121 Skadar su oslobodile jedinice NOVA 5. decembra 1944.

122 Vojna misija NOVJ u Albaniji izvjestila je Vrhovni štab NOV i POJ 5. decembra 1944. o zadacima jedinica NOVA u vezi sa sadejstvom s 2. udarnim korpusom NOVJ radi čega su angažovane 5. i 6. albanska divizija.

123 Vrhovni štab NOV Albanije izdvojio je 6. albansku diviziju za sadejstvo s 2. udarnim korpusom NOVJ; njoj se kasnije pridružila i 5. albanska divizija. Međutim, te divizije zbog kasnijeg razvoja situacije nisu bile angažovane u rejonu Sarajeva, već u dijelu jugoistočne Bosne i zapadnog Sandžaka, a potom na Kosmetu.

124 U Albaniji su se nalazili 1, 2. i 3. korpus NOVA s po dvije divizije, dok je u toku bilo formiranje još jedne divizije.

125 Ova Titova preporuka Vrhovnom štabu NOV Albanije za držanje potrebnih snaga na albansko-grčkoj granici upućena je, preko Vojne misije NOVJ, zbog pogoršane situacije u samoj Grčkoj i prisustva znatnih britanskih snaga na grčkoj teritoriji koje su obezbjeđivale monarhistički režim. Do prvih nemira je došlo 28. novembra 1944. kada je grčka vlada raspustila sve jedinice pokreta otpora, među njima i ELAS — Narodnooslobodilačku vojsku grčke — jačine 7 divizija s oko 50 000 boraca. Nakon tog akta grčke kraljevske vlade, Narodnooslobodilački front Grčke (EAM) objavio je generalni štrajk 3. decembra 1944. u Atini, što je dovelo do sukoba i početka građanskog rata u Grčkoj (vid. nap. 424).

126 Ovo priznanje Tito je odao 51. diviziji 12. udarnog korpusa za uspješne borbe koje su njene jedinice vodile od 9. do 30. novembra 1944. za oslobođenje jugoslovenskog dijela Baranje u sadejstvu s jedinicama 64. i 75. streljačkog korpusa 57. armije 3. ukrajinskog fronta Crvene armije. Za vrijeme tih borbi 51. divizija je pretrpjela teške gubitke. Imala je 1328 vojnika i starješina izbačenih iz stroja od čega je 271 poginulo, 850 ranjeno, a 207 nestalo. Neprijatelj je samo pred frontom 51. divizije imao oko 2500 vojnika izbačenih iz stroja. Tako je, na primjer, njemačka divizija »Brandenburg« spala na 130 vojnika po bataljonu, dok se 31. SS divizija »Lombard« praktično raspala, pa je za kaznu, poslije uvođenja prijekih sudova, upućena pješice na odsjek Maribor — Celje. Visoki su bili i sovjetski gubici. Kao znak sjećanja na ovu bitku narod Vojvodine podigao je spomenik palim borcima za batinski mostobran na brdašcu iznad sela Batine, gdje su se vodile i najteže borbe.

127 Tito je zauzeo ovakav stav pošto su ga Glavni štab NOV i PO Makedonije i Antifašističko sobranje narodnog oslobođenja obavijestili 23. i 28. novembra 1944. o ekonomskom stanju u Makedoniji i tom prilikom su predložili da se odobri trgovina sa SSSR-om, Grčkom i Bugarskom korišćenjem zaliha duvana i olovne rude. S Andrijom Hebrangom je došao 7. decembra 1944. u Skoplje i Vlado Zečević i tada su riješeni problemi trgovine sa susjednim zemljama.

128 Ovu odluku Tito je donio na osnovu uvida u situaciju jedinica njemačke Grupe armija »E« prilikom njihovog povlačenja iz Grčke preko Makedonije, Srbije i Crne Gore prema Drini i dalje na sjever dolinama rijeka Drine i Bosne. Zbog toga je i naredio da se prikupe glavne snage 5. udarnog korpusa NOVJ kako bi se odsjekle njemačke jedinice u širem rejonu Sarajeva, gdje se nalazio i Štab Grupe armija »E«. Za izvršenje postavljenog zadatka Štab 5. udarnog korpusa NOVJ (komandant general-major Slavko Rodić, politički komesar pukovnik Ilija Došen) prikupio je za dejstva u dolini Bosne 4. i Srednjobosansku diviziju (preimenovana je malo kasnije — 15. decembra u 53. NOU diviziju). Tako je 4. udarna divizija (komandant pukovnik Petar Vojnović, politički komesar potpukovnik Dmitar Bajalica) napadala neprijatelja na komunikaciji Zenica — Žepče, dok je 53. udarna divizija (komandant pukovnik Đurin Predojević, politički komesar potpu-

kovnik Simo Tadić) dijelom svojih snaga dejstvovala od Maglaja prema Doboju. Međutim, ove dvije divizije, čije je brojno stanje iznosilo oko 14 000 boraca pod oružjem, nisu bile dovoljno jake da bi odsjekle nadmoćnije njemačke snage u širem području Sarajeva, koje su ipak uspjele da se probiju dolinom Bosne krajem decembra 1944. i početkom januara 1945. prema sremskom frontu odnosno frontu na Dravi.

129 U vezi s ovim Titovim naređenjem Vojna misija NOVJ u Moskvi podnijela je izvještaj 3. decembra 1944. Tom prilikom je zatražila da joj se objasni do kog vremena, ukoliko se novac neće štampati u Beogradu, mora da bude pripremljeno 9 milijardi u Moskvi; obavijestila je da će se papir za štampanje novca dopremiti u Beograd, ukoliko se štampanje novčanica bude vršilo u zemlji; zamolila je da se dostave podaci o načinu povlačenja kvislinških novčanica iz opticaja, kao i o kursu razmjene; obavijestila je da će se do 4. decembra dostaviti izvještaj o završnim pripremama za štampanje 3 milijarde dinara i zamolila da se dostavi punomoćje za lice koje će novac ponijeti sa sobom u zemlju. Zatim je Vojna misija obavijestila Tita da će 3 milijarde dinara biti štampane do 15. decembra i da će biti poslate u Beograd do 25. decembra 1944. s potrebnim osiguranjem.

Međutim, novac se nije počeo odmah zamjenjivati jer su Zakon o povlačenju i zamjeni okupatorskih novčanica i Zakon o kursevima za povlačenje okupatoskih novčanica i regulisanju obaveza doneseni 5. aprila 1945, dok se zamjeni okupatorskih i kvislinških novčanica pristupilo 19. aprila 1945. Tom prilikom kurs okupatorskih i krislinških novčanica u odnosu na novi dinar Demokratske Federativne Jugoslavije određen je ovako: 100 Nedićevih dinara za 5 novih dinara, 100 kuna za 2,5 novih dinara, 100 leva za 10 novih dinara, 100 mađarskih penga za 100 novih dinara, 100 albanskih leka za 250 novih dinara i 100 italijanskih lira za 30 novih dinara.

130 Na ovo Titovo naređenje Glavni štab NOV i PO Hrvatske odgovorio je 6. decembra 1944. da »P [okrajinski] k[omitet] SKOJ-a tvrdi da nije u mogućnosti da s terena uputi većinu pitomaca za Vojnu akademiju, tako da će većina biti iz vojske« (A-VII, k. 119-4, reg. br. 3-1).

131 Na ovo naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ Glavni štab NOV i PO Hrvatske je reagovao molbom da se ljudstvo pomenutim pravcima ne prebacuje za Beograd, već da se upućuje preko Slavonije. Međutim, na taj predlog Glavnog štaba nije odgovoreno. Ljudstvo za avijaciju, Vojnu akademiju i druge potrebe upućivano je shodno naređenju vrhovnog komandanta, tako da je putovanje do odredišta trajalo i do dva mjeseca.

132 Više o oznakama činova političkih komesara u artiljerijskim jedinicama vid. u nap. 87 i 112.

133 Potpunije o prvobitnim Titovim rješenjima po pitanju činova i amnestiranih domobrana i četnika vid. na str. 65 i 77.

134 Formiranje Štaba Južne operativne grupe divizija NOVJ izvršeno je u Valjevu 7. decembra 1944. Tom prilikom je, pored komandanta grupe general-lajtnanta Koče Popovića, određen za političkog komesara pukovnik Blažo Lompar, a za načelnika Štaba pukovnik Ljubo Vučković dotadašnji komandant 13. udarnog korpusa NOVJ. U sastav Grupe, pored pomenutih divizija, ušle su i 1, 2. i 3. artiljerijska brigada. Naredbom vrhovnog komandanta NOV i POJ od 1. januara 1945. od jedinica Južne operativne grupe divizija NOVJ i 3. udarnog korpusa formirana je 2. armija NOVJ.

135 Ovu odluku za formiranje Južne operativne grupe divizija NOVJ Tito je donio u vezi sa situacijom u dolini Drine, odakle su se krajem novembra 1944. počele povlačiti prve jedinice Grupe armija »E« prema Sremu i Dravi. U dolinu Drine njemačke jedinice izbijale su pravcima Užice — Bajina Bašta — Rogačica — Zvornik i Užice — Višegrad — Rogatica — Sokolac — Vlasenica — Drinjača — Zvornik. Od Zvornika su se potom probijale prema Bijeljini i Brčkom i dalje preko

Save na sremski ili na dravski front. Do izbijanja prvih dijelova Grupe armija »E« u dolinu Drine, tu su se nalazile njemačka 1. brdska divizija i dijelovi 117. lovačke divizije. Te jedinice su krajem novembra zbog po Nijemce pogoršane situacije sjeverno od Drave izvučene na sjever, ostavljajući slabije dijelove kao obezbjeđenje između Zvornika i Bijeljine. Njihov zadatak je bio da izvrše prihvat njemačke 11. vazduhoplovne poljske divizije i 7. SS brdske divizije »Princ Eugen«, kao i više drugih jedinica bataljonskog i pukovskog sastava, koje su se probijale dolinom Zapadne Morave preko Užica, Rogačice i Ljubovije prema Zvorniku. Ubacivanjem u borbu sredinom decembra 1944. Južne opertivne grupe divizija u dolinu Drine usporeni su pokreti njemačkih jedinica prema sremskom frontu, ali su se na tom prostoru vodile žestoke borbe sve do kraja februara 1945, kada se i posljednja njemačka jedinica Grupe armija »E« (22. pješadijska divizija) povukla tim pravcem u rejon Bijeljine i Brčkog, a dijelom snaga i u Srem. O tome vid. i nap. 139.

[136] Ovo je Titov odgovor na telegram Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 30. novembra 1944. kojom je Vrhovni štab obaviješten da u Dalmaciji ne postoje uslovi da se četiri divizije 8. korpusa NOVJ razviju do punog brojnog stanja. U vezi s tim predloženo je da se spoje 9. i 20. divizija u »IX. div[iziju], koja ima više tradicija i iskustva.«

[137] Misli se na preformiranje 15. udarnog korpusa NOVJ. To je dogovoreno prilikom referisanja komandanta (general-majora Mihaila Apostolskog) i političkog komesara (Borka Temelkovskog) Glavnog štaba NOV i PO Makedonije kod vrhovnog komandanta NOV i POJ početkom decembra 1944. U vezi s dobijenim instrukcijama od maršala Tita, Glavni štab NOV i PO Makedonije izdao je naredbu 6. decembra 1944. za reorganizaciju jedinica na svome operativnom području. Tako su rasformirani Bregalničko-strumički i 16. udarni korpus NOVJ, dok je 51. divizija preimenovana u 50. diviziju; formirana je i 8. divizija Korpusa narodne odbrane Jugoslavije (KNOJ-a). Tom prilikom je preformiran i 15. udarni korpus NOVJ (komandant general-major Aleksa Demnijevski Bauman, politički komesar pukovnik Vujadin Popović), pa su u njegov sastav ušle 42. udarna divizija (komandant Milivoje Grozdanić, politički komesar Beno Ruso) sa 3, 14. i 16. makedonskom brigadom i 48. udarna divizija (komandant Tihomir Miloševski, politički komesar Boro Čaušev) sa 1. i 2. makedonskom i 7. makedonsko-šiptarskom brigadom. Malo kasnije, radi upućivanja 15. udarnog korpusa NOVJ na sremski front, početkom januara 1945. vršene su izvjesne izmjene, pa su tako, pored ostalog, radi popune korpusa artiljerijom vršene pripreme za formiranje artiljerijskih brigada koje su u sastav pomenutih divizija ušle 18. februara 1945. Pripremajući 15. udarni korpus za dejstva u Sremu u sastavu 1. armije NOVJ, Glavni štab NOV i PO Makedonije izdao je 11. decembra 1944. uputstvo kojim je predviđeno formiranje divizija, brigada i drugih jedinica.

[138] Misli se na sovjetsko naoružanje koje je 15. udarni korpus imao da primi radi preoružanja svojih jedinica pre učešća u proboju sremskog fronta 12. aprila 1945.

[139] Kada je Tito izdao ovo naređenje prve njemačke jedinice su se probijale prema Zvorniku. Tako se Borbena grupa »Ajzele« 11. vazduhoplovne poljske divizije probijala s divizijskim motorizovanim dijelovima pravcem Višegrad — Sokolac — Vlasenica — Zvornik. Za njom je slijedila Borbena grupa »Skenderbeg« (preformirani ostaci jačine jednog ojačanog puka razbijene njemačke 21. SS brdske divizije »Skenderbeg«), dok su od Užica preko Rogačice nastupili motorizovani dijelovi 7. SS brdske divizije »Princ Eugen«, koji su 4. decembra izbili u širi rejon Ljubovije. Zadatak ovih njemačkih jedinica je bio: 11. vazduhoplovna poljska divizija da se prebaci na dravski front gdje je trebalo da organizuje odbranu na desnoj obali Drave; Borbena grupa »Skenderbeg« da posjedne Zvornik, izvrši prihvat ostalih njemačkih jedinica koje su imale da se povlače dolinom Drine, a zatim da kao garnizonska posada čvrsto drži Bijeljinu u svojim rukama obezbjeđujući južni bok njemačkih jedinica na sremskom frontu i da izvrši prihvat njemačkih jedinica koje je trebalo kasnije (u januaru i februaru 1945) da se povlače iz istočne Bosne od Sokolca

preko Vlasenice i Zvornika k Bijeljini i Brčkom, dok je 7. SS brdska divizija »Princ Eugen« imala zadatak da dijelom snaga obezbjeđuje sjeveroistočnu Bosnu, a drugim dijelom da dejstvuje na sremskom frontu.

140 Kada je primila ovo Titovo naređenje, Južna operativna grupa divizija NOVJ još nije bila spremna za borbe na lijevoj obali Drine, jer se u to vrijeme vršilo prikupljanje njenih jedinica, ili su vršeni pokreti k Drini. Grupa je formirana 7. decembra 1944. u širem rejonu Valjeva (vid. nap. 134). Prvi jači napad na njemačke jedinice izvršila je 23. srpska udarna divizija 11. decembra u rejonu Ljubovije, koja je zatim zauzeta 15. decembra. Međutim, glavnina Južne operativne grupe divizija počela je da prelazi Drinu sredinom decembra. Tako je 17. istočnobosanska divizija počela da prelazi rijeku 15, a 45. srpska udarna divizija 17. decembra 1944. U vrijeme kada su se ove dvije divizije prebacile na lijevu obalu Drine, od Zvornika prema Bijeljini nastupala je njemačka 7. SS brdska divizija »Princ Eugen« (vid. nap. 135. i 139).

141 Komandno mjesto Južne operativne grupe divizija NOVJ tada se nalazilo u Valjevu, a po prebacivanju divizija na lijevu obalu Drine — u Tuzli.

142 Tito je u toku narodnooslobodilčkog rata više puta skretao pažnju na potrebu pravilnog postupanja prema ratnim zarobljenicima u skladu s međunarodnim ratnim pravom. To je činio i zbog toga, da bi se spriječile ma kakve osvete pripadnika NOV i POJ zbog zločina koje su okupatori i kvislinzi počinili nad članovima njihovih porodica. Kada nisu postojali uslovi za čuvanje ratnih zarobljenika uz poštovanje odgovarajućih etičkih i humanitarnih normi, kao što je bio slučaj za vrijeme bitke na Neretvi vrhovni komandant NOV i POJ je naređivao da se vrši razmjena zarobljenika.

Povod za ovo naređenje od 5. decembra 1944. bila je jedna britanska intervencija povodom navodnog strijeljanja zarobljenika njemačke nacionalnosti koji su se nalazili u jedinicama 2. udarnog korpusa NOVJ. Štab 2. udarnog korpusa je u svojoj depeši od 7. decembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ kategorički demantovao tu vijest kao netačnu (vid. nap. 151).

143 Ovo je Titov odgovor na obavještenje Vojne misije NOVJ u Tirani o spremnosti Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke vojske Albanije da, pored 5. divizije NOV Albanije koja je dejstvovala na području Kosmeta s kosovsko-metohijskim jedinicama, uputi još jednu diviziju (6. diviziju) za dejstva protiv zajedničkog neprijatelja na jugoslovenskom tlu. Odajući priznanje borbama albanskih jedinica na jugoslovenskom ratištu, Tito je na Trećem zasjedanju AVNOJ-a 8. avgusta 1945. pored ostalog, kazao i ovo:

»Od okupatora razorena zemlja i osiromašen albanski narod po svojim žrtvama i doprinosu u borbi zaslužio je najveće simpatije i svaku pomoć koju mu naši narodi mogu pružiti, tim više što su se neke albanske jedinice poslije oslobođenja Albanije pridružile našoj vojsci i zajednički se borile za istjerivanje okupatora iz Crne Gore i Sandžaka. Ova zajednička borba stvorila je nerazorive veze između Demokratske Albanije i Demokratske Federativne Jugoslavije« (Vladimir Dedijer *Jugoslovensko-albanski odnosi 1939 — 1948*, »Borba«, Beograd, 1949, str. 79).

144 Peta divizija NOV Albanije (3. i 5. brigada) upućene su na Kosmet na Titov predlog od 2. septembra 1944. Ove jedinice su se borile na području Peći i Prizrena zajedno s 1. i 4. kosovsko-metohijskom brigadom. Učestvovale su i u oslobađanju Peći 17, a Prizrena 18. novembra 1944. Nastupajući dalje k Prištini, 1. i 4. kosovsko-metohijska i 3. i 5. brigada 5. divizije NOV Albanije spojile su se 26. novembra s ostalim glavnim snagama NOVJ koje su dejstvovale na Kosovu protiv jedinica njemačke Grupe armija »E«. Nakon toga 5. divizija NOVA orijentisana je prema Prijepolju.

145 General-lajtnant *Velimir Terzić* se nalazio do tada u SSSR-u u svojstvu šefa Vojne misije NOVJ u Moskvi, pa je početkom decembra krenuo za Beograd po Titovom naređenju. Međutim, kako nije bilo odgovora o njegovom dolasku,

potpukovnik Vinko Švob, njegov zamjenik, depešom od 4. decembra 1944. zamolio je lično Tita da odgovori: »Molimo saopštite da li je stigao gen. Terzić. O tome se interesuju odgovorni ljudi«. Na tu depešu sledio je ovaj Titov odgovor.

146 Ovo je Titov odgovor Oblasnom narodnooslobodilačkom odboru Dalmacije u vezi s veoma teškom prehrambenom situacijom na tome području, gdje je dobar dio stanovništva gladovao i umirao od gladi. Tako je, na primjer (prema izvještaju Oblasnog komiteta KPJ za Dalmaciju od 30. novembra 1944), od gladi umrlo od 15. oktobra do 30. novembra 1944. godine 611 lica, dok je na sjednici Izvršnog odbora Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta Hrvatske od 9. decembra 1944. konstatovano da je u Dalmaciji od aprila 1941. do tada umrlo od gladi 7941 lice i da je taj broj u porastu. Zbog toga je IO JNOF-a Hrvatske obrazovao Komisiju za pomoć Dalmaciji, dok je u svim krajevima Hrvatske pokrenuta svestrana akcija za pomoć u hrani kako bi se spriječili gladovanje i umiranje. Poslije toga Tito je 21. januara 1945. obavijestio Vicka Krstulovića, sekretara JNOF-a za Dalmaciju, o mjerama koje su preduzete da se pomogne u prehrani stanovništvu na tome području, radi čega su ubrzane dalje savezničke isporuke najpotrebnijih prehrambenih artikala.

147 Prvi susreti između Vice Buljana i engleskih oficira održani su 19. i 20. decembra 1944. u Splitu. Tom prilikom engleski pukovnik Ister obećao je da će sve učiniti da što više hrane stigne u Jugoslaviju. Prvi brod s hranom zadržan je zbog lošeg vremena u Manfredoniji, u Italiji.

148 Kapetan Evelin Vog je prema pregledu ljudstva britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ od 20. januara 1945. određen za šefa vojne misije pri 29. hercegovačkoj udarnoj diviziji; do tada se nalazio u sastavu misije majora Randolfa Čerčila pri Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske kao njegov zamjenik.

149 U nekim dokumentima piše Pte.

150 Tako piše u knjizi depeša 2. udarnog korpusa NOVJ. Najvjerovatnije je da je to greška i da se misli na savezničku Vrhovnu komandu na Sredozemlju čiji je komandant u to vrijeme bio general Henri Mejtlend Vilson.

151 Na ovo Titovo naređenje Štab 2. udarnog korpusa NOVJ odgovorio je 7. decembra 1944. depešom sljedeće sadržine: »Netačno je obavještenje engleskog poslanstva o strijeljanju Nijemaca. Svi zarobljeni oficiri, podoficiri i vojnici nalaze se u našem logoru u Bileći pod našom stražom. Niko nije strijeljan. Brojno stanje oko 260. Ranjenici izdvojeni u posebnu zgradu i ukazuje im se ljekarska pomoć« (A-VII, k. 28, reg. br. 9-22/4). O tome vid. i u nap. 142.

152 Nije moglo tačno da se utvrdi kada su stigli vojno-politički predstavnici Demokratske Albanije na razgovore u Beograd. Prema zapisima dr Josipa Smodlake, povjerenika za spoljne poslove Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, tri albanska predstavnika nalazila su se na večeri kod Tita 24. decembra 1944. Sutradan 25. decembra, počeli su zvanični razgovori s članovima albanske delegacije. Nacrt ugovora su sastavili 27. decembra 1944. Josip Smodlaka, Moša Pijade, Mitar Bakić i Andrija Hebrang. Predviđene su vojna i privredna saradnja s Albanijom.

Na vojnom planu regulisan je odnos Vrhovnog štaba NOV i POJ prema 5. i 6. diviziji Narodnooslobodilačke vojske Albanije koje su se u to vrijeme borile zajedno s jedinicama NOV i POJ na području Sandžaka i Crne Gore. Međutim, ti ugovori (vojni i trgovinski) nisu pronađeni.

153 Ovo Titovo odobrenje usledilo je na telegram Glavnog štaba NOV i PO Makedonije od 6. decembra 1944. kojom je Vrhovni štab NOV i POJ obaviješten da predstavnik sovjetske vojne misije traži brojno stanje i »tačan pregled kadrova s karakteristikama« (A-VII, k. 26, reg. br. 3-9/12).

154 Ove mjere predostrožnosti preduzeo je vrhovni komandant NOV i POJ zbog savezničke intervencije u Grčkoj u korist kraljevskih trupa i vlade u građanskom

ratu, koji je izbio 3. decembra 1944. poslije generalnog štrajka koji je proglasio EAM — Narodnooslobodilački front Grčke (vid. nap. 424). Međutim, drugom depešom od 8. decembra 1944. Tito je lično intervenisao po drugi put određujući raspored jedinica 8. udarnog korpusa NOVJ na dalmatinskoj obali, dok je Štab Mornarice NOVJ preduzeo mjere za raspored obalske artiljerije i utvrđivanje obalskog pojasa koji je bio podijeljen na pet obalskih sektora (POS). Tako je 1. POS (tršćanski) obuhvatio odsjek od ušća rijeke Soče do Limskog kanala (sjeverno od Rovinja), 2. POS (kvarnerski) obuhvatao je odsjek od Limskog kanala do rta Vranjan (jugositočno od Jablanca), 3. POS (zadarsko-šibenski) obezbjeđivao je odsjek od rta Vranjan do rta Ploča (jugoistočno od Rogoznice), 4. POS (splitski) obuhvatao je odsjek od rta Ploča do sela Zaostroga na obali Neretvanskog kanala i 5. POS (pelješačko-bokeljski) obezbjeđivao je odsjek od sela Zaostroga do ušća Bojane.

155 Pukovnik Velimir Stojnić, koji je bio šef Vojne misije NOVJ u Albaniji, pošao je s aerodroma kod Tirane najvjerovatnije sredinom decembra 1944. za Beograd, gdje su krajem decembra vođeni vojno-politički i privredni razgovori s predstavnicima Demokratske Albanije. Tito ga je pozvao da bi se lično informisao po pitanjima na koje je mogao da odgovori u vezi s predstojećim razgovorima (vid. nap. 152).

156 Problem u vezi s britanskim krstaricama »Delhi« (uplovila je u splitsku luku 10. novembra 1944) i »Kolombo« (uplovila je u zadarsku luku 19. novembra 1944) nastao je zbog ulaska ovih britanskih ratnih brodova u pomenute luke bez odobrenja Vrhovnog štaba NOV i POJ, kao i zbog nekorektnog odnosa njihovih komandanata prema jugoslovenskim vojnim vlastima. Tako je, na primjer, kapetan bojnog broda Vejmut, komandant krstarice »Delhi« zahtijevao da uspostavi svoju signalnu stanicu i kancelariju u splitskoj luci i predstavio je sebe kao oficira za vezu između britanske mornarice i Mornarice NOVJ. Štab Mornarice NOVJ s tim nije bio upoznat, pa je došlo do zaoštravanja odnosa, zbog čega su predstavnici britanske vojne misije intervenisali kod maršala Tita. Zaoštreno stanje potrajalo je tokom decembra 1944. i januara 1945. zbog čega je Tito više puta intervenisao, dok konačno u prvoj polovini januara 1945. to pitanje nije riješeno potpisivanjem sporazuma o korišćenju jadranskih luka za potebe savezničkih ratnih brodova. Saveznici su insistirali na upotrebi luka u Splitu, Šibeniku i Zadru zbog postojanja njemačkih mornaričkih snaga u Kvarneru koje su ometale saobraćaj na Jadranu, a uočljiva je bila i njihova tendencija da se jačim snagama infiltriraju na dio jugoslovenske jadranske obale.

157 Štab Mornarice NOVJ (komandant general-major Josip Černi, politički komesar pukovnik Dragiša Ivanović) postupajući po ovoj Titovoj instrukciji i njegovoj direktivi od 10. decembra 1944, obavijestio je 11. decembra 1944. Vrhovni štab da je tog dana (11. decembra) uspostavljen ponovni kontakt s krstaricom »Delhi«, da se regulišu odnosi prema primljenim instrukcijama i da su s ostalim pripadnicima britanskih vojnih misija odnosi »kao i ranije normalni«.

158 Tito je pozvao na referisanje general-lajtnanta Peka Dapčevića, komandanta 1. proleterskog korpusa po završetku decembarske ofanzive 1. proleterskog korpusa i 68. streljačkog korpusa Crvene armije na sremskom frontu, koju su njemačke jedinice uspjele da zadrže pred svojim odbrambenim položajima, šifrovano nazvanim *zelena linija*. Ofanziva jugoslovenskih i sovjetskih jedinica počela je 3. decembra 1944. napadom na njemačke odbrambene položaje na liniji Ilok — Erdevik — Martinci, tzv. *crvenu liniju*. U šestodnevnim oštrim borbama jugoslovenske i sovjetske jedinice uspjele su da ovladaju ovim i narednim odbrambenim položajima — *nibelunškom linijom*. Zatim su izbile pred treći odbrambeni položaj (*zelenu liniju*), koji se proteže od Sotina preko Beraka na Orolik do Otoka gdje su i zadržane i pored ponovljenih napada sredinom decembra i kasnije, krajem mjeseca, uz učešće bugarskih otečetvenofrontovskih jedinica (1. bugarske armije).

159 Ovu odluku vrhovni komandant NOV i POJ je donio po završetku kninske operacije (tada je potpuno razbijena njemačka 264. pješadijska divizija, u kojoj

je ostalo samo 1526 vojnika i starješina; slično je prošla i 373. legionarska divizija »Tigar«) kako bi se obezbijedila dalmatinska obala s obzirom na intervenciju britanskih trupa u Grčkoj u korist kraljevskih jedinica i na njihovu stalnu tendenciju da se infiltriraju i na Jadranu.

160 Postupajući po ovome naređenju maršala Tita Štab 8. udarnog korpusa NOVJ (komandant general-major Petar Drapšin, politički komesar pukovnik Boško Šiljegović) izvijestio je 11. decembra 1944. Vrhovni štab o pokretu jedinica: 19. divizije u rejon Zadar — Benkovac, 26. divizije k odsjeku Split — Šibenik, 9. divizije k Makarskoj i Metkoviću i 20. divizije prema Otriću i Gračacu. Osim toga, Vrhovni štab je obaviješten 13. decembra da je 12. hercegovačka brigada smijenjena kod Širokog Brijega (sada Lištice), da će 20. divizija sadejstvovati s 11. udarnim korpusom NOVJ i da će se Štab 8. korpusa od 16. decembra 1944. nalaziti u Kninu.

161 Prva grupa savezničkih oficira stigla je u Split 10. novembra 1944. sa zadatkom da ispita aerodrome kod Zadra i Sinja radi spuštanja oštećenih bombardera tipa »liberator«. Pet američkih oficira, koliko je tada stiglo u splitsku luku na jednom britanskom razaraču, Štab Mornarice NOVJ je zadržao do odobrenja Vrhovnog štaba NOV i POJ (vid. nap. 11). Konačan sporazum o korišćenju aerodroma kod Zadra (Zemunika) potpisan je između maršala Tita i brigadira Ficroja Maklina britanskog šefa vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ, 6. januara 1945. (vid. str. 195).

162 Više o toj komisiji i davanju na korišćenje aerodromâ oko Zadra (Prkosa, Zemunika i Nanosa) vid. u nap. 102.

163 Ovo je Titov odgovor na pitanje Štaba 2. udarnog korpusa NOVJ od 3. decembra 1944. da li da odobri čišćenje Boke Kotorske od mina engleskim minolovcima. Ova zabrana je ponovljena i 12. decembra 1944 (vid. str. 106).

164 Ovo je ponovljeno Titovo naređenje od 8. decembra 1944, ali u proširenom obliku. Više o prvom naređenju vid. na str. 92.

165 Ovu odluku Tito je donio na osnovu uvida u situaciju u Crnoj Gori i sopstvene procjene jačine neprijateljskih snaga angažovanih u proboju iz obruča opkoljenog njemačkog 21. brdskog armijskog korpusa. Titova namjera je bila da sačuva živu silu 2. udarnog korpusa NOVJ u borbi protiv nadmoćnijeg neprijatelja, naročito poslije angažovanja njemačke 22. pješadijske divizije na pravcu Kolašin — Mojkovac (vid. nap. 117. i 118).

166 Odnosi se na baterije iz engleskog 211. diviziona poljske artiljerije Odreda »Flojd« koji se po Titovom odobrenju iskrcao 28. oktobra 1944. u Dubrovniku. Te dvije baterije angažovao je Štab 2. udarnog korpusa NOVJ na odsjeku Risan — Nikšić ne tražeći za to odobrenje Vrhovnog štaba NOV i POJ (vid. nap. 46). To su Saveznici zloupotrijebili u propagandne svrhe veličajući udio te artiljerije u borbama 2. udarnog korpusa protiv opkoljenog njemačkog 21. brdskog armijskog korpusa na širem prostoru Podgorica — Danilovgrad — Boka Kotorska. Zbog toga je Tito intervenisao 23. novembra 1944. za povlačenje ovih savezničkih jedinica iz bobre (vid. str. 44).

167 Nije poznato da je ma koja od ovih baterija bila u Splitu. Ovdje se vjerovatno misli na Risan, gdje se nalazilo 10 topova (vid. nap. 38 i 72).

168 Štab 2. udarnog korpusa NOVJ izvijestio je 29. decembra 1944. Vrhovni štab NOV i POJ da je sva engleska artiljerija povučena u Dubrovnik. Zatim je početkom januara 1945. sporazumno evakuisana u Italiju.

169 Misli se na uništenje njemačke 264. pješadijske divizije u trećoj etapi borbi jedinica 8. udarnog korpusa i Mornarice NOVJ za oslobođenje Dalmacije, tj. u kninskoj operaciji od 25. novembra do 4. decembra 1944. Knin je branilo oko 12 500 vojnika, računajući i četnike popa Momčila Đujića, dok su od jedinica NOVJ učestvovale u napadu 4 divizije (9, 19, 20. i 26. divizija), dijelovi 1. tenkovske brigade i Artiljerijska grupa 8. korpusa NOVJ — ukupno oko 26 000 boraca, 70

topova, 25 tenkova i 11 oklopnih automobila Ova operacija spada u najuspješnija dejstva NOVJ u prvoj etapi završnih operacija za oslobođenje zemlje. U borbi za Knin (oslobođen je 3. decembra 1944) izbačeno je iz stroja 6555 neprijateljskih vojnika, dok je 4758 zarobljeno. Od cijele 264. pješadijske divizije ostalo je samo 1526 vojnika i starješina. Zaplijenjeno je cjelokupno teško naoružanje njemačke 264. i 373. legionarske divizije »Tigar«. Zbog toga je Glavni štab NOV i PO Hrvatske 25. decembra 1944. proglasio 8. korpus NOVJ »udarnim«.

170 Pukovnik Miloš Mile Uzelac bio je tada komandant 20. divizije; politički komesar divizije bio je potpukovnik Mate Bilobrk.

171 Pukovnik Božo Božović tada se nalazio na dužnosti komandanta 26. divizije, dok je politički komesar divizije bio potpukovnik Dušan Korać.

172 Pukovnik Stanko Parmač tada je bio komandant 19. divizije; politički komesar divizije je bio potpukovnik Petar Babić.

173 Major Ljuba Truta nalazio se tada na dužnosti komandanta 9. divizije, dok je politički komesar divizije bio potpukovnik Andro Kovačević.

174 Pukovnik Karel Levičnik nalazio se tada na dužnosti komandanta Artiljerijske grupe 8. korpusa NOVJ.

175 Razgovori su vođeni u Vršcu od 21. do 25. oktobra, a poslije 27. oktobra nastavljeni su u Beogradu do 1. novembra, kada je potpisan Beogradski sporazum Tito — Šubašić (vid. u tomu 24, str. 162).

176 Poslije potpisivanja Beogradskog sporazuma Tito — Šubašić 1. novembra 1944, za Moskvu su 18. novembra otputovali Edvard Kardelj, potpredsjednik NKOJ-a, i dr Ivan Šubašić, predsjednik kraljevske jugoslovenske vlade u izbjeglištvu. U Moskvi su od 20. do 23. novembra 1944. vođeni zvanični razgovori između predstavnika SSSR-a i Jugoslavije. S jugoslovenske strane u razgovorima su učestvovali Edvard Kardelj, Ivan Šubašić i Stanoje Simić, bivši kraljevski jugoslovenski ambasador u Moskvi, dok su sa sovjetske strane učestvovali Staljin, Molotov i Novikov. Jugoslovenska delegacija je u tim razgovorima upoznala predstavnike vlade SSSR-a s pojedinostima Beogradskog sporazuma, pa je u vezi s tim izdat i zajednički kominike. Poslije toga je jugoslovenska delegacija otputovala u Beograd.

177 Toga dana Tito je sa Šubašićem parafirao dva posljednja aneksa Beogradskog sporazuma od 1. novembra 1944 — jedan o izborima za Ustavotvornu skupštinu i drugi o kraljevoj imovini u zemlji (vid. str. 227 i 228).

178 Postignut je sporazum o formiranju jedinstvene jugoslovenske vlade; odnosno njenom sastavu i uspostavljanju institucije Namjesništva (Regentstva) na koje je kralj Petar II trebalo da prenese svoju vlast, dok se narod o njemu i društvenom uređenju ne izjasni na slobodnim izborima za Konstituantu. Više o tome vid. u tomu 24, str. 162.

179 Jedinstvena jugoslovenska vlada formirana je 7. marta 1945. Na čelu Ministarskog savjeta Demokratske Federativne Jugoslavije nalazio se maršal Tito, koji je istovremeno bio i ministar narodne odbrane, dok je Šubašić dobio u vladi položaj ministra spoljnih poslova.

180 Ovim naređenjem Tito je izmijenio svoju odluku od 8. decembra 1944. kojom je tada odobrio rad osmorici oficira i dvanaestorici pratilaca (vid. str. 95).

181 Misli se na brigadu Narodnooslobodilačke vojske Grčke (ELAS-a) sastavljenu od pripadnika makedonske nacionalnosti s područja Egejske Makedonije, koja se, poslije intervencije britanskih trupa u građanskom ratu u Grčkoj 3. decembra 1944, povukla na područje Makedonije.

Ova Titova intervencija uslijedila je, prema Smodlakinim zapisima, poslije Čerčilovog prigovora da NOVJ pomaže ELAS.

182 Tito je bio informisan da pojedini organi Glavnog štaba Vojvodine posjećuju Štab 3. ukrajinskog fronta Crvene armije. Pošto su dejstva Crvene armije i jedinica NOVJ lično usklađivali Tito i Tolbuhin, najvjerovatnije je da je Titovo naređenje uslijedilo da bi se izbjegli nesporazumi.

183 Riječ je o protivnapadima njemačke Korpusne grupe »Kibler« (nazvane po imenu njenog komandanta general-lajtnanta Ludviga Kiblera) na jedinice 21. srpske udarne divizije koje su se nalazile na lijevom krilu 1. proleterskog korpusa NOVJ. Korpusna grupa »Kibler« za odbranu svojih položaja na tzv. *zelenoj liniji* na dijelu fronta od Otoka do Privlake uvela je tek dovedenu Borbenu grupu »Ajzele« iz sastava 11. vazduhoplovne poljske divizije.

184 Pojačanjem svoje odbrane na sremskom frontu, Korpusna grupa »Kibler« uspjela je da stabilizuje front uprkos ponovljenim napadima 1. proleterskog korpusa NOVJ i 68. streljačkog korpusa Crvene armije. Zbog toga su štabovi 1. proleterskog i 68. streljačkog korpusa donijeli zajedničku odluku da još jednom 14. decembra pređu u opšti napad na *zelenu liniju* koja se protezala od Sotina preko Grabova, Orolika i Privlake do Otoka i dalje na jug prema Županji i Savi. Ali se i taj napad završio bezuspješno.

185 Južna operativna grupa divizija nije bila tada spremna za preduzimanje ma kakve jače akcije na drinskom frontu pošto su se njene jedinice nalazile uglavnom u fazi prikupljanja radi prelaska na lijevu obalu Drine i otpočinjanja borbi u sjeveroistočnoj Bosni protiv njemačkih jedinica koje su nastupale od Zvornika prema Bijeljini (vid. nap. 134. i 135).

186 Ovo je ponovljeno naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ kojim se zabranjuje čišćenje mina od strane Saveznika u Boki Kotorskoj. Jedno prethodno naređenje upućeno je 9. decembra 1944. (vid. str. 97).

187 Andrija Hebrang se nalazio do 14. oktobra 1944. na dužnosti političkog sekretara CK KP Hrvatske, kada je na predlog Edvarda Kardelja smijenjen s te dužnosti zbog počinjenih političkih grešaka (vid. tom 23, str. 146. i 180). Poslije smjenjivanja Hebrang je po Titovom naređenju došao u Beograd, gdje je nakon pogibije Ivana Milutinovića, povjerenika za trgovinu i industriju NKOJ-a, 23. oktobra 1944, odlukom predsjednika NKOJ-a maršala Tita određen na Milutinovićevo mjesto.

188 Nije se moglo ustanoviti ko je određen na funkciju direktora Državnog statističkog ureda DFJ.

189 Nije pronađen Pravilnik o djelokrugu rada Državnog statističkog ureda DFJ koji je trebalo da propiše Predsjedništvo NKOJ-a.

190 Ovo je Titov odgovor na depešu Glavnog štaba NOV i PO Makedonije od 10. decembra 1944. kojom je Vrhovni štab NOV i POJ obaviješten da je savezničkim vojnim misijama saopšteno da napuste Makedoniju. Smatralo se da u oslobođenoj Makedoniji nema više potreba za savezničkim vojnim misijama pogotovo zbog toga što su neki članovi britanske i američke vojne misije stupali u dodir s reakcionarnim elementima, klevetali novu Jugoslaviju i bavili se rasturanjem nedozvoljenog propagandnog materijala.

191 Ovu odluku za popunu 3. udarnog korpusa NOVJ borcima iz Srbije Vrhovni komandant NOV i POJ je donio zbog manjih ljudskih rezervi u istočnoj Bosni, koja je za vrijema trogodišnje borbe bila u priličnoj mjeri iscrpena kako u mobilizacijskom tako i u ekonomskom pogledu. Zbog toga je i brojno stanje 3. udarnog korpusa bilo malo. Tako je, na primjer, ovaj korpus brojao 28. decembra 1944. svega 7820 boraca računajući i pripadnike Korpusne vojne oblasti, dok je poslije slanja boraca iz Srbije brojno stanje 3. korpusa 15. januara 1945. iznosilo 11 295 boraca. Na osnovu postojećih dokumenata nije potvrđeno da su jedinice 3. korpusa primile 10 000 regruta. U izvještaju Štaba 3. udarnog korpusa od 28. januara 1945. Vrhovnom štabu NOV i POJ o radu Korpusne vojne oblasti se kaže da je iz Srbije pristiglo

do 28. januara 1945. oko 3500 boraca i da novoprimljeno ljudstvo ne zadovoljava »jer se kod njega pojavljuje dezerterstvo kako kod pojedinaca tako i u manjih grupica«.

192 General-lajtnant Koča Popović se u to vrijeme nalazio na dužnosti komandanta novoformirane Južne operativne grupe divizija NOVJ (vid. nap. 134).

193 Više o toj popuni 3. udarnog korpusa NOVJ vid. u nap. 191.

194 Užičku Požegu su 12. decembra 1944. oslobodile jedinice 2. proleterske divizije (komandant potpukovnik Sredoje Urošević, politički komesar potpukovnik Milinko Đurović) i dijelovi 18. srpske brigade 25. divizije, dok su Užice oslobodile 16. decembra jedinice 2. proleterske divizije u sadejstvu s Užičkim NOP odredom i 25. divizijom 14. udarnog korpusa NOVJ (komandant major Uroš Kukolj, politički komesar potpukovnik Milojica Pantelić).

195 Južna operativna grupa divizija NOVJ pod komandom general-lajtnanta Koče Popovića, počela je da prelazi u istočnu Bosnu preko Drine sredinom decembra 1944. Do kraja mjeseca sve njene jedinice su bile na lijevoj obali rijeke (vid. nap. 140). Međutim, ta grupa, kojoj je u međuvremenu u operativnom pogledu potčinjen i 3. udarni korpus NOVJ, nije bila u stanju da spriječi povlačenje njemačkih jedinica od Zvornika preko Bijeljine k Brčkom i dalje na sjever preko Save k sremskom frontu i frontu na Dravi (vid. nap. 139). Borbe u dolini Drine vođene su puna dva mjeseca. Za to vrijeme, i pored upornih borbi jedinica NOVJ, njemačka 11. vazduhoplovna poljska, 7. SS brdska »Princ Eugen« i 22. pješadijska divizija uspjele su da se probiju na svoja odredišta, pored drugih jedinica pukovskog i bataljonskog sastava. Drugi dio jedinica (glavnina) Grupe armija »E« probijao se od Višegrada prema Sarajevu, dijelom se zadržavajući na tome sektoru, a dijelom se probijajući dolinom Bosne prema Sremu i Dravi.

196 Misli se na 200 teških ranjenika za koje je Štab 3. udarnog korpusa NOVJ predložio 11. decembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ da se prebace na oslobođenu teritoriju, na liječenje, zbog čega bi, po mišljenju Štaba korpusa, njegove jedinice bile aktivnije; predloženo je da se evakušu s aerodroma u Osmacima.

197 Misli se na borbe koje su vodile 35. divizija i 2. brigada 13. divizije 11. korpusa NOVJ za oslobođenje Gračaca. To je mjesto oslobođeno 9. decembra 1944, kojom prilikom je uništen njemački združeni odred jačine oko 1400 vojnika iz sastava njemačke 264, 373. i 392. divizije. Tada je ubijeno u borbi 260, ranjeno 45, a zarobljeno 826 neprijateljskih vojnika.

198 Nikola Grubor je bio komandant 35. divizije, a politički komesar divizije potpukovnik Mirko Lenac.

199 Dušan Vlaisavljević se nalazio na dužnosti komandanta 13. divizije, dok je politički komesar divizije bio potpukovnik Đuro Matić.

200 Kada je Tito uputio pohvalu Štabu 11. udarnog korpusa NOVJ u njegovom sastavu su se nalazile, pored 13. primorsko-goranske i 35. ličke divizije, i 43. istarska udarna divizija (komandant potpukovnik Savo Vukelić, politički komesar potpukovnik Joža Skočilić) i dvije grupe NOP odreda s 11 214 boraca i rukovodilaca, od čega 313 žena.

201 Ova instrukcija predsjednika NKOJ-a maršala Tita najvjerovatnije je izdata zbog toga što su u Beogradu bili u toku razgovori oko sklapanja sporazuma o robnoj razmjeni i kulturnoj i stručnoj saradnji s otečestvenofrontovskom Bugarskom. Taj sporazum je sklopljen 23. decembra 1944. na predlog NKOJ-a. Time je vjerovatno odgovoreno i Glavnom štabu NOV i PO Makedonije na njegovu depešu od 7. decembra 1944. kojom je od Vrhovnog štaba traženo obavještenje o kursu dinara, albanskog franka, funte i dolara na bazi bugarskog leva. Glavni štab NOV i PO Makedonije imao je na raspolaganju izvjesnu količinu pomenutih deviznih sredstava, pa je želio da uspostavi bliže trgovinske veze za nabavku potrebnih materijal-

nih, a pre svega prehrambenih i pogonskih sredstava, u čemu se u to vrijeme oskudijevalo u Makedoniji. Tako je, na primjer, prema depeši Glavnog štaba NOV i PO Makedonije od 24. decembra 1944, obustavljen cio saobraćaj u Makedoniji, jer nije bilo »ni kapi benzina ni nafte«.

202 Postavljenja majora Marjana Simčiča i potporučnika Mirka Bogataja izvršena su na predlog Glavnog štaba NOV i PO Slovenije.

203 Do tada 3. udarni korpus NOVJ bio je u operativnom pogledu potčinjen neposredno Vrhovnom štabu NOV i POJ. Tito je tu odluku donio da bi objedinio dejstva krupnih snaga NOVJ u sjeveroistočnoj Bosni pod komandom Štaba Južne operativne grupe divizija.

204 U sastavu 3. udarnog korpusa (komandant pukovnik Pero Kosorić, politički komesar Dane Olbina) nalazile su se 27. istočnobosanska i 38. bosanska divizija. Dvadeset sedma udarna divizija u to vrijeme je vodila borbe protiv glavnih četničkih snaga Draže Mihailovića koje su pokušavale da se probiju s prostora Rogatica — Sokolac — Džimrije prema Tuzli, dok je 38. divizija obezbjeđivala Tuzlu i tuzlanski basen vodeći borbe u rejonu Zvornika.

205 Na sarajevskom sektoru dejstvovala je 27. divizija.

206 Ovo je Titov odgovor na depešu Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ od 16. decembra 1944, koja je glasila:

»Bugarska armija dobila naređenje od maršala Tolbuhina da nas smijeni sjeverno od Bosuta. Mi i ruski korpus nismo dobili naređenje za to. Molimo hitno odgovorite treba li smjenu izvršiti« (A-VII, k. 28, reg. br. 10-21/17).

Jedinice otečestvenofrontovske 1. bugarske armije pristupile su izvršenju smjene jedinica sovjetskog 68. streljačkog korpusa i 1. proleterskog korpusa NOVJ 17. decembra. 21. decembra izvršena je smjena na taj način što se 68. korpus do 25. decembra izvukao iz Srema na front u Mađarskoj, dok je 1. proleterski korpus s 11, 21. i 5. divizijom u prvoj liniji zauzeo raspored južno od Orolika prema Privlaci, Otoku i Bosutskim šumama. Istovremeno su bugarska 3. i 8. divizija preuzele front na odsjeku istočno od linije Sotin — Berak — Orolik.

Bugarska 1. armija imala je tada u svom sastavu 5 divizija s oko 100 000 vojnika. Dobila je zadatak da preduzme ofanzivne operacije na glavnom pravcu udara Sotin — Vukovar — Osijek, tj. na pravcu na kome je ranije bezuspješno napadao sovjetski 68. streljački korpus. Međutim, u borbama od 20. do 27. decembra 1944. bugarske jedinice nisu postigle značajniji uspjeh, pa su po odluci maršala Tolbuhina povučene na front u južnoj Mađarskoj. Tada je front u Sremu preuzeo 1. proleterski korpus NOVJ, odnosno od 1. januara 1945 — 1. armija NOVJ.

207 Potpunije o tome zadatku koji je Tito lično postavio Štabu 8. udarnog korpusa NOVJ govori se na str. 94.

208 Više o zaposijedanju dalmatinske obale vid. u nap. 159. i 160.

209 To je Titov odgovor na molbu Glavnog štaba Hrvatske od 17. decembra 1944. da Vrhovni štab odobri upotrebu dviju divizija 8. udarnog korpusa NOVJ i njegovih tenkovskih i artiljerijskih jedinica za operacije u Lici kako bi se omogućilo dostavljanje materijala iz Dalmacije za potrebe 4. udarnog korpusa NOVJ, jedinica u Gorskom kotaru i Glavnog štaba NOV i PO Slovenije, pošto su jedinice njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa držale u to vrijeme čvrsto u svojim rukama glavne komunikacije koje od Primorja izvode na sjever.

210 Tito je svakako bio obaviješten od odgovarajućih organa o odlasku pojedinih lica u Bugarsku koja su obavljala razne nabavke i vršila promjenu novca za račun pojedinih štabova u istočnom dijelu Makedonije. Kako su pitanja trgovine Andrija Hebrang i Vlado Zečević početkom decembra 1944. utanačili s nadležnim organima Antifašističkog sobranja narodnog oslobođenja Makedonije (ASNOM-a), Tito je ovom naredbom zabranio odlaženje u Bugarsku po nabavke (vid. nap. 127).

211 Miha Marinko je u to vrijeme bio član CK KP Slovenije. Pozvan je u Beograd na rad u CK KP Jugoslavije.

212 Franc Leskošek Luka u to vrijeme je bio član Politbiroa CK KPJ na radu pri CK KP Slovenije i trebalo je da dođe kao stari revolucionar u Beograd radi formiranja Akcionog odbora Jedinstvenog sinidikalnog pokreta Jugoslavije (od 23 člana) koji je imao zadatak da pripremi opštu zemaljsku sindikalnu konferenciju. Najvjerovatnije je da su s Mihom Marinkom stigli u Beograd slovenački sindikalni delegati Albin Vipotnik, Perko Vencelj i Tone Fajfer, a da im se kasnije za vrijeme održavanja Opšte zemaljske sindikalne konferencije od 23. do 25. januara 1945, priključio i Franc Leskošek. Konferencija je izabrala Glavni odbor Jedinstvenih sindikata radnika i namještenika Jugoslavije na čelu s Đurom Salajem, koji je do dolaska u Beograd radio zajedno s Veljkom Vlahovićem na Radio-stanici »Slobodna Jugoslavija« u Sovjetskom Savezu.

213 To je bio Titov stav u vezi s traženjem objašnjenja od strane Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ o preuzimanju dijela fronta u Sremu od Bosuta do Dunava od jedinica 1. bugarske armije. Kada je Tito naredio da se to izvrši, jedinice 1. proleterskog korpusa i sovjetskog 68. streljačkog korpusa nalazile su se na sremskom frontu u sljedećem rasporedu: 68. korpus nalazio se prema Sotinu sa svojom 52. i 223. streljačkom divizijom i 1. gardijskim utvrđenim rejonom, dok se 1. proleterski korpus s četiri divizije u prvom ešelonu (5. udarnom, 1. proleterskom, 11. i 21. udarnom divizijom) nalazio ispred Grabova, Orolika, Privlake i Otoka. Smjena jedinica je izvršena do 21. decembra 1944, pa je sovjetski 68. streljački korpus bio u pripremi za prebacivanje u Mađarsku u sastav svoje matične 57. armije 3. ukrajinskog fronta, dok su se jedinice 1. proleterskog korpusa pomjerile ulijevo od željezničke pruge Sremska Mitrovica — Vinkovci s tri divizije u prvom ešelonu i jednom u rezervi (vid. i nap. 206).

Prva bugarska armija s dvije divizije u prvom ešelonu posjela je dotadašnje položaje 68. streljačkog korpusa i dijela 1. proleterskog korpusa od Sotina prema željezničkoj pruzi, gdje je i ostala do povlačenja sa sremskog fronta na front na Dravi (vid. nap. 206).

214 Načelnik štaba 1. bugarske armije u to vrijeme bio je pukovnik Georgi Nikolov.

215 Jedinice 1. proleterskog korpusa NOVJ završile su sa smjenom do 20. decembra 1944, a potom su zajedno s Bugarima vodile veoma teške borbe protiv njemačkih jedinica koje su uspjele da se zadrže na položajima prije početka ovog napada, u kome su bugarske jedinice napadajući na najvažnijem pravcu uglavnom podbacile. Ni 11. divizija NOVJ nije se borila dovoljno angažovano, dok su cio teret borbe primile na sebe 5. i 21. udarna divizija NOVJ.

216 Druga armija NOVJ zvanično je formirana 1. januara 1945. Do tada je u dolini Drine dejstvovala Južna operativna grupa divizija NOVJ (vid. nap. 140). O stavljanju 3. udarnog korpusa NOVJ pod Komandu Južne operativne grupe divizija vid. i na str. 119.

217 Misli se na borce upućene iz Srbije. Više o tome vid. u nap. 191.

218 Naredbom maršala Tita od 23. decembra 1944. pukovnik Blažo Đuričić postavljen je za političkog komesara 3. udarnog korpusa (vid. str. 140).

219 Bataljon »Šandor Petefi« formiran je u selu Slatinskom Drenovcu (kod Podravske Slatine) od pripadnika mađarske nacionalne manjine. Ovaj bataljon se neprekidno nalazio u sastavu 2. hrvatskog udarnog korpusa NOVJ (kasnije preimenovanog u 6. udarni korpus NOVJ). Bataljon je poslužio kao jezgro za formiranje 15. vojvođanske brigade »Šandor Petefi«. Više o tome vid. u nap. 114.

220 Ovaj Titov poziv upućen general-lajtnantu Peku Dapčeviću, komandantu 1. proleterskog korpusa NOVJ, uslijedio je vjerovatno zbog prisustva otečestveno-

frontovske 1. bugarske armije na sremskom frontu i rokiranja 1. proleterskog korpusa NOVJ na slabiji komunikacijski pravac, zbog čega je Štab 1. proleterskog korpusa izrazio svoje nezadovoljstvo, jer je s prebacivanjem njegovih jedinica južno od rijeke Bosuta došao u nepovoljniju situaciju u odnosu na 1. bugarsku armiju. Međutim, i pored toga što je 1. bugarska armija dobila glavni zadatak, njene jedinice se nisu uporno borile, pa su cjelokupan teret borbi od 22. do 27. decembra 1944. primile na sebe 5. i 21. divizija 1. proleterskog korpusa. Zbog toga je uslijedilo povlačenje 1. bugarske armije sa sremskog fronta krajem decembra 1944. i početkom januara 1945. Tada su front u Sremu preuzele isključivo jedinice NOVJ (vid. nap. 206).

221 Prvi broj »Službenog lista Demokratske Federativne Jugoslavije« izašao je 1. februara 1945. U njemu su najvećim dijelom objavljena sva važnija akta počev od dokumenata koje je usvojilo Drugo zasjedanje AVNOJ-a 29/30. novembra 1943. u Jajcu.

222 Pravilnik nije pronađen, ali je povodom objavljivanja prvog broja »Službenog lista DFJ« izašla notica Redakcije u kojoj su iznijeti zadaci i predmet sadržaja »Službenog lista DFJ«.

223 Prema zapisima Josipa Smodlake, povjerenika za spoljne poslove NKOJ-a, sjednica ovog tijela održana je 19. decembra 1944. u Bijelom dvoru u 17 časova. Prije ove sjednice NKOJ-a Smodlaka je podnio izvještaj Titu o svom radu u Savjetodavnom vijeću za Italiju, kao i o problemima u vezi s razgraničenjem s Italijom i pružanjem pomoći pripadnicima jugoslovenskih nacionalnosti u južnoj Italiji. Zauzet je stav da se pomoć ukaže samo onima »koji se prijave našim vlastima i za koje se dokaže da su zaista potrebni.«

Na sjednici, koja je trajala do 20 časova, utvrđen je i tekst zakletve za javne službenike.

224 Odluka o dodjeljivanju privremene novčane pomoći neopskrbljenim porodicama boraca NOV i POJ, invalidima narodnooslobodilačkog rata i njihovim porodicama, kao i porodicama žrtava fašističkog terora objavljena je u »Službenom listu DFJ« br. 3 od 9. februara 1945. U istom broju objavljena je i Odluka o davanju pomoći porodicama čiji se hranioci nalaze u zarobljeništvu. Trećeg januara 1945. usvojena je i Odluka o davanju jednokratne pomoći porodicama čiji se hranioci nalaze u zarobljeništvu.

225 Pored mjera koje je preduzelo Povjereništvo za narodno zdravlje NKOJ-a za nabavku lijekova i drugih sanitetskih potreba, 3. januara 1945. usvojena je Odluka o osnivanju Naučnoistraživačkog instituta za hemijsko-farmaceutsku proizvodnju Demokratske Federativne Jugoslavije, dok je 13. februara 1945. usvojena i objavljena Odluka o donošenju propisa i naredaba o svim pitanjima koja se odnose na proizvodnju, uvoz i raspodjelu lijekova, medicinskih instrumenata i sanitetskog materijala, uključivši i apotekarsku službu.

226 U vrijeme kada se održavala ova sjednica NKOJ-a, u Baranji i u Sremu vodile su se oštre borbe, posebno u Baranji oko batinskog mostobrana, protiv okupatora, u kojima su bile angažovane i jedinice Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine (vid. nap. 126). Veliki broj Vojvođana se tada nalazio u redovima NOVJ, pa su mnoge njive u oslobođenom dijelu Srema, Banata, Bačke i Baranje ostale neobrađene, a kukuruz neobran, i to u vrijeme kada je nekim pasivnim i oslobođenim krajevima Jugoslavije prijetila glad (Dalmacija, Sandžak, Crna Gora). Zbog toga su preduzete mjere da se angažuju radne brigade da se što brže obere letina i završi jesenja sjetva.

227 Prva proleterska brigada 1. proleterske udarne divizije NOVJ osnovana je po odluci Centralnog komiteta KPJ i po Titovoj naredbi od 21. decembra 1941. Više o tome vid. u tomu 8, str. 30.

228 Prva proleterska brigada je imala prvi sukob s neprijateljem 22. decembra 1941. i taj se dan praznuje kao Dan Jugoslovenske narodne armije.

[229] Kada je primljena ova Titova čestitka 1. proleterska brigada nalazila se u selu Adaševcima (u Sremu) na odmoru poslije teških borbi na sremskom frontu u decembarskoj ofanzivi jedinica 1. proleterskog korpusa. Osnivanje brigade svečano je proslavljeno i tom prilikom je pročitana i ova Titova čestitka.

[230] Tito je mislio na incidente koji su se dogodili u vezi s uplovljavanjem britanskih ratnih brodova u jugoslovenske luke u prvoj polovini novembra 1944. bez poštovanja jugoslovenskih propisa. Zbog toga je došlo do zategnutih odnosa između lučkih vlasti i Štaba Mornarice NOVJ, s jedne strane, i britanskog pomorskog komandnog osoblja, s druge strane, što se prenijelo i na nivo vlada. Više o tome vid. u nap. 156.

[231] Feldmaršal Harold Aleksander, saveznički vrhovni komandant na Sredozemlju, boravio je u Beogradu od 21. februara do 1. marta 1945. Tom prilikom su vođeni službeni razgovori od 21. do 24. februara, dok je ostalo vrijeme upotrijebljeno za razne posjete, uključujući i Aleksanderovu posjetu sremskom frontu. (Vid. o tome u tomu 26). Međutim, pomorski sporazum između maršala Tita kao vrhovnog komandanta NOV i POJ i brigadira Maklina, šefa britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ, sklopljen je sredinom januara 1945. (Vid. str. 243).

[232] Potpunije o održavanju izbora za Ustavotvornu skupštinu govori se u nap. 28.

[233] Riječ je o povelji koju su 12. avgusta 1941. potpisali i objavili na ratnom brodu »Princ od Velsa« u vodama Njufaundlenda predsjednik Sjedinjenih Američkih Država Franklin Delano Ruzvelt i predsjednik britanske vlade Vinston Čerčil. Povelja je sadržala načela o poštovanju teritorijalnog integriteta u »saglasnosti sa slobodno izraženim željama zainteresovanih naroda«, o poštovanju prava narodâ »da izaberu oblik vladavine pod kojim će da žive«, o vraćanju »suverenih prava i samouprave onima kojima su bili oduzeti«. Pored toga, iznijeti su i principi svetske trgovine, ekonomskog prosperiteta i obezbjeđenja trajnog mira »poslije konačnog uništenja nacističke tiranije«.

[234] Više o amnestiji koju je proglasilo Predsjedništvo Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije 21. novembra 1944. vid. na str. 224.

[235] Prema zapisima Josipa Smodlake (*Partizanski dnevnik*), Tito je bio veoma ogorčen Čerčilovim pismom kojim se on direktno uplitao u probleme jedne suverene zemlje. U početku Tito nije želio uopšte da odgovori na tu Čerčilovu poruku, pa je tek na molbu i insistiranje brigadira Ficroja Maklina, šefa britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ, pristao da odgovori Čerčilu. Zatim je Čerčil 23. decembra 1944. odgovorio na ovu Titovu poruku jednim pismom, u kome je odmah na početku rekao: »Prvo, dozvolite mi da Vas ubijedim da smo mi prijatelji i da ja mislim da to ostane tako«. Nakon toga je Čerčil u pomirljivom tonu iznio svoje primjedbe na Titove predloge i izrazio želju da se spor povoljno riješi.

[236] Tito je dan Staljinovog rođenja 21. decembar 1879. iskoristio da mu čestita 65. rođendan kao šefu sovjetske države i Partije i da mu zahvali na pomoći koju su sovjetska vlada i sovjetski narodi ukazali narodnooslobodilačkom pokretu Juslavije u borbi protiv neprijatelja, posebno na onome što je Crvena armija pružila Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije poslije Titovih razgovora u Moskvi od 21. do 28. septembra 1944 (vid. u tomu 23, str. 204).

[237] Tada je bio sekretar Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta Dalmacije i član Sekretarijata CK KP Hrvatske.

[238] U Dalmaciji je u jesen i zimu 1944/1945. vladala velika glad, pa je samo od 15. oktobra do 30. novembra 1944. umrlo od gladi 611 lica. Više o tome vid. u nap. 146.

[239] U odsustvu Vicka Krstulovića, Štab Mornarice NOVJ proslijedio je 22. decembra 1944. u 17,30 časova vrhovnom komandantu NOV i POJ sljedeći izvještaj:

»Za maršala Tita. Vicko Krstulović otputovao 1. XII iz Dalmacije na novu dužnost. Najavljeni oficiri za predaju 500 tona hrane stigli 19. XII sa tri vojnika. Postupak Š[taba] m[ornarice] i ostalih ustanova prema njima potpuno korektan. Vice Buljan i nekoliko drugova s tim oficirima imali dva sastanka i 20. XII u njihovu čast priredili večeru, na kojoj su bili, uz spomenute, major Vinter, kap. Pavel i Škot. Puk. Ister na večeri održao govor obećavajući da će učiniti sve da što prije i što više hrane stigne u Jugosl[aviju]. Brod s hranom koji je trebao stići 21. XII po izjavi Engleza zadržan u Manfredoniji zbog slabog vremena. Oficiri za predaju hrane stanuju u Splitu i s njima se postupa pažljivo. Drago Gizdić« (A-VII, k. 2076, reg. br. 8-1). Taj brod s hranom stigao je tek u januaru 1945.

240 Tito je pozvao N. Kolešu iz Moskve pošto je u Beogradu bila u pripremi Opšta zemaljska sindikalna konferencija na kojoj je Koleša izabran u Glavni odbor Jedinstvenih sindikata radnika i namještenika Jugoslavije (vid. nap. 212).

241 Na ovo Titovo naređenje zamjenik šefa Vojne misije NOVJ u Moskvi potpukovnik Vinko Švob izvijestio je 24. decembra 1944. da će Koleša i ostali biti upućeni u zemlju prvim avionom, dok je 26. decembra izvijestio da je Antun Augustinčić sa suprugom odletio u 10 časova za Beograd. Prema Smodlakinim zapisima, Augustinčić je stigao u Beograd 4. januara 1945, a kod Tita je bio na ručku 6. januara.

242 Potpukovnik Vojo Kovačević ostao je na toj dužnosti do kraja rata, kada je rasformiran Glavni štab Srbije, dok je umjesto dotadašnjeg komandanta general-lajtnanta Koče Popovića, koji je određen na položaj komandanta Južne operativne grupe divizija (vid. nap. 134), dužnost komandanta Glavnog štaba Srbije privremeno preuzeo general-major Branko Poljanac.

243 Potpukovnik Milosav Milosavljević, dotadašnji vršilac dužnosti političkog komesara Glavnog štaba Srbije, određen je na dužnost sekretara Okružnog komiteta KPJ za valjevski okrug koju je preuzeo početkom 1945.

244 Poslije formiranja Južne operativne grupe divizija NOVJ pod komandom Glavnog štaba Srbije, nalazile su se 2. proleterska, 22, 24, 46, i 47. srpska divizija. O njihovim zadacima vid. na str. 78.

245 Najverovatnije je da je ova grupa imala zadatak da prima ratni materijal koji su Saveznici dopremili brodovima u splitsku luku za potrebe jedinica NOVJ i da vodi njegovu evidenciju, ali je moguće da je ona vršila prijem materijala i za potrebe Saveznika.

246 Na ovo Titovo naređenje, zamjenik šefa Vojne misije NOVJ u Moskvi potpukovnik Vinko Švob izvijestio je Tita 24. decembra 1944. da će biblioteka biti poslata u zemlju 25. decembra, a da će knjige Magde Zinič biti upućene prvom prilikom.

247 Tito je svakako bio obaviješten o pojavama samoranjavanja i simuliranja raznih bolesti kako bi se izbjeglo služenje na prvom mjestu u jedinicama na frontu. Ta pojava je u narodnooslobodilačkoj borbi često kažnjavana i smrću, pri čemu nisu mimoilaženi ni rukovodeći kadrovi. Smatralo se da je samoranjavanje isto što i dezerterstvo, pa su zbog toga i preduzimane oštre mjere. Međutim, kako se približavao kraj rata, a NOVJ se nalazila u stalnom brojnom porastu na prvom mjestu mobilizacijom određenih godišta na oslobođenoj teritoriji, pa i u krajevima u kojima nije bio razvijen narodnooslobodilački pokret, pojedinci su pribjegavali ovim aktima, koji su bili odraz kukavičluka i nedovoljno razvijene patriotske svijesti u vrijeme kada je ogromna većina pripadnika NOVJ davala sve od sebe da bi se neprijatelj i njegovi pomagači što prije porazili i istjerali iz zemlje. Da bi se spriječilo širenje ovih negativnih pojava, Tito je naredio preduzimanje mjera, navedenih u tekstu.

248 U ovom naređenju vrhovni komandant NOV i POJ pominje 1, 2. i 3. armiju. Međutim, zvanično formiranje pomenutih armija izvršeno je njegovim naredbama 1. januara 1945. Više o tome vid. na str. 174, 175 i 177.

[249] Tito je formirao Vojnu upravu za Banat, Bačku i Baranju (kako glasi tačan naziv te institucije) svojim naređenjem od 17. oktobra 1944. Više o Vojnoj upravi i njenim zadacima vid. u tomu 24, str. 96.

[250] Postupajući po ovom Titovom naređenju, Glavni štab NOV i PO Hrvatske izdao je 28. decembra 1944. naredbu potčinjenim štabovima kojom je zabranjeno bombardovanje gradova osim manjih mjesta i komunikacija kada se raspolaže pouzdanim podacima o koncentraciji neprijateljskih snaga.

[251] Odnosi se na italijansku partizansku 24. brigadu »Fontanot«, koja je formirana po naređenju Glavnog štaba NOV i PO Slovenije u selu Suhoru (kod Metlike) 17. decembra 1944. u sastavu 7. udarnog korpusa NOVJ i pod čijom se komandom borila do kraja rata.

[252] Tekst te presude nije pronađen. Najverovatnije je da su pomenuta lica koja su osuđena presudom Višeg vojnog suda pri Glavnom štabu NOV i PO Slovenije pripadala italijanskim radnim bataljonima od kojih je formirana brigada »Fontanot«. Pošto je potvrđivanje ili ublažavanje izrečenih kazni na osnovu čl. 31 Uredbe o vojnim sudovima od 24. maja 1944. bilo u nadležnosti vrhovnog komandanta NOV i POJ, Tito je iskoristio to pravo da povodom formiranja brigade oprosti kazne borcima brigade »Fontanot« i time vaspitno utiče na sve pripadnike te jedinice, a kažnjenima pruži mogućnost da borbom iskupe krivice zbog kojih su bili strogo osuđeni od strane Višeg vojnog suda pri Glavnom štabu Slovenije.

[253] U vezi s ovom Titovom porukom Šubašić je odgovorio 9. januara 1945. sljedećim telegramom:

»Za maršala Tita. Juče sam hitno posjetio predsjednika Evropske savjetodavne komisije i predao mu pismenu notu u ime vlade i Nacionalnog komiteta u smislu Vašeg telegrama o uslovima primirja u slučaju kapitulacije Njemačke. U noti sam izložio glavne probleme koji neposredno interesuju Jugoslaviju u vezi s pripremom ovih uslova. Na zaključku sam rezervisao naše gledište po tim problemima do obrazovanja jedinstvene vlade u zemlji i uputio traženje da budemo obaviješteni o već pripremljenim uslovima. Predsjednik Evropske savjetodavne komisije engl[eski] delegat Vilijam primio je ovaj korak s razumijevanjem i izjavio da će odmah sazvati specijalnu sjednicu Komisije radi prijema k znanju našeg saopštenja odluke po našoj noti« (A-VII, k. 37, reg. br. 1-15/1).

[254] Ovu odluku vrhovni komandant NOV i POJ je donio posle početka povlačenja 1. bugarske armije sa sremskog fronta, gdje je cio odsjek, od Dunava do Save, preuzeo 1. proleterski korpus. Kako u to vrijeme na širem području Beograda nije bilo većih jedinica osim 6. proleterske divizije »Nikola Tesla«, Tito je odlučio da za neposrednu zaštitu Beograda prebaci u istočni Srem 15. udarni korpus NOVJ (komandant general-major Aleksa Demnijevski Bauman, politički komesar pukovnik Vujadin Popović), što je učinjeno početkom januara 1945. Pored toga, 15. udarni korpus imao je zadatak da u istočnom Sremu učvrsti svoje jedinice i pripremi ih za proboj sremskog fronta u proljeće 1945.

[255] Misli se na otečestvenofrontovsku 1. burgasku armiju. Više o njoj vid. u nap. 206.

[256] Prva bugarska armija počela je da napušta sremski front krajem decembra 1944. radi odlaska u južnu Mađarsku na front na Dravi. Tada je ušla u sastav 3. ukrajinskog fronta Crvene armije. Sredinom januara 1945. smijenila je 12. udarni korpus 3. armije NOVJ na dravskom frontu pošto je bilo predviđeno da 12. korpus uzme učešća u borbama za virovitički mostobran. Štab 1. proleterskog korpusa NOVJ, postupajući po ovom Titovom naređenju, izdao je 31. decembra 1944. naređenje za smjenu kojim je izvršio novi raspored svojih jedinica na sremskom frontu imajući u prvoj liniji 5, 1. proletersku i 21. udarnu diviziju, dok se 11. divizija nalazila u rezervi, a 6. proleterska divizija »Nikola Tesla« na odmoru i preoružanju u Beogradu.

[257] General-lajtnant Peko Dapčević, komandant 1. proleterskog korpusa NOVJ, najvjerovatnije se javio 31. decembra 1944. Titu pošto je toga dana prisus-

tvovao svečanom dočeku Nove godine koji je Tito priredio u Bijelom dvoru. Tito je vjerovatno tom prilikom upoznao Dapčevića sa zadacima 1. armije NOVJ, koja je poslije odlaska bugarskih jedinica iz Srema preuzela sremski front u cjelini.

258 Više o tom Titovom naređenju za formiranje dopunskih jedinica na oslobođenoj teritoriji vid. na str. 145.

259 Prva frontalna dejstva u klasičnom smislu otpočela su na sremskom frontu krajem oktobra 1944. Potom su početkom 1945. jedinice 1, 2. i 3. armije NOVJ, i 2. i 8. udarnog korpusa NOVJ uspostavile jedinstveni jugoslovenski front, koji se protezao od Drave preko Srema pa dolinom Drine i istočno od Sarajeva i Mostara do Knina i Zadra. Tako je jugoslovenski front predstavljao dio opšteg savezničkog strategijskog fronta oko hitlerovske Njemačke i okupiranih oblasti i povezivao sovjetsko-njemački front preko Jadrana sa savezničkim frontom u Italiji, čime je Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije preuzela veoma veliku i odgovornu obavezu pred Saveznicima.

260 Krajem 1944. i početkom 1945. u NOVJ se nalazilo 60 pješadijskih divizija (računajući i divizije KNOJ-a) i 2 vazduhopolovne divizije, pored mnogih drugih samostalnih jedinica i odreda, s ukupno oko 650 000 boraca i starješina. Veći broj divizija, a skoro sve u 1, 2. i 3. armiji NOVJ, imale su blizu ili preko 10 000 boraca i starješina u svom sastavu. Tako su, na primjer, divizije 2. armije NOVJ imale u svom sastavu: 23. divizija — 14 405, 25. divizija — 12 018, 45. divizija — 13 456, 17. divizija — 8188 i 28. divizija — 9348 boraca i rukovodilaca, dok je, na primjer, 26. divizija 8. udarnog korpusa imala u svom sastavu 9154 borca i rukovodioca.

261 Da bi se ublažile posljedice nedovoljno obučenog novomobilisanog ljudstva, Tito je svojim naređenjima od 25. decembra 1944. predvidio formiranje dopunskih jedinica kroz koje bi prolazili novi borci i tek bi po završenoj obuci bili upućivani u sastav operativnih jedinica (vid. str. 145).

262 Više o organizaciji i zadacima vojnih intendantura vid. u tomu 24, str. 90.

263 Misli se na 5. i 6. diviziju NOV Albanije.

264 Nije se moglo ustanoviti da li je po ovom Titovom predlogu Vrhovni štab NOV i PO Albanije formirao štab korpusa za ove dvije divizije. Izgleda najvjerovatnije da do formiranja štaba korpusa nije ni došlo, jer su ove divizije po uništenju zaostalih balističkih grupa na Kosmetu u februara 1945. vraćene u Albaniju.

265 U svom naređenju od 25. decembra 1944. Tito je predvidio da se do 15. januara 1945. završe svi poslovi oko formiranja dopunskih jedinica. Međutim, zbog potreba operativnih jedinica na frontu za obučenim borcima, Tito je ovim izvršio dopunu tog svog osnovnog naređenja. Više o tom Titovom naređenju od 25. decembra 1944. za formiranje dopunskih jedinica vid. na str. 145.

266 Potpunije o zadacima vojnih intendantura i organizaciji ekonomske službe u NOVJ govori se u tomu 24, str. 90.

267 Do samovoljne rekvizicije od strane jedinica i štabova NOVJ najčešće je dolazilo u prilikama kada je po procjeni štabova normalna procedura zahtijevala više vremena, pa se pristupalo oduzimanju materijalnih dobara nekad i bez saglasnosti narodnooslobodilačkih odbora, što je izazivalo nezadovoljstvo u narodu bez obzira na izdate potvrde i tome slično.

268 Nije poznato koje su dopunske jedinice postojale na operativnom području Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (bez Dalmacije) poslije oslobođenja, ali se zna da su preduzete mjere, da se pri Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske nalazila jedna dopunska brigada, da je u 4. korpusu NOVJ bila formirana Omladinska dopunska brigada s oko 1100 boraca i rukovodilaca i da su postojale dopunske jedinice (uglavnom bataljoni) pri ostalim korpusima i divizijama.

269 Tito je ovo svoje naređenje odmah izmijenio utoliko što je naredio da nastava otpočne što prije, a da se ne čeka 15. januar 1945. (vid. str. 161).

270 Šesti udarni korpus (komandant pukovnik Mate Jerković, politički komesar pukovnik Otmar Kreačić) i 10. udarni korpus (komandant general-major Vlado Matetić, politički komesar pukovnik Ivan Šibl) do tada su se nalazili pod neposrednom komandom Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (komandant general-lajtnant Ivan Gošnjak, politički komesar pukovnik Rade Žigić).

Šesti udarni korpus NOVJ je kada je stavljen u operativnom pogledu pod komandu Štaba 3. armije NOVJ u svome sastavu imao 12. udarnu (slavonsku) diviziju (komandant potpukovnik Đuro Dulić, politički komesar potpukovnik Josip Krajačić) i 40. udarnu (slavonsku) diviziju (komandant general-major Veljko Kovačević, politički komesar potpukonik Ivan Vondraček), Artiljerijsku brigadu, Autobataljon, 1. diverzantski bataljon, Istočnu grupu NOP odreda i Posavski NOP odred — ukupno 15 189 boraca i rukovodilaca sa stanjem na dan 31. decembra 1944. Dejstvovao je u Slavoniji i Podravini.

Deseti udarni korpus NOVJ je kada je stavljen u operativnom pogledu pod komandu Štaba 3. armije NOVJ u svome sastavu imao 32. udarnu (zagorsku) diviziju (komandant potpukovnik Rade Bulat, politički komesar potpukovnik Janko Bobetko), 33. udarnu (hrvatsku) diviziju (komandant potpukovnik Josip Antolović, politički komesar potpukovnik Vlado Mutak), 1. i 2. haubički artiljerijski divizion i dvije grupe NOP odreda: Istočnu i Zapadnu grupu s 12 346 boraca i rukovodilaca, ne računajući ljudstvo u Korpusnoj vojnoj oblasti. Dejstvovao je u Zagorju i dijelu Podravine.

271 Više o formiranju 3. armije NOVJ pod komandom general-lajtnanta Koste Nađa vid. na str. 177.

272 Korpusna vojna oblast 6. udarnog korpusa NOVJ ovim Titovim naređenjem ostala je neposredno pod komandom Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. U januaru 1945. imala je u svome sastavu 6 komandi vojnih područja s 15 komandi mjestâ i 32 čete partizanskih straža s ukupno 9851 borcem, od čega 1388 žena.

Vojna oblast 10. korpusa NOVJ imala je krajem 1944. u svome sastavu 5 komandi vojnih područja s oko 25 komandi mjestâ i više partizanskih četa s ukupno 3706 boraca, od čega su 281 bile žene.

273 Čim je primio ovo Titovo naređenje Glavni štab NOV i PO Hrvatske preduzeo je mjere da se ono sprovede u život. Tako je istoga dana (1. januara 1945). poslao naređenje štabovima 6. i 10. korpusa o njihovom stavljanju u operativnom pogledu pod komandu Štaba 3. armije NOVJ, a korpusnih vojnih oblasti — neposredno pod komandu Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Međutim, Glavni štab NOV i PO Hrvatske 3. januara 1945. uputio je telegram Vrhovnom štabu NOV i POJ i zatražio objašnjenje o pripadnosti korpusa u organizacijskom, nastavnom i personalnom pogledu. U vezi s tim vrhovni komandant je odgovorio 31. januara 1945. da oba korpusa — 6. i 10. korpus — u svemu spadaju u nadležnost Štaba 3. armije NOVJ (vid. u tomu 26).

274 Brigada je formirana krajem zime 1945, tj. u vrijeme kada je formirana 4. armija JA, dok su regrutni centri na slobodnoj teritoriji bili već uspostavljeni na pojedinim područjima.

275 Ovo Titovo naređenje upućeno je cirkularno svim glavnim štabovima i korpusima (armijama) pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba. Ovdje se objavljuje naređenje upućeno Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ pošto nije pronađen original depeše poslate iz Vrhovnog štaba najvjerovatnije 30, a možda i 29. decembra 1944. Depeše su kasnile u slanju obično 1—2 dana zbog opterećenja u radio-saobraćaju Vrhovnog štaba s potčinjenim jedinicama.

276 Više o Titovom naređenju za formiranje dopunskih jedinica vid. na str. 145.

277 Tito je svojim naređenjem od 31. decembra izmijenio ovu svoju prvobitnu odluku o početku nastave 15. januara 1945, pa je naredio da se pristupi izvođenju obuke u dopunskim jedinicama prije 15. januara 1945. Više o tome vid. na str. 161. i 163.

278 Odnosi se na Milana Martinovića, bivšeg kraljevskog ministra i pripadnika Hrvatske seljačke stranke (HSS-a). On je u septembru 1944. u saglasnosti s NKOJ-em imenovan za jugoslovenskog ambasadora u Kairu, ali je ubrzo zauzeo neprijateljski stav prema NOP-u.

279 Na ovu Titovu instrukciju general-major Vladimir Velebit je odgovorio depešom 4. januara 1945. da kralj Petar II zateže s imenovanjem kraljevskih namjesnika izgovarajući se bolešću i da mu je predsjednik britanske vlade Čerčil, navodno, uputio pismo kojim ga požuruje na ispunjavanje obaveza iz Beogradskog sporazuma Tito — Šubašić od 1. novembra 1944. Zatim je 7. januara 1945. Šubašić izvjestio Tita da će imati razgovor s Čerčilom 8. januara 1945; da će Čerčil vjerovatno razgovarati s kraljem 9. januara i da ga kralj, uprkos njegovom zahtjevu, odbija da primi u audijenciju već dvije nedelje. Međutim, i pored svih Titovih nastojanja da se pristupi što bržoj realizaciji Beogradskog sporazuma i da Šubašić dođe u zemlju do 15. januara 1945, u tome se nije uspjelo — kralj Petar II nastojao je svim silama, uz podršku reakcionarnih snaga, da izazove političku krizu jugoslovenske vlade i na taj način dezavuiše sporazum Tito — Šubašić. Tako je 11. januara 1945, poslije razgovora s Antoni Idnom, ministrom spoljnih poslova britanske vlade, sazvao konferenciju za štampu i predao novinarima svoju pismenu izjavu kojom je odbio da prizna AVNOJ s pravom da predstavlja narode i narodnosti Jugoslavije i odbacio Beogradski sporazum. Takav kraljev stav izazvao je ogorčenje u svim krajevima Jugoslavije. To je dovelo do masovnih demonstracija protiv kralja i manifestacija privrženosti Titu i Partiji. Pored toga, kraljev stav izazvao je negodovanje i u britanskom javnom mnjenju, dok je Čerčil zamolio Tita da ne preduzima nikakve akcije istovremeno izvještavajući 11. januara 1945. Staljina o nastaloj situaciji. Na kraju je kralj, suočen s realnošću, morao da popusti: 29. januara 1945. prenio je kraljevsku vlast na Namjesništvo, a 2. marta 1945. imenovao je svojim ukazom i kraljevske namjesnike — dr Srđana Budisavljevića, dr Antu Mandića i inž. Dušana Serneca. Time je okončano višemjesečno pregovaranje o realizaciji Beogradskog sporazuma Tito — Šubašić od 1. novembra 1944.

280 Tito je mislio na narode onih država koji su se kao saveznici ujedinjeni borili protiv hitlerovske Njemačke i fašističke Italije i Japana i njihovih satelita. Izraz »Ujedinjene nacije« se inače za narode antifašističke koalicije upotrebljava od 1. januara 1942, kada je u Vašingtonu objavljena Deklaracija Ujedinjenih nacija koju su potpisali predstavnici 26 savezničkih država, među kojima i Jugoslavija, obavezujući se da će istrajati u borbi do konačne pobjede nad fašizmom. Na konferenciji Ujedinjenih nacija koja je otpočela s radom 25. aprila 1945. u San Francisku (SAD) u prisustvu 282 delegata iz 50 savezničkih zemalja, usvojena je 26. juna iste godine (kada je konferencija završila rad) i svečano proglašena Povelja Ujedinjenih nacija s njenim sastavnim dijelom — Statutom Međunarodnog suda pravde. Povelja je stupila na snagu 24. oktobra 1945, kada ju je ratifikovalo više od polovine članova -osnivača OUN (među kojima se nalazila u Jugoslavija). Taj dan se praznuje kao Dan Ujedinjenih nacija.

281 Vinston Čerčil, predsjednik britanske vlade, odgovorio je na ovu Titovu čestitku 6. januara 1945: »Toplo Vam zahvaljujem na Vašim željama za novu godinu, što Vam i sam želim. Neka 1945. zaista donese mir i slobodu Jugoslaviji.«

282 Riječ je o čestitki koju je Kimon Georgijev uputio 1. januara 1945. Titu. Ona glasi:

»U ime bugarske vlade i u svoje ime čestitam Vam novu 1945. godinu s najtoplijim željama da donese srećan završetak rata protiv hitlerovskog nasilja i da obeleži pun trijumf borbe za slobodu i pravdu. Želim isto tako od sveg srca da u novoj godini bratsko jedinstvo svih Južnih Slovena postane još tešnje i da se pretvori u večno i nepokolebljivo prijateljstvo, koje će biti najbolje jemstvo mira, napretka i blagostanja balkanskih naroda«. (»Борба«, 2. januar 1945.)

283 Misli se na učešće, poslije ustanka u Bugarskoj 9. septembra 1944, u zajedničkoj borbi jedinica Bugarske otečestvenofrontovske armije i jedinica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije protiv njemačkog Vermahta.

O toj zajedničkoj borbi na jugoslovenskom tlu Tito je u svome govoru koji je održao kad mu je uručene diploma i kad je proglašen za prvog doktora vojnih nauka u Centru visokih vojnih škola u Beogradu 21. decembra 1976, pored ostalog, rekao i ovo: »Iako nije bilo operativnih razloga za učešće Bugarske otečestvenofrontovske armije u operacijama na jugoslovenskoj teritoriji, u razgovorima 5. oktobra 1944. u Krajovi izašli smo u susret molbi bugarske vlade da joj se pruži prilika za rehabilitaciju Bugarske učestvovanjem njenih jedinica u borbi protiv Nijemaca«. (»Борба«, 22. decembar 1976).

Bugari su potom, po dobijenom odobrenju od vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Tita, učestvovali u borbama za oslobođenje istočne Makedonije i dijela jugoistočne Srbije i Kosova. Od trinaest većih mjesta u istočnoj Makedoniji, jedinice Glavnog štaba NOV i PO Makedonije oslobodile su osam (među njima i Skoplje); zajedno s Bugarima oslobođena su tri mjesta, dok su bugarske jedinice oslobodile dva mjesta.

Kasnije je. 1. bugarska armija, koja se u operativnom pogledu nalazila pod komandom 3. ukrajinskog fronta Crvene armije, učestvovala u borbama na sremskom frontu, gdje se nalazila od 19. decembra 1944. do početka januara 1945. Međutim, dejstvujući na pravcu Sotin — Vukovar i Orolik — Vinkovci s dvije divizije u prvom ešelonu, Bugari nisu postigli očekivane rezultate, pa je 1. bugarska armija, nakon borbi od 22. do 27. decembra, izvučena sa sremskog fronta i prebačena na front u južnu Mađarsku, sjeverno od Drave, gdje je smijenila jedinice 12. korpusa NOVJ radi njihovog učešća u borbama na virovitičkom mostobranu (vid. nap 206).

284 Tito je ovim mislio na stvaranje jedne jedinstvene federativne države između naroda i narodnosti Jugoslavije i bugarskog naroda. Ideju za stvaranje federacije, prema Kardeljevim sjećanjima dao je Staljin u vrijeme kada je Tito boravio u Moskvi od 21. do 28. septembra 1944. Početkom decembra 1944. u Beograd je doputovao bugarski ministar Petar Todorov (kasnije imenovan za bugarskog opunomoćenog ministra i ambasadora pri vladi Demokratske Federativne Jugoslavije), koji je u ime otečestvenofrontovske bugarske vlade i Otečestvenog fronta pednio predlog za stvaranje zajedničke federativne države umjesto sklapanja ugovora o prijateljstvu (savezu), uzajamnoj pomoći i poslijeratnoj saradnji.

Razgovori o stvaranju zajedničke države trajali su tokom cijelog decembra 1944. i skoro sve do polovine januara 1945. Tako je u vezi s usaglašavanjem mišljenja i nacrta sporazuma u Sofiju putovao više puta Edvard Kardelj, potpredsjednik Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i član Politbiroa CK KPJ. Sporazum o stvaranju zajedničke države jugoslovenskih naroda i bugarskog naroda na federativnom principu u kojoj bi Bugarska bila jedna od federalnih jedinica ravna ostalima trebalo je da bude potpisan 19. januara 1945. u Beogradu. Međutim, pošto su se umiješale velike sile i isprepletali interesi savezničkih država na Balkanu — SAD, SSSR-a i Velike Britanije, ovo pitanje je u februarau skinuto s dnevnog reda.

285 U Predsjedništvo Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, osim predsjednika dr Ivana Ribara i pet potpredsjednika (Moše Pijade, Antuna Augustinčića, Josipa Rusa, Marka Vujačića i Dimitra Vlahova), nalazili su se još dva sekretara, od kojih je jedan bio Rodoljub Čolaković, i 56 članova Predsjedništva.

286 Na ovu Titovu čestitku, Staljin je odgovorio 5. januara 1945: »Zahvaljujem na Vašim pozdravima prilikom Nove godine. Delim Vašu uverenost u našu opštu pobedu« (»Борба«, 9. januar 1945).

287 Istovremeno s upućivanjem ove čestitke maršala Tita, dr Ivan Šubašić, predsjednik kraljevske izbjegličke vlade u Londonu, uputio je 1. januara 1945. Titu čestitku slijedeće sadržine:

»Vama, maršalu Jugoslavije i predsedniku Nacionalnog komiteta izražavam u ime vlade i moje lično prigodom Nove godine moje iskrene čestitke i želje. Ogromne žrtve i natčovečanski napori jugoslovenskih naroda u odbrani svoje slobode i časti krunisani su velebnim pobedama pod vašim vrhovnim zapovedništvom. Dosadašnja vaša državnička delatnost vodi Jugoslaviju sigurnijoj i srećnijoj budućnosti ko-

liko u unutrašnjoj njenoj organizaciji toliko u zauzimanju njenog položaja u društvu Ujedinjenih naroda.

Vama, narodnom maršalu, vašim saradnicima, Nacionalnom komitetu, našoj junačkoj Narodnooslobodilačkoj vojsci i svima jugoslovenskim narodima neka bude srećna Nova godina u punom oslobođenju i miru. Vaš dr Šubašić« (»Политика«, 3. januar 1945).

288 Vrhovni komandant za donošenje odluke o formiranju 1, 2. i 3. armije bio je motivisan konačnim oslobođenjem velikog dijela jugoslovenske teritorije u drugoj polovini 1944, stvaranjem solidne mobilizacijske baze za popunu i formiranje novih jedinica, naglim rastom i jačanjem Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, savremenom opremljenošću većine jedinica NOVJ, uspostavljanjem jedinstvenog fronta na državnoj teritoriji (kao dijela opšteg savezničkog strategijskog fronta oko hitlerovske Njemačke) s krupnim jedinicama NOV i POJ u neprijateljevoj pozadini i samim tim potrebom za reorganizacijom i stvaranjem krupnih vojnih strategijskih združenih jedinica sposobnih za vođenje prije svega ofanzivnih operacija za konačno oslobođenje zemlje.

289 Prva armija NOVJ formirana je od dotadašnjeg 1. proleterskog korpusa NOVJ u čijem su se sastavu nalazile 1. i 6. proleterska, 5, 11. i 21. udarna divizija i 1. konjička brigada.

290 Prva proleterska divizija (komandant general-major Vaso Jovanović, politički komesar potpukovnik Vlado Šćekić) kada je ušla u sastav 1. armije NOVJ imala je 5 brigada: 1. proletersku, 3. krajišku (proletersku), 13. proletersku »Rade Končar«, 8. crnogorsku i Italijansku partizansku brigadu (zvala se i Brigada »Italija«), a od artiljerijskih jedinica Artiljerijsku brigadu, Teški divizion i Protivavionski divizion s ukupno oko 14 000 boraca i starješina.

291 Peta udarna (krajiška) divizija (komandant general-major Milutin Morača, politički komesar potpukovnik Ilija Materić) po ulasku u sastav 1. armije NOVJ imala je 1, 4. i 10. krajišku i 1. jugoslovensku brigadu NOVJ, a od artiljerijskih jedinica Artiljerijsku brigadu, Teški i Protivavionski divizion s oko 12 000 boraca i starješina.

292 Šesta proleterska (lička) divizija »Nikola Tesla« (komandant general-major Đoko Jovanić, politički komesar potpukovnik Nikola Nikica Peinović) u momentu ulaska u sastav 1. armije NOVJ imala je 1, 2. i 3. ličku (proletersku) i 22. srpsku (kosmajsku) brigadu, a od artiljerijskih jedinica Artiljerijsku brigadu, Teški i Protivavionski divizion. Prvog januara pod njenu komandu je stavljena i 1. konjička brigada NOVJ, koja se do tada nalazila pod komandom Štaba 21. udarne divizije. Prema nekim podacima, brojno stanje divizije iznosilo je s dopunskim jedinicama oko 16 000 boraca i starješina.

293 Jedanaesta udarna (krajiška) divizija (komandant pukovnik Miloš Šiljegović, politički komesar potpukovnik Časlav Božović) kada je ušla u sastav 1. armije NOVJ imala je 5. i 12. krajišku i 32. srpsku (mačvansku) brigadu i Artiljerijski divizion s oko 6000 boraca i rukovodilaca.

294 Dvadeset prva udarna (srpska) divizija (komandant general-major Miloje Milojević, politički komesar Mladen Marin) po ulasku u sastav 1. armije NOVJ imala je 4, 5, 21. i 31. srpsku brigadu i Artiljerijsku brigadu s oko 7000 boraca i starješina.

295 Nije pronađena potvrda o prijemu naredbe za formiranje 1. armije NOVJ. Međutim, iz dokumenata 1. proleterskog korpusa vidi se da je tek 11. januara 1945. izvršeno preformiranje Štaba 1. proleterskog korpusa u Štab 1. armije. Tada je naređeno i da se izrade pečati. Najvjerovatnije je da je Vrhovni štab NOV i POJ obustavio slanje ove naredbe pošto su u međuvremenu Nijemci 3. januara 1945. napali 21. udarnu diviziju i tom prilikom joj nanijeli teške gubitke, pa je naredba upućena kasnije, tako da ju je Štab 1. armije primio 10. ili 11. januara 1945.

296 Četrnaesti udarni korpus NOVJ (komandant pukovnik Radivoje Jovanović Bradonja, politički komesar pukovnik Đuro Lončarević) formiran je 6. septembra 1944. od 23, 25. i 45. udarne (srpske) divizije s ukupno oko 15 000 boraca i rukovodilaca, dok je 18. novembra 1944. u sastavu ovog korpusa već bilo oko 36 000 boraca, a 1. januara 1945. u njemu se nalazilo 41 627 boraca i rukovodilaca i po brojnom stanju je tada bio najjači korpus NOVJ. Rasformiran je u drugoj polovini marta 1945, kada su sve divizije iz njegovog sastava stavljene pod neposrednu komandu Štaba 2. armije JA.

297 Dvadeset treća udarna (srpska) divizija (komandant potpukovnik Miladin Ivanović, politički komesar Vojo Popović) 1. januara 1945. u svome sastavu je imala 7, 9. i 14. srpsku brigadu i Artiljerijsku brigadu s 14 405 boraca i rukovodilaca, pa je po brojnom stanju bila najjača divizija NOVJ.

298 Dvadeset peta udarna (srpska) divizija (komandant major Uroš Kukolj, politički komesar potpukovnik Milojica Pantelić) 1. januara 1945. u svom sastavu je imala 16, 18. i 19. srpsku brigadu s 12 018 boraca i rukovodilaca.

299 Četrdeset peta udarna (srpska) divizija (komandant potpukovnik Rade Zorić, politički komesar potpukovnik Savo Vukčević) kada je 1. januara 1945. ušla u sastav 2. armije NOVJ imala je 20, 23. i 24. srpsku brigadu i Artiljerijsku brigadu s 13 456 boraca i starješina.

300 Sedamnaesta udarna (istočnobosanska) divizija (komandant general-major Gligorije Mandić, politički komesar potpukovnik Milenko Stojaković) 1. januara 1945. u svome sastavu imala je tri pješadijske brigade: 2. krajišku, 6. proletersku (istočnobosansku) i 15. majevičku brigadu i Artiljerijsku brigadu s ukupno 8188 boraca i starješina.

301 Dvadeset osma udarna (slavonska) divizija (komandant pukovnik Radojica Nenezić, politički komesar potpukovnik Blažo Mraković) kada je ušla u sastav 2. armije NOVJ imala je 17. i 21. slavonsku i 25. brodsku brigadu i Artiljerijski divizion s 9348 boraca i starješina.

302 Treći udarni korpus NOVJ (komandant pukovnik Pero Kosorić, politički komesar pukovnik Blažo Đuričić) kada je stavljen 1. januara 1945. u operativnom pogledu pod komandu 2. armije NOVJ u svome sastavu je imao 27. udarnu (istočno bosansku) diviziju (komandant potpukovnik Miloš Zekić, politički komesar Zarija Škerović) s tri brigade: 16. muslimanskom, 19. birčanskom i 20. romanijskom sa ukupno 3626 boraca i starješina, i 38. udarnu (bosansku) diviziju (komandant potpukovnik Franjo Herljević, politički komesar Milutin Pejanović) s tri brigade: 17. majevičkom, 18. hrvatskom i 21. istočnobosanskom brigadom s ukupno 4418 boraca i rukovodilaca. Pored toga u sastavu Korpusa su se nalazili i šest NOP odreda s 1255 boraca i rukovodilaca i Korpusna vojna oblast s četiri komande vojnih područja — ukupno 11 296 boraca i rukovodilaca u Korpusu.

303 Više o motivima Titove odluke za formiranje ove i 1. i 2. armije NOVJ vid. u nap. 288.

304 Komandant Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine tada je bio general-lajtnant Kosta Nađ, politički komesar pukovnik Branko Petričević Kađa, zamjenik komandanta pukovnik Aćim Grulović, a načelnik štaba pukovnik Vukašin Subotić. Takav sastav užeg dijela štaba 3. armije NOVJ ostao je do 11. januara 1945, kada je na mjesto pukovnika Grulovića za zamjenika komandanta 3. armije NOVJ postavljen pukovnik Mate Jerković, dotadašnji komandant 6. udarnog korpusa NOVJ (vid. str. 208).

305 Štab 12. udarnog korpusa NOVJ rasformiran je 29. novembra po odluci Vrhovnog štaba od 28. novembra 1944. Tom odlukom, koja nije pronađena, Glavni štab NOV i PO Vojvodine neposredno je preuzeo komandu nad dotadašnjim jedinicama 12. korpusa: 16, 36, i 51. udarnom (vojvođanskom) divizijom. Međutim

ovdje je vjerovatno došlo do slučajne omaške, što se vidi iz tačke 3) ovog Titovog naređenja po kojoj se Glavni štab NOV i PO Vojvodine poistovećuje sa Štabom 12. udarnog korpusa NOVJ. Tačno je da su 29. novembra 1944, kada je rasformiran Štab 12. korpusa, svi članovi tog štaba, osim komandanta general-majora Danila Lekića i političkog komesara pukovnika Stefana Mitrovića, ušli u sastav Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine. U međuvremenu Tito je 11. januara 1944. ponovo formirao Štab 12. korpusa da bi Štabu 3. armije NOVJ olakšao komandovanje (vid. str. 208).

306 Šesnaesta udarna (vojvođanska) divizija (komandant pukovnik Marko Peričin Kamenjar, politički komesar potpukovnik Miloš Pajković) na dan ulaska u sastav 3. armije NOVJ imala je 1, 2, 4. i 15. vojvođansku brigadu »Šandor Petefi« i Artiljerijsku brigadu s oko 10 000 boraca i rukovodilaca koliko je bilo približno i u 36. i 51. diviziji.

307 Trideset šesta udarna (vojvođanska) divizija (komandant potpukovnik Dušan Vukasović, politički komesar major Bogdan Vujošević) po ulasku u sastav 3. armije NOVJ imala je 3, 5, 6. i 11. vojvođansku brigadu i Artiljerijsku brigadu.

308 Pedeset prva udarna (vojvođanska) divizija (komandant potpukovnik Sreto Savić, politički komesar potpukovnik Đuro Medenica) kada je formirana 3. armija NOVJ u svom sastavu je imala 7, 8. i 12. vojvođansku brigadu i Artiljerijsku brigadu.

309 Više o tim korpusima vid. u nap. 270.

310 Više o tom radiogramu upućenom Glavnom štabu Vojvodine vid. nap. 312.

311 Sadržina depeše upućene Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske izneta je na str. 164.

312 Ovo Titovo naređenje za formiranje 3. armije NOVJ upućeno je kurirskom poštom, pa je zbog toga Tito prethodno obavijestio 1. januara 1945. general-lajtnanta Kostu Nađa depešom sljedeće sadržine: »Formira se Treća armija pod vašom komandom. U sastav te armije ulaze: jedinice 12. korpusa, Šesti i Deseti korpus. U operativnom pogledu odmah primite komandu nad Šestim i Desetim korpusom. O prednjem je izviješten Glavni štab Hrvatske« (vid. str. 164). Međutim, generalu Nađu nije bilo jasno ovo Titovo naređenje, te je 2. januara 1945. Vrhovnom štabu NOV i POJ uputio sljedeću depešu: »Molimo javite ostali sastav štaba naše armije. Kosta [Nađ]« (A-VII, k. 295, reg. br. 3-14/1). Na to je Vrhovni štab odgovorio 4. januara 1945. godine: »Štab armije sačinjavaju dosadašnji Glavni štab [Vojvodine] i Štab 12. kopusa« (A-VII, k. 295, reg. br. 3-15/1). Istog dana, 4. januara, general-lajtnant Kosta Nađ obavijestio je Vrhovni štab da je primio naređenje i preuzeo komandu nad 6. i 10. udarnim korpusom NOVJ.

313 Nije poznato koju je funkciju imao u to vrijeme britanski general Škoj.

314 Ovo je Titov odgovor na izvještaj Štaba 8. udarnog korpusa NOVJ upućen krajem decembra 1944. Vrhovnom štabu u vezi s pokretom engleskog 211. diviziona poljske artiljerije koji se po Titovom odobrenju iskrcao 28. oktobra 1944. za obezbjeđenje Dubrovnika. Štab 8. korpusa, postupajući po ovom Titovom naređenju, dostavio je Vrhovnom štabu dvije depeše 2. januara 1945. U prvoj depeši je zatražio objašnjenje o ostajanju tih engleskih artiljerijskih jedinica u zemlji uopšte, dok je u drugoj, opširnijoj depeši, Štab 8. korpusa obavijestio Vrhovni štab o intervenciji Engleza radi učešća u borbama za Mostar. Vrhovni komandant NOVJ je na ove depeše dao ovaj odgovor od 3. januara 1945.

315 Ovo je Titov odgovor na izvještaj Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 27. decembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ u kome se kaže: »Major Frenk Lindzej stigao je iz G[lavnog] š[taba] Slovenije i želi da ostane u američkoj misiji kod nas. Kapetan Blatnik želi da mjesto njega [ide] u G. Š. Slovenije. Amerikanci

tvrde da su dobili od vas odobrenje da članove svojih misija mogu razmještati unutar naše zemlje bez prethodnog vašeg odobrenja, na osnovu vize za ulazak u Jugoslaviju. Molimo uputstvo. G[ošnjak]« (A-VII, k. 119/4, reg. br. 3-24/1).

316 Ovo je Titov odgovor na pitanje Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske postavljeno 22. decembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ: »Englezi žele da bombarduju neke objekte kod Vel[ike] Gorice i pored Save u neposrednoj blizini Zagreba. Molimo vaše mišljenje po ovom pitanju« (A-VII, k. 119/4, reg. br. 3-23/1). Inače, vrhovni komandant je i 26. decembra 1944. svojim naređenjem upućenim Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske izričito zabranio bombardovanje neposredne blizine Zagreba, ukazujući na to da je »nekoliko naših gradova bez neke naročite koristi upropašćeno od strane savezničke avijacije« (vid. str. 148).

317 Ovo Titovo naređenje je u stvari odgovor na pitanje Štaba 8. korpusa upućeno Vrhovnom štabu NOV i POJ 3. januara 1945: »Na Vis je došlepovana jedna grupa od 100 savezničkih vojnika navodno s odsustva. Jedan je oficir Srđan Stipe, koji govori hrvatski. Izgleda da među njima ima četnika u engl[eskim] uniformama. Zabranjen im je izlazak iz kasarne. Provjerava se« (A-VII, k. 316, reg. br. 1-1/2).

318 Na ovo Titovo naređenje Štab 8. korpusa dostavio je 10. januara 1945. izvještaj u kome je opširno obavijestio o brojnom stanju savezničkih vojnika (Engleza i Amerikanaca) na Visu. Između ostalog, javljeno je da se u Komiži nalazi 80 avijatičara, a na aerodromu u Pliskom polju — 200 Engleza, 180 Amerikanaca i 70 partizana u sastavu britanske avijacije. Pored toga, Štab 8. korpusa je izvijestio da je na ostrvo već ranije upućena 13. dalmatinska brigada i da je preduzeto sve da se bez dozvole ne dopusti bilo kakvo dalje iskrcavanje (A-VII, k. 316, reg. br. 1-4/2).

319 Brigadni general (brigadir) Ficroj Maklin bio je tada šef engleske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.

320 Ovo je Titov odgovor na depeše br. 6 i 23 Štaba 8. korpusa upućene 2. januara 1945. Vrhovnom štabu NOV i POJ.

321 Engleske artiljerijske jedinice nisu bile više nigdje upotrebljavane u borbi već su, prema izvještaju Štaba Mornarice NOVJ od 27. januara 1945, Englezi evakuisali sve svoje jedinice iz Bileće i Trebinja, kao i veći dio iz Dubrovnika, gdje je tada ostalo samo oko 300 vojnika, koji su čekali takođe na odlazak.

322 Riječ je o knjigama i oružju koje je Tito ponio sa sobom kada se 3/4. juna 1944. prebacio s Kupreškog polja sovjetskim avionom u Bari (u Italiji) poslije neuspješnog njemačkog desanta na Drvar 25. maja 1944.

323 Misli se na direktivu Vrhovnog štaba NOV i POJ koja nosi samo godinu izdanja: 1945. Najvjerovatnije je da je direktiva izdata početkom januara 1945 (1. ili 2. januara) na osnovu koje je i napisano ovo Titovo naređenje.

324 Na ovo Titovo pitanje potpukovnik Švob je odgovorio telegramom 4. januara 1945, u kojem je rekao da je radio-stanica upućena vozom iz SSSR-a 29. decembra 1944. i da se 3. januara 1945. nalazila u Krajovi.

325 Ovo je Titov odgovor na depešu Štaba 2. armije NOVJ od 2. januara 1945. Vrhovnom štabu: »S obzirom na veliki nedostatak kadrova i na masu neiskusnih novomobilisanih u našim jedinicama, a da bismo mogli uspešno izvršiti važne postavljene zadatke, predlažemo da našu Četrdeset petu smeni Druga prolet[erska] divizija, ukoliko nije više neophodno njeno zadržavanje u Srbiji« (A-VII, k. 274, reg. br. 6-1/4). Međutim, Tito nije mogao prihvatiti taj predlog, jer se 2. proleterska divizija (komandant pukovnik Sredoje Urošević, politički komesar potpukovnik Milija Stanišić) nalazila tada u pokretu iz jugozapadne Srbije prema Beogradu, gdje je smijenila 6. proletersku (ličku) diviziju »Nikola Tesla« radi njenog upućivanja na sremski front. Tako su početkom januara 1945. u Beogradu prispjele 2. proleterska brigada (do tada se nalazila u Kragujevcu), 3. srpska brigada (do kraja decembra nalazila se sa Štabom 2. proleterske divizije u Čačku) i 4. proleterska (crnogorska)

brigada sa sektora Čačka. Tada je na prostoru Kremna — Vardište — Višegrad ostala samo 6. srpska brigada 2. proleterske divizije.

326 Znak »Spomenica 1941« do tada se nosio na desnoj strani grudi. Predsjedništvo AVNOJ-a je na Titov predlog počelo dodeljivanje spomenica, kao i odlikovanja, 7. septembra 1944. U uvodnom članku *Zaslužne nagrade* objavljenom u »Biltenu Vrhovnog štaba NOV i POJ« br. 44—45 za septembar i oktobar 1944, pored ostalog, bilo je napisano: »Maršal Tito dao je Spomenicu iz 1941. svim patriotima ove zemlje koji su zajedno s njim od prvog dana narodnog ustanka s puškom u ruci stajali na braniku svoga naroda i borili se za ideale koji danas postaju živa stvarnost.«

327 Vrhovni štab NOV i POJ je ovo Titovo naređenje odmah proslijedio cirkularnom depešom svim potčinjenim štabovima, komandama, ustanovama i jedinicama.

328 Ovo je Titov odgovor na pozdravni telegram i darove koje je primio s Prve sreske konferencije Antifašističkog fronta žena održane u Takovu. Tačan datum kada je ta konferencija održana i slanja Titovog telegrama nije utvrđen, pa se priređivač odlučio za datum kada su pozdravni telegram i Titov odgovor objavljeni u beogradskoj dnevnoj štampi, tj. za 5. januar 1945.

329 Misli se na Vojnu misiju kraljevske izbjegličke vlade pri savezničkoj Vrhovnoj komandi na Sredozemlju.

330 Odnosi se na Savezničku komisiju (Allied Commission), kako se zvanično zvala saveznička institucija pri savezničkoj Vrhovnoj komandi na Sredozemlju koja je imala zadatak da vrši nadzor nad ispunjavanjem uslova primirja od strane italijanske vlade. Ova Komisija se u početku nazivala Saveznička kontrolna komisija ali je riječ »kontrolna« kasnije otpala kada su Saveznici priznali izvestan status Italiji po njenom zauzimanju antifašističkog stava posle kapitulacije Kraljevine Italije 8. septembra 1943. Međutim, Komisija je i dalje zadržala vlast u Italiji budući da se na njenom čelu nalazio kao predsjednik saveznički vrhovni komandant na Sredozemlju, dok je izvršnu vlast vršio glavni komesar.

331 To je potkomisija u okviru Savezničke komisije sa zadatkom da održava, pored ostalog, veze sa savezničkim vojnim misijama u Italiji.

332 Nije se moglo ustanoviti šta je tada Šubašić konkretno preduzeo protiv Smiljanića, ali je poznato da je 25. decembra 1944. odlukom Centralne međunarodne uprave Crvenog krsta Centralni odbor Crvenog krsta NOP-a priznat za legitimnog jugoslovenskog predstavnika, dok su imovinu bivšeg Jugoslovenskog crvenog krsta, odnosno njegovih pododbora u inostranstvu pokušavali da prisvoje pročetnički elementi i iskoriste je za borbu protiv NOP-a, kao što je bio slučaj i s Pododborom Jugoslovenskog crvenog krsta u Italiji.

333 Miloje Smiljanić bio je poslanik jugoslovenske kraljevske vlade u izbjeglištvu u Kairu, a potom zamjenik dr Mihe Kreka, šefa jugoslovenske kraljevske delegacije pri Savjetodavnom vijeću za Italiju u Rimu, na kome je položaju i penzionisan kao protivnik NOP-a.

334 Sloven Smodlaka je sin dr Josipa Smodlake i vršio je funkciju sekretara jugoslovenske delegacije pri Savjetodavnom vijeću u Italiji i delegata Crvenog krsta.

335 Riječ je o iznenadnom napadu jedinica njemačkog 34. armijskog korpusa 3. januara 1945. na položaje 21. udarne (srpske) divizije na pravcu Otok — Komletinci — Nijemci. Nijemci su napali snagama jačine skoro dvije divizije (ojačane tenkovima i samohodnim oruđima) na brojno slabiju i na širokom frontu razvučenu 21. diviziju, pa su pri tom uspjeli da nanesu teške gubitke njenim jedinicama (182 poginula, 308 ranjenih i 315 nestalih boraca, od kojih su se kasnije mnogi vratili u jedinice), zbog čega je 13. januara rasformirana 21. srpska brigada da bi se popunile ostale tri brigade: 4, 5. i 31. srpska brigada. Pored toga, izgubljeno je ili uništeno neprijateljevim dejstvima 15 topova, 16 teških i 8 lakih mitraljeza, 77 automata i više

drugog materijala. Cilj ovog njemačkog napada je bio da se poboljšaju položaji njemačkih jedinica na južnom boku sremskog fronta i obezbijedi uvođenje 41. pješadijske divizije za predstojeći protivudar 17. januara 1945. koji je šifrovano nazvan »Zimska oluja« (vid. u tomu 26).

336 Neprijatelj je zadržan ubacivanjem u borbu 1. proleterske i 5. krajiške (kozaračke) brigade na intervenciju Štaba 1. armije NOVJ, i 6. proleterske (ličke) divizije »Nikola Tesla«, koju je Tito hitno uputio iz Beograda, gdje se nalazila na odmoru, popuni i prenaoružanju od kraja novembra 1944, pa je tako front privremeno stabilizovan (vid. nap. 325).

337 Tito je iznio ovu pretpostavku na osnovu izvještaja Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 30. decembra 1944. Vrhovnom štabu o privlačenju većih neprijateljevih snaga u Podravini s »vjerovatnom namjerom likvidacije mostobrana kod Virovitice«, kao i izvještaja Štaba 3. armije o teškim borbama koje su se u to vrijeme vodile na tom području.

Međutim, iako ovaj napad neprijatelja kod Otoka nije imao za cilj »odvraćanje pažnje i vezivanje naših snaga na ovaj sektor Podravine«, ipak su se Titova predviđanja ostvarila 30 dana kasnije, kada je neprijatelj napao nadmoćnijim snagama 6. februara 1945. jedinice 3. armije na virovitičkom mostobranu s ciljem da ih prebaci na lijevu obalu Drave i zauzme do tada prostranu oslobođenu teritoriju (vid. u tomu 26).

338 Misli se na virovitički mostobran, slobodnu teritoriju na desnoj obali Drave koja se spuštala na jug gotovo do Save.

339 Odnosi se na 17. majevičku brigadu 38. udarne divizije 3. udarnog korpusa NOVJ. Brigada je tada dejstvovala prema dolini Bosne, gdje je 3. januara 1945. uhvatila vezu s grupom bataljona 4. udarne divizije 5. udarnog korpusa NOVJ, odakle je produžila s dejstvima prema Olovu i Kladnju.

340 Na području Vareša nalazila se grupa bataljona 4. divizije 5. korpusa NOVJ. U grupi su se nalazili po jedan bataljon iz 6, 8. i 11. krajiške brigade 4. divizije. Grupa je 1. januara 1945. zauzela Vareš, gdje je potom, 3. januara, uspostavila vezu sa 17. majevičkom brigadom i produžila da dejstvuje prema zeničkom sektoru.

341 Štab 3. udarnog korpusa NOVJ obavijestio je 7. januara 1945. Vrhovni štab: »Trideset osma divizija nalazi se u Kladnju. Zbog momentalne situacije nismo u mogućnosti uputiti ovu diviziju na područje Vareša da sadejstvuje s dijelovima Petog korpusa.«

Zbog nepovoljne situacije u dolini Drine i teških borbi koje su se zametnule u januaru 1945, glavnina 38. divizije nalazila se u obezbjeđenju Tuzle, dok je 17. majevička brigada bila angažovana na prikupljanju podataka o kretanju Draže Mihailovića na širem području Olova.

342 Odnosi se na poručnika Grizera, koji se nalazio na službi pri savezničkoj vojnoj misiji u Splitu, tj. pri Jadranskoj komisiji. Poručnik Grizer je tada određen za člana američke vojne misije pri Štabu 5. korpusa NOVJ.

343 Vrhovni komandant je ponovo 16. januara 1945. obavijestio Štab 8. udarnog korpusa NOVJ: »Dozvolili smo da u Split dođe civil Amerikanac Artur Koks na 2 — 3 dana da se vidi s nekim američkim oficirima koji su tamo« (A-VII, k. 53, reg. br.1-1). Prema tome, tačno ime tog civila je najvjerovatnije Artur Koks, a ne kako je napisano u ovom naređenju Art Harkok, što je, očigledno, bilo pogrešno primljeno. Isti telegram (od 16. januara) upućen je i Bazi NOVJ u Bariju, odakle se imenovani Amerikanac imao prebaciti u Split.

344 Odnosi se na 5. prekomorsku brigadu formiranu od oslobođenih jugoslovenskih interniraca iz Istre i Slovenačkog primorja, kao i izliječnih ranjenika NOVJ koji su se nalazili na liječenju u Italiji. Brigada je formirana 23. decembra 1944.

u Splitu, a bila je peta po redu prekomorska brigada formirana od interniraca i prebjeglica. Brigadi (koja je zvanično nazvana 5. prekomorska brigada »Ivan Turšič«) priključeni su dijelovi stvoreni u Londonu od gorenjskih, štajerskih i koruških Slovenaca, koji su bili prisilno mobilisani u njemačku vojsku i poslije savezničkog desanta u Normandiji 6. juna 1944. pobjegli na stranu zapadnih saveznika. Ti dijelovi su od 26. decembra 1944. do 8. januara 1945. u nekoliko ešelona prevezeni britanskim brodovima u Split. U februaru 1945. Peta prekomorska brigada je imala 4 bataljona i oko 2100 boraca, a sredinom marta 1945. formiran je i 5. dopunski bataljon; tada je imala ukupno 2350 boraca. Rasformirana je 20. aprila 1945, a njenim ljudstvom su popunjene jedinice 15. i 18. divizije 7. udarnog korpusa JA.

345 Ovu odluku Tito je donio na osnovu izvještaja Štaba 8. udarnog korpusa NOVJ od 5. januara (primljen je u Vrhovnom štabu 6. januara 1945): »Od G[lavnog] š[taba] Slovenije primili smo depešu da sve Slovence uputimo po grupama kako pristižu u Sloveniju. Međutim, mi smo po vašem naređenju formirali V prek[omorsku] brigadu, koja broji 1100 boraca. Da li ćemo ih uputiti? Tražili smo objašnjenje od G[lavnog] š[taba] Slovenije o mogućnosti prebacivanja cijele brigade« (A-VII, k. 316, reg. br. 1-3/2 i k. 53, reg. br. 2-17/2). Slično objašnjenje zatražio je 7. januara 1945. i Glavni štab NOV i PO Hrvatske od Vrhovnog štaba, pošto se i njemu obratio Glavni štab Slovenije sa zahtjevom za upućivanje pripadnika slovenačke nacionalnosti iz 5. prekomorske brigade »Ivan Turšič« u Sloveniju. Vrhovni komandant je na ovaj telegram Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske odgovorio 9. januara 1945: »Saopšteno je G[lavnom] š[tabu] Slovenije i VIII korpusu da Peta prekomorska brigada ostaje u Dalmaciji« (A-VII, k. 119-4, reg. br. 1-6/2). Međutim, intervencije Glavnog štaba NOV i PO Slovenije nisu prestale, pa je Tito dao nove instrukcije Štabu 4. armije 5. marta 1945 (vid. u tomu 27).

346 Tito je obavijestio 7. januara 1945. Glavni štab NOV i PO Slovenije telegramom sljedeće sadržine: »Slovenci koji se nalaze na području VIII korpusa uvršteni su u Prekomorsku brigadu. Do daljeg naređenja brigada ostaje u Dalmaciji. Osmi korpus je obaviješten« (A-IZDG SRS, k. 41, f. III).

347 Odnosi se na pripadnike 5. prekomorske brigade (vid. nap. 344. i 345).

348 Ova ponovna intervencija vrhovnog komandanta uslijedila je najvjerovatnije poslije depeše Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 7. januara 1945. upućene Vrhovnom štabu NOV i POJ, dok je Štab 8. korpusa zatražio objašnjenje dva dana ranije — 5. januara. Da ne bi došlo do nesporazuma, vrhovni komandant je ponovo intervenisao ovim malo širim naređenjem. Međutim, do stvaranja divizije od prekomorskih brigada nije došlo, već je 5. prekomorska brigada u međuvremenu ušla u sastav 20. udarne (dalmatinske) divizije 8. udarnog korpusa NOVJ.

349 Vrhovni komandant je tek 5. marta 1945. naredio Štabu 4. armije da 5. prekomorsku brigadu uvodi postepeno u lakše borbe. (Vid. u tomu 27). U međuvremenu Štab 8. korpusa NOVJ u dva maha, jednom 18, a drugi put 25. februara 1945. izvjestio je Vrhovni štab da se ta brigada nalazi u Zadru, da je ljudstvo koje je trebalo da ide u Sloveniju zadržano i da je brojno stanje brigade 2099 boraca (A-VII, k. 53, reg. br. 2-26/2 i 3-2).

350 Ovo je Titov odgovor na predlog general-majora Vladimira Velebita, šefa Vojne misije NOVJ u Londonu, da se kod francuske vlade akredituje vojni ataše koji bi istovremeno bio i šef vojne misije NOVJ u Parizu. Velebit je za tu funkciju predložio Ljubu Ilića. Međutim, kao što se vidi, Tito je zahtijevao da se tada reši jedino pitanje razmjene vojnih misija.

351 General-lajtnant Velimir Terzić nalazio se na dužnosti šefa (načelnika) Vojne misije NOVJ u Moskvi kada je pozvan u Beograd, gdje je stigao 5. decembra 1944. Na pomenutoj dužnosti najvjerovatnije ga je krajem aprila 1945. zamijenio general-lajtnant Rudolf Primorac. Do tada ga je zamjenjivao potpukovnik Vinko Švob.

352 Andrija Hebrang, povjerenik za industriju i trgovinu NKOJ-a, zajedno s načelnikom Vrhovnog štaba NOV i POJ general-lajtnantom Arsom Jovanovićem i načelnikom Sanitetskog odjeljenja Vrhovnog štaba general-majorom dr Gojkom Nikolišem tada se nalazio u SSSR-u, gdje je stigao 7. januara 1945.

353 Odluku o upotrebi 22. udarne (srpske) divizije (koja se u to vrijeme nalazila pod komandom Glavnog štaba NOV i PO Srbije) Tito je donio na osnovu predloga Štaba 2. udarnog korpusa NOVJ od 3. januara 1945. za zajednička dejstva s jedinicama Glavnog štaba Srbije na pomenutom prostoru. Postupajući po ovom Titovom naređenju, Glavni štab Srbije (v.d. komandanta general-lajtnant Branko Poljanac, politički komesar potpukovnik Vojo Kovačević) orijentisao je 22. udarnu diviziju (komandant pukovnik Pero Popivoda, politički komesar potpukovnik Živko Živković) na pomenutom prostoru, gdje je divizija sadejstvovala s jedinicama 2. korpusa u oslobađanju Prijepolja 10, a Priboja 12. januara 1945.

354 U to vrijeme jedinice 2. udarnog korpusa NOVJ vodile su borbe sa zaštitničkim dijelovima njemačkog 91. armijskog korpusa koji su štitili povlačenje njemačkih jedinica dolinom Lima prema Višegradu poslije proboja iz obruča opkoljenog njemačkog 21. brdskog armijskog korpusa 18. decembra 1944 (vid. nap. 117. i 118).

355 Riječ je o planu operacija Štaba 2. armije NOVJ u sjeveroistočnoj Bosni dostavljenom telegrafski 7. januara 1945. Vrhovnom štabu. Međutim, taj radiogram primljen je tek 8. januara, pa se na taj datum Tito poziva. Tim planom Štab 2. armije je predvidio da 17. i 28. divizija dejstvuju prema Bijeljini i Brčkom i zatvore pravce koji od tih neprijateljevih uporišta izvode na komunikaciju Tuzla — Zvornik; da 25. i 27. divizija odbace neprijatelja iz Vlasenice k Sokocu, ili u najgorem slučaju spriječe njegovo nadiranje k sjeveru; da 23. divizija dejstvuje k dolini Bosne; da se 45. divizija postavi kao rezerva 2. armije na prostoru Drinjača — Zvornik — Loznica sa zadatkom da zatvori komunikacije na lijevoj obali Drine i obezbijedi prelaz kod Zvornika i da 38. divizija ostane kao opšta rezerva u rejonu Tuzle.

356 Misli se na neprijatelja, koji je 1. januara 1945. ušao u Vlasenicu, o čemu je Tita obavijestio Štab 2. armije svojom depešom od 2. januara. Ta neprijateljska grupa je bila ojačana njemačka 963. tvrđavska pješadijska brigada »Kloc« nazvana po imenu njenog komandanta pukovnika Kloca (krajem rata zarobile su ga jedinice Jugoslovenske armije). Brigada je tada brojala oko 2900 vojnika. Imala je zadatak da zauzme Vlasenicu i Zvornik i da uspostavi vezu s dijelovima njemačkog 34. armijskog korpusa u Bijeljini. Međutim, tu brigadu su u Vlasenici opkolile jedinice 2. armije i držale je u blokadi sve do 18. januara 1945. Tada ju je deblokirala njemačka 22. pješadijska divizija, kada je stavljena pod njenu komandu; do tada je bila pod komandom Štaba 181. pješadijske divizije 21. brdskog armijskog korpusa.

357 Riječ je o predlogu plana operacija koji je Štab 2. udarnog korpusa NOVJ uputio 3. januara 1945. Vrhovnom štabu NOV i POJ predlažući: da Štab Korpusa pređe u Pljevlja radi vođenja daljih operacija; da za obezbjeđenje oslobođene teritorije u Crnoj Gori ostavi dvije brigade Primorske operativne grupe i Brigadu KNOJ-a; da se potrebne snage ostave za obezbjeđenje Sandžaka i Hercegovine; da 29. divizija po oslobođenju Mostara produži dejstva u pravcu Sarajeva; da se ostale jedinice Korpusa prebace na lijevu obalu Drine i postave na prostor Rogatica — Goražde — Kalinovik — Trnovo za dejstva prema Sarajevu i da se 22. udarna (srpska) divizija po oslobođenju Priboja i Prijepolja orijentiše prema Višegradu povezujući se sa snagama koje dejstvuju na pravcu Užice — Vardište — Višegrad.

358 Njemački 21. brdski armijski korpus (oko 27 000 vojnika) bio je jedinica Grupe armija »E«, čije su se snage nalazile raspoređene u Albaniji i Crnoj Gori. U decembru 1944. u njegovom sastavu su se nalazile 181. pješadijska divizija (bez 359. puka), 297. pješadijska divizija (bez 524. puka), Borbena grupa »Štojerer« (964. i 1017. tvrđavska brigada) i više drugih jedinica, među kojima i nekoliko italijanskih fašističkih bataljona (»crnih košulja«). U novembru i decembru 1944. ovaj korpus

je pretrpio teške gubitke u borbi protiv jedinica 2. udarnog korpusa NOVJ koje su ga okružile na širem prostoru Podgorice pa je uspio da se probije iz blokade tek 18. decembra 1944. kada se kod Mojkovca spojio s njemačkom 22. pješadijskom divizijom koja mu je iz Sandžaka pritekla u pomoć (vid. nap. 117. i 118).

359 Misli se na 5. i 6. diviziju Narodnooslobodilačke vojske Albanije, koje su se tada borile pod komandom Štaba 2. udarnog korpusa NOVJ protiv njemačkih jedinica u Crnoj Gori i Sandžaku.

360 Dvadeset druga udarna divizija NOVJ se kratko vrijeme nalazila na tom prostoru, jer je ubrzo povučena na front na Drini (vid. u tomu 26).

361 Štab 2. udarnog korpusa NOVJ je čim je primio ovu Titovu direktivu izdao zapovijest 12. januara 1945. za dejstva na komunikaciji Višegrad — Sarajevo i u dolini Lima. Tako je albansku 5. i 6. diviziju orijentisao u dolinu Lima na odsjeku Višegrad — Priboj, 37. diviziju na komunikaciju Višegrad — Rogatica — Jabuka (Gorždanska), 3. udarnu diviziju na komunikaciju Goražde — Prača — Sarajevo i Mrežice — Jabuka u sadejstvu s 29. hercegovačkom udarnom divizijcm, dok je 1. bokeljsku i 10. crnogorsku brigadu Primorske operativne grupa ostavio na širem prostoru Danilovgrada, a 6. crnogorsku brigadu orijentisao prema Foči, koju je ona zauzela dan ranije (11. januara) i tu ostala kao korpusna rezerva.

362 Po Titovom naređenju od 1. januara 1945. pukovnik Blažo Lcmpar je postavljen za političkog komesara 2. armije NOVJ (vid. str. 175). Ovom depešom je to izmijenjeno; određen je za vršioca dužnosti pomenute armije, na kom je položaju ostao do kraja rata.

363 Ova naredba o postavljenju rukovodilaca je primaocima upućena redovnom kurirskom poštom koja je, naravno, stizala kasnije zbog udaljenosti štabova i borbene situacije. U vezi s tim Tito je i radiogramima obavijestio štabove 1, 2. i 3. armije o postavljenjima imenovanih rukovodilaca na određene dužnosti.

364 Pukovnik Mate Jerković primio je dužnost zamjenika komandanta 3. armije 19. januara 1945. Ubrzo potom, na predlog Štaba 3. armije, unapređen je u čin general-majora NOVJ.

365 General-major Veljko Kovačević bio je do 13. januara komandant 40. divizije 6. korpusa NOVJ. Dužnost je predao 12. januara novoimenovanom komandantu majoru Savi Miljanoviću.

366 Tito je 16. januara 1945. obavjestio Štab 2. armije o postavljenju potpukovnika Blaža Jankovića za komandanta 17. divizije, ali tom prilikom taj Štab nije obaviješten o novom rasporedu general-majora Gligorija Mandića Glige. Zato je 19. januara 1945. uputio Vrhovnom štabu depešu: »Stigao je novi komandant Sedamnaeste div. Niste javili kuda da uputimo Gligu Mandića« (A-VII, k. 274, reg. br. 6-37/4). Na ovu depešu Vrhovni štab je 20. januara 1945. odgovorio: »General Gligo Mandić određen za komandanta 12. korpusa u sastavu III armije. Izvestili Vas i po kuriru« (A-VII, k. 41, reg. br. 1-3/2). Tito je donio odluku o određivanju general-majora Gligorija Mandića za komandanta 12. korpusa na predlog Štaba 3. armije od 4. januara 1945. u kome je istaknuto da general-major Mandić uživa autoritet kod svih vojvođanskih rukovodilaca još iz istočne Bosne i da od »sadašnjih komandanata divizija XII korpusa ne bi nijedan [drugi] mogao doći u obzir za komandanta korpusa« (A-VII, k. 295, reg. br. 3-16/2).

367 Prije stavljanja na raspolaganje, potpukovnik Jovo Kapičić je bio politički komesar 3. udarne divizije 2. udarnog korpusa NOVJ.

368 General-major Miloje Milojević bio je komandant, a potpukovnik Mladen Mlađo Marin politički komesar 21. udarne divizije 1. armije NOVJ.

369 Riječ je o Odluci o opštoj amnestiji lica koja su u četničkim jedinicama Draže Mihailovića učestvovala ili ih pomagala ili su učestvovala u jedinicama hr-

vatskog i slovenačkog domobranstva. Odluku je na Titov predlog 21. novembra 1944. donijelo Predsjedništvo AVNOJ-a. Tekst te odluke je objavljen na oslobođenoj teritoriji u listovima »Borba« i »Politika«, dok su potčinjeni štabovi, komande i jedinice na neoslobođenoj teritoriji upoznati s njom preko depeša. Odluka je štampana i u prvom broju »Službenog lista Demokratske Federativne Jugoslavije« od 1. februara 1945. Po toj odluci rok za napuštanje neprijateljskih jedinica je bio do 15. januara 1945.

370 Taj član se odnosi na Uredbu o vojnim sudovima koji je Vrhovni štab NOV i POJ propisao 24. maja 1944. U čl. 29 Uredbe predviđeno je da se presuda o izricanju smrtne kazne uz kratak referat dostavlja višem vojnom sudu; da se smrtna kazna može izvršiti tek po odobrenju višeg vojnog suda; da se smrtna kazna u izuzetnim slučajevima, kada ne postoje veze s »višim vojnim sudom i nema vjerovatnosti da će se redovna veza brzo uspostaviti«, može izvršiti po naređenju vijeća vojnog suda pri štabu korpusa odnosno pri štabu korpusne vojne oblasti i bez odobrenja višeg vojnog suda, ali pri tome taj sud ostaje obavezan da naknadno pošalje spise višem vojnom sudu i pismeno obrazloži »zašto se tako postupilo«.

371 Ova Titova naredba dostavljena je i depešama svim potčinjenim štabovima, komandama i jedinicama.

372 Podatke o grupisanju neprijateljskih snaga na prostoru Čelić — Bijeljina Tito je primio od Štaba 2. armije 10, 11. i 12. januara 1945. pa je u vezi s takvom situacijom i zatražio podnošenje izvještaja o daljim namjerama Štaba 2. armije.

373 U vezi s ovim Titovim naređenjem Štab 2. armije je 13. januara dostavio svoj plan za dejstva potčinjenih jedinica na ugroženim sektorima i potvrdio prijem depeše vrhovnog komandanta. Tako je Štab 2. armije predvidio da se 28. udarna (slavonska) divizija postavi na liniju Janja — Suho Polje — Zagoni — Ljeljenča s bočnim obezbjeđenjem na Tutnjevcu; da se dvije brigade 45. udarne (srpske) divizije postave na desnu obalu Drine sa zadatkom da brane Drinu od Drinjače do ušća; da se prema Vlasenici uputi 25. udarna (srpska) divizija radi likvidacije opkoljene neprijateljske grupe u ovom mjestu u sadejstvu s 27. divizijom 3. korpusa; da 17. udarna (istočnobosanska) divizija zatvori pravce koji od Pukiša i Čelića izvode k Tuzli; da 23. udarna (srpska) divizija dejstvuje prema Gračanici i Gradačcu, dok bi se 38. udarna (bosanska) divizija nalazila u širem rejonu Tuzle kao opšta rezerva 2. armije (A-VII, k. 41, reg. br. 2-69/1).

374 Ovo je Titov odgovor na predlog Štaba 2. udarnog korpusa NOVJ od 10. januara 1945. da se 5. i 6. divizija Narodnooslobodilačke vojske Albanije vrate u Albaniju pošto je prostor na kome su se nalazile te jedinice ekonomski nesposoban da ishranjuje vojsku »na način kako se Albanci hrane po kućama«. Pored toga Štab 2. korpusa je rekao da su jedinice NOV Albanije nesposobne za dejstva u postojećim uslovima, da nemaju komore, da su ljudi goli i bosi, da Štab 2. korpusa nije u mogućnosti da im pomogne. Ove dvije jedinice NOV Albanije učestvovale su u borbama (na teritoriji Crne Gore i kasnije Sandžaka) protiv njemačkog 21. brdskog armijskog korpusa, čiji se dio jedinica nalazio i na području Albanije. Kada je taj korpus počeo da se povlači i iz Albanije u njegovom gonjenju prešle su na teritoriju Jugoslavije 5. i 6. divizija NOV Albanije.

375 Nikola Grulović je bio do postavljenja na ovu dužnost predsjednik Glavnog (Inicijativnog) narodnooslobodilačkog odbora Vojvodine. Do njegovog naimenovanja za opunomoćenika NKOJ-a u Rumuniji, kraće vrijeme se kao predstavnik Nacionalnog komiteta u Bukureštu nalazio inž. Nikola Petrović (vid. u tomu 23. str. 219).

376 Prvo zasjedanje Velike antifašističke skupštine narodnog oslobođenja Srbije održano je od 9. do 12. novembra 1944. u Beogradu. Na njemu je od prisutnih delegata konstituisana Antifašistička skupština narodnog oslobođenja Srbije, čime je prestao da radi Glavni narodnooslobodilački odbor Srbije. (Više o tome vid. u tomu 24, str. 195).

377 Skupština je 11. novembra 1944. jednoglasno usvojila predlog da se maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu dodijeli zvanje Narodnog heroja Jugoslavije. Orden narodnog heroja svečano je uručio Titu 29. novembra 1944. predsjednik AVNOJ-a dr Ivan Ribar (vid. nap. 98).

378 Vilsonov zahtjev za saradnju s NOVJ najvjerovatnije je postavljen preko brigadira Ficroja Maklina, šefa britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ odnosno njegovog zamjenika potpukovnika Maksvela (vid. str. 220).

379 Nije poznato da li je Tito na zahtjev generala Vilsona, savezničkog vrhovnog komandanta na Sredozemlju, odgovorio pismeno ili je poruku uručio lično preko Maklina ili Maksvela (vid. str. 220).

380 Prilikom Titovog razgovora s Čerčilom 12 i 13. avgusta 1944. nije postignut nikakav sporazum o iskrcavanju Saveznika na Istarsko poluostrvo. Bilo je riječi samo o tome da li bi NOVJ mogla da pomogne Saveznicima ako bi došlo do iskrcavanja njihovih trupa, na što je Tito odgovorio da bi njegove snage koje se nalaze u Hrvatskoj i Sloveniji mogle sadejstvovati sa savezničkim snagama koje bi se eventualno iskrcale u Istri. (Vid. tom 22).

381 Predlog generala Vilsona nije pronađen, ali se u ovom tomu (str. 38) objavljuje predlog sporazuma koji je Tito dostavio 21. novembra 1944. generalu Vilsonu o pitanju korišćenja splitske, šibenske i zadarske luke, kao i nekih pomoćnih aerodroma. Tito je u tom predlogu jasno naglasio da bi komanda nad aerodromima bila u rukama NOVJ i da bi obezbjeđenje aerodroma vršile jedinice NOVJ. Očigledno je da Tito nije pristajao ni na kakvo iskrcavanje jačih savezničkih snaga na teritoriji koju su oslobodile i držale u svojim rukama jedinice NOVJ. Te mjere opreza su bile opravdane, jer su Saveznici već kršili neke ranije dogovorene sporazume, kao što je bio slučaj s dogovorom o obezbjeđenju Dubrovnika i njegove luke, gdje je umjesto dogovorenih 500 bilo iskrcano u novembru više od 2000 vojnika (vid. nap. 36. i 38).

382 U vrijeme kada je general Vilson o ovome obavještavao Čerčila, u zemlji i u SSSR-u se nalazilo više hiljada pripadnika NOVJ koji su se obučavali u artiljerijskim nastavnim centrima, a u SSSR-u u tenkovskim, za rukovanje savremenim artiljerijskim oruđima, tenkovima i za njihovo održavanje. U tom smislu Tito je preko Vrhovnog štaba i direktno poslao više naređenja potčinjenim štabovima za upućivanje potrebnog broja ljudi za razne kurseve i za obučavanje najmanje oko 2500 boraca za artiljerce za svaku pojedinu diviziju. Međutim, Tito je ovdje pokazivao i izvjesnu opreznost imajući u vidu i iskrcavanje jedne specijalne britanske divizije (4. divizije specijalnih službi) kod Santa Kvarantija (u Albaniji), kao i nastale teškoće Vrhovnog štaba NOV Albanije u vezi s tom nedozvoljenom britanskom akcijom. Više o tome vid. u tomu 23, nap. 489.

383 Vjerovatno se misli na 4. diviziju specijalnih službi (vid. u tomu 23, nap. 489).

384 Misli se na Odred »Flojd« i njegova dejstva u istočnoj Hercegovini i dijelu Crne Gore.

385 Sporazum o korišćenju aerodroma u okolini Zadra potpisali su Tito i Maklin tek 6. januara 1945. Više o tome vid. na str. 195.

386 Na ovu Titovu poruku, kao i u vezi sa situacijom kod Dubrovnika, odgovorio je lično britanski premijer Vinston Čerčil 3. decembra 1944 (vid. str. 225).

387 General Vilson ovdje očito misli na sporazum koji su 9. oktobra 1944. na konferenciji »Tolstoj« (Drugoj moskovskoj konferenciji) postigli Čerčil i Staljin o podjeli sfera uticaja na Balkanu, a u odnosu na Jugoslaviju na principu 50% : 50% (»fifti« — »fifti«). Više o tome vid. u tomu 24, str. 238.

388 Tako su se nazivale britanske snage (Odred »Flojd«) koje su se iskrcale u Dubrovniku po Titovom odobrenju od 21. oktobra 1944 (vid. u tomu 24, str. 113).

389 Opširnije o obučenim tenkistima vid. u nap. 382.

390 Takav sporazum nije bio postignut za vrijema razgovora maršala Tita i Vinstona Čerčila 12. i 13. avgusta 1944. u Kazerti, već je o tome samo vođen razgovor (vid. nap. 380).

391 O ovim Titovim odlukama vid. i na str. 220.

392 Saveznici su insistirali naročito na držanju jačih snaga u Zadru, što Tito nije dozvolio, pa je sporazum o tome postignut tek 6. januara 1945 (vid. str. 195). Međutim, iz savezničkog plana za operacije iskrcavanja na Jadranu (1944 — 1945) vidi se da je general Vilson, saveznički vrhovni komandant na Sredozemlju, sa svojim štabom radio u oktobru 1944. na planiranju jedne takve operacije za zauzimanje Istarskog poluostrva kako bi svojim snagama udario u desni bok i pozadinu general-feldmaršala Keselringa, komandanta njemačkih trupa u Italiji (Grupe armija »C«). Tim planom je predviđeno iskrcavanje kod Rijeke i Trsta, ili na dalmatinskoj obali za prodiranje na sjeverozapad sa 6 divizija. Vilson je ocijenio da mu je za pripremu operacije potrebno 10 nedjelja. Kasnije, kada je u novembru došao u London, izmjenio je svoje mišljenje, pa je direktivom od 2. decembra 1944. taj plan definitivno odbačen, ali su predložena neka druga rješenja, među kojima i to da se u dalmatinskim lukama iskrcaju manje snage kako bi se uticalo na njemačko povlačenje s Balkana. Što se tiče Zadra, britanski planovi su se kretali oko toga da se na ovom području uspostave jedan mostobran i vazduhoplovna baza iz koje bi se mogli vršiti napadi na neprijateljske snage koje se povlače kroz sjevernu Jugoslaviju. O tome je Tito vodio razgovore i s vicemaršalom Eliotom, komandantom Balkanskih vazduhoplovnih snaga, 7. decembra 1944. u Beogradu (više o tome vid. na str. 229).

393 Više o stavovima generala Vilsona o pitanjima korišćenja zadarske luke, aerodroma i stvaranja savezničkog mostobrana vid. na str. 218.

394 Do sukoba komandanata krstarice »Delhi« i general-majora Josipa Černija, komandanta Mornarice NOVJ, došlo je zbog bespravnog uplovljavanja ovog britanskog ratnog broda 10. novembra 1944. u splitsku luku (više o tome vid. u nap. 156).

395 Misli se na admirala ser Džona Kaningema, komandanta savezničke mornarice na Mediteranu.

396 Koliko je i da li je bespravno uplovljavanje britanske krstarice »Delhi« u splitsku luku bilo probni balon i provokacija da se preko toga ispita reagovanje vojnih vlasti na tom području, a time i stav vrhovnog komandanta NOV i POJ, nije poznato. Međutim, zna se da je Tito naređivao da se ti incidenti spriječe. Ali zbog toga što Štab Mornarice NOVJ nije bio upoznat sa stavom Vrhovnog štaba a kasnije ni s potpisivanjem sporazuma u januaru 1945. između Tita i Maklina o korišćenju splitske, šibenske i zadarske luke, incidenti su se ponavljali, zbog čega je Tito kao svog ličnog izaslanika uputio general-majora Ljubodraga Đurića da ispita cio slučaj i da se otklone svi nesporazumi (vid. tom 26).

397 Riječ je o Titovom naređenju od 16. novembra 1944. Štabu Mornarice NOVJ da se olakša prijem materijala od Saveznika i da se dozvoli grupi pukovnika Norisa čišćenje splitske, šibenske i zadarske luke od mina (vid. str. 7).

398 Tito je stvarno 17. novembra 1944. zabranio uplovljavanje krstarice »Delhi«, jer Britanci za taj akt nisu tražili potrebno uobičajeno odobrenje (vid. str. 11). Pošto su se incidenti nastavljali, Tito je svojim naređenjem obavijestio 8. decembra 1944. Štab Mornarice NOVJ da će se taj problem riješiti s britanskom vojnom misijom i da posadi broda dozvoli izlazak na kopno (vid. str. 92).

399 Više o tom Vilsonovom telegramu dostavljenom Čerčilu vid. na str. 218.

400 Misli se na predlog koji je maršal Tito, predsjednik NKOJ-a, iznio u ime NKOJ-a Predsjedništvu AVNOJ-a 21. novembra 1944 (vid. str. 31).

[401] Svoju poruku od 3. decembra 1944. Čerčil je dostavio maršalu Titu preko brigadira Ficroja Maklina, šefa britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.

[402] O tome vid. Vilsonov telegram Čerčilu na str. 218. i 223.

[403] U Dubrovniku tada nije bilo nikakvih dejstava, jer je Dubrovnik oslobođen 18. oktobra 1944. Ovdje se misli na dejstva britanskih artiljerijskih jedinica koje su pomagale borbu dijelova 2. udarnog korpusa NOVJ u širem rejonu Nikšića protiv opkoljenog njemačkog 21. brdskog armijskog korpusa. Za upotrebu britanskih jedinica Štab 2. udarnog korpusa NOVJ nije imao odobrenje Vrhovnog štaba NOVJ, dok su Britanci ovim zajedničkim dejstvima dali izvanredno veliki publicitet, pa je vrhovni komandant NOV i POJ zamjerio Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ. Potpunije o tome govori se u nap. 72.

[404] O zahtjevu maršala Tita za povlačenje britanskih jedinica vid. na str. 44. i 61.

[405] Više o tim nesporazumima, koji su doveli do zaoštravanja odnosa između britanskih organa i Štaba Mornarice NOVJ, vid. u nap. 156.

[406] Detaljnije o razlozima neprihvatanja tog sporazuma govori se u tomu 23, str. 223. i tomu 24, str. 22.

[407] Bliže o naređenjima maršala Tita za normalizaciju odnosa sa Saveznicima govori se na str. 95, 96. i 98.

[408] Misli se na Beogradski sporazum Tito — Šubašić od 1. novembra 1944. Više o njemu vid. u tomu 24, str. 162.

[409] Više o sporazumu Tito — Šubašić od 7. decembra 1944. za održavanje slobodnih izbora za Ustavotvornu skupštinu vid. na str. 227.

[410] Izbori za Konstituantu održani su 11. novembra 1945. Prvi put u istoriji Jugoslavije glasali su i žene, omladinci i omladinke stariji od 18 godina i borci NOVJ stariji od 14 godina (vid. nap. 28).

[411] Zbog ovog drskog i izazivačkog Čerčilovog stava, koji je pokazivao — a što se kasnije potvrdilo — da Britanci nemaju razumijevanja za opravdane istorijske zahtjeve jugoslovenskih naroda u odnosu na Trst, Istru i Slovenačko primorje, Tito je bio ozlojeđen i tek poslije mnogih intervencija brigadira Ficroja Maklina, koji se ni sam nije slagao sa takvim Čerčilovim stavom, odgovorio je Čerčilu svojom porukom 21. decembra 1944. Potpunije o tom odgovoru govori se na str. 132.

[412] U svim kontaktima koje je Čerčil imao s Titom bilo pismenim putem ili u razgovorima u Kazerti 12. i 13. avgusta 1944, britanski predsjednik vlade isticao je da želi slobodnu i nezavisnu Jugoslaviju i da se o obliku vladavine izjasne jugoslovenski narodi svojm slobodnom voljom, tj. preko izbora odnosno Ustavotvorne skupštine. Britanci i kraljevska jugoslovenska vlada potajno su se nadali da će se na izborima jugoslovenski narodi okrenuti protiv narodnooslobodilačkog pokreta. Međutim, izbori za Ustavotvornu skupštinu održani 11. novembra 1945. pokazali su suprotno, naime da je ogromna većina jugoslovenskih naroda i narodnosti za republiku i za platformu narodnooslobodilačkog pokreta, za koju se i borila u revolucionarnom i oslobodilačkom ratu od 1941. do 1945. O rezultatima izbora vid. u nap. 28.

Insistiranje na slobodno izraženoj volji naroda Saveznici su zasnivali i na principima Atlantske povelje (vid. nap. 233), ali je praksa pokazala da su se na Balkanu, a posebno u Jugoslaviji, sukobljavali interesi velikih sila, zbog čega je i došlo do podjele sfera uticaja.

[413] Zakon o Ustavotvornoj skupštini usvojen je 21. avgusta 1945. na zasjedanju Privremene narodne skupštine Demokratske Federativne Jugoslavije.

[414] Zakon o izboru narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu izglasala je Privremena narodna skupština DFJ 22. avgusta 1945.

415 Na Krimskoj konferenciji Saveznici su 11. februara 1945, na Čerčilovo insistiranje, u »Deklaraciji o oslobođenoj Evropi« unijeli izjavu o Jugoslaviji, u kojoj je stajalo:

»Složili smo se da preporučimo maršalu Titu i dr Šubašiću da sporazum koji je postignut između njih bude smjesta ostvaren i da se nova vlada formira na bazi toga sporazuma. Mi takođe preporučujemo da nova vlada čim bude obrazovana objavi slijedeće:

1) Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) treba da bude prošireno tako da u njega budu uključeni članovi posljednjeg jugoslovenskcg parlamenta (skupštine) koji se nisu kompromitovali saradnjom s neprijateljem, da tako obrazovano tijelo bude priznato kao privremeni parlament.

2) Zakonodavni akti koje je donijelo Vijeće narodnog oslobođenja biće podneseni na naknadnu ratifikaciju Ustavotvornoj skupštini.

Takođe su uzeta u opšta razmatranja i druga balkanska pitanja.«

Iz ovoga se vidi da je tačka 2. sporazuma Tito — Šubašić o izborima za Ustavotvornu skupštinu podvrgnuta reviziji i da je izvršen pritisak na narodnooslobodilački pokret, pošto se Čerčil vjerovatno nadao da će kroz tako obrazovanu privremenu jugoslovensku skupštinu na neki način moći da se realizuju britanski planovi i pruži podrška monarhiji.

Zapadni saveznici su zatim insistirali da se što prije obrazuje privremena skupština, što je Tito odbijao s motivacijom da je potrebno najprije zemlju oslobcditi da bi se zatim dobila jasnija slika o svim onim bivšim narodnim poslanicima koje je trebalo uključiti u privremeni parlament. To se odnosilo na one narodne poslanike koji su izabrani na decembarskim izborima 1938. za vrijeme vlade dr Milana Stojadinovića.

Privremena jedinstvena vlada (Ministarski savjet) DFJ, formirana 7. marta 1945, usvojila je 4. avgusta 1945. predlog o proširenju AVNOJ-a sa 118 novih članova. AVNOJ je na svom Trećem zasjedanju u Beogradu od 7. do 10. avgusta 1945. prihvatio taj predlog i proglasio se Privremenom narodnom skupštinom Demokratske Federativne Jugoslavije.

416 Regentski savjet (Namjesništvo) kao institucija ustanovljen je Beogradskim sporazumom Tito — Šubašić od 1. novembra 1944. Međutim, kralj Petar II prenio je svoju vlast na Namjesništvo tek 29. januara 1945, a 2. marta je imenovao i kraljevske namjesnike: dr Srđana Budisavljevića, dr Antu Mandića i inž. Dušana Serneca. Više o tome vid. u tomu 24, str. 162.

417 Tada se u sastavu 8. udarnog korpusa NOVJ nalazila 1. tenkovska brigada NOVJ.

418 Više o Titovim ograničenjima kretanja savezničkih oficira vid. str. 11.

419 Potpunije o tim Titovim instrukcijama govori se na str. 92. i 95.

420 Sporazum o korišćenju aerodroma u širem rejonu Zadra postignut je 6. januara 1945 (vid. str. 195).

421 Potpunije o tom sporazumu govori se na str. 243.

422 Bijelo Polje bombardovala je saveznička avijacija za vrijeme povlačenja dijelova njemačke Grupe armija »E« kroz Sandžak prema Drini.

423 Više o incidentu u vezi s brodom »Delhi« vid. u nap. 156.

424 Misli se na oružanu intervenciju britanskih trupa (oko 50 000 ljudi) pod komandom generala Ronalda Skobija, komandanta britanskog ekspedicionog korpusa, u grčkom građanskom ratu, koji je izbio 3. decembra 1944. sukobom Narodnooslobodilačke vojske Grčke (ELAS-a) s grčkim kraljevskim trupama i policijom. Prema Čerčilovim memoarima, na Drugoj moskovskoj konferenciji (zvanoj »Tolstoj«) odr-

žanoj od 9. do 18. oktobra 1944. u Moskvi, Čerčil je izdejstvovao sovjetsko nemiješanje u Grčkoj »po skupu cijenu«. Iako je u Kazerti postignut sporazum 26. septembra 1944. po kome se Narodnooslobodilački front Grčke (Etnikon apeleuterotikon metopon — EAM) obavezao da će se njegove oružane snage (ELAS) pokoravati grčkoj vladi, Čerčil je u svom telegramu od 7. novembra 1944. Antoni Idnu, ministru spoljnih poslova, pored ostalog, rekao: »Po mom mišljenju, pošto smo za slobodu akcije u Grčkoj platili Rusiji onakvu cijenu, ne treba da oklijevamo da upotrijebimo britanske trupe radi podržavanja grčke kraljevske vlade pod g. Papandreuom.«

Kao povod za obračun s EAM-om poslužile su zabranjene demonstracije u Atini i drugim grčkim gradovima zbog vladine odluke da se raspuste sve jedinice ELAS-a, pa je u vezi s tim došlo u Atini 3. decembra 1944. do sukoba s policijom, što je označilo početak građanskog rata u Grčkoj. Počelo je krvoproliće, koje je, na primjer, i većina američkog javnog mnjenja osudila tvrdeći da britanska akcija »izopačuje ciljeve radi kojih se ušlo u rat«. Primirje je potpisano 11. januara 1945, ali trzavice nisu prestale, tako da je ponovo došlo do sukoba, koji su se pretvorili u građanski rat (1947 — 1949), koji je izazvao intervenciju britansko-američkih trupa. Snage EAM-a su poražene i hiljade njegovih pristalica su usljed terora napustile zemlju.

425 Riječ je o Čerčilovoj poruci od 3. decembra 1944. Tito je na nju odgovorio 21. decembra. Potpunije o tome vid. na str. 225.

426 Misli se na zvaničnu posjetu koju su dr Ivan Šubašić, predsjednik jugoslovenske kraljevske vlade u izbjeglištvu, i Edvard Kardelj, potpredsjednik Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, učinili Moskvi od 20. do 23. novembra 1944. U razgovorima sa sovjetske strane učestvovali su Staljin i Molotov, a s jugoslovenske Kardelj, Šubašić i Stanoje Simić, jugoslovenski ambasador u Moskvi. U Kardeljevoj i Šubašićevoj pratnji nalazio se i general-major Vladimir Velebit, šef Vojne misije NOVJ u Londonu.

Poslije obavljenih razgovora izdat je zvanični kominike, u kome je rečeno da su »na prijateljski način raspravljana osnovna jugoslovenska pitanja polazeći od položaja Jugoslavije među Ujedinjenim nacijama« i da je »uz to konstatovana neophodnost stvaranja jedinstvene jugoslovenske vlade na osnovu sporazuma zaključenog između predsjednika Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije Josipa Broza Tita i predsjednika kraljevske vlade dr Ivana Šubašića« (»Политика«, 25. novembar 1944).

Kardelj je u svojim sjećanjima (*Borba za priznanje i nezavisnost nove Jugoslavije 1944 — 1945*, str. 65 — 73) dao opširan prikaz tih razgovora, u kojima je Staljin zauzeo kritički stav prema jugoslovenskim komunistima, posebno u vezi s odnosom prema kralju Petru II smatrajući da se na njegov povratak gleda »usko i sektaški«. Svoje zalaganje za povratak kralja Petra II u zemlju obrazložio je time da se mora računati s jedinstvom antihitlerovske koalicije i dogovorom s Čerčilom »o uticaju koje će zapadne zemlje imati pri uređivanju unutrašnjih odnosa i međunarodnog položaja balkanskih država odnosno gdje su zainteresovani kako Sovjetski Savez tako i zapadne vlade«. Kardelj dalje iznosi da mu je Staljin rekao da su se »u pogledu Jugoslavije dogovorili da odnos uticaja bude pedeset-pedeset i pri tome je prekrstio dva prsta«.

427 Vjerovatno se misli na potpisivanje sporazuma Tito — Šubašić od 7. decembra 1944. o regulisanju pitanja svojine kralja Petra II, o izborima za Ustavotvornu skupštinu i organizaciju javne uprave. Potpunije o tome govori se na str. 227. i 228.

428 Riječ je o Beogradskom sporazumu Tito — Šubašić od 1. novembra 1944. (vid. tom 24, str. 162).

429 Misli se na Čerčilovu poruku od 3. i odgovor maršala Tita od 21. decembra 1944. Potpunije o tome vid. na str. 132. i 225.

[430] Odnosi se na sporazum koji je Tito postigao za vrijeme svog boravka u Moskvi od 21. do 28. septembra 1944. Bliže o tome govori se u tomu 23, str. 204.

[431] Ne raspolaže se tim zapisnikom.

[432] Nije se moglo ustanoviti o kakvim se uputstvima radi.

[433] Da bi se olakšali komandovanje i obezbjeđenje, cijela obala je bila podijeljena na pet obalskih sektora od ušća Soče do Bojane. Štabovi tih sektora bili su potčinjeni Štabu Mornarice NOVJ. Više o tome vid. u nap. 154.

[434] Nije se mogao ustanoviti tačan datum potpisivanja tog sporazuma o korišćenju luka na Jadranu od strane Saveznika niti se raspolaže autentičnim tekstom sporazuma. Po nekim verzijama, i ovaj jugoslovensko-britanski pomorski sporazum potpisan je u isto vrijeme kada i sporazum o korišćenju aerodromâ u širem rejonu Zadra (vid. str. 195), a po nekima, oko sredine januara 1945, o čemu je Tito govorio u depešama upućenim Štabu Mornarice NOVJ u drugoj polovini januara 1945. Moguće je čak i da je ovo konačna verzija sporazuma, na što ukazuju i neki drugi britanski dokumenti u vezi sa sporovima do kojih je dolazilo između Tita i Maklina u toku njihovih pregovora, dok sporazum konačno nije potpisan.

HRONOLOGIJA

1944.

16. novembar

Tito je održao govor na Prvom kongresu Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Srbije.

Odobrio je američkoj ekipi da pregleda mjesta za izbor aerodroma u okolini Zadra.

Naredio je Štabu Mornarice NOVJ da odredi lice za prihvat materijala i odobrio čišćenje luka u Splitu, Šibeniku i Zadru od mina.

»Borba« je objavila Titovu poruku učiteljima zaječarskog sreza sljedeće sadržine:

»Zahvaljujem vam na vašim pozdravima i toplim željama upućenim s prvog vašeg sastanka na oslobođenoj teritoriji. Težnje naše i svih naših naroda za što skorijom slobodom naša Narodnooslobodilačka vojska sprovodi u djelo uz velike napore i žrtve, kroz žestoke borbe. Ali ona će časno ispuniti ovaj zadatak.

A na vama je, narodnim učiteljima i prosvjetnim radnicima, da što prije obnovite i stvarate nove škole i učilišta po vašim selima i gradovima i ispunite svoj ne manje važan zadatak — podizanje prosvjete i kulture mladih generacija naših naroda. Ja znam da je to teška zadaća u našoj opljačkanoj i razrušenoj zemlji. Ali sam uvjeren da ćete je vi ispuniti«.

Odobrio je rad jedne britanske grupe u radionici 1. tenkovske brigade NOVJ.

»Borba« je objavila pozdravni telegram koji je Narodnooslobodilački odbor Baje i okoline uputio Titu povodom oslobođenja bajskog okruga.

Primio je pozdravni telegram učesnika Prvog kongresa Antifašističke omladine Srbije.

17. novembar

Počeo je u Beogradu trodnevne razgovore s maršalom Tolbuhinom o daljoj saradnji jedinica NOVJ i Crvene armije u borbi protiv njemačkih zavojevača.

Pod Titovim predsjedavanjem, održana je sjednica Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije na kojoj su razmatrana hitna privredna i finansijska pitanja radi osposobljavanja za rad većeg broja industrijskih preduzeća i pitanja o radničkim platama.

Obavijestio je Štab Mornarice NOVJ da Saveznicima odobrava čišćenje dalmatinskih luka od mina, a da ne odobrava dolazak krstarica i otvaranje kancelarija na obali.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a zajedno s povjerenikom za socijalnu politiku donio je Odluku o određivanju kredita od 300 000 000 dinara za davanje novčane pomoći neopskrbljenim porodicama boraca i poginulih boraca NOV i POJ kao i porodicama žrtava fašističkog terora.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a zajedno s povjerenikom za socijalnu politiku donio je Odluku o povećanju invalidskih prinadležnosti dotadašnjih uživalaca.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a zajedno s povjerenikom za pravosuđe donio je Odluku o postavljenju delegata u odvjetničkim komorama.

Zatražio je izvještaj od Štaba 8. udarnog korpusa NOVJ o savezničkom bombardovanju Zadra.

Izdao je naredbu o personalnim promjenama u 1. jugoslovenskoj brigadi NOVJ.

18. novembar

Izdao je direktivu GŠ NOV i PO Makedonije za likvidaciju balista u gornjem toku Vardara, formiranje 16. korpusa NOVJ i mobilizaciju.

Obavijestio je GŠ NOV i PO Srbije o dolasku 1. jugoslovenske brigade NOVJ u Beograd.

Predsjedništvo AVNOJ-a na Titov predlog odlikovalo je Ordenom narodnog heroja Ivu Lolu Ribara i Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije.

Preko Vojne misije NOVJ u Moskvi izdao je naređenje za Đuru Mešterovića prije njegovog dolaska u zemlju, da donese štampani materijal.

Preko Vojne misije NOVJ u Moskvi predložio je tri teme za Ilju Erenburga.

Naredio je Vojnoj misiji NOVJ u Moskvi da 380 članova SKOJ-a koji su došli iz Teherana pošalje na kurs za pilote i zamjerio joj što su upotrijebljeni za tehničko osoblje.

19. novembar

Predsjedništvo Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, na predlog Velike antifašističke narodnooslobodilačke skupštine Srbije, donijelo je odluku o dodjeljivanju naziva Narodnog heroja Josipu Brozu Titu.

»Borba« i »Politika« objavile su odgovore maršala Tita na pitanja H. D. Harisona, dopisnika agencije »Rojter«.

Prisustvovao je s dr Ribarom i maršalom Tolbuhinom, komandantom 3. ukrajinskog fronta, koncertu koji je ansambl 3. ukrajinskog fronta priredio u Narodnom pozorištu u Beogradu u njegovu čast.

Naredio je Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da uspostavi veze s Dalmacijom i što prije oslobodi Knin.

Obavijestio je Štab Mornarice NOVJ da je dao odobrenje Englezima za obezbjeđenje Dubrovnika i naredio da se dostave podaci o brojnom stanju engleskih trupa u Dubrovniku.

Izdao je direktivu Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ kako da se odnosi prema engleskim jedinicama u Dubrovniku i naredio da korpus pripremi jednu diviziju koja bi bila spremna »da likvidira svaki incident«.

Naredio je Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ da uputi 100 omladinaca u Pančevo na vazduhoplovnu obuku.

Saglasio se s planom Štaba 2. udarnog korpusa NOVJ za dejstva u Crnoj Gori.

Pod Titovim predsjedavanjem NKOJ je na svojoj sjednici donio Odluku o povećanju invalidnine borcima iz prvog svjetskog i aprilskog rata retrogradno od 1. novembra 1944. za 100%.

20. novembar

Izdao je direktivu potčinjenim štabovima za upućivanje povjerljivih i sposobnih rukovodilaca na dužnosti u Vrhovnom štabu.

Izdao je direktivu GŠ NOV i PO Makedonije kako da se odnosi prema vojnicima otečestvenofrontovske Bugarske u vezi sa zaoštravanjem odnosa.

Razgovarao je s jednim članom britanske vojne misije povodom britanske note upućene u vezi s incidentom koji je izbio između komandanta britanske krstarice »Delhi« i komandanta Mornarice NOVJ generala Černija.

»Borba« je objavila pozdravni telegram koji je Odbor Narodnog fronta sreza Opatije uputio Titu povodom formiranja Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta Opatije.

»Bobra« je objavila pozdravni telegram s osnivačke konferencije Mjesnog odbora Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte na Sušaku upućen Titu.

Naredio je Glavnom štabu Hrvatske da se saveznički materijal koji se doprema u Split dijeli pravedno uključujući 4. i 5. udarni korpus NOVJ.

Primio je brigadira Ficroja Maklina u pratnji potpukovnika Džona Klarka u vezi s nesporazumom koji je nastao zbog uplovljavanja krstarice »Delhi« u splitsku luku 14/15. novembra 1944.

»Borba« je objavila pozdravni telegram makedonske emigracije u Sofiji s velike javne skupštine održane u Sofiji 22. oktobra 1944. upućen maršalu Titu, u kome se, pored ostalog kaže:

»Makedonska emigracija u Sofiji ... burno Vas pozdravlja gledajući u Vašoj ličnosti zakletog neprijatelja šovinizma u Jugoslaviji, najpredanijeg borca za ostvarenje prava narodnog samoopredjeljenja, glavnog faktora što danas imamo slobodnu teritoriju.«

»Borba« je objavila pozdravni telegram upućen maršalu Titu s velikog antifašističkog mitinga održanog 29. oktobra 1944. u Bjelovu, u Bugarskoj, na kome je donijeta rezolucija »u kojoj se zahtijeva neodložno i bespoštedno suđenje i kažnjavanje izdajnika našeg naroda i naročito vaših naroda, koji su zabili

nož u leđa jugoslovenskim narodima i grčkom narodu i zatim ih podvrgli ognju i pljački.«

»Borba« i »Politika« su objavile Titov odgovor na pozdravni telegram Čehoslovačkog narodnog odbora u Beogradu od 17. novembra 1944, u kome je, pored ostalog, stajalo: »Uvjeramo Vas da to nisu samo Čehoslovaci u Beogradu koji su u svoje srce duboko urezali Vaše ime i ime Vaših boraca već da se cio naš narod u još porobljenoj domovini divi Vama i Vašoj hrabroj vojsci i da će s najvećim oduševljenjem proslaviti u svojim mislima i srcima onaj slavni dan kad budete istjerali iz Jugoslavije posljednjeg njemačkog krvoloka.«

21. novembar Obrazložio je na sjednici Predsjedništva AVNOJ-a predlog o amnestiji četnika, hrvatskih i slovenačkih domobrana.

Na Titov predlog, Predsjedništvo AVNOJ-a donijelo je odluku o amnestiji četnika, hrvatskih i slovenačkih domobrana.

Uputio je predlog pomorskog i vazduhoplovnog sporazuma generalu Henri Mejtlend Vilsonu, savezničkom vrhovnom komandantu na Sredozemlju, u vezi s korišćenjem luka i aerodroma od britanskih pomorskih i vazduhoplovnih snaga na Jadranu.

Ponovo je naredio GŠ NOV i PO Makedonije da engleskoj vojnoj misiji ne daje podatke o rudnicima.

Izdao je uputstvo GŠ NOV i PO Makedonije u vezi s pomoći od Saveznika u odjeći i obući.

Naredio je Glavnom štabu NOV i PO Srgbije da formira jedan ojačani korpus koji će preći u istočnu Bosnu radi izbijanja na brodsku prugu i izolovanja Sarajevske kotline.

Vrhovni štab NOV i POJ je, po naređenju maršala Tita, izdao naredbu o postavljenju rukovodilaca u štabu Željezničke brigade NOVJ.

»Borba« je objavila pozdravni telegram naroda jastrebarskog sreza upućen maršalu Titu s osnivačke skupštine Sreskog odbora Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte.

22. novembar Uputio je čestitku Glavnom štabu NOV Albanije povodom oslobođenja Tirane.

23. novembar »Borba« je objavila saopštenje Kabineta Predsjedništva NKOJ-a da je maršal Tito 7. novembra 1944. u ime NKOJ-a zamolio Saveznike preko britanske vojne misije u Beogradu da preduzmu korake kako bi se NKOJ-u stavila na raspolaganje četiri broda jugoslovenske trgovačke mornarice, čija bi tonaža iznosila najmanje 20 000 tona »a koji se sada nalaze u savezničkim konvojima«.

Primio je pozdravni telegram dr Josipa Smodlake, povjerenika za spoljne poslove NKOJ-a, povodom dodeljivanja zvanja Narodnog heroja Jugoslavije. U telegramu se kaže:

»U času najvećeg narodnog i Vašeg slavlja radujem se pobjedom ovjenčanoj majci Jugoslaviji, koja je rodila junaka nad junacima — Tita — Hrvata i delim Vašu radost, druže Maršale, što ste sretno dočekali da u oslobođenom, milom Vam Beogradu,

budete odlikovani kao narodni heroj od strane junačke Srbije, koja je vjerna svojim slobodarskim tradicijama i u ovom ratu razvila ispred svih Jugoslovena i svih Balkanaca zastavu narodne slobode« (»Политика«, 23. novembar 1944).

»Borba« je objavila Titove odgovore na pitanja bugarskog novinara Stojana Kosteva.

Izdao je naredbu o postavljenjima u Vojnom sudu Komande grada Beograda.

Izdao je uputstvo GŠ NOV i PO Makedonije o upućivanju 300 omladinaca za avijaciju.

Zamjerio je Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ što je bez odobrenja Vrhovnog štaba NOV i POJ pristao da Saveznici pošalju dvije baterije za dejstva u Crnoj Gori.

Naredio je Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ da uputi 2. dalmatinsku brigadu u Dubrovnik u sastav 8. korpusa NOVJ.

»Borba« je objavila pozdravni telegram sofijskih sveštenika upućen maršalu Titu sljedeće sadržine:

»Vama, slavnom Titu, maršalu bratske federativne Jugoslavije, sveštenici sofijske duhovne oblasti žele da što pije protjerate fašističke horde i ostvarite bratski savez slobodnih Slovena. S Vama Bog!«

24. novembar — Naredio je GŠ NOV i PO Hrvatske da spriječi bježanje fašističkih zlikovaca i očiste zemlju od ustaških i drugih izdajnika.

Uputio je pozdravni telegram Štabu 4. udarnog korpusa NOVJ povodom dvogodišnjice formiranja.

Naredio je Vojnoj misiji NOVJ u Moskvi da pošalje ordenje i da izvijesti kada Augustinčić završava svoj rad na izradi ordenja i novčanica.

25. novembar — Naredio je da se formira Štab grupe vazduhoplovnih divizija NOVJ.

»Borba« je objavila Titovu čestitku upućenu Glavnom štabu Narodnooslobodilačke vojske Albanije povodom oslobođenja Tirane, glavnog grada Albanije.

Naredio je GŠ NOV Makedonije da ne prima u svoje jedinice bugarske oficire makedonske narodnosti i da mu se u Beograd jave komandant i politički komesar Glavnog štaba.

Izdao je uputstvo GŠ NOV i PO Makedonije za formiranje komisije povodom žalbe Bugara zbog prisvajanja novca i dragocjenosti iz jedne banke od strane GŠ NOV i PO Makedonije.

26. novembar — U »Politici« su objavljene čestitke sovjetske, američke i britanske vojne misije i vicemaršala Eliota povodom dodjeljivanja maršalu Titu zvanja Narodnog heroja Jugoslavije.

Naredio je GŠ NOV i PO Hrvatske da uputi jedno lice u Zagreb radi pregovora o predaji njemačkih snaga s cjelokupnim naoružanjem, čime im se garantuje život i povratak u Njemačku poslije rata.

Naredio je Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da ispita ubistvo zarobljenih savezničkih pilota od strane ustaša.

Naredio je GŠ NOV i PO Srbije da pruži pomoć vojnom rukovodstvu na Kosmetu i da za obezbjeđenje toga područja ostavi dvije divizije.

Naredio je Vojnoj misiji NOVJ u Albaniji da interveniše kod Glavnog štaba NOV Albanije radi angažovanja njihovih jedinica prema Skadru.

Dao je objašnjenje u vezi s činovima u artiljerijskim jedinicama.

27. novembar Prezidijum Sveslovenskog komiteta u Moskvi uputio je Titu povodom njegovog proglašenja za Narodnog heroja Jugoslavije depešu sledeće sadržine: »Slobodoljubivi narodi sveta osećaju se neobično ponosnim na ovoj časti koja Vam je dodeljena. Više od tri godine narodi Jugoslavije vode strašnu borbu protiv smrtnog neprijatelja — fašističke Nemačke. Podli neprijatelj, koji je imao premoć u ljudstvu i oružju i koji je upotrebljavao izdajnike u zemlji, nadao se da će skršiti narodnooslobodilački pokret. Ali njegove nade su propale... Primite naše srdačne pozdrave, naše iskrene čestitke i želje da mnogo godina budete zdravi za dobro i sreću junačkih naroda Jugoslavije« (»Слободна реч«, Pitsburg, 30. novembar 1944).

Uputio je čestitku Antifašističkom vijeću narodnog oslobođenja Albanije povodom najvećeg praznika albanskog naroda — Dana nacionalne zastave.

Naredio je Štabu 3. udarnog korpusa NOVJ da komandant korpusa general-major Vladimir Popović dođe u Beograd, a na njegovo mjesto je odredio pukovnika Peru Kosorića.

28. novembar Objavljen je u »Borbi« pozdravni telegram Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora Dalmacije upućen Titu povodom njegovog proglašenja za Narodnog heroja u kome se kaže: »Ujedinjeni i oslobođeni Hrvati iz Dalmacije pozdravljaju te, veliki naš heroju, novim nazivom u kojem se izražava ljubav svih naših naroda prema tebi, pod čijim herojskim vodstvom dovršavamo obnovu naše slavne domovine, kojoj ćemo mi na jadranskoj obali podići odbrambeni bedem.«

»Borba« je objavila pozdravni telegram delegata narodnooslobodilačkih odbora iz Šumadije upućen maršalu Titu u kome se, pored ostalog, veli:
»Bićemo verni čuvari najveće tekovine naše borbe, bratstva i ravnopravnosti naših naroda. Da živi narodni heroj i tvorac Demokratske Federativne Jugoslavije maršal Tito«.

Naredio je Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ da uništi opkoljenu neprijateljsku grupaciju na području Podgorice (Titograda).

29. novembar Održao je govor povodom dodijeljenog mu zvanja Narodnog heroja.

Izdao je uputstva Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ u vezi s odnosom prema engleskim vojnicima, naredio da se spreči probijanje njemačkih jedinica preko Sandžaka i dozvolio da se u jedinicima 2. korpusa zadrži saveznička artiljerija.

Čestitao je godišnjicu formiranja 29. hercegovačkoj udarnoj diviziji.

Primio je pozdravni telegram ZAVNOBiH-a povodom godišnjice Drugog zasjedanja AVNOJ-a.

Primio je pozdravni telegram trgovaca i ugostitelja s velikog manifestacionog zbora održanog u svečanoj dvorani Kolarčeve zadužbine u Beogradu.

30. novembar Obavijestio je GŠ NOV i PO Srbije o pretpočinjavanju 17. i 28. udarne divizije.

Naredio je Štabu 1. proleterskog udarnog korpusa NOVJ da se 17. udarna divizija pretpočini Glavnom štabu NOV i PO Srbije.

1. decembar Položio je vijenac na grob Neznanog junaka na Avali povodom 1. decembra 1918.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a zajedno s povjerenikom za finansije donio je Odluku o privremenom regulisanju prinadležnosti službenika građanskog reda, stalnih radnika i nadničara na radu kod povjereništava NKOJ-a i podređenih im ustanova i službenika Narodne banke i Državne hipotekarne banke.

Odobrio je odlazak engleske vojne misije u Solun.

Odobrio je GŠ NOV i PO Vojvodine da formira jedinice od pripadnika mađarske nacionalnosti.

Obavijestio je Glavni štab NOV i PO Hrvatske da se pitomci za Vojnu akademiju NOVJ mogu upućivati zaključno s činom zastavnika.

Obavijestio je potčinjene štabove da politički komesari artiljerijskih diviziona mogu prišiti znake po novoj uredbi.

Obavijestio je Glavni štab NOV i PO Hrvatske o upotrebi amnestiranih četnika i domobrana.

Izrazio je zahvalnost borcima 51. udarne divizije za izvanrednu hrabrost koju su pokazali u oslobođenju Baranje.

Primio je pozdravni telegram sa skupštine JNOF-a za Novi Sad.

Obavijestio je pukovnika Velimira Stojnića, šefa Vojne misije NOVJ u Tirani, o vojnoj situaciji u Crnoj Gori i zatražio da Glavnom štabu NOV Albanije predloži da pošalje jednu jaču udarnu diviziju koja bi s jedinicama NOVJ dejstvovala na pravcu Sarajevo — Zagreb.

2. decembar Naredio je GŠ NOV i PO Makedonije da sačeka s trgovinom sa susjednim zemljama do dolaska Andrije Hebranga.

Izdao je uputstva Štabu 5. udarnog korpusa NOVJ za dejstva u dolini Bosne.

Zatražio je od Vojne misije NOVJ u Moskvi da dostavi izvještaj o toku štampanja novca, koji treba da stigne u zemlju do 1. januara 1945.

3. decembar Čerčil je uputio poruku Titu u vezi s odnosom Štaba Mornarice NOVJ prema pripadnicima britanske Kraljevske mornarice, zahtjevâ Vrhovnog štaba da se povuku britanske trupe

iz Dubrovnika, problemima spajanja Kraljevske jugoslovenske mornarice i Mornarice NOVJ i nekih drugih klauzula Beogradskog sporazuma Tito — Šubašić od 1. novembra 1944.

Obavijestio je potčinjene štabove o kriterijumu za upućivanje pitomaca s terena u Vojnu akademiju NOVJ.

Naredio je Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske kako da upućuju traženo ljudstvo iz Hrvatske i Slovenije za Beograd.

Obavijestio je Glavni štab NOV i PO Hrvatske o činovima političkih komesara u artiljerijskim jedinicama i postupku prema amnestiranim domobranima i četnicima.

Naredio je Glavnom štabu NOV i PO Srbije da se formira Južna operativna grupa divizija i rasformira 13. udarni korpus NOVJ.

U »Borbi« je objavljen telegram Glavnog štaba NOV i PO Vojdine upućen maršalu Titu u kome se on obavještava da su njegove jedinice prešle granicu bivše Jugoslavije i izbile u Baranju.

4. decembar

Naredio je Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da u Dalmaciji zadrži četiri divizije, a da se formiraju dvije potpune divizije.

Naredio je komandantu Južne operativne grupe divizija NOVJ da što prije stupi u dejstvo u dolini Drine.

Naredio je GŠ NOV i PO Makedonije da formira pokretni udarni korpus od dvije divizije.

Objavljeni su u »Borbi« pozdravni telegrami Izvršnog odbora Osvobodilne fronte Slovenije, 11. udarne divizije i 2. proleterske brigade upućeni maršalu Titu povodom njegovog proglašenja za Narodnog heroja Jugoslavije.

5. decembar

Objavljeni su u »Borbi« pozdravni telegrami Glavnog štaba NOV i PO Slovenije i 5. udarnog korpusa NOVJ upućeni Titu povodom njegovog proglašenja za Narodnog heroja Jugoslavije.

Obavijestio je Vojnu misiju NOVJ u Tirani da prihvata saradnju jedinica NOV Albanije s jedinicama NOVJ.

Naredio je svim potčinjenim štabovima postupak s ratnim zarobljenicima i ratnim zločincima.

Obavijestio je Oblasni NO odbor Dalmacije o savezničkoj pošiljci hrane za narod Dalmacije.

Obavijestio je Vojnu misiju NOVJ u Moskvi da je general-lajtnant Velimir Terzić doputovao u Beograd.

Predsjedništvo AVNOJ-a na Titov predlog odlikovalo je Ordenom narodnog heroja Žarka Zrenjanina, Svetozara Markovića i Ivana Lavčevića-Lučića.

6. decembar

Brigadir Ficroj Maklin predao je Titu ličnu Čerčilovu poruku od 3. decembra 1944. i informisao ga o Čerčilovim pogledima na Beogradski sporazum Tito — Šubašić.

Obavijestio je Glavni štab NOV i PO Hrvatske da odobrava zamjenu savezničkih oficira pri Štabu 8. korpusa NOVJ.

Zatražio je objašnjenje od Štaba 2. udarnog korpusa NOVJ u vezi s protestom savezničke Vrhovne komande o navodnom strijeljanju 200 njemačkih zarobljenika u Grahovu.

Objavljen je u »Politici« pozdravni telegram beogradskih Jevreja upućen Titu, u kome se kaže:

»Prilikom obnavljanja Srpske jevrejske opštine u Beogradu ono malo Jevreja što je ostalo u životu izjavljuje svoje divljenje Vama i Narodnooslobodilačkoj vojsci za veliko djelo oslobođenja i izražava sreću što mogu da žive u miru za novu Demokratsku Federativnu Jugoslaviju«.

Objavljen je u »Politici« telegram omladine Kragujevca upućen Titu, u kome mu se omladina zaklinje da »narodu i tebi nećemo žaliti svoje živote da bismo dovršili potpuno uništenje okupatora«.

Predsjedništvo AVNOJ-a na Titov predlog odlikovalo je Ordenom narodnog heroja Marijana Badela, Dušana Pekića, Savu Stanojevića, Vasilija Gaćešu, Milisava Dakića, Miloša Kljajića i Mirka Poštića, a Ordenom narodnog oslobođenja Vasu Miskina.

7. decembar

Naredio je Glavnom Štabu NOV i PO Makedonije da predstavniku sovjetske vojne misije saopšti tačno brojno stanje i da da na uvid pregled kadrova.

Naredio je Štabu Mornarice NOVJ da cio obalski sektor organizuje za odbranu.

Naredio je šefu vojne misije NOVJ u Albaniji pukovniku Velimiru Stojniću da se javi u Vrhovni štab u Beogradu i zatražio od Glavnog štaba NOV i PO Albanije da uputi svoje vojne i političke predstavnike u Beograd radi usklađivanja zajedničkih gledišta o vojnim i političkim pitanjima.

Razgovarao je s komandantom savezničkih vazduhoplovnih snaga na Balkanu vicemaršalom Eliotom i brigadirom Maklinom u vezi s planiranom vazduhoplovnom operacijom »Fairfax«, uspostavljanjem britanske avio-baze na jugoslovenskom tlu i potpisivanjem sporazuma o korišćenju baza za savezničke ratne brodove u jugoslovenskim pomorskim lukama.

Primio je pozdravni telegram iz Đakovice novoformirane 7. kosovsko-metohijske brigade, u kome ona obećava Titu da će s njim na čelu nastaviti borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika do konačne pobjede.

Primio je pozdravni telegram studenata i profesora Beogradskog univerziteta sa svečane akademije posvećene narodnooslobodilačkoj borbi.

Potpisao je sa dr Ivanom Šubašićem, predsjednikom kraljevske jugoslovenske vlade u izbjeglištvu, sporazum o održavanju slobodnih izbora za Ustavotvornu skupštinu.

Potpisao je s dr Ivanom Šubašićem, predsjednikom kraljevske jugoslovenske vlade, sporazum o korišćenju kraljeve imovine u zemlji i o izboru novog kraljevskog namjesnika (regenta) u slučaju smrti, bolesti i slično.

8. decembar

Naredio je Štabu Mornarice NOVJ da zauzme korektan odnos prema članovima posada na britanskim ratnim brodovima.

Naredio je generalu Peku Dapčeviću, komandantu 1. proleterskog korpusa NOVJ, da mu se javi u Beograd.

Naredio je Štabu 8. udarnog korpusa NOVJ da izvrši novi raspored svojih jedinica u Dalmaciji i obavijestio ga je da je Englezima odobrio da u rejonu Zadra organizuju privremene aerodrome.

9. decembar

Obavijestio je Glavni štab NOV i PO Hrvatske o nadležnosti savezničke komisije za korišćenje aerodroma kod Zadra.

Primio je brigadira Ficroja Maklina, šefa britanske vojne misije, povodom incidenta s krstaricom »Delhi« i tom prilikom naredio pukovniku Srećku Manoli, načelniku Štaba Mornarice NOVJ, da se britanski ratni brodovi prijateljski primaju u jugoslovenskim lukama.

Naredio je Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ da Boku Kotorsku i Primorje drže potrebnim snagama i zabranio čišćenje odbrambenih mina ispred Boke.

10. decembar

Obavijestio je Štab Mornarice NOVJ da će Vrhovni štab NOV i POJ s engleskom misijom srediti pitanje krstarica »Delhi« i »Kolombo« i naredio da se zauzme korektan odnos prema savezničkim posadama.

Naredio je Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ da uspori probijanje njemačkih jedinica na sjever i da na pogodan i korektan način uputi cijelu englesku artiljeriju u Dubrovnik.

Izrazio je zahvalnost jedinicama 8. korpusa NOVJ za istrajnost i junaštvo u borbama za oslobođenje Knina.

Objavljen je u »Politici« pozdravni telegram upućen Titu sa skupštine za izbor odbora Narodnooslobodilačkog fronta prosvetnih radnika Kragujevca.

11. decembar

Tanjug je objavio saopštenje o sporazumu Tito — Šubašić koji je postignut u razgovorima vođenim u Beogradu do 7. decembra 1944.

Obavijestio je Štab 8. udarnog korpusa NOVJ da je odobrio dolazak grupe savezničkih vojnika i oficira radi pronalaženja pogodnog aerodroma kod Zemunika.

12. decembar

Naredio je komandantu Južne operativne grupe divizija NOVJ da spriječi dovođenje njemačkih pojačanja dolinom Drine prema Brčkom.

Naredio je Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine da zabrani posjećivanje članova Glavnog štaba Štabu 3. ukrajinskog fronta Crvene armije.

Objavljen je u »Politici« pozdravni telegram upućen Titu s prve skupštine za izbor Gradskog radničkog odbora Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta u Beogradu. U telegramu se, pored ostalog, kaže:

»Beogradski radnici ti se zaklinju da će borbu na čijem čelu si ti voditi do konačnog oslobođenja naše otadžbine, do konačnog uništenja fašizma.«

Naredio je Glavnom štabu NOV i PO Makedonije da ne dozvoli da se grčka makedonska brigada (ELAS-a) vrati natrag u Grčku.

Obavijestio je Štab 2. udarnog korpusa NOVJ da Englezi nisu

dobili pravo da uklanjaju mine u Boki Kotorskoj i da ne smije nikoga puštati na jugoslovensku teritoriju.

13. decembar — Izdao je naredbu za organizovanje propagandnog i kulturno-prosvjetnog rada u jedinicama NOV i POJ.

U »Borbi« je objavljen pozdravni telegram Prezidijuma Sveslovenskog komiteta upućen Titu povodom dodijeljenog mu zvanja Narodnog heroja Jugoslavije.

14. decembar — U svojstvu predsjednika NKOJ-a zajedno s povjerenikom za trgovinu i industriju donio je odluku o osnivanju Privrednog savjeta NKOJ-a.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a donio je odluku o imenovanju Andrije Hebranga za predsjednika Privrednog savjeta NKOJ-a.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a i zajedno s Franom Frolom, povjerenikom za pravosuđe, donio je Odluku o potpisivanju odluka NKOJ-a.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a donio je Odluku o organizovanju Državnog statističkog ureda DFJ.

Obavestio je Glavni štab NOV i PO Makedonije da, na protest Saveznika u Makedoniji, i dalje ostaju njihove misije, kao i sovjetske.

Naredio je Glavnom štabu NOV i PO Srbije da prikupi 10000 regruta za popunu 3. udarnog korpusa NOVJ.

Obavestio je Štab 3. udarnog korpusa NOVJ da će se za njegovu popunu uputiti postepeno 10 000 regruta iz Srbije.

Naredio je Štabu 3. udarnog korpusa NOVJ da sadejstvuje Južnoj operativnoj grupi divizija NOVJ u sprečavanju prodora njemačkih jedinica dolinom Drine.

Pohvalio je jedinice 11. udarnog korpusa NOVJ zbog borbi za oslobođenje Gračaca.

Druga polovina decembra — Centralni komitet KPJ uz Titovu saglasnost uputio je direktivno pismo svim političkim komesarima glavnih štabova i štabova korpusa za uzdizanje kadrova.

17. decembar — Naredio je glavnim štabovima NOV i PO Makedonije i Srbije da bez odobrenja NKOJ-a nijedno lice ne može ići u Bugarsku, a takođe je zabranio zamjenu novca i nabavke.

Izdao je naredbu o postavljenjima u sudovima na području Glavnog štaba NOV i PO Slovenije.

Primio je pozdravni telegram kragujevačkih radnika prve zajedničke konferencije za izbor Odbora mjesnog radničkog Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta u kome mu radnici Kragujevca obećavaju »da će uložiti sve svoje stvaralačke snage za obnovu naše industrije i naše privrede i da će svim svojim silama čuvati tekovine ove velike borbe«.

Naredio je Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da postupi po naređenju naršala Tobluhina, komandanta 3. ukrajinskog fronta.

Obavijestio je komandanta Južne operativne grupe divizija NOVJ o stavljanju 3. udarnog korpusa NOVJ u operativnom pogledu pod komandu Grupe.

18. decembar

Zatražio je od CK KP Slovenije da prvom prilikom uputi Mihu Marinka u Beograd na rad, a da Franc Leskošek ostaje na radu u CK KP Slovenije.

Primio je na referisanje u Bijelom dvoru Josipa Smodlaku, povjerenika za spoljne poslove NKOJ-a, po njegovom povratku iz Italije 15. decembra 1944; zadržao ga je na večeri u prisustvu više generala NOVJ i general-majora Božidara Maslarića, potpredsjednika Sveslovenskog komiteta u Moskvi; referisanje je nastavljeno 19. decembra 1944, kada je Tito upoznao Smodlaku s nacrtom ugovora o federaciji s Bugarskom.

Upoznao je Glavni štab NOV i PO Hrvatske sa zadacima 8. udarnog korpusa NOVJ i naredio da se ostale jedinice Glavnog štaba drže više defanzivne taktike.

Naredio je Glavnom štabu NOV i PO Makedonije da ne pušta nijedno lice bez odobrenja ASNOM-a da prelazi u Bugarsku.

Naredio je Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da ugovoreni sektor preda 1. bugarskoj armiji.

Naredio je Štabu 3. udarnog korpusa NOVJ da se u operativnom pogledu stavi pod komadu Južne operativne grupe divizija NOVJ.

Izdao je naredbu za postavljenje političkog komesara u 11. udarnoj diviziji.

19. decembar

Primio je na referisanje Josipa Smodlaku, povjerenika za spoljne poslove NKOJ-a, koji ga je upoznao s čišćenjem diplomatskog osoblja u inostranstvu od nepouzdanih elemenata, s problemom razgraničenja i zaštite manjina u Jugoslaviji, s radom Savjetodavnog vijeća za Italiju i s pitanjem zauzimanja stava u vezi s ratnim zločincima za nedjela protiv Italijana. Tito se tom prilikom složio da kraljevsko jugoslovensko diplomatsko osoblje u Italiji ne preduzima nikakve mjere bez saglasnosti dr Smodlake, odobrio je da Smodlaka stupi u vezi s Palmirom Toljatijem, generalnim sekretarom KP Italije, i da se pomoć ukaže samo onim izbjeglicama koje se prijave vlastima NOP-a i za koje se ustanovi da im je pomoć potrebna. Tito je takođe tada upoznao Smodlaku s nacrtom teksta ugovora s Bugarskom u vezi sa stvaranjem zajedničke države, kao i s detaljima vezanim za to pitanje.

Pod Titovim predsjedavanjem održana je sjednica NKOJ-a na kojoj je donijeta odluka o zaštiti jugoslovenskih građana i njihovih interesa i interesa zemlje u inostranstvu i niz odluka iz oblasti socijalne politike i narodnog zdravlja.

Pod Titovim predsjedavanjem održana je sjednica NKOJ-a na kojoj su raspravljani problemi narodnog zdravlja, socijalne pomoći, poljoprivrede i prehrane i odobreni krediti za te svrhe.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a i zajedno s Antonom Kržišnikom, povjerenikom socijalne politike, donio je Odluku o davanju pomoći porodicama čiji se hranioci nalaze u zarobljeništvu.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a i zajedno s povjerenikom za socijalnu politiku donio je Odluku o izdavanju privremene novčane pomoći porodicama NOV i POJ, invalidima narodnooslobodilačkog rata i njihovim porodicama, kao i porodicama žrtava fašističkog terora.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a donio je Odluku o »Službenom listu Demokratske Federativne Jugoslavije«.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a i zajedno s povjerenikom za socijalnu politiku donio je Odluku o reviziji prava na penziju, narodnog priznanja, stalne državne pomoći i izdržavanja i o privremenoj novčanoj pomoći ovih lica.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a i zajedno s Franom Frolom, povjerenikom za pravosuđe, donio je Odluku o polaganju zakletve službenika i sudija narodnih sudova.

Primio je telegram dr Ivana Šubašića, predsjednika kraljevske jugoslovenske vlade u Londonu u kojoj je Šubašić pitao Tita da li su amandmani na postignuti sporazum dostavljeni SSSR-u i obavijestio ga da je odbio sumnju u Londonu da NOVJ pomaže grčku narodnooslobodilačku borbu.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a i zajedno s povjerenikom za prosvjetu donio je Odluku o obrazovanju »Komisije za utvrđivanje štete pričinjene od strane okupatora na kulturno-istorijskim predmetima i prirodnim znamenitostima Jugoslavije i za njihovo vraćanje u zemlju« pri Povjereništvu za prossvetu Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije.

Naredio je Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da mađarski partizanski bataljon »Petefi« uputi u Vojvodinu.

Naredio je da mu se u Beograd javi general-lajtnant Peko Dapčević, komandant 1. proleterskog korpusa NOVJ.

20. decembar — Primio je šefa britanske vojne misije brigadira Ficroja Maklina u vezi s Čerčilom porukom od 3. decembra na koju Tito nije odgovorio, pa je Maklin došao da ga zamoli da odgovori Čerčilu, što je Tito i učinio 21. decembra.

Izdato je saopštenje Kabineta predsjednika NKOJ-a o održanoj sjednici NKOJ-a i donijetim odlukama.

Tito je primio Josipa Smodlaku, povjerenika za spoljne poslove NKOJ-a, i upoznao ga s predmetom razgovora koji je vodio s Maklinom.

Prisustvovao je u Narodnom pozorištu u Beogradu premijeri drame »Najezda« sovjetskog pisca Leonida Leonova s kojom je Narodno pozorište u Beogradu otpočelo svoj rad.

Priredio je večeru u čast dvojice bugarskih delegata i trojice generala španske republikanske vojske, među kojima se nalazio i poznati general španske republikanske vojske Enriko Lister.

21. decembar — Uputio je odgovor Čerčilu na njegovu poruku od 3. decembra 1944.

Tito je razgovarao u toku jutarnje šetnje s Josipom Smodlakom, povjerenikom za spoljne poslove NKOJ-a, o pitanju držanja britanske vlade prema sporazumu Tito-Šubašić, a posebno o izboru Namjesništva.

Uputio je pozdravni telegram 1. proleterskoj udarnoj brigadi NOVJ povodom trogodišnjice njenog osnivanja.

Čestitao je Staljinu 65. rođendan.

Obavijestio je sekretara Oblasnog komiteta KPJ za Dalmaciju Vicka Krstulovića o preduzimanju mjera da se Dalmacija pomogne hranom.

Tito je primio Edvarda Kardelja pred njegov odlazak u Bugarsku i zadržao ga na večeri s Josipom Smodlakom, povjerenikom za spoljne poslove NKOJ-a.

22. decembar — Upoznao je povjerenika za spoljne poslove NKOJ-a Josipa Smodlaku sa sadržinom depeša koju je primio od predsjednika izbegličke kraljevske vlade u Londonu dr Ivana Šubašića o pitanju Regenstva i zajedničke vlade i sadržaju pisma koje je uputio Čerčilu kao odgovor na njegovu poruku od 3. decembra 1944.

Obavijestio je Veljka Vlahovića u Moskvi da se upute Augustinčić i ostali koji tamo nisu potrebni.

23. decembar — Primio je Čerčilovu poruku u vezi s obrazovanjem Namjesničkog savjeta i slanjem jedne misije na razgovore u Beograd.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a zajedno sa Sretenom Žujovićem, povjerenikom za finansije, donio je Odluku o isplati jednokratne pomoći penzionerima.

Izdao je naredbu o postavljenju Voje Kovačevića za političkog komesara Glavnog štaba NOV i PO Srbije.

Izdao je naređenje Glavnom štabu NOV i PO Srbije za angažovanje divizija u razbijanju zaostalih neprijateljskih grupa.

Obavijestio je Štab Mornarice NOVJ da je odobrio boravak grupi »Skot« za prijem materijala u splitskoj luci.

Izdao je naredbu za postavljenje Blaža Đuričića za političkog komesara 3. udarnog korpusa NOVJ.

24. decembar — Zadržao je na ručku dr Ivana Ribara, predsjednika Predsjedništva AVNOJ-a i Josipa Smodlaku, povjerenika za spoljne poslove NKOJ-a.

Priredio je večeru u čast španskih generala, bugarskog delegata i tri člana Albanskog narodnooslobodilačkog poketa.

Zatražio je od Veljka Vlahovića u Moskvi da mu pošalje sve knjige koje su mu namijenjene.

25. decembar — Održao je radni sastanak s albanskom delegacijom u vezi sa sklapanjem vojnog i trgovinskog ugovora.

Priredio je ručak na kome su bili prisutni stari republikanac Jaša Prodanović, predsjednik ASNOS-a dr Siniša Stanković i oko 20 drugih uglednih zvanica.

Izdao je naređenje o normama za odlikovanje oficira i boraca u iznošenju ranjenika s bojnog polja pod neprijateljskom vatrom.

Izdao je naredbu za preduzimanje mjera protiv samoranjavanja.

Izdao je direktivu za formiranje dopunskih brigada i bataljona,

Gledao je sa Smodlakom i svojim saradnicima u kućnom bioskopu jedan dokumentarni film o borbama kod Varšave.

26. decembar

Naredio je Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da saveznička avijacija ne bombarduje neposrednu blizinu Zagreba, nego komunikacije i jače koncentracije neprijatelja.

Primio je u prepodnevnim časovima u Smodlakinom prisustvu dr Dušana Popovića, univerzitetskog profesora u Beogradu u vezi s izradom istorijskog, geografskog, političkog i statističkog elaborata za Vojvodinu; naložio je Smodlaki da u Novom Sadu prikupi podatke o ratnoj šteti koju je nanio mađarski okupator, kao i da izruči pozdrave Vasi Stajiću.

Izdao je naredbu o amnestiji osuđenih boraca italijanske nacionalnosti povodom formiranja 24. italijanske partizanske brigade »Fontanot« na području Glavnog štaba NOV i PO Slovenije.

Objavljen je u »Politici« pozdravni telegram upućen maršalu Titu s Prvog skupa Antifašističke omladine Posavine.

27. decembar

Upoznao je povjerenika za spoljne poslove NKOJ-a Josipa Smodlaku s Čerčilovim odgovorom na svoje pismo od 21. decembra 1944.

Stavio je u zadatak Josipu Smodlaki, Moši Pijade, Mitru Bakiću i Andriji Hebrangu da sastave nacrt ugovora s Albanijom.

Tito je poslije podne primio delegaciju žena Okružne konferencije AFŽ-a za Timočku krajinu (održane 22. decembra 1944) koje su mu uručile darove. U toku dužeg razgovora Tito je, pored ostalog, kazao i ovo:

»Mi pravimo razliku između onih što su pucali na položaju i onih koji su klali nedužne i koji će zato biti pravedno kažnjeni. Meni je Draža Mihailović još 1941. godine govorio da mrzi Hrvate — koji nije znao da sam ja Hrvat — međutim, on mrzi i Srbe. Ja sam slušao, ali nisam vjerovao da su oni u Srbiji takva zvjerstva vršili« (»Борба«, 29. decembar 1944).

Zatražio je od Šubašića da u ime vlade i NKOJ-a interveniše kod Evropske komisije da Jugoslavija bude obaviještena o uslovima u slučaju kapitulacije Njemačke i da ga izvijesti o toku realizacije sporazuma.

28. decembar

Tito je u Bijelom dvoru primio tročlanu delegaciju izabranu drugog dana zasjedanja I kongresa Antifašističke omladine Vojvodine u sastavu: major Dimitrije Šeširinac, komandant Artiljerijske brigade 36. udarne divizije, Ivan Bućan Lazica i Sonja Ćopić. Delegacija mu je isporučila želje 1050 delegata da prisustvuje njihovom kongresu (trajao je od 27. do 30. decembra 1944). Tito je zahvalio na pozivu usmenom porukom preko delegata u kojoj je rekao da ga državni i vojnički poslovi sprečavaju da prisustvuje kongresu. On je tom prilikom pozdravio omladinu Vojvodine, a posebno Srema, sa željom da čuva bratstvo i jedinstvo. Istog dana (28. decembra) delegati su se vratili i prenijeli usmenu Titovu poruku koju je kongres burno pozdravio odgovarajući Titu pozdravnim telegramom u kome je, pored ostalog, stajalo: »Tako ćemo moći s ponosom

reći da u Vojvodini živi omladina dostojna Tebe, prvog velikog Učitelja i najmilijeg Druga« (*I kongres Antifašističke omladine Vojvodine*, 29. decembar 1944).

29. decembar — Vrhovni štab NOV i POJ je po Titovoj zapovijesti izdao naredbu o zabrani samovoljnog zaustavljanja savezničkih vojnih automobila radi prevoza pripadnika NOVJ.

Naredio je formiranje dvije vazduhoplovne divizije NOVJ.

Naredio je Glavnom štabu NOV i PO Makedonije da se 15 udarni korpus NOVJ uputi prema Beogradu.

Primio je Josipa Smodlaku po njegovom povratku iz Novog Sada i zadržao ga na večeri poslije čega su gledali jedan češki film iz Protektorata.

Naredio je Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da svojim jedinicama smijeni 1. bugarsku armiju na sremskom frontu i da mu se komandant korpusa javi u Beograd.

30. decembar — Primio je izvještaj od povjerenika za spoljne poslove NKOJ-a Josipa Smodlake o stanju u Bačkoj i poklon Istorijskog društva u Novom Sadu istorijsko djelo *Vojvodina*.

Izdao je dopunu naređenja od 25. decembra o formiranju dopunskih brigada i bataljona.

Izdao je naređenje o popuni operativnih jedinica iz dopunskih bataljona i brigada i regulisao način izvođenja obuke.

Izdao je naredbu o postavljenju političkog komesara Dimitrija Vrbice u 24. udarnoj diviziji.

Objavljen je u »Politici« pozdravni telegram Titu s prve skupštine učitelja trnavskog sreza i grada Čačka.

Upućen je pozdravni telegram Titu s Prvog kongresa Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Vojvodine održanog u Novom Sadu.

Primio je delegacije albanske i grčke omladine koje su prisustvovale na Prvom kongresu Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Vojvodine.

Predložio je Glavnom štabu NOV Albanije da formira štab korpusa za dvije njihove divizije koje se bore u dolini Lima.

31. decembar — Obavijestio je Glavni štab NOV i PO Hrvatske o ulasku 6. i 10. udarnog korpusa NOVJ u sastav 3. armije NOVJ, dok su korpusne vojne oblasti i dalje ostale pod komandom Glavnog štaba Hrvatske.

Zabranio je regrutovanje ljudstva neposredno od strane vojnih jedinica i naredio da regruti u dopunskim jedinicama završe dopunsku obuku u trajanju od najmanje dva mjeseca.

Zatražio je od šefa jugoslovenske vojne misije u Londonu generala Velebita da se suspenduje kraljevski ambasador u Kairu zbog neprijateljskog odnosa prema NOP-u, da interveniše kod Šubašića u vezi s realizacijom sporazuma i za to dao rok do 15. januara 1945.

Pozvao je oko 60 uglednih zvanica (među kojima i predstavnike savezničkih vojnih misija) u Bijeli dvor za svečan doček Nove godine.

Izdao je naređenje o početku i načinu izvođenja obuke s mladim borcima.

Naredio je Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da pristupi formiranju štabova za tri dopunske brigade i osposobi ih za prijem regruta po oslobođenju zemlje.

Naredio je Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da odmah pristupi izradi jednomjesečnog plana rada za potčinjene jedinice.

Naredio je Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da za oslobođenu teritoriju Dalmacije formira jednu dopunsku brigadu.

Tito je primio pozdravni telegram s osnivačke skupštine književnika održane u Beogradu.

1945.

1. januar

Dočekao je prvu Novu godinu u slobodnom Beogradu u Bijelom dvoru na Dedinju, u krugu svojih saradnika i drugova: članova CK KPJ, Predsjedništva AVNOJ-a, NKOJ-a, Vrhovnog štaba NOV i POJ i istaknutih društveno-političkih radnika iz Beograda.

Povodom nove 1945. godine Tito je uputio čestitke predsjedniku britanske vlade Čerčilu, predsjedniku Sovjeta narodnih komesara SSSR-a i maršalu Sovjetskog Saveza Staljinu, predsjedniku SAD Ruzveltu i dr Ivanu Ribaru, predsjedniku Predsjedništva AVNOJ-a.

Tito je zahvalio na upućenim čestitkama i ujedno čestitao novu 1945. godinu predsjedniku bugarske vlade Georgijevu, vrhovnom komandantu bugarske vojske, komandantu bugarske 1. armije, šefovima američke, čehoslovačke, engleske i sovjetske vojne misije, kao i predsjedniku kraljevske vlade u Londonu dr Šubašiću.

Tito je izdao naredbe za formiranje 1, 2. i 3. armije NOVJ.

Obavijestio je general-lajtnanta Kostu Nađa o formiranju 3. armije NOVJ i naredio mu da pod svoju komandu, u operativnom pogledu, stavi 6. i 10. udarni korpus NOVJ.

Izdao je naređenje Štabu 8. udarnog korpusa NOVJ da na pogodan način otkaže pomoć engleske artiljerije u borbama za oslobođenje Mostara.

U pratnji članova Vrhovnog štaba NOV i POJ, Tito je posjetio ranjene borce i bolesnike u Glavnoj vojnoj bolnici u Beogradu. Posebno se duže zadržao na Hirurškom odjeljenju, gdje su se nalazili teški, a među njima i sovjetski ranjenici. Potom se Tito uputio prema Kulturnom domu bolnice, koji je otvoren u njegovom prisustvu. Odgovarajući na upućene pozdrave, Tito je, očigledno uzbuđen prisustvom nepokretnih ranjenika, između ostalog, rekao: »Ja želim svima ranjenicima ove bolnice

srećniju novu godinu, a preko vas i svima drugim ranjenicima naše vojske. Želim vam da ova godina bude godina pobjede mira i početka nove teške borbe za izgradnju i obnovu naše nove domovine — federativne Jugoslavije. Ja sam, drugovi, sretan da poslije toliko dugog, teškog i krvavog perioda mogu vidjeti da ranjeni borci naše Narodnooslobodilačke vojske imaju danas ono za čime sam ja uvek težio — da se ne pate po šumama i brdima, skrivajući se u jazbinama — da budete gdje ste sada i imate uslove za bolji život, da lakše prebolite rane. Ja sam uvjeren da ćete lakše snositi bolove kada su oko vas sestre koje će vam pomoći i učiniti sve da se čim prije vratite u naše jedinice, gdje ste prolili krv za veliku budućnost naših naroda, za našu federativnu Jugoslaviju. Ja vas još jednom pozdravljam i želim vam sretniju 1945. godinu«. Poslije toga su izveli prigodan program članovi Gradskog pozorišta u Beogradu i Pozorišta narodnog oslobođenja (»Борба«, 21. januar 1945).

Tito je primio delegaciju žena-seljanki beogradskog okruga koje su učestvovale 31. decembra 1944. na Okružnoj konferenciji Antifašističkog fronta žena u Beogradu. Delegacija mu je predala poklone (pojas, čuturicu, torbicu, košulje i dr), i upoznala ga sa zločinima četnika u njihovim selima. Tito im je govorio o borbama sinova Srbije koji su je morali napustiti 1941. i koji su potom pronosili ljubav i bratstvo među narodima Jugoslavije, da bi se opet vratili, ali sada zajedno s borcima iz Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Hrvatske i donijeli slobodu. Tito se oprostio sa ženama u uvjerenju da će žene dati sve za svoju zemlju, vojsku i za novu, narodnu državu.

2. januar

Stavio je u zadatak Josipu Smodlaki, povjereniku za spoljne poslove Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, da sastavi nacrt ugovora o stvaranju zajedničke federativne države između naroda i narodnosti Jugoslavije i bugarskog naroda, a na osnovu izražene želje državnog i partijskog rukovodstva otečestvenofrontovske Bugarske.

Predstavnici sindikalnog pokreta Jugoslavije na čelu s Đurom Salajem posjetili su maršala Tita. U jednočasovnom razgovoru su ga upoznali s položajem radnika i izrazili želju za hitnu obnovu i stvaranje novih radničkih i namješteničkih sindikata Demokratske Federativne Jugoslavije.Tito je u svoje ime i u ime Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije obećao da će pružiti punu podršku naporima za poboljšanje ekonomskog položaja radnika i da će učiniti sve da se radnici slobodno sindikalno organizuju. Tito je u razgovoru s delegacijom takođe izjavio da je uvjeren da će radnici uložiti sve napore da se Jugoslavija što prije privredno obnovi i oslobodi od velikih patnji i stradanja koje su joj nametnuli okupatori i domaći izdajnici. U vezi s tim Titovim obećanjem, 23. januara 1945. otvorena je u Beogradu Prva opšta zemaljska sindikalna konferencija, koja je na kraju svoga rada uputila pozdravni telegram Titu.

Primio je telegrafsko obaviještenje od maršala Tolbuhina o smjeni jedinica 12. udarnog korpusa NOVJ od strane otečestvenofrontovske 1. bugarske armije i o rasporedu sovjetske 233. streljačke divizije u rejonu Virovitice.

Primio je pozdravni telegram delegata Antifašističkog sobranja narodnog oslobođenja Makedonije s njegovog drugog zasjedanja održanog u Skoplju.

3. januar

Obavijestio je Glavni štab NOV i PO Hrvatske da američka vojna misija nije dobila odobrenje da može razmiještati svoje ljude po svome nahođenju.

Obavijestio je Glavni štab NOV i PO Hrvatske da Englezi mogu bombardovati samo objekte kod Velike Gorice i mostove kod Zagreba, dok je zabranio bombardovanje samoga grada.

Zabranio je iskrcavanje novih savezničkih trupa na Vis, naredivši Štabu 8. udarnog korpusa NOVJ da preduzme odgovarajuće mjere; dozvolio je trgovinu s Albanijom.

Tito je obavijestio Štab 8. udarnog korpusa NOVJ da je sa šefom engleske vojne misije generalom Maklinom postignuta saglasnost da se engleska artiljerija ne upotrebljava u borbama za oslobođenje Mostara.

Naredio je štabu Baze NOVJ u Bariju da mu po sigurnim ljudima pošalje knjige i oružje koje se nalazi na čuvanju u Bazi.

Izdao je naredbu o formiranju puka za vezu Vrhovnog štaba NOV i POJ.

U prisustvu Edvarda Kardelja, Aleksandra Rankovića i Andrije Hebranga, Tito je razmatrao nacrt ugovora o federaciji s Bugarskom i stavio primjedbu da Bugarska ne bi mogla da bude nikako ravna cijeloj Jugoslaviji, već da Bugarska u federativnoj državi može biti samo jedna federalna jedinica ravna ostalima.

Obavijestio je depešom Vojnu misiju NOVJ u Moskvi da radio-stanica za Vrhovni štab još nije stigla.

Zajedno s Antonom Kržišnikom, povjerenikom za socijalnu politiku NKOJ-a donio je Odluku o isplati jednokratne pomoći porodicama osoba koje se nalaze u zarobljeništvu.

Tito je primio pozdravni telegram s I kongresa Antifašističkog fronta žena Vojvodine, održanom od 1. do 3. januara 1945. u Novom Sadu. U telegramu je, pored ostalog, stajalo: »Mi smo srećne što možemo na današnji dan da Vam ovim putem izrazimo našu duboku ljubav za sve ono što ste Vi učinili za ovu borbu« (»Slobodna Vojvodina«, 4. januar 1945).

4. januar

Obavijestio je Štab 2. armije NOVJ da se 2. proleterska divizija ne može upotrijebiti za predloženu smjenu.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a, Tito je s dr Zlatanom Sremecom, povjerenikom za narodno zdravlje NKOJ-a, donio Odluku o osnivanju Naučnoistraživačkog instituta za hemijsko-farmaceutsku proizvodnju.

Razgovarao je s bugarskim opunomoćenim ministrom u Beogradu Petrom Todorovim o nacrtu ugovora o federaciji.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a, Tito je s povjerenikom za narodno zdravlje donio Odluku o donošenju propisa i naredaba o svim pitanjima koja se odnose na proizvodnju, uvoz i ras-

podjelu ljekova, medicinskih instrumenata, medicinskih aparata i sanitetskog materijala, uključujući i apotekarsku službu.

Dao je depešom saglasnost Vojnoj misiji u Moskvi o slanju pomoći porodicama dobrovoljaca iz Irana.

Tito je primio pozdravni telegram bitoljskih željezničara u kome su ga oni obavijestili da su pustili u saobraćaj sve pruge koje je okupator porušio.

5. januar

Izdao je naređenje svim načelnicima odjeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ i drugim komandama i štabovima o nošenju znaka »Spomenica 1941« na lijevom džepu u visini srca.

Povodom pozdravnog pisma i primljenih darova, uputio je pismenu zahvalnicu ženama takovskog sreza.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a, Tito je donio odluku o osnivanju Državnog izdavačkog zavoda DFJ.

Primio je delegaciju bugarskih javnih i kulturnih radnika koja je došla u posjetu glavnom gradu DFJ Beogradu na čelu s naučnikom Dončom Kostovim i zadržao se s njim u dužem razgovoru.

Naredio je general-majoru Velebitu, šefu Vojne misije NOVJ u Londonu, da zatraži od Šubašića raspuštanje Kraljevske vojne misije u Rimu.

Naredio je general-majoru Velebitu da zatraži od Šubašića da se u Rimu raspusti neovlašćeno osnovano Jugoslovensko dobrotvorno društvo penzionisanog ministra Smiljanića.

U prisustvu maršala Tita, Edvarda Kardelja i dr Josipa Smodlake, bugarskom opunomoćenom ministru i poslaniku u Beogradu Petru Todorovu uručen je nacrt ugovora o federaciji.

Primio je telegram od maršala Staljina, kojim on zahvaljuje Titu na upućenoj novogodišnjoj čestitki.

Smodlaka je, po Titovom nalogu, uputio dvije depeše dr Ivanu Šubašiću sa zahtjevom da raspusti pročetničku Kraljevsku vojnu misiju i Jugoslovensko dobrotvorno društvo u Rimu i četiri druge depeše Jugoslovenskoj delegaciji u Rimu.

Uveče Tito je sa Smodlakom i španskim građanima gledao jedan španski film u prizemnoj dvorani Bijelog dvora.

6. januar

U svojstvu vrhovnog komandanta NOV i POJ maršal Tito je potpisao sa šefom britanske vojne misije brigadnim generalom (brigadirom) Ficrojem Maklinom Ugovor o uspostavljanju savezničke vazduhoplovne baze kod Zadra.

Primio je telegram od predsjednika britanske vlade Čerčila kojim on zahvaljuje Titu na novogodišnjoj čestitki.

Upozorio je Štab 3. armije NOVJ o mogućnosti pokušaja neprijatelja da likvidira virovitički mostobran.

Naredio je Štabu 3. udarnog korpusa NOVJ da se sa svojim jedinicama u rejonu Vareša poveže s jedinicama 5. udarnog korpusa NOVJ.

Šarlota Mužar i Ana Traven uručile su gradonačelniku Njujorka La Gvardiji Titovu poruku i poklone (pištolj koji je Tito

nosio tri godine i fotografiju s potpisom). Tito je ove poklone 20. avgusta 1944. predao Savi Kasanoviću, Šubašićevom ministru, kada je napuštao Vis kao svoj odgovor na poklone i La Gvardijino pismo upućeno preko Kosanovića.

Obavijestio je Štab 8. udarnog korpusa NOVJ o dozvoli kretanja dvojice Amerikanaca.

Primio je delegacije albanske i grčke omladine, koje su došle da prisustvuju Drugom kongresu Antifašističke omladine Makedonije i zadržao se s njima u jednočasovnom razgovoru.

Priredio je ručak za generale španske republikanske vojske Antonija Kordonu i Enrike Listera, jednog bugarskog generala, španskog borca, kao i za kipara Antuna Augustinčića, njegovu suprugu i Josipa Smodlaku, povjerenika za spoljne poslove NKOJ-a.

7. januar

Naredio Štabu 8. udarnog korpusa NOVJ da 5. prekomorska brigada ostane i dalje na raspolaganju tog korpusa. S tim je upoznao i Glavni štab Slovenije.

U pratnji šefa kabineta Mitra Bakića, Tito je u toku dana obišao jedinice 2. proleterske brigade 2. proleterske divizije NOVJ stacionirane u Beogradu i zadržao se u razgovoru sa starješinama i borcima.

Primio je telegrafsko obavještenje od maršala Tolbuhina o razlozima zakašnjenja 1. bugarske armije da smijeni 12. udarni korpus 3. armije NOVJ.

Povodom božićnih praznika Tito je kao svoj dar uputio ranjenicima i bolesnicima NOVJ koji su se nalazili na liječenju u Glavnoj vojnoj bolnici u Beogradu veću količinu slatkiša, kompota i dr. U pismu Kabineta vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Tita je stajalo: »Na dan božićnih praznika drug maršal šalje bolesnicima i ranjenicima Glavne vojne bolnice u Beogradu skroman dar sa željom da što prije ozdrave i što prije zauzmu svoje mjesto u borbi protiv mrskog fašističkog okupatora.«

Tito je primio pozdravni telegram učesnika Drugog kongresa makedonske omladine u Skoplju, kome su prisustvovali oko 1000 delegata iz Makedonije i delegacije sovjetske, albanske, grčke, bugarske, srpske, hrvatske, slovenačke i crnogorske omladine, kao i delegacije iz Pirinske i Egejske Makednoije.

8. januar

Izdao je naređenje Štabu 8. udarnog korpusa NOVJ da ljudstvo ne šalje u Sloveniju, već da se ono prikupi radi stvaranja jedne nove divizije.

U toku dana Tito je u pratnji pukovnika Mitra Bakića obišao jedinice 4. proleterske crnogorske brigade 2. proleterske divizije NOVJ i zadržao se u razgovoru sa starješinama i borcima u krugu njihove kasarne u Beogradu.

Primio je pozdravni telegram kragujevačkih radnika okupljenih na mitingu u vezi s obnovom radničkih sindikata.

Upoznao je Josipa Smodlaku, povjerenika za spoljne poslove NKOJ-a, s nacrtima ugovora koje je trebalo da potpiše sa Saveznicima za korišćenje jadranskih luka.

Zatražio je od general-majora Vladimira Velebita, šefa Vojne misije NOVJ u Londonu, da preduzme korake kod francuske vlade za razmjenu vojnih misija.

Naredio je potpukovniku Vinku Švobu, zamjeniku šefa Vojne misije NOVJ u Moskvi, da pošalje u Beograd sve stvari general-lajtnanta Velimira Terzića i da obavijesti Andriju Hebranga da mu je supruga stigla u Beograd.

Primio je poruku predsjednika britanske vlade Čerčila, u kojoj ga je ovaj obavijestio o upućenoj pomoći NOVJ u novembru 1944, o želji da se od te pomoći ništa ne dostavlja ELAS-u (grčkoj Narodnooslobodilačkoj vojsci) za borbu protiv britanskih ekspedicionih snaga i da se upućeno oružje NOVJ upotrijebi u borbi protiv njemačkog okupatora u Jugoslaviji.

9. januar

Potpisao je pomorski sporazum sa savezničkom Vrhovnom komandom na Sredozemlju o korišćenju luka i sidrišta na Jadranu za operacije protiv zajedničkog neprijatelja.

Naredio je Glavnom štabu NOV i PO Srbije da prikupi 22. udarnu diviziju na prostoru Priboj—Vardište—Višegrad radi bočnog dejstva na neprijatelja i objedinjavanja dejstva te divizije s jedinicama 2. udarnog korpusa NOVJ.

Dao je saglasnost na plan operacija Štaba 2. armije NOVJ od 8. januara 1945. i uputio zahtjev Štabu armije da razbije neprijateljevu grupaciju na njenom južnom boku.

Izdao je direktivu Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ za dejstva na komunikaciji Višegrad — Sarajevo i sadejstvo s jedinicama na desnoj obali Drine.

Primio je Edvarda Kardelja, potpredsjednika NKOJ-a, koji ga je upoznao s vijestima Radio-Ankare povodom obrazovanja jedinstvene jugoslovenske vlade.

Obavijestio je Štab 2. udarnog korpusa NOVJ o prikupljanju 22. udarne divizije na desnoj obali Drine na prostoru Priboj — Vardište — Višegrad.

10. januar

»Slobodna Vojvodina« objavila je pozdravni telegram s radničkog zbora u Novom Sadu upućen Titu, u kome je, pored ostalog, stajalo: »Radnička klasa je našoj narodnooslobodilačkoj borbi dala bezbroj žrtava i niz odličnih rukovodilaca. Ona je dala našem narodu i svog velikog sina Tebe, Maršale. Mi ćemo u našoj daljoj borbi i sada imati pred očima Tvoj svetli primer i ići ćemo putem koji si nam Ti pokazao.«

11. januar

Obavijestio je depešom Štab Južne operativne grupe divizija NOVJ da se formira 2. armija NOVJ na čelu s komandantom general-lajtnantom Kočom Popovićem i pukovnikom Blažom Lomparom kao vršiocem dužnosti političkog komesara 2. armije NOVJ.

Izdao je naredbu o postavljenjima zamjenika komandanta 3. armije NOVJ i komandanata i političkih komesara u 6. i 12. udarnom korpusu NOVJ, 17. i 21. udarnoj diviziji i stavljanju na raspolaganje dotadašnjeg komandanta i političkog komesara 21. udarne divizije.

Tito se konsultovao sa Smodlakom u vezi sa širenjem protivrječnih vijesti iz Londona i Ženeve u vezi s imenovanjem Regenstva i stvaranja jugoslovenske vlade.

12. januar

Primio je Čerčilovu depešu od 11. januara 1945. kojom ga je ovaj obavijestio da je stupio u kontakt s maršalom Staljinom povodom izjave kralja Petra II od 11. januara 1945. i zamolio Tita da ne preduzima nikakvu akciju dok ne bude obaviješten »od nas«.

Izdao je naredbu o primjeni odluke o opštoj amnestiji lica koja su u četničkim jedinicama Draže Mihailovića učestvovala ili ih pomagala ili učestvovala u jedinicama hrvatskog i slovenačkog domobranstva i o izvršenju smrtne kazne.

13. januar

Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije uputio svim partijskim rukovodstvima u zemlji depešu o zauzimanju stavova u vezi s izjavom kralja Petra II o nepriznavanju nekih odredbi Beogradskog sporazuma.

Primio je brigadira Ficroja Maklina, šefa britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ, i s njim se zadržao u dužem razgovoru u vezi s izjavom kralja Petra II.

Upozorio je Štab 2. armije NOVJ o mogućnosti da neprijatelj ugrozi desni bok te armije i pređe Drinu na odsjeku Loznica — Crna Bara.

Izdao je naređenje Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ o upotrebi 5. i 6. divizije Narodnooslobodilačke vojske Albanije (NOVA) u dolini Lima.

Obavijestio je depešom Vojnu misiju u Moskvi o imenovanju Nikole Grulovića za opunomoćenika NKOJ-a u Rumuniji.

Primio je delegaciju naroda Bajskog trokuta, koja ga je upoznala sa životom naroda toga kraja. Delegacija je tom prilikom zamolila Tita da se založi za prisajedinjenje Bajskog trokuta slobodnoj i nezavisnoj Jugoslaviji. Tito je u odgovoru članovima delegacije odao priznanje visokoj nacionalnoj i patriotskoj svijesti naroda toga kraja, izrazio uvjerenje da u budućnosti neće biti nikakvih prepreka u njihovom slobodnom kulturnom i nacionalnom životu i podvukao da samo poslije pobjede nad njemačkim osvajačem i fašizmom svi narodi, a posebno slovenski, mogu živjeti u slobodi i miru.

U svojstvu predsjednika NKOJ-a, Tito je s povjerenikom za finansije Sretenom Žujovićem, donio Odluku o taksama na ulaznice u korist Društva crvenog krsta Jugoslavije.

Primio je brigadira Ficroja Maklina, šefa britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ i s njim vodio razgovor povodom istupanja kralja Petra II od 11. januara 1945. Tom prilikom je rekao Maklinu da on neće dugo čekati na kraljevo usvajanje Beogradskog sporazuma Tito-Šubašić.

BIOGRAFSKE BELEŠKE
REGISTAR GEOGRAFSKIH NAZIVA
SKRAĆENICE
POPIS ILUSTRACIJA

BIOGRAFSKE BELEŠKE*

Aleksander Harold (Alexander Harold) (1891—1969), feldmaršal. Završio je Imperijalni koležd odbrane; u I svjetskom ratu je bio komandant bataljona, zatim je služio u Indiji. Za vrijeme II svjetskog rata bio komandant divizije i korpusa (kod Denkerka, 1940), komandant britanskih snaga u Burmi (1942), zatim komandant na Bliskom istoku, komandant 18. grupe armija u Tunisu, pa 15. grupe armija u Italiji. Od decembra 1944. je vrhovni saveznički komandant na Sredozemlju. Poslije rata je bio britanski guverner u Kanadi (1946—1951) i ministar narodne odbrane u britanskoj vladi (1952—1954) — 132, 236, 275

Antolović Josip Hrvat (1916), metalski radnik. Član SKOJ-a od 1934, a član KPJ od marta 1941. Pobjegao iz zatvora i preplivavši Savu došao u Mačvu, gdje je stupio u Mačvanski NOP odred. Poslije razbijanja ovog odreda Antolović se 17. marta 1942. ilegalno vraća u Slavonski Brod, gdje se povezuje s partijskim rukovodstvom. Krajem marta ponovo odlazi u partizane i postaje komandir partizanske čete u istočnoj Slavoniji, zatim komandant bataljona, s kojim ulazi u sastav 1. slavonske brigade, da bi početkom 1943. postao komandant te brigade. Januara 1944. postavljen je za komandanta 33. divizije Zagrebačkog korpusa. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 279

Apostolski Mihailo (1906), prije rata generalštabni oficir; učesnik NOR-a od 1941; bio član Pokrajinskog štaba za Makedoniju; zatim komandant Glavnog štaba NOV i PO Makedonije; 1945. pomoćnik načelnika Generalštaba JNA; 1946—1952. komandant Sarajevske vojne oblasti, pa načelnik Više vojne akademije JNA, predsjednik Makedonske akademije nauka i umjetnosti; član Savjeta Federacije. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 29, 49, 253, 257, 264

Augustinčić Antun (1900—1979), vajar svjetskog glasa, član JAZU. Bio je predsjednik Društva prijatelja SSSR-a 1940. U NOP-u učestvuje od 1941. Te godine uhapšen i u zatvoru u Gracu ostaje do 1943. Član ZAVNOH-a i potpredsjednik AVNOJ-a od 1943 — 48, 136, 257, 276, 281, 305, 314, 321

Babić Petar (1919), metalski radnik. U NOR-u od 1941, član KPJ od 1942. U ratu bio politički komesar 2. ličke brigade, Kninskog sektora, i 19. divizije. Poslije rata bio komesar divizije, mehanizovanog korpusa, načelnik kabineta vrhovnog komandanta oružanih snaga, pomoćnik državnog sekretara za vojnoprivredni sektor, ambasador SFRJ u Kanadi. General-pukovnik JNA. Narodni heroj — 269

Badel Marijan (1920—1944), đak. U napredni omladinski pokret uključio se kao đak Trgovačke akademije, a član je KPJ od 1941. Prije rata je učestvovao u političkim akcijama u Zagrebu. U NOR-u ilegalni politički radnik u Zagrebu i Hrvatskom primorju, proslavljeni puškomitraljezac 13. proleterske brigade »Rade Končar«, rukovodilac SKOJ-a u bataljonu, politički komesar Turopoljsko-posavskog odreda, politički komesar Operativnog štaba za Žumberak i Pokuplje i brigade »Franjo Ogulinac Seljo«. Junački je poginuo 22. juna 1944. Narodni heroj — 309

* Biografske beleške sačinili: Milovan Dželebdžić, mr Ubavka Ostojić-Fejić, Kadivka Petrović, mr Enes Milak, Ljiljana Matić i Dragutin Ristić.

Bajalica Dimitrije Dmitar (1911), učitelj. Član KPJ od 1940. Učestvovao u pripremi ustanka u Mačvi 1941. i bio komesar bataljona u Mačvanskom NOP odredu, komesar zaštitne jedinice VŠ, komesar Krajiškog NOP odreda, komesar 6. krajiške brigade i 4. i 10. divizije. Poslije rata bio član Savezne kontrolne komisije, poslanik Vijeća naroda Savezne skupštine, direktor »Borbe« i ambasador. Pukovnik je JNA u penziji — 262

Bajić Vlado (1915), šumarski radnik. Član KPJ i u NOR-u od 1941. U ratu bio komandant bataljona, 3. proleterske krajiške brigade, i 21. divizije. Poslije rata bio načelnik štaba armije, načelnik I klase VVA, načelnik štaba Korpusa narodne odbrane, rukovodilac Opunomoćstva SKJ za JNA. Član Predsjedništva Saveznog odbora SUBNORJ od 1965. do 1969. i član Konferencije SKJ od 1969. General-pukovnik JNA u penziji — 208

Bakić Mitar (1908—1960), diplomirao prava; politički radnik. Pripadao naprednom omladinskom pokretu; član KPJ od 1932. God. 1936. postao je član Centralnog odbora Jedinstvene radničke partije Jugoslavije. Od 1939. bio opunomoćenik CK KPJ za partijsko-politički rad u jugoslovenskoj vojsci, a potom član Vojne komisije CK KPJ. Učestvovao u organizovanju ustanka u Crnoj Gori, a zatim radio u Vrhovnom štabu; član Glavnog NOO Srbije 1941. Od aprila 1942. politički komesar Glavnog štaba za Crnu Goru, pa politički komesar 4. proleterske brigade, 2. proleterske divizije i 2. udarnog korpusa. Juna 1944. imenovan za sekretara Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije; od kraja 1945. bio generalni sekretar vlade FNRJ. Od 1949. do 1960. sekretar Koordinacionog komiteta vlade Jugoslavije, sekretar Savezne skupštine i dr. Biran je za člana CK SK Crne Gore, Saveznog odbora SSRNJ i CK SKJ. General-potpukovnik JNA — 222, 229, 231, 232, 266, 315, 321

Balen Šime (1912), u zatvoru u Sremskoj Mitrovici prišao Komunističkoj partiji, čiji je član od 1936. Nakon povratka s robije uređivao list »Seljačka misao« 1937. Početkom 1938. izabran za člana Seljačke komisije pri CK KPH, od marta 1941. član Vojnog komiteta za Zagreb. U NOR-u na raznim dužnostima: vijećnik ZAVNOH-a i AVNOJ-a i komesar korpusa. U vrijeme napada IB na KPJ 1948. pokolebao se i prestao biti članom KPJ Ubrzo je javno osudio svoje držanje i nastavio da radi kao publicista — 116

Berč (Birch), član grupe pukovnika Norisa za čišćenje mina u splitskoj, zadarskoj i šibeničkoj luci — 7

Beri (Burry), potpukovnik, član američke grupe za izbor mjesta za aerodrome u rejonu Zadra — 9

Bijedić Šukrija (1917), prije rata je radio kao željeznički radnik u Zagrebu, gdje je osuđivan na kraće vremenske kazne zbog učešća u štrajkovima. U NOR-u je od februara 1942; bio je na dužnostima zamjenika političkog komesara bataljona, političkog komesara brigade Unske operativne divizije i političkog komesara divizije. Poslije rata je bio načelnik odjeljenja u Političkoj upravi 2. vojne oblasti. Na traženje CK KP BiH preveden je u rezervu i određen na službu u Narodnoj miliciji, gdje je obavljao razne dužnosti do penzionisanja u činu general-majora — 256

Bilobrk Mate (1920—1976), službenik. Prije rata učestvovao u radničkom pokretu i bio član MK SKOJ-a za Split. Član KPJ od 1938, a u NOR-u od 1941. U ratu bio instruktor PK KPH za južnu Dalmaciju, komesar Biokovskog i Cetinskog odreda, Grupe udarnih bataljona, 10. dalmatinske brigade i 20. divizije. Poslije rata završio VVA JNA i bio komesar divizije, korpusa i pomoćnik komandanta za pozadinu armije. General-potpukovnik JNA — 269

Blatnik Džon, kapetan, član Samostalne američke vojne misije pri Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske; Amerikanac jugoslovenskog porijekla; američki kongresmen — 284

Bobetko Janko (1919), član KPJ od 1938. U NOR-u politički komesar brigade i divizije. Poslije rata pomoćnik komandanta armije, načelnik štaba armije. Zbog suprotstavljanja politici

SKJ, 1971. isključen iz SKJ i penzionisan u činu general-potpukovnika JNA. Nosilac je »Partizanske spomenice 1941« — 279

Bogataj Mirko, potporučnik, sekretar, pa predsjednik Vojnog suda 7. udarnog korpusa NOVJ — 118, 272

Boskarol Ivan, borac italijanske partizanske 24. brigade »Fontanot« — 149

Botvel (Bothowell), pukovnik, član američke grupe za izbor mjesta za aerodrome u rejonu Zadra — 9

Božović Božo (1911), službenik. Kao učenik srednje škole uključio se u revolucionarni radnički pokret. Učestvovao u raznim akcijama koje je Partija organizovala, a član KPJ od 1941. Aktivno učestvuje u pripremama ustanka u svome mjestu. Istakao se već u prvim borbama. Bio komandir čete u Crnogorskom NOPO za vrijeme operacije u Sandžaku i u 1. proleterskoj brigadi, komandant bataljona, zamjenik komandanta i komandant 1. proleterske brigade, komandant 26. (dalmatinske) divizije NOVJ. Poslije rata komandant armije, načelnik Uprave u SSNO i na dužnosti u Generalštabu JNA. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 100, 269

Božović Časlav (1915), student Tehničkog fakulteta u Beogradu. U NOR-u je od 13. jula 1941; bio je politički komesar čete i bataljona, rukovodilac Politodjela 6. proleterske (ličke) divizije i politički komesar 11. krajiške udarne divizije. Poslije rata politički komesar 4. divizije JA i pomoćnik ministra građevina FNRJ, na kojoj se funkciji solidarisao s Rezolucijom Informbiroa, zbog čega je i lišen čina potpukovnika JA i isključen iz KPJ. Poslije toga bio je na raznim dužnostima, pored ostalog glavni inženjer Kombinata »Trudbenik« i savjetnik Direkcije za izgradnju grada Beograda. Penzionisan je 1974 — 126, 282

Brajović Petar (1915), aktivni oficir Vazduhoplovstva jugoslovenske vojske. Kao đak gimnazije pripadao naprednom omladinskom pokretu. Radio na organizovanju ustanka na Kosovu. Član KPJ od 1941. Bio je komandant Metohijskog NOPO, komandant Šarplaninskog odreda, komandant 1. makedonsko-kosovske brigade, komandant 48. makedonske divizije, zatim 16. korpusa NOVJ, zamjenik komandanta Operativnog štaba NOV i PO za Kosmet, komandant 52. divizije. Poslije rata na radu u Generalštabu JNA, načelnik Vojnoistorijskog instituta, poslanik Skupštine Srbije, predsjednik CO RVI Jugoslavije, član Saveznog odbora SUBNORJ, član Savjeta Federacije i dr. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 250

Bruk Hant Džon (Brook Hunt John), kapetan, zamjenik šefa Britanske vojne misije pri Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske — 86

Bućan, vid. Dačić Jovan Lazica

Budisavljević dr Srđan (1883—1968), advokat iz Zagreba; političar i državnik. Kao član Hrvatsko-srpske koalicije 1908. izabran za zastupnika u Saboru. Povjerenik za unutrašnje poslove Narodnog vijeća i podban. Između dva rata biran stalno za poslanika i kao funkcioner SDS igrao istaknutu ulogu u okviru građanske opozicije. Kao ministar unutrašnjih poslova u Simovićevoj vladi od 27. marta 1941. na zahtjev KPJ naredio da se puste iz zatvora i logora svi politički zatvorenici i internirci, što je samo djelimično izvršeno — 280, 295

Bulat Rade (1920), student. U gimnaziji se uključio u napredni omladinski pokret, a član SKOJ-a od 1936. Učesnik je u mnogim akcijama omladine u Sisku, Gradiški i Zagrebu. Zbog svoga političkog delovanja isključivan iz gimnazije i zatvaran. Član KPJ od 1939. Kao sekretar Kotarskog komiteta KP Hrvatske Vrginmost jedan je od organizatora ustanka na Kordunu. Bio je sekretar Kotarskog komiteta, oficir Glavnog štaba Hrvatske, komandant 13. proleterske brigade »Rade Končar«, komandant 32. divizije, načelnik štaba 10. korpusa NOVJ. Poslije rata komandant vojnog područja, pomoćnik komandanta armije, načelnik uprave u Generalštabu JNA. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 279

Buljan Vice (1905—1977), član KPJ od 1934; kao učesnik revolucionarnog radničkog pokreta gonjen i hapšen. U NOR-u od 1941; jedan od organizatora ustanka u Sinjskoj krajini, politički komesar Dalmatinsko-dinarskog NOPO, vijećnik AVNOJ-a i ZAVNOH-a, poslije rata predsjednik Oblasnog NO za Dalmaciju, ministar u vladi NRH, republički i savezni narodni poslanik — 85, 266, 276

Čaušev Boro (1917), radnik. Prije rata pristupio naprednom radničkom pokretu. Član KPJ od 1940, u NOP-u od 1941. Bio član Mjesnog komiteta KPJ Negotino. U NOVJ bio politički komesar čete, politički komesar bataljona 14. makedonske brigade, politički komesar 50. pa 48. divizije. Od 1949. radi u građanstvu: državni sekretar za unutrašnje poslove, član Izvršnog vijeća, član CK SK Makedonije, poslanik Savezne skupštine i Sobranja Makedonije. General-potpukovnik JNA u penziji — 264

Čerčil Randolf (Churchill Randolph), major, Čerčilov sin i šef Britanske vojne misije pri Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske; u Jugoslaviju je došao u januaru 1944. kada se jedno vrijeme nalazio u Britanskoj vojnoj misiji pri Vrhovnom štabu NOV i POJ, a zatim pri štabu 8. korpusa NOVJ; napustio je Jugoslaviju maja 1945 — 266

Čerčil Vinston (Churchill Winston, 1874—1965), jedan od najvećih britanskih državnika i političara; pripadnik Konzervativne stranke. Završio vojnu akademiju 1897; više puta bio ministar (od 1908. do 1939); predsjednik vlade od maja 1940. do 1945. i od 1951. do 1955. U doba oktobarske revolucije jedan od zagovornika i organizatora intervencije protiv Sovjetske Rusije. Kao pobornik tradicionalne britanske politike ravnoteže snaga na Kontinentu, još 1936. zahtijevao je energičnu akciju protiv nacističke agresije. Od trenutka fašističkog napada na Sovjetski Savez zalagao se za stvaranje antihitlerovske koalicije — 132, 168, 218, 220, 222, 223, 226, 234—236, 269, 275, 280, 292—296, 308, 313—315, 317, 320, 322, 323

Černi Josip (1903), oficir Mornarice Jugoslovenske vojske — kapetan korvete. U NOP-u od 1941, a član KPJ od 1943. Od novembra 1941. do septembra 1943. ilegalno politički radio u organizacijama NOP-a. U NOVJ od septembra 1943. Bio je na dužnosti u Štabu Primorske operativne zone Slovenije, a od avgusta 1943. do kraja rata komandant Mornarice NOVJ odnosno Jugoslovenske ratne mornarice. Poslije rata komandant JRM, pomoćnik načelnika Generalštaba, komandant Eskadre JRM, načelnik Mornaričko-tehničkog instituta. Admiral JNA u penziji — 222, 225, 234, 267, 293, 303

Čolaković Rodoljub (1900), član KPJ od 1919. Pripadao organizaciji Crvena pravda, koja je 1921. u Delnicama izvršila atentat na ministra Milorada Draškovića, pa je zbog učešća u atentatu osuđen na 12 godina robije. Po izdržanoj kazni emigrirao u Beč; u Moskvi je završio MLS. Po zadacima Partije radio u Francuskoj, Čehoslovačkoj i Španiji do 1939. Na savjetovanju u Moskvi 1936. kooptiran u rukovodstvo KPJ i na toj dužnosti ostao do 1938. U NOR-u od 1941; član Glavnog štaba za Srbiju, politički komesar Glavnog štaba za Bosnu i Hercegovinu, član PK KPJ za BiH, vijećnik na Prvom i Drugom zasijedanju AVNOJ-a, vijećnik ZAVNOBiH-a, sekretar Predsjedništva AVNOJ-a. U vladi DFJ ministar, pa prvi predsjednik vlade BiH. Od 1948. bio član CK SKJ, CK SK BiH, Savezne vlade, a potom član i potpredsjednik SIV-a. Objavio više književnih i istoriografsko-publicističkih djela. Član Savjeta Federacije. Narodni heroj — 281

Čuškar Boro (1916), student. Član SKOJ-a od 1935. Jedan od rukovodilaca naprednog studentskog pokreta u Skoplju. Član KPJ od 1939. Hapšen i proganjan. U NOP-u od 1941, a u NOVJ od 1943. Bio politički komesar brigade, politički komesar 42. divizije, politički komesar 15. korpusa, član ASNOM-a. Poslije rata na radu u Odjeljenju zaštite naroda, pomoćnik ministra unutrašnjih poslova Makedonije, poslanik u Sobranju Makedonije i Saveznoj skupštini. General-major milicije u penziji — 250

Ćemal-beg Ismail Vlora, vid. Kemal-beg Ismail Vlora

Ćopić Sonja, vid. Romac Sonja

Dačić Jovan Lazica (1920), član SKOJ-a od 1939, a član KPJ od 1940. U NOP-u od 1941. Za vrijeme rata bio je na raznim rukovodećim omladinskim funkcijama, pored ostalog član OK SKOJ-a za Srem, predsjednik Okružnog odbora USAOV-a za Srem, član PK SKOJ-a za Vojvodinu i Pokrajinskog odbora USAOV-a. Poslije rata je bio član Glavnog odbora USAOS-a i PK SKOJ-a za Srbiju, sekretar komiteta u Ministarstvu elektroprivrede, sekretar sreskog komiteta KPJ, predsjednik Sreskog odbora Socijalističkog saveza za sremskomitrovačko područje, član PK KPJ za Vojvodinu, sekretar Pokrajinskog odbora Socijalističkog saveza Vojvodine, predsjednik Kadrovske komisije PK KPJ za Vojvodinu, republički i savezni poslanik (1963—1974). Penzionisan je 1980 — 315

Dakić Milisav (1913—1943), prije II svjetskog rata zemljoradnik. Završio nižu gimnaziju. U napredni radnički pokret uključio se prije rata. Član KPJ postao 1940. U NOP-u od 1941. i jedan od organizatora ustanka u okolini Vojnića. Bio je komandir čete i komandant bataljina u 1. kordunaškom partizanskom odredu. Kao borac i komandant istakao se više puta. Poginuo je u napadu na neprijateljsku posadu u Vrhovinama 21. marta 1943. Narodni heroj — 309

Dapčević Peko (1913), student; u radnički pokret stupio kao gimnazijalac, a član je KPJ od 1933. Godine 1936. i 1937. bio član OK KPJ za Cetinje. U španskom ratu bio komandant bataljina (u činu poručnika). Poslije poraza Republike 1939. zatočen u logoru u Francuskoj; slijedeće godine pobjegao u Austriju, a 1941. došao u Jugoslaviju. U NOR-u od 1941: komandant Lovćenskog odreda, zatim Glavnog štaba za Crnu Goru, 4. proleterske crnogorske brigade, 2. divizije, 2. udarnog korpusa, 1. armijske grupe, 1. armije; član AVNOJ-a i CASNO-a. Poslije rata zamjenik, zatim načelnik Generalštaba JNA, član SIV-a, ambasador, potpredsjednik Skupštine Jugoslavije; član CK SKJ. General-pukovnik JNA u penziji. Član Savjeta Federacije. Narodni heroj—93, 105, 128, 152, 157, 174, 267, 273, 277, 278, 309, 313

Dasović Martin (1913—1976), prije rata završio prava. Za NOP aktivno radio od 1941, a u NOR-u i član KPJ od 1942. U ratu je bio zamjenik komandanta 6. primorsko-goranske brigade, načelnik Štaba 13. divizije, komandant 1. i 3. brigade iste divizije i komandant 34. divizije. Poslije rata bio na radu u Štabu KNOJ-a, generalni direktor Direkcije vojne industrije, načelnik uprave u Generalštabu JA i načelnik Kabineta DSNO. General-pukovnik JNA u penziji — 256

Dedijer Vladimir (1914), novinar i publicista. Bio dopisnik »Politike« iz republikanske Španije (1936); po povratku u zemlju sarađuje u progresivnim listovima i časopisima na liniji KPJ; član KPJ od 1939. U NOR-u od 1941: član Agitpropa VŠ, jedan od urednika »Borbe« u toku NOR-a i poslije oslobođenja, član Agitprop-komisije CK KPJ, direktor »Borbe«. Autor više zapaženih radova iz oblasti istorije: Josip Broz Tito, Prilozi za biografiju i dr.; profesor univerziteta; član SANU — 265

Demnievski Aleksa (Bauman; 1905—1961), radnik. Član KPJ od 1926; u SSSR-u od 1928. do 1936. gdje je završio KUNMZ; učestvovao je u španskom građanskom ratu i bio komandant bataljona i brigade. U Jugoslaviju došao 1944; bio komandant 15. korpusa NOVJ. Poslije rata pomoćnik komandanta 5. armije, komandant pozadine 1. armije JA i na službi u DSNO. General-potpukovnik JNA — 264, 277

Devers L. Džekob (Devers L. Jacob), general-lajtnant, zamjenik vrhovnog savezničkog komandanta na Sredozemlju — 236

Dimitrov Georgi (1882—1949), revolucionar bugarskog i međunarodnog radničkog pokreta. Član SDP Bugarske od 1902. Od 1906. sekretar je Nacionalnog sindikalnog saveza Bugarske i rukovodi mnogim radničkim akcijama. Član CK SDP (tijesni socijalisti) od 1909. Zalagao se za saradnju balkanskih socijaldemokratskih partija i za stvaranje Balkanske

socijalističke federacije. Borac protiv bugarske osvajačke politike u balkanskim ratovima i I svjetskom ratu. Jedan je od osnivača Bugarske komunističke partije i organizator septembarskog ustanka u Bugarskoj (1923). Na III kongresu KI 1921. izabran u Izvršni komitet. Po emigriranju radio u KI i BKF. U Njemačkoj uhapšen 1933. i na procesu u Lajpcigu uspješno branio komunistički pokret. Iz Njemačke protjeran u SSSR 1934. Na VII kongresu KI dao jedan od najznačajnijih referata. Od 1935. do 1943. bio je generalni sekretar KI. Organizator Otečestvenog fronta Bugarske i otpora fašizmu u njoj. Od 1945. do 1948. bio je predsjednik vlade i generalni sekretar KP Bugarske — 240, 241

Došen Ilija (1914), član KPJ od 1936. Diplomirao na Pravnom fakultetu u Beogradu 1940. U NOR-u od 1941. bio politički komesar 5. krajiškog NOP odreda, 10. krajiške brigade, 5. i 10. divizije i 5. korpusa. Poslije rata bio je, između ostalog, član CK SKJ i Izvršnog komiteta CK SK BiH, ministar u vladi BiH, predsjednik Vrhovnog suda BiH i Vrhovnog suda Jugoslavije, poslanik republičke i Savezne skupštine i dr. Narodni heroj — 262

Drapšin Petar (Petar Ilić; 1914—1945), student. Član KPJ od 1937. Učestvovao u španskom građanskom ratu od 1937. do 1939. gdje je postao oficir. Po slomu Republike interniran u logor u Francuskoj. Preko partijskih veza došao u Zagreb, a odatle upućen u Hercegovinu, gdje je bio jedan od organizatora ustanka. U NOR-u komandant Operativnog štaba NOP odreda za Hercegovinu, zatim 2. operativne zone Hrvatske, 12. divizije, 6. i 8. korpusa i 4. armije. General-potpukovnik JNA. Narodni heroj — 100, 268

Dugonjić Rato (1916), pravnik. Kao đak u Sarajevu uključuje se u revolucionarni pokret. Član KPJ od 1937. Član CK SKOJ-a od 1939, a od 1943. do kraja 1948. sekretar CK SKOJ-a. Za člana CK KPJ odnosno SKJ biran od V kongresa Partije (1948), zatim je bio član IK CK SK BiH, predsjednik Skupštine SR BiH, član Predsjedništva SKJ odnosno CK SKJ. Član Savjeta Federacije — 247

Dulić Đuro (1912), radnik i činovnik. U NOR-u i član KPJ od 1941. Bio borac u Valjevskom NOP odredu i Pratećoj četi VŠ NOV i POJ, komandant bataljona u 12. proleterskoj brigadi, zamjenik i komandant Omladinske brigade »Joža Vlahović«, načelnik Operativnog odjeljenja 34. divizije, komandant Bačko-baranjske operativne zone GŠ NOV i PO Vojvodine, zamjenik komandanta 51. vojvođanske divizije i komandant 12. slavonske divizije. Poslije rata završio Vojnu akademiju »M. V. Frunze« i VVA. Bio na službi u Generalštabu JNA, komandant divizije, komandant područja, načelnik Vojne akademije i načelnik GŠ teritorijalne odbrane Vojvodine. Penzionisan je 1970. u činu general-potpukovnika JNA. Nosilac je »Partizanske spomenice 1941«. Narodni heroj — 71, 279

Đilas Milovan Điđo (1911), studirao filozofiju i prava. Kao član KPJ uhapšen 1933. i osuđen na 3 godine robije. Po izlasku s robije bio član MK KPJ Beograda i PK KPJ za Srbiju. Na V konferenciji KPJ izabran za člana Politbiroa CK KPJ. U NOR-u član Vrhovnog štaba. Od 1945. do 1954. ministar i član Politbiroa (IK) CK SKJ i predsjednik Skupštine SFRJ. God. 1953. objavio niz članaka revizionističke i anarhističko-liberalističke sadržine suprotstavljajući se politici SKJ. Na plenumu CK SKJ 1954. isključen iz CK, a potom i iz SKJ. Zbog neprijateljskog rada 1957. godine osuđen na 9 godina robije; lišen funkcija i odlikovanja i penzionisan. Postao antikomunista i neprijatelj socijalističke Jugoslavije. Objavio u inostranstvu više knjiga i napisa antijugoslovenskog i antikomunističkog sadržaja — 242

Đulespi (Gullespie), kapetan, član američke grupe za izbor mjesta za aerodrome u rejonu Zadra — 9

Đuričić Blažo (1914), prije rata inženjer agronomije. U NOR-u i član KPJ od 1941. Za vrijeme rata bio zamjenik političkog komesara 8. krajiške brigade, politički komesar 2. divizije, a zatim 3. korpusa. Poslije rata bio politički

komesar 6. armije. U građansku službu prešao 1947. i bio na dužnostima pomoćnika ministra poljoprivrede FNRJ, a zatim BiH, potpredsjednika Izvršnog vijeća BiH, sekretara CK SK BiH, i potpredsjednika Savezne skupštine. Bio je član CK SK Jugoslavije. Biran za republičkog i saveznog poslanika u više saziva. General-major JNA u rezervi. Narodni heroj — 140, 273, 283, 314

Đurić Ljubodrag Ljubo (1917), učitelj. Član KPJ od 1939, a u NOR-u od 1941. Bio je zamjenik komandanta 2. proleterske brigade, komandant iste brigade, i 2. proleterske divizije, zamjenik komandanta GŠ Srbije i komandant Beograda od oktobra 1944. Poslije rata generalni sekretar i član Savezne vlade, direktor »Službenog lista SFRJ«. General-major JNA u penziji — 293

Đurišić Pavle (1907—1945), oficir vojske Kraljevine Jugoslavije; četnički komandant. U decembru 1941. od Draže Mihailovića dobio zvanje vojvode i imenovan za komandanta Limskih četničkih odreda, bio zamjenik komandanta Nedićevog dobrovoljačkog korpusa, komandant četničke komande Crne Gore, Boke i Starog Rasa. Njegove jedinice su učestvovale u više krupnih poduhvata (samostalno i zajedno s okupatorom) protiv NOVJ i izvršile mnoge zločine nad rodoljubima i pripadnicima NOP-a i genocid nad muslimanskim življem u Sandžaku i istočnoj Bosni. Ubile su ga ustaše u Gradiški aprila 1945 — 261

Đurović Milinko (1910), diplomirani pravnik. Član KPJ od 1936. Bio je sekretar RK i član MK KPJ za Beograd. U NOR-u od 1941: bio je instruktor PK KPJ za Crnu Goru, član OK KPJ za Nikšić, politički komesar Nikšićkog i Durmitorskog NOPO, član Politodjela 5. crnogorske, 2. dalmatinske brigade, pa 2. proleterske divizije, politički komesar iste divizije, instruktor PK KPJ za Srbiju. Poslije rata bio je zamjenik načelnika Političke uprave JNA, politički komesar 7. armijske oblasti i načelnik Vojnoizdavačkog zavoda »Vojno delo«. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 271

Džekobs vid. Devers L. Džekob

Eliot Vilijam (Elliott William), vicemaršal, komandant Balkanskog vazduhoplovstva (Balkan Air Force-BAF) — 221, 229, 230, 231, 232, 233, 293, 305, 309

Engels Fridrih (Engels Friedrich) (1820—1895), s Marksom tvorac naučnog socijalizma — 237, 240

Erenburg Ilja Grigorijevič (1891—1967), ruski književnik. Kao učesnik u revolucionarnom pokretu emigrirao 1909. u Pariz. Vratio se u Rusiju 1917, zauzeo antiboljševički stav, ali već 1921. prihvata tekovine oktobarske revolucije. Do II svjetskog rata živi više u Francuskoj nego u SSSR. U početku književnog stvaralaštva je mistik, individualist i skeptik, kasnije piše romane feljtonskog stila izlažući duhovito i živo svoje koncepcije o revoluciji, politici, ljubavi i suprotnostima civilizacije. Za vrijeme II svjetskog rata ističe se mobilizatorskom publicistikom — 17, 250, 302

Fajfer Tone (1913—1981), od 1933. član Hrišćansko-socijalističke sindikalne organizacije Jugoslovenskog strukovnog saveza, jedno vrijeme urednik »Delavske pravice«. Zaslužan je za odluku rukovodstva JSS o povezivanju s komunistima. Učesnik na Osnivačkom kongresu OF Slovenije. Za vrijeme rata radio je u rukovodstvu OF. Bio je član Predsjedništva AVNOJ-a. Poslije rata bio ministar, pa član Izvršnog vijeća SR Slovenije, poslanik, član CK KP Slovenije. Urednik više listova i revija. Član KPJ od 1946. Nosilac je »Partizanske spomenice 1941« — 273

Farmelo Leo, borac italijanske partizanske 24. brigade »Fontanot« — 149

Fellicon Karol, borac italijanske partizanske 24. brigade »Fontanot« — 149

Filipovski Čede (1923—1945), zidarski radnik, pečalbar. U Beogradu pristupio radničkom pokretu. Poslije okupacije jedan od prvih organizatora NOP-a u mavrovskom kraju. Član KPJ od 1941. Bio član rejonskog komiteta KPJ, član Vojnog štaba, politički komesar odreda, komandant bataljona, zamjenik komandanta 1. makedonsko-kosovske i 1. makedonske brigade, zamjenik komandata i komandant 48. divizije.

Poginuo u saobraćajnoj nesreći. Narodni heroj — 249

Frol Frane (1899), pravnik. Od 1920. pripadao Hrvatskoj seljačkoj stranci, kasnije lijevom krilu. Učesnik NOP-a od 1943. Biran za člana Predsjedništva AVNOJ-a na Drugom zasjedanju i za člana Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, u kome je bio povjerenik za pravosuđe. Poslije oslobođenja bio ministar pravosuđa vlade FNRJ. Stalno biran za republičkog i saveznog poslanika (1945—1953). Bio član Glavnog odbora SSRNH i Saveznog odbora SSRNJ. Odlikovan Ordenom narodnog oslobođenja Jugoslavije — 311, 313

Furlan Roman, borac italijanske partizanske 24. brigade »Fontanot« — 149

Gaćeša Vasilije Vasilj (1908—1942), seljak, član KPJ od 1941; jedan od istaknutijih organizatora ustanka u Baniji; predvodeći grupu ustanika, napao 23. jula 1941. željezničku stanicu i opštinu u Banskom Grabovcu i tom akcijom počeo ustanak u Baniji. U oktobru 1941. postao član Glavnog štaba Hrvatske, bio član Štaba Korduna i Banije i komandant Banije. Poginuo u borbi s ustašama u selu Brubanju 29. aprila 1942. Narodni heroj — 309

Gamel Džems (Gammel James), britanski general-lajtnant. U II svjetskom ratu je bio načelnik štaba Vrhovne savezničke komande na Sredozemlju —

Georgijev Kimon (1882—1969), bugarski političar i državnik. Prije rata je bio ministar transporta, pošta i telegrafa i predsjednik vlade (1934/35). Za vrijeme rata 1943. je pristupio Otečestvenom frontu Bugarske i rukovodio političkom grupom »Zveno«. Od 9. septembra 1944. do 1946. predsjednik otečestvenofrontovske vlade Bugarske; zamjenik predsjednika Ministarskog savjeta 1946—1959 i 1959—1962; predsjednik Narodnog saveza »Zveno« (1944—1949); ministar spoljnih poslova 1946—1947; ministar elektrifikacije i meliorizacije (1947—1951); član Prezidijuma Narodnog sobranja NR Bugarske i zamjenik predsjednika Nacionalnog savjeta Otečestvenog fronta — 169, 255, 280, 317

Gizdić Drago (1912), mašinski radnik. Član KPJ od 1930. Više puta hapšen i proganjan. U NOR-u od 1941. Bio politički komesar Kaštelansko-trogirskog NOP odreda, sekretar Sreskog komiteta KPH za Solin-Trogir, član Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju, član AVNOJ-a. Poslije oslobođenja poslanik Privremene narodne skupštine DFJ i SNS, predsjednik Glavnog odbora Saveza sindikata za Hrvatsku, ministar u vladi NRH, član CK SKH, član Glavnog odbora SSRNH. Nosilac »Partizanske spomenice 1941« — 276

Gošnjak Ivan (1909—1980), stolar. Član KPJ od 1933. Od 1935. do 1937. u SSSR-u, gdje je završio Lenjinsku partijsku školu i oficirski kurs. Od 1937. do 1939. učestvuje u španskom građanskom ratu na strani republikanske Španije u internacionalnim brigadama i imao čin kapetana. Poslije poraza republikanske Španije interniran u koncentracioni logor u Francuskoj, gdje je bio sekretar partijske organizacije jugoslovenske grupe interbrigadista. Septembra 1941. bježi u Pariz, a zatim, u prvoj polovini jula 1942. preko Njemačke u Jugoslaviju. U NOR-u od jula 1942. Bio je zamjenik komandanta GŠ Hrvatske, komandant 1. korpusa NOV Hrvatske i komandant GŠ Hrvatske. Poslije rata komandant 2. armije JA, načelnik Personalne uprave JA, zamjenik ministra narodne odbrane FNRJ, državni sekretar za poslove narodne odbrane, član CK SKJ i član IK CK SKJ. Narodni heroj — 279, 285

Grizer (Greaser), poručnik, šef Samostalne američke vojne misije pri Štabu 5. udarnog korpusa NOVJ — 199, 287

Grozdanić Milivoje (1918), podoficir u vojsci Kraljevine Jugoslavije. U NOR-u i član KPJ od 1941. Bio je komandir čete i komandant bataljona u NOP odredu »Bijeli Pavle«, zamjenik i komandant bataljona u 5. proleterskoj (crnogorskoj) brigadi, zamjenik komandanta 7. omladinske (crnogorske) brigade »Budo Tomović« i komandant 42. udarne divizije NOVJ. Poslije rata završio kurs operatike na Ratnoj školi JNA. Bio komandant divizije i na službi u Generalštabu JNA. Prihvatio rezolu-

ciju IB, lišen čina pukovnika JNA i isključen iz KPJ 1952. Na osnovu vlastitog rada ponovo primljen 1968. u SKJ — 264

Grubor Nikola (1903), oficir u vojsci Kraljevine Jugoslavije. U NOR-u od 1942, a član KPJ od 1943. Za vrijeme rata bio u štabu 8. divizije, operativni oficir Plašćanske brigade, načelnik štaba 18. divizije i 4. korpusa, komandant 35. i 13. divizije. Poslije rata bio komandant divizije, načelnik odjeljenja armijske oblasti i načelnik štaba vojnog područja. General-major JNA u penziji — 116, 271

Grujić Periša (1915), prije II svjetskog rata potporučnik JV. U NOR-u od 1941, član KPJ od 1942. U ratu je bio načelnik Štaba brigade, pa 16. divizije, načelnik Štaba 12. korpusa i komandant 1. tenkovske brigade 4. armije. Poslije rata načelnik Operativnog odjeljenja 1. tenkovske armije, načelnik Tenkovskog školskog centra, načelnik Oklopnih jedinica armijske oblasti i načelnik Katedre oklopnih jedinica VVA. General-major JNA u penziji — 100

Grulović Aćim (1898—1948), u revolucionarnom radničkom pokretu učestvovao od 1919. Prije rata završio trgovačku školu, aktivno radio u sindikalnim organizacijama službenika, 1939. postao sekretar Okružnog komiteta KPJ za Srem, a 1940. član PK KPJ za Vojvodinu. U NOR-u od 1941. Radio na dizanju ustanka i organizovanju partizanskih jedinica u Vojvodini. Bio komandant Grupe vojvođanskih udarnih bataljona i komandant GŠ NOV i PO Vojvodine, pa zamjenik komandanta GŠ NOV i PO Vojvodine; u novembru 1943. izabran za člana AVNOJ-a. Poslije oslobođenja bio je predsjednik Narodne skupštine NR Srbije. Pukovnik JNA — 283

Grulović Nikola (1888—1959), obućarski radnik. U revolucionarnom pokretu od 1906, a član Srpske socijaldemokratske partije od 1910. Učestvovao u oktobarskoj revoluciji i građanskom ratu u SSSR-u, gdje je bio organizator jugoslovenskih jedinica, komandant 3. jugoslovenskog odreda i politički komesar Jugoslovenskog komunističkog puka Crvene armije. Član RKP(b) od 1918. Po povratku u Jugoslaviju (1919) učesnik Kongresa ujedinjenja, biran za poslanika 1920. Član PK KPJ za Srbiju od 1935. U NOR-u član Glavnog štaba Srbije, vijećnik AVNOJ-a, član PK KPJ i NOO Vojvodine. Bio član CK SK Srbije, predsjednik Republičkog vijeća Skupštine Srbije, član SO SSRNJ i SO SUBNORJ — 213, 291, 323

Gudovski Peco (1920), u NOR-u je od aprila 1943; bio je komandir čete, zamjenik komandanta bataljona i 7. makedonske brigade, komandant 7. makedonske brigade i 2. makedonske brigade. Poslije rata komandant 1. brigade 8. divizije KNOJ-a i na raznim drugim komandanim i štapskim funkcijama. Penzionisan je 1956. u činu majora JNA. Rezervni je pukovnik JNA — 249

Hantington Eleri (Huntington Ellery), pukovnik, šef Objavještajnog odjeljenja 5. američke armije, od 11. avgusta 1944. šef Samostalne američke vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ (ili, kako su Amerikanci govorili, kod maršala Tita) — 51, 52, 257

Harison Hjubert (Harrison Hubert), dopisnik britanske agencije »Rojter« — 19, 302

Hebrang Andrija (1899—1948), namještenik. Radničkom pokretu pristupio sredinom dvadesetih godina; član MK KPJ u Zagrebu od 1927. Uhapšen 1929. i osuđen na 12 godina robije. Izašao je s robije 1941. U NOR-u na odgovornim političkim dužnostima u Hrvatskoj. Uhapšen kao ilegalac marta 1942, a krajem iste godine zamijenjen za zarobljene fašiste. U zatvoru podlegao neprijatelju i prihvatio saradnju s ustašama (što nije odmah otkriveno). Po izlasku iz zatvora bio sekretar CK KPH (do 1944), a kasnije ministar u vladi FNRJ. U vrijeme napada Kominforma i Staljina na KPJ i socijalističku Jugoslaviju 1948. aktivno i organizovano radio protiv zemlje i Partije, zbog čega je uhapšen. U zatvoru izvršio samoubistvo — 72, 109, 203, 262, 266, 270, 272, 289, 307, 311, 315, 319, 322

Hejmen P.T. (Hayman P.T.), britanski major, na službi u Balkanskom vazduhoplovstvu (BAF) — 229, 233

Heris (Harris), pukovnik, član američke grupe za izbor mjesta za aerodrome u rejonu Zadra — 9

Herljević Franjo (1915), tipografski radnik. Član SKOJ-a od 1932, a član KPJ od 1940. U NOR-u od 1941. Za vrijeme rata bio je komandir čete, komandant bataljona, zamjenik komandanta 15. majevičke brigade, komandant 18. istočnobosanske (hrvatske) brigade, a krajem 1944. postao je komandant 38. udarne divizije. Poslije oslobođenja nalazio se na raznim dužnostima u JNA: komandant vojnog područja, načelnik Vojne akademije JNA, zamjenik načelnika Više vojne akademije JNA, komandant Republičkog štaba narodne odbrane BiH. Preveden je u rezervu u činu general-pukovnika JNA. Savezni sekretar za unutrašnje poslove. Narodni heroj — 283

Holjevac Večeslav (1917—1971), prije rata bio privatni namještenik. Član KPJ od 1939; član MK KPH i OK KPH Karlovac. U NOR-u od 1941. Jedan je od organizatora ustanka na Kordunu. Bio je politički komesar NOP odreda Korduna i Banije i Grupe kordunaških NOP odreda, politički komesar i komandant 2. operativne zone i politički komesar 4. udarnog korpusa. Poslije rata bio je komandant Zagreba i Vojne uprave JA za Istru i Slovenačko primorje, šef Vojne misije FNRJ u Berlinu, ministar u vladi Hrvatske i FNRJ, predsjednik Gradskog NO Zagreba; član CK SK Hrvatske, republički i savezni poslanik. General-potpukovnik JNA. Narodni heroj — 256

Hristić Dušan (1916), službenik. U NOR-u od 1941, a član KPJ od 1942. Za vrijeme rata bio politički komesar bataljona, zatim politički komesar 5. kordunaške brigade i 8. divizije. Poslije rata načelnik odjeljenja u Generalštabu, načelnik štaba i komandant vojnog područja i inspektor Glavne inspekcije JNA. General-potpukovnik JNA u penziji — 256

Hurkok Art, vid. Koks Artur

Idn Antoni (Eden Anthoni Robert; 1897—1977), britanski političar i državnik. U I svjetskom ratu bio oficir u Generalštabu, a politikom se počeo baviti 1923. i tada je izabran na listi Konzervativne stranke za člana parlamenta, u kome je ostao do 1957. Između dva svjetska rata predstavljao je Veliku Britaniju u Društvu naroda u Ženevi (1931. i 1935), bio lord čuvar državnog pečata (1934. i 1935) i ministar inostranih poslova (1935—1938). Podnio ostavku 1938. zbog Čemberlenove minhenske politike. Ponovo je prihvatio položaj ministra inostranih poslova u Čerčilovoj vladi (1940—1945. i 1951—1955). Kada je Čerčil 1955. demisionirao, Idn je postao predsjednik vlade (1955—1957) — 235, 280, 296

Ilić Ljubo (1905), inženjer. Član KPJ od 1931. Učesnik španskog građanskog rata — bio komandant 76. partizanske divizije, komandant Vojne partizanske akademije i dobio čin majora; odlikovan visokim odlikovanjima. Po padu španske Republike zatočen u logoru u Francuskoj, gdje je ostao do 1943. kada je pobjegao i pristupio francuskom pokretu otpora; bio je komandant Južne zone Francuske, a zatim rukovodilac svih stranih formacija koje su se borile u Francuskoj. General francuske vojske; odlikovan i »Legijom časti«. Od decembra 1944. u diplomatskoj službi Demokratske Federativne Jugoslavije — predstavnik JA u Štabu savezničkih snaga u Evropi, ambasador u više zemalja. General-major JNA. Narodni heroj — 288

Iljovski-Mitrevski Ilija, politički komesar 7. makedonske brigade — 249

Ismej Hastings (Ismay Hastings; 1887—1965), britanski general. Za vrijeme II svjetskog rata je bio načelnik Imperijalnog generalštaba i ministar odbrane u Čerčilovoj vladi. Preveden je u rezervu 1946. God. 1951. bio prvi generalni sekretar Sjevernoatlantskog pakta (NATO — North Atlantic Treaty Organization) — 236

Ister, pukovnik, šef britanske misije za dopremanje hrane u jadranske luke — 266, 276

Ivanović Dragiša (1914), profesor univerziteta, akademik i politički radnik. Doktor tehničkih nauka; jedno

vreme studirao filozofiju. U napredni pokret uključio se na početku studija; član SKOJ-a od 1934. Aktivno je politički djelovao na Beogradskom univerzitetu. Zbog revolucionarnog rada proganjan; 1935. zatočen u višegradski logor. Član KPJ od maja 1941. Jedan je od organizatora ustanka u Kučima. Bio je politički komesar gerilskih odreda Kuča, politički komesar bataljona »Marko Miljanov«, politički komesar Zetskog NOPO, politički komesar 5. proleterske brigade, politički komesar 29. hercegovačke divizije i Jugoslovenske ratne mornarice. Poslije rata politički komesar Jugoslovenske ratne mornarice, rektor Beogradskog univerziteta, član CK SK Srbije. Pukovnik JNA u rezervi. Dobitnik nagrade AVNOJ-a. Narodni heroj — 267

Ivanović Miladin (1906), učitelj. U naprednom pokretu od 1934, a član KPJ od 1936. U NOP-u od 1941. Bio je komandir čete Posavskog NOPO, komandant 2 (beogradskog) bataljona Posavskog NOPO, komandant 6 (beogradskog) bataljona, član Štaba 1. proleterske brigade, komandant 1. dalmatinske brigade, oficir za vezu sa Sovjetskom misijom pri Vrhovnom štabu, komandant 23. divizije NOVJ. Poslije rata vojni izaslanik Jugoslavije u Čehoslovačkoj, načelnik štaba armijske oblasti, zamjenik komandanta vojne oblasti, načelnik štaba područja. General-potpukovnik JNA u penziji — 283

Janković Blažo (1910), prije II svjetskog rata diplomirao na Prirodno-matematičkom fakultetu u Beogradu i bio službenik. Član KPJ od 1935. Radio u štampariji PK KPJ za Srbiju i CK KPJ. U NOR-u od 1941. Bio komandant 1. bataljona i komandant 4. crnogorske proleterske brigade, načelnik štaba 2. proleterske divizije, komandant 17. udarne divizije i dr. Poslije rata bio načelnik uprave Generalštaba JNA, načelnik inžinjerije JNA i načelnik Vojnoistorijskog instituta. Završio Višu vojnu akademiju JNA i kurs operatike. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 208, 290

Jerković Mate (1915—1980), pravnik. Pripadao naprednom omladinskom pokretu. Član KPJ od februara 1942. U NOR-u od 1941. na svim komandnim mjestima, od bataljona do armije: komandant 5. banijskog bataljona, komandant Kalničkog partizanskog odreda, komandant 4. slavonske divizije, načelnik Štaba i komandant 6. slavonskog korpusa i zamjenik komandanta 3. armije. Poslije rata završio Višu vojnu akademiju »K.J. Vorošilov« u Moskvi, a zatim bio načelnik Štaba i komandant Jugoslovenske ratne mornarice i pomoćnik saveznog sekretara za narodnu odbranu. Stalni je saradnik armijskih i mornaričkih listova i časopisa. Autor je knjige »Borba u Slavoniji za vrijeme IV i V ofanzive« i zbirke ratnih priča »Četiri proletera« i većeg broja vojno-stručnih studija i članaka. Nosilac je »Partizanske spomenice 1941«. Admiral JNA. Narodni heroj — 208, 279, 283, 290

Ješić Milan Ibra (1914), zemljoradnik. U NOR-u od 1941. Član KPJ od 1942. Bio je borac, desetar i vodnik u Fruškogorskom NOP odredu, komandir čete u Posavskom NOP odredu, zamjenik komandanta 6. vojvođanske brigade i komandant 7. vojvođanske brigade od njenog formiranja (2. jul 1944) do kraja rata. Poslije rata završio je oficirsku školu i VVA. Bio je komandant puka, načelnik vojnog okruga i dr. Penzionisan je 1964. u činu pukovnika JNA. Član je Savjeta SAP Vojvodine. Narodni heroj — 71

Jontović Rudolf (1919), metalski radnik. Kandidat za člana KPJ od 1939, a član KPJ od 1941. U NOR-u od 1941. Bio sekretar rejonskog komiteta u Beogradu. U ratu je bio borac, politički komesar 1. bolnice 16. vojvođanske udarne divizije i politički komesar 15. vojvođanske udarne brigade »Petefi Šandor« od njenog formiranja 31. decembra 1944. pa do rasformiranja 31. marta 1945. Poslije rata je završio VVA i Ratnu školu JNA. Bio je komandant oklopne brigade, načelnik roda oklopnih jedinica JNA, sekretar za narodnu odbranu Izvršnog vijeća SAP Vojvodine i član je Pokrajinske konferencije SSRNV. General-major je JNA i nosilac »Partizanske spomenice 1941« — 261

Josipović Srboljub Srba (1909), član KPJ od 1938. U NOR-u od 1941. zamjenik komandanta Posavskog od-

reda; član PK KPJ za Srbiju. Bio član Politodjela 1. proleterske brigade, a 1944. komesar 24. divizije NOVJ. Od decembra 1944. u građanskoj službi: poslanik Skupštine Srbije i Skupštine Jugoslavije više saziva; bio član Izvršnog vijeća Srbije i član CK SK Srbije — 160

Jovanić Đoko (1917), student, član SKOJ-a od 1935, član KPJ od 1939. Zbog ilegalnog revolucionarnog rada, kao đak viših razreda gimnazije uhapšen u Subotici, osuđen na 10 mjeseci strogog zatvora i isključen iz svih srednjih škola. God. 1941. radi na organizovanju oružanog ustanka u južnoj Lici. Pod njegovim rukovodstvom 27. jula 1941. počele su oružane akcije u okolini Srba. Bio komandant partizanskih odreda za Srb, zatim politički komesar 2. bataljona odreda »Sloboda«, komandant bataljona »Marko Orešković«, komandant 3. ličkog odreda, pomoćnik komandanta Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i komandant 6. proleterske divizije. Poslije rata završio Višu vojnu akademiju »K.J. Vorošilov« u Moskvi, a zatim vršio razne odgovorne dužnosti u Generalštabu JNA, načelnik štaba i komandant armijske oblasti i dr.; član Konferencije organizacije SK u JNA. Nosilac je »Partizanske spomenice 1941«. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 282

Jovanović Arso (1907—1948), oficir vojske Kraljevine Jugoslavije. U NOR-u od 1941: član Glavnog štaba NOPO za Crnu Goru, komandant Crnogorskog NOPO za operacije u Sandžaku, od decembra 1941. do kraja rata načelnik Vrhovnog štaba odnosno Generalštaba JA. Od 1946. do 1948. u SSSR-u završio vojnu akademiju »K.J. Vorošilov«; po povratku u zemlju (1948) načelnik Više vojne akademije; general-pukovnik JNA. Prihvatio Rezoluciju IB, postao neprijatelj socijalističke Jugoslavije; poginuo na granici pri pokušaju bjekstva iz zemlje, avgusta 1948 — 229, 289

Jovanović Mirko (1923—1977), đak; član SKOJ-a od 1939. U NOR-u i član KPJ od 1941. U ratu bio komesar kragujevačkog bataljona 1. proleterske brigade, komesar 1. proleterske brigade i 21. divizije. Poslije rata bio komesar divizije, armije i korpusa, komandant divizije, načelnik štaba armijske oblasti, komandant armijske oblasti i armije, i načelnik Centra visokih vojnih škola. General-pukovnik JNA — 208

Jovanović Radivoje Bradonja (1918), oficir vojske Kraljevine Jugoslavije. U NOR-u od 1941, kada postaje i član KPJ. Bio zamjenik komandanta Užičkog NOPO; komandant Grupe NOPO zapadne Srbije i član Vrhovnog štaba; komandant Glavnog štaba Srbije; komandant 1. šumadijske brigade; komandant 25. divizije, zatim komandant 14. korpusa NOVJ. Od 1946. do 1948. u SSSR-u završio Artiljerijsku akademiju »Đeržinski«. Do 1959. na dužnostima u JNA (načelnik Uprave artiljerije u DSNO, komandant korpusa i dr.). General-potpukovnik JNA u penziji. Po izlasku iz JNA član Izvršnog vijeća SR Srbije, član CK SKS i poslanik. Godine 1972. isključen iz SKJ i penzionisan. Narodni heroj — 283

Jovanović Vaso (1915), vazduhoplovni poručnik vojske Kraljevine Jugoslavije. Član KPJ i u NOR-u od 1941. Bio je komandant bataljona »18. oktobar«, zamjenik komandanta 2. bataljona 2. proleterske brigade, pa komandant Rogatičkog NOPO, načelnik štaba 1. pa 2. proleterske brigade i 1. proleterske divizije, komandant 1. proleterske divizije. Poslije rata komandant armije, načelnik Ratne škole JNA i dr. General-pukovnik JNA u penziji — 282

Kaningem Džon (Cunningham John), admiral, komandant savezničke mornarice na Sredozemlju — 293

Kapičić Jovo (Kapa; 1919), student medicine. Član SKOJ-a od 1934, a član KPJ od 1936. Jedan je od organizatora ustanka u cetinjskom srezu 1941. Bio je član OK KPJ za Cetinje, politički komesar 1. bataljona 1. proleterske brigade, zamjenik političkog komesara 2. dalmatinske brigade, politički komesar 3. divizije i 12. korpusa. Poslije rata bio je pomoćnik ministra unutrašnjih poslova FNRJ, ministar unutrašnjih poslova NR Crne Gore, ambasador i pomoćnik sekretara za infor-

macije u vladi SFRJ. Član CK SK Crne Gore, Revizione komisije CK SKJ i Predsjedništva Savezne konferencije SSRNJ. Član Savjeta Federacije. Narodni heroj — 208, 290

Karangelovski Vasko (1921—1976), prije II svjetskog rata radio kao poljoprivredni radnik. Pred rat postao član SKOJ-a, a po okupaciji zemlje uključio se u antifašistički pokret, prikupljao oružje i vršio pripreme za formiranje partizanskog odreda. U prvoj polovini postaje član KPJ i komandir voda, zatim komandir čete, komandant bataljona, komandant 4, pa 5. i 7. brigade i 49. divizije. Poslije rata komandant armije; biran za poslanika Republičkog sobranja i Savezne skupštine i za člana CK SKM. General-pukovnik JNA. Narodni heroj — 249

Kardelj Edvard (B.L., Be, Bevc, Birk, Krištof, Leuc, Mali, Petar Lovrič, Sperans, Šestak) (1910—1979), revolucionar, državnik, publicist, marksistički teoretičar. Član SKOJ-a od 1926. kao đak učiteljske škole; od 1928. član KPJ i član MK SKOJ-a za Ljubljanu. Godine 1929. član PK SKOJ-a za Sloveniju, zatim njegov sekretar. Februara 1930. uhapšen, a 18. septembra osuđen na 2 godine strogog zatvora. Od 1932. nastavlja rad u Sloveniji. Jedan od osnivača novog PK KPJ, u kojem je radio do novembra 1934. kad je otišao u Beč, gdje je bilo sjedište CK KPJ. Jedan od organizatora i učesnika Pokrajinske konferencije KPJ za Sloveniju (15. i 16. septembra 1934). U SSSR-u od kraja 1934. do početka 1937. slušalac Međunarodne lenjinske škole, aspirant i ujedno predavač na njoj. U to vrijeme je bio i član rukovodećeg aktiva KPJ u Moskvi. Avgusta 1936. učestvovao je na savjetovanju rukovodilaca KPJ, na kojem je bilo postavljeno novo centralno rukovodstvo. Na Titov predlog, u početku 1937. vratio se u Jugoslaviju. Na Osnivačkom kongresu KP Slovenije 18. aprila 1937. izabran za člana CK KPSl. Od maja 1938. član Privremenog CK KPJ. Na V zemaljskoj konferenciji KPJ podnio je izvještaj o političkoj situaciji i bio izabran za člana CK KPJ i Politbiroa. Učesnik majskog savjetovanja CK KPJ u Zagrebu 1941; zatim je organizovao kao delegat CK KPJ ustanak u Sloveniji i Hrvatskoj. U jesen 1941. otišao u Vrhovni štab NOV i POJ, gdje je bio na savjetovanju u Stolicama imenovan za člana toga štaba. U Vrhovnom štabu je na oslobođenoj teritoriji u Užicu uređivao *Borbu*. Od početka januara 1942. dalje opet je u Zagrebu, gdje je s Ivom Lolom Ribarom predstavljao Povjereništvo CK KPJ za okupirani deo Jugoslavije. Marta iste godine otišao je u Ljubljanu; u ljeto 1942. se s Glavnim štabom NOV i PO Slovenije povukao na oslobođenu teritoriju. Na Prvom zasjedanju AVNOJ-a 26. novembra 1942. izabran za potpredsjednika Izvršnog odbora. U početku oktobra 1943. otišao u Vrhovni štab NOV i POJ, a radio i u CK KPJ. Aktivno je učestvovao u pripremanju Drugog zasjedanja AVNOJ-a, na kojem je bio izabran u Predsjedništvo i za potpredsjednika Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije. Poslije oslobođenja kao najbliži Titov saradnik obavlja najodgovornije partijske i državne dužnosti: bio za sve vreme član CK KPJ odnosno SKJ, član Politbiroa, sekretar CK, član IK; potpredsjednik SIV-a, predsjednik Savezne skupštine, član Predsjedništva SFRJ i Predsjedništva CK SKJ. Narodni heroj — 269, 270, 281, 296, 314, 319, 320, 322

Kavčič Stane (1919), član KPJ od 1941. U NOB-u bio sekretar Okružnog komiteta KP Vrhnika, sekretar Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Sloveniju, član CK SKOJ-a i predsjednik USAOJ-a, član SNOS-a i AVNOJ-a. Poslije rata bio organizacioni sekretar CK KPSl, potpredsjednik Prezidijuma Narodne skupštine NRSl, predsjednik Republičkog vijeća Saveza sindikata Slovenije i predsjednik Izvršnog vijeća SR Slovenije, u svim sazivima bio poslanik Republičke skupštine i dvaput poslanik Savezne skupštine. Bio je član CK (i član IK) CK SK Slovenije, CK SKJ i Predsjedništva SKJ (izabran 1964). Godine 1971. oslobođen političkih funkcija i penzionisan — 247

Kemal-beg Ismail Vlora, albanski političar; 28. novembra 1912. istakao je nacionalnu zastavu u Valoni i proglasio nezavisnost Albanije — 56, 258

Keselring Albert (Kesselring Albert; 1885—1960), general-feldmaršal nacističkog Vermahta (oružanih snaga). Učesnik je I svjetskog rata. Prije II svjetskog rata bio je jedno vrijeme načelnik generalštaba. U II svjetskom ratu bio komandant 1. i 2. vazduhoplovne flote, komandant Grupe armija »C« (ujedno i komandant Jugozapada) i komandant svih njemačkih snaga krajem 1945. na Zapadu. Saveznički vojni sud ga je osudio kao ratnog zločinca 1947. na smrt, ali je pomilovan i 1952. oslobođen izdržavanja doživotne robije — 293

Ketoni (Keatoni), kapetan, član američke grupe za izbor mjesta za aerodrome u rejonu Zadra — 9

Kibler Jozef (Kuebler Josef; ? —1947), general-lajtnant, komandant njemačke 118. lovačke divizije i Korpusne grupe »Kibler«. Zarobili su ga Saveznici i izručili jugoslovenskim vojnim vlastima 18. februara 1946. Kao ratni zločinac zajedno s njegovim bratom generalom Ludvigom Kiblerom, komandantom njemačkog 97. armijskog korpusa, osuđen je od Višeg vojnog suda JA 16. februara 1947. na smrt strijeljanjem — 270

Kibler Ludvig (Kuebler Ludwig); na str. 270 pogrešno napisano ime — vid. Kibler Jozef

Kiš Ferenc (1905—1945), radnik. U NOR-u od 1941. Bio je komandant bataljona »Petefi Šandor«, a potom i komandant 15. vojvođanske brigade »Petefi Šandor«, na kojoj je funkciji i poginuo 21. marta 1945. u bici za bolmanski mostobran — 261

Klark Džon (Clarke John Robert Stephenson), potpukovnik, član Britanske vojne misije pri VŠ NOV i POJ — 222, 303

Klisold Stiven (Clisold Stephen), major član Britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ i prevodilac — 229

Kloc (Klotz), pukovnik, komandant njemačke 963. tvrđavske pješadijske brigade i Borbene grupe »Kloc« — 289

Klonovski, narednik, član američke grupe za izbor mjesta za aerodrome u rejonu Zadra — 9

Kljajić Miloš (1916—1944), radnik. Član KPJ od 1940. U NOR-u od 1941. Bio je komandir NOP odreda »Sjeničak« (1941), komandant u 4. kordunaškom bataljonu (1942) i 1. udarnom bataljonu Kordunaškog NOP odreda, komandant 4. bataljona 1. kordunaške brigade, komandant 1. kordunaške brigade. Narodni heroj — 309

Knebl Franjo (1915), u Sisku završio gimnaziju 1934, a u Zagrebu Poljoprivredno-šumarski fakultet 1940. U Zagrebu se uključio u napredni studentski pokret; 1935. primljen u SKOJ, a uskoro zatim i u KPJ. Poslije okupacije zemlje član Vojnog komiteta u Sisku; bio uhapšen; po izlasku iz zatvora otišao u Sisački partizanski odred. Zamjenik komesara i komesar čete u Banijskom odredu, politički komesar Moslavačkog partizanskog odreda, zamjenik komesara 17. udarne brigade i sekretar partijskog komiteta 12. divizije, vršilac dužnosti komesara 12. divizije, politički komesar 34. udarne divizije. Poslije rata politički komesar 8. armije, član Opunomoćstva CK KPJ u JNA, načelnik u Glavnoj političkoj upravi JNA, vojni ataše JNA u SAD, ambasador SFRJ u Indoneziji. God. 1959. u činu general-majora odlazi na položaj sekretara za šumarstvo Izvršnog vijeća Sabora SRH; član CK KPH. Narodni heroj — 256

Koks Artur (Cox Arthur), civil Amerikanac — 199, 287

Koleša N. vid. Koleša Viktor

Koleša Viktor (Sartori, Ivan Antonovič, Šifrer Adolf, Hope, Josip Savič, 1884—1946), limarski radnik i revolucionar; član KPJ od 1919, SKP (b) od 1931, KPŠ 1937; jedan od osnivača KP Slovenije; završio kratki kurs na MLŠ, a potom radio u zavodu »Kaganovič« do odlaska u Španiju (1936), gdje je dobio čin kapetana španske republikanske vojske. Vratio se u Moskvu 1939. i nastavio da radi u istom zavodu. U Jugoslaviju je došao krajem 1944. radi učešća u organizovanju sindikata nove Jugoslavije. Krajem januara 1945. biran je u novo jugoslovensko sindikalno rukovodstvo, na kojoj je duž-

nosti ostao sve do svoje smrti 1946 — 136, 276

Koliševski Lazar (Mitre; 1914), metalski radnik. Revolucionarnom radničkom pokretu pristupio je kao mlad radnik: radio je u Vojnotehničkom zavodu u Kragujevcu, gdje postaje član SKOJ-a 1932, a član KPJ 1935. i sekretar prve partijske ćelije, zatim sekretar zavodskog Komiteta, član i organizacioni sekretar Okružnog komiteta KPJ za Kragujevac. Izvjesno vrijeme radio u Smederevskoj Palanci, bio sekretar MK KPJ. Od septembra 1941. je sekretar PK KP za Makedoniju i rukovodilac Pokrajinskog vojnog štaba za pripremu ustanka. Uhapšen je u novembru 1941. od bugarske policije i osuđen na doživotnu robiju; u zatvoru ostaje do septembra 1944. Dok je bio u zatvoru izabran je za vijećnika AVNOJ-a i ASNOM-a. Poslije rata bio predsjednik vlade i predsjednik Izvršnog vijeća NRM, predsjednik Narodnog sobranja NRM, sekretar CK KPM, član CK KPJ, kasnije član IK CK SKJ, član Predsjedništva CK SKJ i Predsjedništva SFRJ. Narodni heroj — 257

Korać Dušan (1920), metalski radnik u Vojno-tehničkim zavodima u Kragujevcu, gdje je 1937. primljen u SKOJ, a 1940. u KPJ. U NOP-u od avgusta 1941, komesar 1. čete, zatim 1. bataljona Kragujevačkog NOP odreda, zamjenik političkog komesara i politički komesar 1. proleterske udarne brigade, u čijim je mnogim akcijama učestvovao. Aprila 1944. postavljen za političkog komesara 26. divizije. Poslije rata bio je politički komesar Tenkovske armije, komesar 3. armije, komesar 2. vojne oblasti, komesar JRV i PVO, komandant 1. proleterske divizije, komandant vojnog područja, načelnik štaba armije, načelnik III uprave i Uprave kopnene vojske, pomoćnik načelnika Generalštaba JNA i glavni inspektor Glavne inspekcije JNA. Aktivan društveno-politički radnik. Član je Komisije CK SKJ za opštenarodnu odbranu i Komiteta Konferencije SKJ u JNA. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 269

Kordon Antonio (Cordon Antonio), general španske republikanske vojske i sekretar za narodnu odbranu u španskoj republikanskoj vladi. Poslije pobjede frankista emigrirao je 1939. u Sovjetski Savez — 321

Kosanović Sava (1894—1956), političar, pravni fakultet završio u Budimpešti. Prije II svjetskog rata bio sekretar Samostalne demokratske stranke i narodni poslanik; u predratnoj političkoj aktivnosti isticao se stavom protiv vojno-monarhističke diktature; u vladi od 27. marta 1941. bio ministar snabdijevanja. Po okupaciji emigrirao i pridružio se akciji za priznanje NOP-a; 1944. ušao u vladu I. Šubašića, a od 7. marta 1945. bio ministar informacija, bio ambasador u SAD i član Savezne vlade; poslije ustavne reforme 1953. član SIV-a — 321

Kosorić Pero (1918—1969), student prava. U napredni radnički pokret uključio se 1937, a član KPJ od 1941. U NOR-u od 1941: komandir grupe na Romaniji i zamjenik komandanta Kalinovičkog i Jahorinskog NOPO, član Operativnog štaba za istočnu Bosnu, zamjenik komandanta 6. proleterske istočnobosanske brigade, komandant 1. majevičke brigade, komandant 27. divizije, pa 3. korpusa NOVJ. Poslije rata završio vojnu akademiju »K.J. Vorošilov«; komandant korpusa, načelnik štaba armije, komandant 1. armije, pomoćnik saveznog sekretara za narodnu odbranu. Član CK SKJ. General-pukovnik JNA. Narodni heroj — 57, 259, 272, 283, 306

Kostov Dončo (1897—1949), bugarski genetičar i akademik; član Jugoslavenske akademije znanosti u umjetnosti; autor preko 200 naučnih radova; nosilac međunarodne nagrade »Bernadini« — 320

Kovačević Andro (1913—1971), prije II svjetskog rata radnik. Član KPJ od 1933, a u NOR-u od 1941. U ratu je bio politički komesar 1. i 3. dialmatinske brigade i 9. divizije. Poslije rata načelnik personalnog odjeljenja armije, zatim na dužnostima u MNO i JRM, direktor »Croatia filma« i dr. Završio

Višu vojnu pomorsku akademiju. Rezervni kapetan bojnog broda — 269

Kovačević Veljko (1912), studije filozofije počeo (1937) u Zagrebu. Iste godine odlazi kao dobrovoljac u Španiju. Član KPJ od 1938. Poslije poraza Španske republike dvije godine proveo u koncentracionim logorima u Francuskoj. U proljeće 1941. pobjegao iz logora i došao u zemlju. Jedan je od organizatora ustanka u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju. U NOR-u član Glavnog štaba Hrvatske, komandant Primorsko-goranskog NOP odreda, 5. operativne zone Hrvatske, 13. pa 40. divizije i 6 (slavonskog) korpusa NOVJ. Poslije rata komandant armije, pomoćnik saveznog sekretara za narodnu odbranu, član CK SKJ, član Savjeta Federacije. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 208, 279, 290

Kovačević Vojo (1912), student tehnike. Član KPJ od 1934; 1937/39. bio član Univerzitetskog komiteta KPJ u Beogradu. Više puta hapšen i proganjan. U NOR-u od 1941; član OK KPJ Nikšić, ilegalni politički radnik u Crnoj Gori, rukovodilac Političkog odjeljenja 2. dalmatinske i 10. hercegovačke brigade i 29. hercegovačke divizije i politički komesar iste divizije. Od decembra 1944. do kraja rata politički komesar GŠ Srbije. Poslije rata politički komesar armije i oblasti, načelnik Tehničke uprave u SSNO, član stalnog dijela Konferencije partijske organizacije u JNA i dr. Narodni heroj. Penzionisan je kao general-pukovnik JNA — 137, 260, 276, 289, 314

Krajačić Josip (1918—1945), prije II svjetskog rata student prava. Član KPJ od 1940, a u NOR-u od 1941. U ratu je bio politički komesar 1. slavonskog NOP odreda, politički komesar 17. slavonske brigade, na dužnosti u štabu 6. korpusa NOVJ, šef Vojnopozadinskog odsjeka Glavnog štaba Hrvatske, politički komesar brigade »Matija Gubec« i politički komesar 12. divizije. Poginuo u automobilskoj nesreći — 279

Kreačić Otmar (1913), službenik. Aktivno radio u URS-u. Član KPJ je od 1937. Učestvovao je u španskom građanskom ratu. U NOR-u od 1941. i u početku radio na organizovanju ilegalnih štamparija i partijske tehnike u Zagrebu, zatim kao član Agitpropa CK KPH radio na pokretanju partizanskih listova. Od 1944. je politički komesar 12. slavonske divizije i 6. korpusa NOVJ. Poslije rata bio je zamjenik načelnika i načelnik Glavne političke uprave JNA, državni podsekretar u DSNO; član CK KPH, CK SKJ, Saveznog odbora SSRNJ, Predsjedništva SUBNOR-a, Savjeta Federacije. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 279

Krek Miha (1897—1969), advokat i političar. Potpredsjednik klerikalne Prosvetne zveze. Od 1935. ministar u Stojadinovićevoj, Cvetkovićevoj i Simovićevoj vladi. Aprila 1941. emigrirao u SAD. Vođa slovenačkih klerikalaca u emigraciji. U toku rata obavljao razne političke dužnosti pri izbjegličkoj kraljevskoj jugoslovenskoj vladi — 286

Krstev Stojan vid. Krstev Stojne

Krstev Stojne (1910), novinar, član BKP od 1936, dopisnik TASS-a; od 1944—1951 zamjenik glavnog urednika lista »Otečestveni front«; od 1951—1960. glavni urednik u redakciji »Međunarodna informacija« pri BTA; od 1963. glavni direktor BTA — 255

Krstulović Vicko (1905), radnik; član KPJ od 1922; član PK SKOJ-a za Dalmaciju od 1924, a od 1929. njegov sekretar. U zatvoru bio 4 godine. Od 1936. je član, a od 1939. sekretar PK KPH za Dalmaciju. Član CK KPH i CK KPJ od 1940. Jedan od organizatora ustanka u Dalmaciji; komandant Štaba IV operativne zone Hrvatske i 9. dalmatinske divizije; vijećnik ZAVNOH-a i AVNOJ-a. Poslije oslobođenja bio na mnogim odgovornim političkim i državnim dužnostima. Član Savjeta Federacije. Narodni heroj — 135, 266, 275, 276

Krunić Uroš (1914—1973), prije II svjetskog rata završio 6 razreda gimnazije i upisao se na Bogoslovski fakultet u Beogradu, gdje se uključio u napredni studentski pokret i 1940. postao član SKOJ-a. U aprilu 1941. postaje član KPJ, krajem godine sekretar Sreskog komiteta KPH u Petrinji, jedan je od

organizatora ustanka u Baniji. Zamjenik političkog komesara Banijskog partizanskog odreda, komesar 1. brigade formirane u Hrvatskoj, komesar 7. banijske brigade, komesar 7. banijske udarne divizije, zamjenik komandanta 4. korpusa NOVJ. Poslije oslobođenja zemlje vršio razne odgovorne vojno-političke dužnosti u JNA. General-major u penziji. Narodni heroj — 256

Kržišnik Anton (1890), gimnaziju završio u Kranju, a pravne nauke u Pragu i Zagrebu. U I svjetskom ratu dobrovoljac u srpskoj vojsci. Od 1919. u državnoj službi; sudija Upravnog suda do 1941. U NOB-u od 1941. U početku partijski funkcioner, a od 1943. predsjednik Višeg vojnog suda pri GŠ NOV i PO Slovenije; član SNOS-a i AVNOJ-a. Po oslobođenju ministar socijalne politike Slovenije; od 1950. potpredsjednik Narodne skupštine Slovenije; od 1953. u penziji, kada se posvetio naučnom radu; honorarni predavač na Pravnom fakultetu u Ljubljani. Napisao više rasprava iz oblasti upravnog prava i socijalne politike. Rezervni pukovnik JNA — 312, 319

Kukolj Uroš (1917), prije II svjetskog rata zemljoradnik. U NOR-u od 1941, a član KPJ od 1942. U ratu je bio komandant bataljona, zamjenik komandanta 8. krajiške brigade, načelnik Štaba i komandant 25. divizije. Poslije rata načelnik štaba i komandant divizije, nastavnik taktike u Pješadijskoj oficirskoj školi, pomoćnik komandanta vojnog područja i dr. Završio je Višu vojnu kademiju JNA. General-major JNA u penziji — 271, 283

Kverini Alfido, borac italijanske partizanske 24. brigade »Fontanot« — 149

La Gvardija Frorelo Henri (La Guardia Frorrelo Henry; 1887—1946), gradonačelnik Njujorka. Prije I svjetskog rata učestvovao je u špansko-američkom ratu, bio američki konzul u Rijeci i senator države Njujork. U I svjetskom ratu se nalazio na službi u vazduhoplovstvu SAD i izašao je iz rata u činu majora. Poslije I svjetskog rata biran je triput uzastopno za guvernera (gradonačelnika) Njujorka (1933—1945) i bio je prvi direktor Federalnog ureda za civilnu odbranu. Generalni direktor Unre (1946) — 320, 321

Lavčević-Lučić Ivan (Bubnov; 1905—1942), radnik. Član SKOJ-a od 1922, a KPJ od 1923. Bio je često hapšen; 1927. emigrirao u SSSR, gdje je završio KUNMZ (1928—1931) i aspiranturu (1934—1936). Krajem 1936. dolazi u Split, postaje član PK KP za Dalmaciju (1939) i rukovodilac Vojne komisije pri PK (1941). Uhapšen februara 1942. i strahovito mučen sve do svirepog ubistva u decembru iste godine. Proglašen za narodnog heroja 1961— 308

Lekić Danilo (1913), diplomirao na Filozofskom fakultetu u Skoplju. U napredni radnički pokret uključio se kao student; član KPJ od 1935. U španskom građanskom ratu bio zamjenik komandanta Baze interbrigada, politički komesar čete i bataljona i vršilac dužnosti političkog komesara 15. brigade. Ima vidnu ulogu u političko-partijskom radu među Jugoslovenima u koncentracionim logorima u Francuskoj. U NOR-u politički komesar Mačvanskog NOPO, komandant 1. proleterske brigade, komandant 16 (vojvođanske) divizije i 12. korpusa NOVJ. Poslije rata komandant 4. armije, glavni inspektor JNA, pomoćnik saveznog sekretara za inostrane poslove, predsjednik Komisije Predsjedništva CK SKJ za narodnu odbranu i dr. General-pukovnik JNA. Narodni heroj — 284

Lenac Mirko (1919—1956), prije II svjetskog rata student prava. U NOR-u od 1941. U ratu je bio politički komesar 2. brigade 13. divizije, politički komesar 13, 35. i 43. divizije. Poslije rata bio je predsjednik Kontrolne komisije Vojne uprave JA u Istri, komandant Vojne uprave JA u Zoni »B« Slobodne teritorije Trsta, glavni instruktor u Glavnoj političkoj upravi DSNO i dr. Završio Višu vojnu akademiju JNA. Rezervni pukovnik JNA — 271

Lenjin Vladimir Ilič (1870—1924), vođ i organizator RSDRP (boljševika), vođ oktobarske socijalističke revolucije i organizator sovjetske države, dosljedni nastavljač djela Marksa i Engelsa, klasik

marksizma, osnivač Komunističke internacionale — 237, 240

Leonov Leonid Maksimovič (1899— ?), sovjetski književnik. Pisac romana, eseja i drama. Glavna su mu djela »Jazavci«, »Lopov«, »Ruska šuma« i drame »Najezda« i »Kočije«, koje su prevedene i u Jugoslaviji — 313

Ler Aleksandar (Lör Alexander; 1885—1947), general-pukovnik njemačke vojske. Austrijski oficir, a od 1938. oficir njemačke vojske. Kao komandant 4. vazduhoplovne armije ratovao u Poljskoj, Jugoslaviji, SSSR-u. Organizator vazdušnog napada na Beograd 6. aprila 1941. Od avgusta 1942. komandant 12. armije i njemačkih trupa na Jugoistoku. Od januara 1943. komandant Grupe armija »E« i kao takav organizuje tzv. 4. i 5. ofanzivu. U ljeto 1943. potčinjen je komandantu nove grupe armija feldmaršalu fon Vajksu i ostaje komandant grupe armija »E« u Grčkoj. Od septembra 1944. ubrzano izvlači trupe iz Grčke i organizuje sremsko-bosanski front za odbranu njemačkih položaja. Zarobljen maja 1945, osuđen i strijeljan 1947 — 250

Leskošek Franc (1897), radnik. Član KPJ od 1926; rano postao istaknuti sindikalni aktivista. Organizovao nekoliko velikih radničkih štrajkova u Sloveniji. Na junskom savjetovanju u Moskvi 1936. postao je član Politbiroa CK KPJ, a 1937. sekretar CK KP Slovenije. God. 1938. i 1940. biran je za člana Politbiroa CK KPJ. U NOR-u od 1941: član Vojnog komiteta pri CK KPJ, član Izvršnog odbora OF, jedan od organizatora NOR-a i revolucije u Sloveniji, sekretar CK KPSl, a tokom 1941. i 1942. komandant Glavnog štaba Slovenije; član Vrhovnog štaba NOV i POJ; član SNOO, vijećnik AVNOJ-a. Poslije rata ministar u vladi Slovenije, ministar Savezne vlade, član Izvršnog vijeća Slovenije, potpredsjednik Skupštine Jugoslavije, član PB(IK) CK SKJ. Odlikovan Ordenom narodnog heroja i Ordenom junaka socijalističkog rada. Član Savjeta Federacije — 123, 273, 312

Levičnik Karel (1900—1968), završio pomorsku vojnu akademiju u Austro-Ugarskoj, a 1918. prešao u Jugoslovensku mornaricu, gdje je postigao čin kapetana bojnog broda. Prije stupanja u NOR sarađivao s Osvobodilnom frontom. U NOR-u od 1943; bio je komandant artiljerije na Visu, načelnik Artiljerijskog odjeljenja Vrhovnog štaba i komandant artiljerije 4. armije. Poslije rata načelnik Štaba Uprave artiljerije JNA, zamjenik načelnika Tehničke uprave DSNO. General-potpukovnik JNA u penziji — 100, 269

Lidio Doce, borac italijanske partizanske 24. brigade »Fontanot« — 149

Lindzej Frenk (Lindsay Frank), major, šef Samostalne američke vojne misije pri Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske — 284

Lister Enrike (Lister Enrique), general španske republikanske vojske, član CK i Politbiroa KP Španije, Za vrijeme građanskog rata u Španiji 1936—1939. bio je komandant 5. regimente, pa 11. divizije i 5. korpusa. Poslije pobjede frankista emigrirao 1939. u Sovjetski Savez. Po Frankovoj smrti vratio se u Španiju, odvojio se od KP Španije i osnovao svoju lijevo orijentisanu partiju — 313, 321

Lompar Blažo (1912), pravnik. Član KPJ od 1939. Bio instruktor Mjesnog komiteta KPJ za Beograd. Hapšen i proganjan više puta. U NOR-u od 1941. Bio politički komesar bataljona, rukovodilac Politodjela 1. krajiške brigade, rukovodilac Politodjela 6. primorsko-goranske brigade, rukovodilac Politodjela 13. divizije, rukovodilac Politodjela 8. divizije, politički komesar 2. armije (od januara 1945). Poslije rata načelnik odsjeka u Političkoj upravi JNA, politički komesar 1. vojne oblasti, politički komesar Više vojne akademije JNA, komandant korpusa. General-pukovnik JNA u penziji — 175, 207, 255, 263, 290, 322

Lončarević Đuro (1920), studirao matematiku. U napredni radnički pokret uključio se kao gimnazijalac. Član SKOJ-a postao je kao đak, a član KPJ 1939. Aktivist Beogradskog univerziteta. U NOR-u od 1941. Bio član Sreskog komiteta KPJ Andrijevica, politički komesar bataljona Komskog

odreda, pomoćnik političkog komesara 2. bataljona 1. proleterske brigade, pomoćnik političkog komesara 3. proleterske (krajiške) brigade, politički komesar 14. korpusa NOVJ (u završnim operacijama za oslobođenje Srbije). Poslije rata politički komesar armije, načelnik Uprave za moralno-političko vaspitanje, komandant armije, načelnik Centra visokih vojnih škola JNA. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 250, 283

Lukačević Vojislav (1908—1945), privatni činovnik i rezervni kapetan II klase u vojsci Kraljevine Jugoslavije. Za vrijeme rata pristupio je u ljeto 1941. četničkom pokretu Draže Mihailovića. Bio je komandant četnika u Starom Rasu (Sandžaku) i adutant kralja Petra II. Početkom 1944. boravio u Kairu i Londonu u Mihailovićevoj misiji. Aktivno sarađivao s okupatorom. Predao se početkom decembra 1944. jednoj britanskoj jedinici u Hercegovini, koja ga je izručila Štabu 29. hercegovačke divizije. Kao ratni zločinac osuđen je od Višeg vojnog suda u Beogradu na smrt i strijeljan avgusta 1945 — 260

Maček dr Vlatko (1879—1964), advokat, političar, potpredsjednik Hrvatske pučke seljačke stranke 1920, koja 1924. mijenja naziv u HSS, i od 1928. je njen predsjednik. Nosilac liste Bloka narodnog sporazuma, odnosno UO na parlamentarnim izborima 1935. i 1938. Potpredsjednik vlade formirane u avgustu 1939. poslije sporazuma Cvetković-Maček; ova vlada te godine osniva koncentracione logore za antifašiste. Bio potpredsjednik u vladi D. Simovića. Nakon proglašenja NDH (10. aprila 1941) pozvao je hrvatski narod da se pokori novoj vlasti. U maju 1945. odlazi iz zemlje; do 1946. živio u Parizu a poslije u SAD — 33

Maklin Ficroj (Maclean Fitzroy; 1911), engleski političar i član parlamenta, šef vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ. Učestvovao u borbama od početka II svjetskog rata, osobito u Malaji i Africi. God. 1943. engleski premijer ga kao svog prijatelja i predstavnika šalje u Jugoslaviju. Znatno je doprineo tome da engleska vlada shvati ulogu i važnost NOVJ i da se ostvare teheranski zaključci i ukaže pomoć jugoslovenskim partizanima. Od 1945. je podsekretar u engleskom Ministarstvu vojnom. Kao prijatelj Jugoslavije napisao je tri knjige o borbi jugoslovenskih naroda — 183, 196, 219, 220, 222, 225, 229, 230, 231, 232, 234, 268, 275, 285, 292, 293, 294, 297, 303, 308, 309, 310, 313, 319, 320, 323

Makmilan Harold (Macmillan Harold; 1894), engleski političar. Od 1921. radi u porodičnom preduzeću, a kasnije ulazi u politiku i u parlamenat kao mladi konzervativac s idejama o socijalnim reformama. Bio je protiv ustupaka Hitleru. Od 1942. do 1945. bio politički predstavnik engleske vlade u savezničkoj komandi u Africi i na Sredozemlju. Postao član vlade 1951. Od 1957. do 1963. bio je predsjednik vlade — 222

Maksvel Endrju (Maxwell Andrew), potpukovnik, zamjenik šefa Britanske vojne misije pri Vrhovnm štabu NOV i POJ — 220, 221, 229, 292

Mandić dr Ante (1881—1959), političar. Pravo studirao u Beču i Gracu. Bio advokatski pripravnik, zatim advokat. Prvi svjetski rat zatekao ga je u Rusiji gdje je 1915. kao član Jugoslovenskog odbora postao delegat tog odbora za Rusiju. Od septembra 1917. vodi u Londonu centralnu kancelariju Jugoslovenskog odbora do kraja njegovog postojanja. Po povratku u domovinu 1919, sarađuje u Jadranskom odboru i predsjednik je Jugoslovensko-čehoslovačke lige; 1921. odlazi u Opatiju a 1937. se nastanjuje u Beogradu. Poslije aprilskog sloma 1941. živi ponovo u Opatiji, a 1943. poslije kapitulacije Italije, prelazi na oslobođenu teritoriju. U oktobu iste godine izabran je za vijećnika ZAVNOH-a. U novembru 1943. učestvuje kao delegat na Drugom zasijedanju AVNOJ-a u Jajcu, gdje je izabran u njegovo Predsjedništvo. Godine 1944. je predsjednik republičke Komisije za ratne zločine, a od marta do 29. novembra 1945. član Kraljevskog namjesništva — 280, 295

Mandić Gligorije Gligo (1912), podoficir Mornarice Kraljevine Jugoslavije. Otpušten iz vojske kao komunista.

Član KPJ od 1935. Do 1940. radio kao mašinista u Beogradu; bio sekretar Saveza mašinista Jugoslavije. Kao član MK KPJ Herceg-Novi organizator je ustanka. U NOR-u od 1941: politički komesar čete, komandant Orjenskog bataljona Nikšićkog NOPO, komandant Komskog NOPO, komandant 1. dalmatinske brigade, 17. divizije i 12. korpusa NOVJ. Poslije rata komandant 4. armije KNOJ-a i dr. Geperal-potpukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 208, 209

Manola Srećko (1914—1979), član KPJ od 1935. U španskom građanskom ratu učestvovao od 1937. do 1939; bio komandant diviziona, poručnik. Od februara 1939. do maja 1941. bio u koncentracionom logoru u Francuskoj. U NOR-u od 1941. Bio je delegat Vojnog komiteta CK KPH, komandant grupe NOP odreda Banije i Korduna, 1. operativne zone Hrvatske, 6. ličke divizije, prvi pomoćnik komandanta GŠ Hrvatske, zamjenik komandanta Mornarice. Poslije rata načelnik Više vojne akademije, komandant štaba Teritorijalne odbrane Hrvatske i dr. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 234, 310

Marin Mladen (1920), rudarski radnik. U NOR-u i član KPJ od 1941. U ratu bio politički komesar čete i bataljona, zatim politički komesar 1. krajiške brigade i 21. divizije i dr. Poslije rata politički komesar divizije i korpusa, pomoćnik komandanta vojnog područja, načelnik odjeljenja u Višoj vojnoj akademiji, pomoćnik komandanta graničnih jedinica, predsjednik Komisije za statutarna pitanja SKJ za JNA i načelnik Centra za naučno-istraživački rad. General-pukovnik JNA u penziji — 208, 282, 290

Marinko Miha (1900), radnik. Član SKOJ-a od 1919, a član KPJ od 1924. Učestvovao u borbi rudara Trbovlja 1. juna 1924. protiv orjunaša, poslije čega je uhapšen. Emigrirao u Francusku gdje je aktivno radio u jugoslovenskoj sekciji KPF. Od 1931. do 1933. na partijskom školovanju u SSSR-u, odakle se vraća u Jugoslaviju i radi kao instruktor CK KPJ. Ubrzo je izabran za sekretara PK KPJ za Sloveniju. Bio je član CK KPJ. Jedan je od organizatora ustanka u Sloveniji, politički komesar Glavnog štaba. God. 1941. bio je uhapšen i osuđen; iz zatvora je pobjegao 1943. Do kraja rata radio u vojnom i partijskom rukovodstvu Slovenije. Poslije oslobođenja predsjednik vlade NR Slovenije, sekretar CK KPSl i na drugim odgovornim partijskim i državnim dužnostima. Narodni heroj. Član Savjeta Federacije — 123, 273, 312

Marković Svetozar (1846—1875), političar i književnik, osnivač socijalističkog pokreta u Srbiji i propagator marksizma na Balkanu. Godine 1871. pokrenuo je list »Radenik«, prvi socijalistički list. Pokretač je i saradnik niza listova i časopisa, a napisao je i mnoge studije i djela sa socijalističkih pozicija — 308

Marks Karl (Marx Karl) (1818—1883), revolucionar, naučnik i filozof; ideolog radničkog pokreta i osnivač naučnog socijalizma — 237

Martinović Milan, ministar u kraljevskoj jugoslovenskoj vladi, član Hrvatske seljačke stranke i jugoslovenski ambasador u Kairu — 167, 280

Maslarić Božidar Andrejev (1895—1963), profesor. Član KPJ od 1919. Bio je član MK KPJ u Osijeku i PK KPJ za Hrvatsku Zbog stalnih progona i hapšenja prešao u ilegalnost, a potom upućen za predavača na KUNMZ-u. S KUNMZ-a prešao za rukovodioca Jugoslovenskog sektora na MLŠ. U Španiju odlazi 1936; 1937. postaje komandant 2. bataljona 63. španske brigade, a poslije pogibije B. Parovića prelazi na rad u Bazu interbrigada kao predstavnik KPJ pri KP Španije. Vraća se u SSSR 1939. U toku II svjetskog rata bio je potpredsjednik Sveslovenskog komiteta u Moskvi i radio na popularizaciji NOB-a preko Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija«. U oktobru 1944. dolazi u Jugoslaviju. Bio je ministar Savezne vlade i savezni poslanik; potpredsjednik Izvršnog vijeća NR Hrvatske; član CK SKJ, CK SKH i član IK CK SKH. General-major JNA. Narodni heroj — 312

Matetić Vladimir (1911), prije II svjetskog rata bio kapetan u jugoslovenskom ratnom vazduhoplovtsvu. Član KPJ od 1941. Do juna 1942. ilegalno radio za NOP, a otada je u NOVJ. U ratu je bio operativni oficir Primorsko-goranskog NOPO, načelnik Štaba 5. operativne zone, komandant 14. primorsko-goranske brigade, član OK KPH za Hrvatsko primorje i Oblasnog komiteta za Zagrebačku oblast, član ZAVNOH-a, načelnik Operativnog odjeljenja GŠ NOV Hrvatske, komandant 2. operativne zone i komandant 10. korpusa. Poslije rata bio je pomoćnik komandanta vazduhoplovstva, načelnik Vazduhoplovne vojne akademije, komandant vazduhoplovnog korpusa, načelnik Štaba JRV i dr. General-pukovnik JNA u penziji — 279

Materić Ilija (1911), radnik. Kao radnički i sindikalni funkcioner rukovodio štrajkovima u Drvaru 1938. i 1940. U NOR-u i član KPJ od 1941. U ratu je bio politički komesar bataljona »Sloboda«, 1. krajiške i 10. krajiške brigade i 5. divizije. Poslije rata član Izvršnog vijeća i ministar u vladi BiH, direktor Glavne direkcije drvne industrije BiH i dr. Biran za republičkog i saveznog poslanika u nekoliko saziva i za člana CK SK BiH. Rezervni pukovnik JNA. Narodni heroj — 282

Matić Đuro (1915), prije II svjetskog rata građevinski inženjer. U NOR-u i član KPJ od 1941. Jedan je od organizatora ustanka 1941. u Gorskom kotaru. U ratu je bio zamjenik političkog komesara 6. udarne brigade 13. divizije, pomoćnik načelnika 2. odjeljenja GŠ NOV Hrvatske, politčki komesar 13. udarne divizije i dr. Poslije rata je na dužnosti u Političkoj upravi JNA, načelnik Građevinske uprave JNA i predsjednik Savjeta za naučni rad u oružanim snagama Jugoslavije. General-potpukovnik JNA u penziji — 271

Medenica Đuro (1913), student prava. Član KPJ od 1934. Zbog revolucionarnog rada osuđen 1937. na godinu dana zatvora. Jedan je od organizatora ustanka 1941. u kolašinskom srezu. U ratu je bio politički komesar Komskog NOP odreda, bataljona u 4. crnogorskoj proleterskoj brigadi, rukovodilac Političkog odjela 27. divizije, politički komesar 51. divizije i Operativnog štaba za Kosovo i Metohiju i dr. Poslije rata pomoćnik ministra Savezne vlade, javni pravobranilac FNRJ, direktor Uprave carina FNRJ, zamjenik predsjednika Saveznog savjeta za pravosuđe, sudija Ustavnog suda SFRJ i dr. Rezervni pukovnik JNA — 71, 284

Mesić Marko (1901), prije rata bio aktivni potpukovnik vojske Kraljevine Jugoslavije. Od avgusta 1941. do 31. januara 1943. bio je komandant artiljerijskog diviziona u ustaško-domobranskoj 369. pješadijskoj pukovniji, kada je prebjegao kod Staljingrada s cijelom jedinicom na stranu Crvene armije. Potom mu je povjereno formiranje 1. jugoslovenske brigade NOVJ u Sovjetskom Savezu, čiji je postao i komandant. Od oktobra 1944. nalazio se na dužnostima komandanta Nižeg artiljerijskog kursa, a zatim i komandanta Artiljerijske oficirske škole. Poslije rata je bio artiljerijski instruktor. Potpukovnik JNA u penziji — 13, 15, 250

Mešterović dr Đura (1908), ljekar. Učestvovao u španskom građanskom ratu od 1937. do 1939. Po slomu Republike bio u koncentracionom logoru u Francuskoj. Član KPJ od 1938. U NOR-u ljekar Valjevskog, pa Posavskog NOP odreda, upravnik Vojne bolnice u Žabljaku, upravnik bolnice u Foči, šef hirurške ekipe 1. proleterske divizije, referent saniteta 3. korpusa NOVJ, šef ljekarske misije VŠ u Italiji, član Vojne misije u SSSR-u, šef odsjeka u Sanitetskom odjeljenju VŠ (Generalštaba). Poslije rata zamjenik, pa načelnik Sanitetske uprave JNA, predsjednik Crvenog krsta Jugoslavije i dr. General-pukovnik JNA u penziji — 16, 250, 302

Mihailović Dragoljub Draža (1893—1946), vođa četničkog pokreta u Jugoslaviji od 1941. do 1945. Do rata generalštabni pukovnik vojske Kraljevine Jugoslavije, vojni izaslanik u Sofiji i Pragu. Maja 1941. počeo da stvara četničke odrede. Njegov pokret ima izrazito nacionalistički, šovinistički, velikosrpski i antikomunistički karakter. U cilju slamanja NOP-a u Jugoslaviji i očuvanja monarhije, uspostavlja saradnju i sklapa sporazume s okupatorom i

kvislinzima. Četničke vojne formacije vodile su borbu protiv NOP-a od jeseni 1941. do maja 1945. Mihailović je uživao pomoć i podršku nekih krugova zapadnh saveznika naročito do 1943. Bio je ministar izbjegličke vlade, načelnik Štaba Vrhovne komande vojske Kraljevine Jugoslavije i komandant tzv. Jugoslovenske vojske u otadžbini; jula 1942. unaprijeđen je u čin armijskog generala. Uhvaćen 1946. i na javnom procesu u Beogradu kao ratni zločinac i izdajnik osuđen na smrt — 31, 32, 224, 254, 272, 287, 290, 315, 323

Mikšić Stevo (1916), prije rata je tekstilni radnik. Osuđen 1939. zbog pobune u 106. pješadijskom puku. U NOR-u je od marta 1942; bio je na dužnostima komandira čete, zamjenika komandanta bataljona, komandanta 1. jugoslovenske brigade NOVJ i 13. proleterske brigade (»Rade Končar«). Poslije rata bio je komandant brigade. Penzionisan 1955. zbog bolesti u činu potpukovnika JNA — 13

Milojević Miloje (1912), prije rata vojni službenik JV. U NOR-u od 1941. Član KPJ od marta 1942. Bio zamjenik komandanta bataljona, zamjenik komandanta i komandant 1. proleterske brigade, zamjenik komandanta i komandant divizije i dr. Poslije rata na raznim dužnostima u JNA — komandant grada Beograda, komandant armije; bio član Predsjedništva Saveznog odbora SUBNORJ, Centralnog odbora SSRNJ i dr. Godine 1964. penzionisan u činu general-pukovnika JNA. Narodni heroj — 208 282, 290

Milosavljević Milosav (1911), zanatlija. Član KPJ od 1934. Bio je član MK KPJ u Čačku, sekretar OK KPJ užičkog, a zatim valjevskog okruga. U NOR-u od 1941; politički komesar Valjevskog, Rogatičkog, Drinskog i Sjevernohercegovačkog NOPO i 2. proleterske dvizije, a vršio je i dužnost političkog komesara GŠ NOV i PO Srbije i dr. Bio je vijećnik AVNOJ-a. Poslije rata obavlja odgovorne dužnosti u CK SKS, Sindikatu Srbije i Vojvodine. Član Savjeta Federacije. Narodni heroj — 137, 276

Miloševski Tihomir (1915), prije II svjetskog rata potporučnik JV. Poslije aprilskog rata 1941. bio u bugarskoj internaciji, a u NOR-u je od 1942. Član KPJ od 1943. U ratu je bio komandant grupe bataljona, 3. makedonske brigade, 2. operativne zone, zatim komandant 41. divizije i 15. korpusa. Poslije rata komandant divizije, komandant nastavnog centra, načelnik štaba vojnog područja. General-major JNA u penziji. Narodni heroj — 249, 264

Milutinović Ivan Milutin (1901—1944), pravnik. Član KPJ od 1923. Kao student rukovodio Udruženjem marksista na Beogradskom univerzitetu. Više puta osuđivan na robiju (ukupno 8 godina i 6 mjeseci). Tokom 1940. postao član CK KPJ. Od kraja 1939. do maja 1940. nalazio se u koncentracionom logoru u Bileći. Na V zemaljskoj konferenciji izabran za člana Politbiroa CK KPJ. U NOR-u od 1941: član Vrhovnog štaba, komandant Glavnog štaba za Crnu Goru, delegat Vrhovnog štaba i CK KPJ u Crnoj Gori, organizator narodne vlasti; vijećnik AVNOJ-a i član njegovog Predsjedništva, član NKOJ-a. Poginuo nesrećnim slučajem na Dunavu kod Beograda 23. oktobra 1944. General-lajtnant NOVJ. Narodni heroj — 270

Miljanović Savo (1916—1972), zemljoradnik. U NOP-u od 1941, a član KPJ od 1942. U NOR-u je od 1942. U ratu je bio komandant Podravskog NOP odreda i Istočne grupe NOP odreda 6. korpusa, zamjenik komandanta 12. divizije, komandant 18. brigade 40. divizije, komandant 40. divizije i dr. Poslije rata komandant granične brigade, načelnik štaba divizije, načelnik odsjeka i odjeljenja u armijskoj oblasti, nastavnik u Višoj vojnoj akademiji. General-major JNA — 290

Miskin Vaso Crni (1916—1945), metalski radnik. Kao mlad uključio se u napredni radnički pokret i učestvovao u više akcija. Član KPJ od 1939. Član i sekretar MK KPJ Sarajevo i član Biroa PK KPJ za BiH. U NOR-u partijski radnik na terenu, zamjenik političkog komesara Hercegovačkog NOP odreda, pomoćnik političkog ko-

mesara 10. hercegovačke brigade, sekretar Oblasnog komiteta za Hercegovinu, član Oblasnog NOO, sekretar JNOF za BiH, vijećnik AVNOJ-a i ZAVNOBiH-a. Poslije rata sekretar MK KPJ Sarajevo. Narodni heroj — 309

Mitrović Stefan (1909), u naprednom pokretu učestvuje od 1931. kao student Beogradskog univerziteta. Član PK SKOJ-a za Srbiju i član CK SKOJ-a. Zbog revolucionarnog rada više puta hapšen, a 1937. osuđen na 3 godine robije. U NOR-u na partijsko-političkim dužnostima, a od 1943. politički komesar 16. divizije, 12. korpusa i načelnik Propagandnog odjeljenja Generalštaba. Poslije rata na radu u Upravi za propagandu i agitaciju CK KPJ. Zbog prihvatanja Rezolucije Informbiroa 1948. lišen čina i isključen iz Partije — 284

Molotov Vjačeslav Mihailovič (1890), sovjetski političar. U radničkom pokretu od 1907, član Politbiroa RKP(b) od 1921. U 1929/1930. član Prezidijuma KI; od 1930. do 1941. predsjednik Sovjeta narodnih komesara SSSR-a. Od tada do 1957. ministar inostranih poslova i potpredsjednik vlade. Poslije toga ambasador. Jedan od najistaknutijih Staljinovih saradnika; vidno se angažovao u kampanji IB protiv Jugoslavije. Na plenumu CK KPSS juna 1957. isključen iz CK zbog antipartijske djelatnosti i otpora politici XX kongresa KPSS i smijenjen s funkcije prvog zamjenika predsjednika vlade — 254, 269, 296

Morača Milutin (1914), prije II svjetskog rata završio Pravni fakultet. Učestvuje u radu naprednog studentskog udruženja »Svetlost« i napredne kulturne zadruge vojvođanskih naseljenika »Preporod«. Član KPJ od 1936. Od juna 1941. učestvuje u pripremama ustanka u okolini Drvara. U ratu je bio: član Štaba gerilskih odreda za Bosansko Grahovo i okolinu, komandant bataljona »Sloboda«, komandant 4. krajiške brigade, komandant 5. divizije, načelnik Štaba I armije i dr. Poslije rata je zamjenik načelnika Generalštaba JNA, zamjenik načelnika Više vojne akademije JNA, načelnik uprave u Generalštabu, komandant armije, zatim član SIV-a, član Predsjedništva Savezne konferencije SSRNJ, predsjednik Saveza rezervnih vojnih starješina Jugoslavije i član Savjeta Federacije. Biran je više puta za poslanika Savezne i Republičke skupštine. Bio je član CK SK BiH i član Opunomoćstva CK SKJ za armijsku oblast. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 282

Mraković Blažo (1911—1951), prije II svjetskog rata bio pravnik. Član KPJ od 1937, u NOR-u od 1941. Bio je sekretar Sreskog komiteta KPJ za Danilovgrad i jedan od organizatora ustanka u danilovgradskom kraju. U ratu je bio pomoćnik političkog komesara brigade 7. banijske divizije, rukovodilac Politodjela 35. divizije i politički komesar 28. divizije. Poslije rata instruktor Glavne političke uprave JA i dr. Pukovnik JNA. Narodni heroj — 283

Mutak Vlado (1914), po završetku zanatske škole 1932. radio u Radionici državnih željeznica u Zagrebu kao livac. Aktivan u klasnom radničkom pokretu. Član KPJ od 1938. U toku aprilskog rata 1941. član delegacije KP koja je po direktivi CK KPJ od komandanta Savske armijske oblasti u Zagrebu zahtijevala da se radnicima i antifašistima razdijeli oružje. Od novembra 1941. u partizanima, u toku NOR-a, pored ostalog, zamjenik političkog komesara Kalničkog NOP odreda, politički komesar 16. omladinske brigade »Joža Vlahović«, pa 2. moslavačke brigade i 33. divizije. Bio je vijećnik ZAVNOH-a. Poslije rata na raznim vojnim dužnostima. Završio Višu vojnu akademiju JNA. General-potpukovnik JNA — 279

Mužar Šarlota, Amerikanka jugoslovenskog porijekla. Predala je početkom 1945. Titove poklone La Gvardiji, guverneru Njujorka — 320

Nad Kosta (1911), radnik i podoficir vojske Kraljevine Jugoslavije. U naprednom radničkom pokretu učestvuje od rane mladosti. Proganjan i hapšen više puta, a 1933. osuđen na 2 godine robije. Po odluci KPJ otišao u Španiju. U španskoj republikanskoj

vojsci bio komandant Balkanskog bataljona. Član KPJ od 1937. Od 1939. u koncentracionom logoru u Francuskoj. U NOR-u jedan od organizatora ustanka na Kordunu, član Glavnog štaba BiH, komandant Operativnog štaba za Bosansku krajinu, komandant 1. bosanskog, pa 3. korpusa NOVJ; komandant Glavnog štaba Vojvodine i komandant 3. armije JA. Poslije rata komandant armije, komandant vojne oblasti, pomoćnik saveznog sekretara za narodnu odbranu, poslanik Skupštine Srbije i Skupštine Jugoslavije, član CK SKS i CK SKJ, predsjednik SUBNORJ. General armije JNA. Narodni heroj — 157, 164, 177, 279, 283, 284, 317

Naumovski Naum Borče (1920—1960), radnik. U Beogradu učestvuje u više demonstracija i štrajkova, zbog čega je hapšen. Član KPJ od 1940. Poslije aprilskog rata postaje sekretar Mjesnog komiteta KPJ u Kruševu i radi na organizovanju oružane borbe. Bio je politički komesar Kruševskog NOPO, pomoćnik političkog komesara 2. operativne zone Makedonije, politički komesar 2. makedonske brigade, politički komesr 41. divizije, politički komesar 15. korpusa NOVJ i član Glavnog štaba Makedonije. Poslije rata poslanik Sobranja Makedonije i Savezne narodne skupštine, član vlade i Izvršnog vijeća Makedonije, predsjednik Gradskog odbora Skoplja, član IK CK SK Makedonije i član CK SKJ. Potpukovnik JNA. Narodni heroj — 249

Nedić Milan (1877—1946), oficir srpske vojske, a potom u vojsci Kraljevine Jugoslavije armijski general, komandant armije, načelnik Glavnog generalštaba, ministar vojske i mornarice. Kao ministar podržao Ljotićevu organizaciju, propagirao snagu Hitlerove Njemačke i unosio defetizam u JV. Otvoreno se stavio u službu njemačkih okupatora i od 29. avgusta 1941. predsjednik kvislinške srpske vlade. Za cijelo vrijeme rata borio se protiv NOP-a. Njegove vojne jedinice počinile su brojne zločine. Uhvaćen i kao kvisling i ratni zločinac predat sudu; u zatvoru u Beogradu izvršio samoubistvo 4. februara 1946 — 32

Nenezić Radojica (1921), zemljoradnik. Član KPJ od 1940. U NOR-u od 1941. U ratu bio komandant bataljona 1. slavonskog odreda, zamjenik komandanta 12. slavonske brigade i komandant 17. brigade, zatim načelnik štaba 6. korpusa, a od februara 1944. komandant 28. divizije. Poslije rata završio Vojnu akademiju »M.V. Frunze« u SSSR-u i kurs operatike na Ratnoj školi JNA i bio komandant korpusa, armije, načelnik Uprave u Generalštabu JNA i na drugim dužnostima u JNA. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 283

Nikolić Vojo (1914), student. Član KPJ od 1933. Prije rata bio sekretar Univerzitetskog komiteta KPJ za Beograd, instruktor MK KPJ za Beograd, član Pokrajinske komisije SKOJ-a za Srbiju. Hapšen je i proganjan više puta. U NOR-u od 1941. Bio član OK KPJ za Nikšić, pomoćnik političkog komesara Nikšićkog NOP odreda, politički komesar 4. proleterske (crnogorske) brigade i politički komesar 2. udarnog korpusa. Poslije rata bio pomoćnik ministra narodne odbrane, generalni direktor Direkcije železnica Jugoslavije, predsjednik Odbora za narodnu odbranu Saveznog vijeća SNS. Narodni heroj — 261

Nikoliš Gojko (1911), ljekar. Član KPJ od 1935. U španskom građanskom ratu ljekar (poručnik) na dužnosti upravnika bolnice i dr. U NOR-u od 1941: ljekar, načelnik Saniteta Vrhovnog štaba NOV i POJ (odnosno u Ministarstvu narodne odbrane). Poslije rata načelnk Sanitetske uprave JNA, ambasador. Bio je član AVNOJ-a, narodni poslanik i dr. General-pukovnik JNA i akademik. Narodni heroj — 289

Nikolov Georgi, načelnik Štaba otečestvenofrontovske 1. bugarske armije — 273

Nišani dr Omer, predsjednik Predsjedništva Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Albanije i član CK KP Albanije — 258

Noris (Norris), pukovnik, šef savezničke grupe za čišćenje splitske, šibenske i zadarske luke od mina — 7, 248, 293

Novati Antob, borac italijanske partizanske 24. brigade »Fontanot« — 149

Novikov Kiril Vasiljevič (1905), sovjetski diplomata od 1940. Od 1942. do 1947. na službi u Evropskom odjeljenju Ministarstva spoljnih poslova. Od 1944—1947. član Kolegija Ministarstva spoljnih poslova. Učesnik u radu mnogih međunarodnih sastanaka i konferencija — 269

Olbina Dane (1919), još kao mlad radnik prišao naprednom radničkom pokretu; član KPJ od aprila 1941. Od ljeta 1941. član Mjesnog komiteta KPJ u okupiranom Sarajevu; u aprilu 1942. izašao na oslobođenu teritoriju, pa zatim stupio u 6. proletersku brigadu. Bio je član Oblasnog komiteta za istočnu Bosnu, zamjenik političkog komesara 16. muslimanske brigade, politički komesar 6. istočnobosanske brigade, politički komesar 3. korpusa NOVJ, načelnik Ozne za grad Sarajevo. Poslije rata predsjednik Skupštine grada Sarajeva, član Izvršnog vijeća Bosne i Hercegovine i dr. Pukovnik JNA u rezervi — 140, 272

Oreščanin Bogdan (1917—1977), prije rata apsolvirao prava. U napredni pokret uključio se još kao đak, a član KPJ od 1941. Jedan je od organizatora ustanka u svom kraju; bio je komandir 1. partizanskog odreda »Perna«, potom operativni oficir kordunaškog odreda, komandant 2. kordunaškog odreda, komandant 5. hrvatske brigade, načelnik Štaba 4. korpusa NOVJ, pomoćnik načelnika Glavnog štaba Hrvatske, komandant 4. korpusa NOVJ, a pred kraj rata na dužnosti u Generalštabu JA. Poslije rata načelnik Uprave u Generalštabu, pomoćnik saveznog sekretara za narodnu odbranu, ambasador, predsjednik Odbora za narodnu odbranu Vijeća naroda SNS i dr. Napisao je više radova iz oblasti vojne nauke. General-pukovnik JNA. Narodni heroj — 256

Pajković Miloš (1915), prije rata student prava. Član KPJ od 1935. Više puta hapšen, a 1936. je interniran 8 meseci. Poslije povratka postaje sekretar OK KPJ za Berane (Ivangrad). Jedan od organizatora ustanka 1941. u svom kraju. Za vrijeme NOR-a bio je politički komesar bataljona, rukovodilac Politodjela 6. krajiške brigade, zamjenik političkog komesara 5. krajiške, politički komesar 16. divizije i dr. Poslije rata na raznim dužnostima u Političkoj upravi i Istorijskom institutu JNA. Završio je Višu vojnu akademiju JNA. General-potpukovnik JNA u penziji — 284

Pantelić Milojica (1921), prije II svjetskog rata učenik. Član KPJ i učesnik NOR-a od 1941 U ratu je bio politički komesar 6. istočnobosanske brigade, politički komesar 25. divizije i dr. Poslije rata politički komesar i komandant divizije, politički komesar korpusa, načelnik katedre i klase VVA JNA, načelnik uprave u SSNO i dr. Pohađao Višu vojnu akademiju »K.J. Vorošilov« u SSSR-u, završio VVA i kurs operatike na Ratnoj školi JNA. General-potpukovnik JNA u penziji — 271, 283

Papandreu Georgios, grčki predsjednik vlade u vrijeme početka I građanskog rata u Grčkoj decembra 1944. i državnik. Krajem 1944. podnio je ostavku zbog krvavih represalija i mjera koje je preduzela njegova vlada s britanskim trupama u borbi protiv ELAS-a — 296

Parmač Stanko (1913), prije rata učitelj. Član KPJ od 1941. Učesnik NOR-a od 1941; bio komesar čete, operativni oficir bataljona »Marko Orešković«, politički komesar II operativne zone NOV i PO Hrvatske, zamjenik komandanta 1. dalmatinske brigade, načelnik štaba 28. divizije i komandant 19. divizije i dr. Odlikovan Ordenom narodnog heroja. Poslije rata bio zamjenik komandanta JRM, načelnik Štaba JRM i direktor Poljoprivredno-industrijskog kombinata i melioracija »Neretva«. Isključen iz Saveza komunista 1975. godine. Kontra-admiral JNA u penziji — 100, 269

Pavel (Pawel), kapetan, član britanske misije pukovnika Istera za dopremanje hrane u jadranske luke — 276

Pavelić dr Ante (1889—1959), vođa fašističkog ustaškog pokreta, poglavnik tzv. Nezavisne Države Hrvatske, kvisling i ratni zločinac. God. 1928. osnovao klerofašistički pokret (Hrvatski ustaški

pokret), koji je djelovao kao ultradesničarska teroristička organizacija. U zemlji 1939. osnovao ustaški centar u Zagrebu. Desetog aprila 1941. uz pomoć Nijemaca stvorena je NDH, a sedam dana kasnije Pavelić je obrazovao ustašku vladu. Stvorio je oružane snage, aparat državne i policijske vlasti i ustaške organizacije. Po ugledu na nacizam i fašizam, zaveo fašistički režim, čiji je cilj bio istrebljenje komunista i svih rodoljuba, uništenje Srba, Jevreja, Roma i u okviru napora nacizma i fašizma borba protiv progresa i demokratije u svijetu. Po njegovom nalogu represivni organi i oružane snage NDH ubile su stotine hiljada ljudi. Poslije bjekstva iz Jugoslavije živio pod zaštitom reakcionarnih krugova i umro u Madridu — 32

Pavlović Milan (1918), oficir u vojsci Kraljevine Jugoslavije. U NOR-u i član KPJ od 1941. Bio operativni oficir Banijskog NOP odreda, zamjenik komandanta 8. banijske brigade, načelnik štaba 8. kordunaške divizije i od januara 1944. do kraja rata komandant 7. banijske divizije. Poslije rata je bio komandant divizije i korpusa, načelnik uprave u DSNO i načelnik Tehničkog centra JNA. Nosilac je »Partizanske spomenice 1941«. Penzionisani general-potpukovnik JNA — 256

Peinović Nikola (1921), zemljoradnik. U NOR-u od 1941, a član KPJ od 1942. U ratu je bio politički komesar bataljona »Marko Orešković«, politički komesar 1. ličke brigade, pomoćnik političkog komesara 2. ličke brigade, politički komesar 6. proleterske divizije »Nikola Tesla« i dr. Poslije rata politički komesar divizije, pomoćnik komandanta za MPV korpusa, vojni izaslanik JNA u Poljskoj, načelnik katedre Više vojne akademije JNA i dr. General-potpukovnik JNA — 282

Pejanović Milutin (1914), učitelj. Član KPJ i učesnik NOR-a od 1941. U ratu je bio komandant i politički komesar bataljona u 4. crnogorskoj proleterskoj brigadi, zamjenik komandanta 16. muslimanske brigade, politički komesar 17. majevičke brigade i politički komesar 38. divizije NOVJ. Poslije rata je bio politički komesar divizije, Vojnopomorske akademije, Artiljerijskog školskog centra i na drugim dužnostima u DSNO. Završio je Višu vojnu akademiju JNA. General-major JNA u penziji — 283

Pekić Dušan (1921), radnik. U NOR-u i član KPJ od 1941. U ratu bio komesar i komandant bataljona, zamjenik komandanta 13. proleterske brigade »Rade Končar«, načelnik štaba 34. divizije, komandant 12. divizije. Poslije rata bio komandant divizije i mehanizovanog korpusa, načelnik školskog centra, komandnt vojnog područja, načelnik štaba armije, načelnik uprave u GŠ JNA. General-pukovnik JNA. Narodni heroj — 309

Peminijus Lialdo, borac italijanske partizanske 24. brigade »Fontanot« — 149

Peričin Marko Kamenjar (1912), kovački radnik. U NOR-u jedan od stvaralaca prvih borbenih grupa u Sremu 1941. Bio je komandir čete, komandant bataljona, komandant Fruškogorskog, pa Sremskog NOPO. Prvi je komandant 1. vojvođanske brigade; 1944. postao komandant 16. divizije· Član KPJ od 1942. Tri puta je pohvaljen od vrhovnog komandanta NOV i POJ. Posije rata komandant 1. proleterske divizije, komandant korpusa, komandant Glavnog štaba teritorijalne odbrane Vojvodine i dr. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 284

Petar II Karađorđević (1923—1970), sin kralja Aleksandra; na prijesto stupio 27. marta 1941. nakon vojnog puča koji je izveden pod vođstvom generala Dušana Simovića i u kome je oboreno Namjesništvo s knezom-namjesnikom Pavlom na čelu. Poslije fašističkog napada na Jugoslaviju, 15. aprila 1941. bježi iz domovine i živi u Londonu. U toku NOR-a podržava četnički pokret Draže Mihailovića, koga u januaru 1942. imenuje za ministra vojske, mornarice i vazduhoplovstva. Na Drugom zasijedanju AVNOJ-a (29. novembra 1943) zabranjen mu je povratak u zemlju dok narod nakon oslobođenja zemlje ne riješi pitanje kralja, što je i učinila Ustavotvorna skupština 29. novembra 1945. ukidanjem monarhije, oduzimanjem svih prava kralju Petru

II i njegovoj rodbini — 226, 228, 269, 280, 295, 296, 323

Pete, engleski predstavnik Vrhovne savezničke komande na Mediteranu — 87, 266

Peterson D.R. (Paterson D.R.), potpukovnik, načelnik službe veze kopnene vojske pri Balkanskom vazduhoplovstvu — 229

Peterson Robert (Paterson Robert), major, na radu u radionici 1. tenkovske brigade NOVJ — 8

Petovar Rudolf Rudi (1916), prije II svjetskog rata poručnik u Jugoslovenskoj vojsci. Završio Višu akademiju JV. Učesnik NOR-a od 1941. U ratu je bio zamjenik komandanta bataljona, načelnk štaba 6. istočnobosanske i 15. majevičke brigade, načelnik štaba 27. divizije i načelnik štaba 3. korpusa. Poslije rata je bio načelnik štaba armije, načelnik uprave u SSNO i pomoćnik saveznog sekretara za narodnu odbranu. Završio je Višu vojnu akademiju JNA. Napisao je knjigu »Šesta proleterska istočnobosanska brigada« (Beograd 1951). General-potpukovnik JNA u penziji — 57, 259

Petričević Branko (1914), član SKOJ-a od 1932. na Pravnom fakultetu u Beogradu; član KPJ od 1933. Prije rata bio je član i organizacioni sekretar PK KP za Crnu Goru, Boku, Sandžak i Kosovo i Metohiju, zatim organizacioni sekretar MK KPJ za Cetinje. U NOP-u je od 1941. Bio je komesar 17. divizije, 12. korpusa i 3. armije, a nakon oslobođenja pomoćnik načelnika Glavne političke uprave JNA do 1948, kada je lišen svih funkcija i isključen iz KPJ zbog prihvatanja Rezolucije Informbiroa. Prije penzionisanja (1969) bio je urednik Izdavačkog preduzeća »Rad« — 283

Petrović dr Nikola (1910), inženjer. Revolucionarnom pokretu pristupio kao student; član KPJ od 1932. U NOR-u od 1941; bio član PK KPJ za Vojvodinu, član Predsjedništva AVNOJ-a i član Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije. Poslije oslobođenja član vlade DFJ. Naučni saradnik Istorijskog instituta u Beogradu — 291

Pijade Moša (Čika Janko, Janko, Šiki) (1890—1957). Studirao slikarstvo u Minhenu i Parizu; od 1910. bavio se novinarstvom. Član KPJ od 1920. Poslije zabrane KPJ 1921. postao član njenog IO. Radio na stvaranju Nezavisnih radničkih sindikata. Bio delegat na II konferenciji BKF 1922. Jedan je od osnivača NRPJ 1923. Zbog organizovanja ilegalne štamparije i publikovanja organa KPJ »Komunist«, 1925. osuđen na 20 godina robije, koja mu je smanjena na 12 godina. U Sremskoj Mitrovici zbog političkog rada 1934. osuđen na još 2 godine robije. Mandator CK KPJ, jedan od glavnih organizatora i predavača Komunističkog univerziteta u sremskomitrovačkoj kaznioni. S R. Čolakovićem na robiji preveo Marksov »Kapital«. Po izlasku s robije bio zatvoren u bilećkom logoru. Na V zemaljskoj konferenciji izabran za člana CK KPJ. U NOR-u od 1941: radio na organzovanju ustanka u Crnoj Gori; u Vrhovnom štabu rukovodio radom vojnih vlasti u pozadini; vijećnik AVNOJ-a na Prvom zasijedanju; od Drugog zasijedanja potpredsjednik Predsjedništva AVNOJ-a. Poslije rata bio potpredsjednik Prezidijuma Savezne skupštine; potpredsjednik SIV-a, predsjednik Savezne narodne skupštine; član PB odnosno IK CK SKJ. Napisao je više radova. Narodni heroj i Junak socijalističkog rada — 247, 250, 266, 281, 315

Pirc France Franjo (1899—1954), u austrougarskoj vojsci završio oficirsku školu, a u Jugoslovenskoj vojsci pilotsku školu. Imao je čin pukovnika. Za NOP radio od 1941, a u NOVJ od 1943. U ratu je bio načelnik Odjeljenja za vazduhoplovstvo Vrhovnog štaba NOV i POJ i komandant Vazduhoplovstva jugoslovenske armije. Poslije rata je komandant vazduhoplovstva JNA i ambasador FNRJ u Argentini. General-major avijacije u penziji — 229, 233

Poljanac Branko (1908), inženjer. U NOR-u načelnik štaba 1. proleterske brigade, načelnik Operativnog štaba NOP i DV za Bosansku krajinu, komandant divizije, komandant Baze NOVJ u Bariju, zamjenik komandanta Glavnog štaba NOV i PO Srbije; general-pot-

pukovnik JA. Do 1948. na službi u JA. Prihvatio Rezoluciju Informbiroa 1948, isključen iz KPJ, lišen čina i osuđen — 276, 289

Popivoda Pero (1916—1979), službenik. U NOR-u od 1941. Bio je zamjenik komandanta Lovćenskog bataljona za operacije u Sandžaku, zatim intendant Glavne intendanture VŠ, načelnik Štaba 1. slovenačke NOU brigade »Tone Tomšič«, komandant 2. operativne zone Slovenije, načelnik štaba 14. divizije, komandant 15. divizije, pa 7. korpusa NOVJ i 22. srpske divizije. Poslije rata bio je načelnik Operativne uprave JRV. Kao pristalica IB prebjegao 1948. u SSSR, gdje je nastavio neprijateljsku djelatnost protiv Jugoslavije. Lišen je čina general-majora JA i isključen iz KPJ — 289

Popović Dušan (1894—1965), istoričar. Studirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i Beču, doktorirao u Zagrebu. Profesor Univerziteta u Beogradu. Uglavnom se bavio izučavanjem prošlosti Vojvodine. U Novom Sadu je uređivao »Glasnik istorijskog društva« (1928—1940). Djela: »Problemi Vojvodine«, »Svetozar Miletić«, »O Cincarima«, »Srbi u Budimu«, »Hajduci«, »Beograd kroz vekove«, »Srbi u Vojvodini« (3 knjige), »Srbi u Sremu«, »Velika seoba Srba 1690. godine«, »Srbija i Beograd« — 315

Popović Koča (1908), apsolvirao na Filozofskom fakultetu u Parizu; bavio se književnošću i publicistikom. Član KPJ od 1933. Više puta hapšen. Učesnik španskog građanskog rata, 1939. vratio se u Jugoslaviju; bio član PK KPJ za Srbiju do hapšenja 1940. U NOR-u jedan od organizatora ustanka u Srbiji; komandant Posavskog NOPO, 1. proleterske brigade, 1. proleterske divizije i 1. proleterskog korpusa, Glavnog štaba NOV i PO Srbije i komandant 2. armije. Bio je član AVNOJ-a od Prvog i član njegovog Predsjedništva od Drugog zasijedanja. Poslije rata bio je načelnik Generalštaba JNA, državni sekretar za inostrane poslove, član SIV-a, potpredsjednik Republike, član Predsjedništva SFRJ, Predsjedništva CK SKJ i Savjeta Federacije. Rezervni general-pukovnik. Narodni heroj — 64, 78, 81, 105, 113, 115, 119, 125, 157, 175, 207, 255, 260, 263, 271, 276, 322

Popović Milan (pogrešno kucano) vid. Pavlović Milan

Popović Vladimir Vlado (1914—1972), student. U radnički pokret stupio 1929; član KPJ od 1932. Bio sekretar MK KPJ u Beogradu. Hapšen i proganjan. Kao predstavnik Beogradskog univerziteta učestvovao na Svjetskoj konferenciji studenata komunista i socijalista i na Svjetskoj konferenciji studenata. U španskom građanskom ratu dobio čin kapetana i najviše odlikovanje. Po povratku iz Španije član PK SKOJ-a za Srbiju, instruktor CK KPJ. Na V zemaljskoj konferenciji izabran za kandidata za člana CK KPJ. U NOR-u od 1941: delegat CK KPJ u Hrvatskoj, sekretar Operativnog rukovodstva CK KPH; član Vrhovnog štaba; politički komesar, pa komandant 3. korpusa NOVJ, potom predstavnik NKOJ-a u Bugarskoj. Poslije rata ambasador, član SIV-a, generalni sekretar predsjednika Republike; član CK SKJ. General-major JNA u rezervi. Narodni heroj — 57, 258, 306

Popović Vojin (1913—1962), do 1939. studirao na Pravnom fakultetu u Beogradu i aktivno učestvovao u radničkom pokretu, zbog čega je više puta hapšen i zatvaran. Član KPJ od 1937, učesnik NOR-a od jula 1941. U ratu je bio politički komesar Južnohercegovačkog odreda, zamjenik političkog komesara i zamjenik komandanta 10. hercegovačke brigade, politički komesar 26. i 23. divizije. Poslije rata politički komesar Garde JNA, komandant divizije i korpusa. Završio je Višu vojnu akademiju JNA 1957. Poginuo u saobraćajnoj nesreći. General-major JNA — 283

Popović Vujadin (1916), pravnik. Učesnik NOR-a od jula 1941, od kada je i član KPJ. Za vrijeme rata je bio politički komesar čete, pa bataljona Zetskog odreda, od juna 1942. komandir čete, zatim komandant bataljona u 5. crnogorskoj brigadi, od avgusta 1943. komandant iste brigade. Avgusta 1944. postaje načelnik štaba Bregalničko-strumičkog korpusa, a februara 1945.

politički komesar 15. korpusa. Poslije rata komandant divizije, načelnik štaba armije, pomoćnik komandanta armije i dr. Završio je Višu vojnu akademiju JNA 1952. General-potpukovnik JNA — 264, 277

Poštić Mirko (1913—1942), nakon završene gimnazije upisao se u Pješadijsku podoficirsku školu u Beogradu, iz koje je isključen zbog veza s komunistima. Član KPJ od juna 1941. Krajem jula učestvovao je u dizanju ustanka u svom rodnom kraju (Perna kraj Topuskog). Krajem 1941. postao je komandir Radanjske čete, a zatim je bio komandant Tušilovačkog bataljona. Marta 1942. u velikoj neprijateljskoj ofanzivi na Kordunu poginuo je jurišajući na neprijateljski top. Narodni heroj — 309

Predojević Đurađ (1915), prije II svjetskog rata podoficir u Jugoslovenskoj vojsci. Učesnik NOR-a od 1941, član KPJ od 1942. U ratu je bio komandant bataljona, komandant 2. krajiške brigade, zamjenik komandanta 2. divizije i komandant 53. divizije. Poslije rata komandant divizije, načelnik štaba korpusa i dr. Završio je Vojnu akademiju »M.V. Frunze« u SSSR-u, Višu vojnu akademiju JNA i Kurs operatike. General-potpukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 262

Primorac Rudolf (1904—1979), prije II svjetskog rata oficir Jugoslovenske vojske. Učesnik NOR-a od 1941, a član KPJ od 1943. U ratu je bio instruktor u 4. operativnoj zoni, načelnik štaba 1. dalmatinske brigade, načelnik štaba 3. divizije, načelnik štaba 2. korpusa, načelnik Glavnog štaba NOV i PO Srbije i pomoćnik načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ. Poslije rata je šef Vojne misije u SSSR-u, pomoćnik načelnika General-štaba JNA, glavni inspektor JNA i komandant Graničnih jedinica Jugoslavije. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 288

Prišlin Marijan (1908—1978), kapetan I klase u vojsci Kraljevine Jugoslavije. U NOVJ od 1943. Član KPJ od 1944. Bio načelnik štaba 1. jugoslovenske brigade NOVJ formirane u Sovjetskom Savezu i šef Operativnog odsjeka Artiljerijske brigade 1. proleterske divizije. Poslije rata načelnik štaba artiljerijske brigade i na drugim artiljerijskim dužnostima. Penzionisan 1959. u činu potpukovnika JNA — 13

Prišlin Marjan vid. Prišlin Marijan

Prodanović Jaša (1867—1948), političar i pisac; osnivač Jugoslovenske republikanske demokratske stranke. Poslije 1945. bio je potpredsjednik vlade FNRJ — 314

Radosavljević Dobrivoje Bobi (1915), član SKOJ-a i KPJ postao kao student Poljoprivredno-šumarskog fakulteta u Zemunu 1933; sekretar Univerzitetskog komiteta SKOJ-a od kraja 1933. Uhapšen 1934. i osuđen na 3 godine robije. Od 1937. do rata član PK SKOJ-a za Srbiju, zatim član CK SKOJ-a, a 1940. sekretar OK KPJ za Zaječar. U NOR-u jedan od organizatora ustanka u istočnoj Srbiji; od sredine 1942. do kraja 1944. instruktor CK KPJ pri PK KPJ za Makedoniju. Vijećnik AVNOJ-a. Od februara 1945. sekretar GK KPJ Beograda i član PB CK KPS. Poslije rata organizacioni sekretar CK KP Srbije, član CK SKJ i predsjednik CK SK Srbije 1967—1969, ministar u vladi FNRJ i član SIV-a, narodni poslanik. Član Savjeta Federacije. Narodni heroj — 29, 50, 257

Ranković Aleksandar Marko (1909), član SKOJ-a od 1927, a KPJ od 1928; iste godine postaje i sekretar PK SKOJ-a za Srbiju; 1929. osuđen na 6 godina robije; član i sekretar PK KPJ za Srbiju od 1937; član Privremenog rukovodstva KPJ od maja 1938 (kasnijeg CK KPJ). Na V konferenciji KPJ 1940. izabran za člana Politbiroa CK KPJ. U NOR-u od 1941: član VŠ NOV i POJ, član Predsjedništva AVNOJ-a. Odlikovan Ordenom narodnog heroja i Ordenom junaka socijalističkog rada. Poslije rata bio ministar unutrašnjih poslova i potpredsjednik Savezne vlade odnosno SIV-a; od 1963. do 1966. potpredsjednik Republike, član IK CK SKJ. Zbog birokratsko-dogmatskog suprotstavljanja razvitku socijalističkog samoupravljanja i politici nacionalne ravnopravnosti i zloupotrebe svog položaja u Službi državne bezbijednosti, na IV plenumu CK SKJ jula 1966.

lišen funkcija, a na sjednici CK SK Srbije septembra iste godine isključen iz SKJ i penzionisan — 239, 240, 319

Rejkebri D.S.V., poručnik iz 325. britanske eskadrile — 261

Ribar dr Ivan (1881—1968), advokat, političar. Jedan od osnivača Hrvatske demokratske stranke. Od 1919. aktivan učesnik u političkom životu u Jugoslaviji i branilac demokratskih sloboda u okviru Demokratske stranke, u kojoj vrši funkciju potpredsjednika. U vrijeme diktature pripada lijevom krilu ove stranke. Pristalica Narodnog fronta. U NOR-u od 1941. Vijećnik AVNOJ-a. Poslije rata predsjednik Privremene narodne skupštine, a od 1945. do 1953. predsjednik Prezidijuma Narodne skupštine — 170, 217, 242, 247, 259, 281, 292, 302, 314, 317

Ribar Ivo Lola (Fišer, Lola, Lolo; 1916—1943), student; 1935. postao član SKOJ-a, a 1936. član KPJ. U 1935. i 1936. učestvovao u više akcija i borbi studenata Beograda protiv režima. Kao predstavnik jugoslovenske omladine učestvovao na Međunarodnoj omladinskoj konferenciji za mir u Briselu (1936) i na Svjetskom omladinskom kongresu za mir u Ženevi (1936). Od Titovog dolaska na čelo KPJ 1937, rukovodi Centralnom izvršnom omladinskom komisijom pri CK KPJ. Bio je sekretar CK SKOJ-a (1939—1943). Na V konferenciji KPJ izabran je za člana CK KPJ, a 1943. za člana PB CK KPJ. Uhapšen decembra 1939, a od januara do aprila 1940. bio u logoru u Bileći. U NOR-u od 1941. član VŠ NOV i POJ. Na Prvom kongresu USAOJ-a (decembra 1942) izabran za njegovog predsjednika. Poginuo je kao šef Vojne misije VŠ NOV i POJ pri Savezničkoj komandi za Srednji istok na Glamočkom polju 24. novembra 1943. Narodni heroj — 247, 302

Rikrout (Ricrott), član grupe pukovnika Norisa za čišćenje splitske, šibenske i zadarske luke od mina — 7

Rodić Slavko (1918—1949), geometar. U NOR-u i član KPJ od 1941. Jedan je od organizatora ustanka i prvi komandant gerilskih odreda Drvara. U oslobađanju Drvara 27. jula 1941. istakao se hrabrošću i vještim rukovođenjem. Do februara 1942. komandant Petrovačkog, pa komandant Bihaćkog bataljona. Prvi je komandant 5. krajiškog odreda, a potom zamjenik komandanta Operativnog štaba NOP i DV za Bosansku krajinu, komandant 5. divizije, komandant 5. korpusa NOVJ (od maja 1943). Kao komandant istakao se u operacijama u tzv. 4. ofanzivi, sarajevskoj operaciji i dr. Poslije rata komandant 5. armije JA, zamjenik načelnika Generalštaba, član CK KP BiH, član Saveznog odbora NF Jugoslavije. General-potpukovnik JA. Narodni heroj — 262

Romac Sonja (1926), prije rata učenica gimnazije. Član SKOJ-a od 1940; u NOP-u od 1941; član KPJ od 1943; nalazila se na raznim omladinskim dužnostima u NOR-u: bila je sekretar OK SKOJ-a za Suboticu i član Biroa PK SKOJ-a za Vojvodinu. Poslije rata je aktivni društveno-politički radnik; predsjednik Savjeta za kulturu i vaspitanje i sekretar Odbora za nauku i kulturu SNS, na kojoj je funkciji penzionisana 1975 — 315

Rupnik Leon Leo (1880—1946), general vojske Kraljevine Jugoslavije, ratni zločinac. Poslije okupacije zemlje 1941. stavio se na raspolaganje italijanskom okupatoru. Kao ljubljanski župan organizovao u Ljubljani kvislinšku civilnu upravu. Poslije kapitulacije Italije 1943. u službi je njemačkog okupatora i tada postaje šef Pokrajinske uprave u tzv. Ljubljanskoj pokrajini. Organizovao kvislinšku vojnu formaciju Slovensko domobranstvo, koja je u borbi protiv NOVJ vršila masovni teror nad stanovništvom Slovenije. Maja 1945. pobjegao u inostranstvo, ali je 1946. kao ratni zločinac izručen jugoslovenskim vlastima. Na procesu pred vojnim sudom 4. armije JA, 21—30. avgusta 1946. osuđen na smrt i strijeljan — 32, 33

Rus Josip (1893), prije II svjetskog rata studirao prava u Beču i Ljubljani i filozofiju na Ljubljanskom univerzitetu. Učesnik NOR-a od 1941. Za vrijeme rata je bio član Izvršnog odbora i potpredsjednik Osvobodilne fronte. Do 1942. bio je sudija. Poslije rata narodni

poslanik i potpredsjednik Republičkog vijeća Narodne skupštine NR Slovenije, član Glavnog odbora SSRN Jugoslavije. Nosilac je »Partizanske spomenice 1941« — 281

Ruso Beno (1920), radnik. U NOP-u i član KPJ od 1941. Bio sekretar MK KPJ za Bitolj, zamjenik političkog komesara u NOP odredu »Jane Sandanski«, politički komesar 10. makedonske brigade, 41. divizije i 15. udarnog korpusa NOVJ. Poslije rata bio načelnik odjeljenja armije, inspektor, komandant vojnog okruga, pomoćnik komandanta vojnog područja i na drugim dužnostima. General-potpukovnik JNA — 249, 264

Ruzvelt Franklin Delano (Roosevelt Franklin Delano; 1882—1945), političar i istaknuti državnik SAD. Kao svršeni pravnik pristupio je Demokratskoj stranci i 1910. izabran za senatora države Njujork. U vladi Vudroa Vilsona bio pomoćnik u Ministarstvu mornarice; 1928. izabran je za guvernera države Njujork, na kom je položaju ostao do njegovog izbora 1932. za predsjednika SAD. Od tada je biran još tri puta za istu funkciju, na kojoj je i umro. Tvorac je ekonomske reforme tzv. Nju dila. Za vrijeme rata zalagao se za tijesnu saradnju SAD, Velike Britanije i SSSR-a. Iako paralizovan, učestvovao je na nekoliko konferencija u II svjetskom ratu, pored ostalih na Teheranskoj i Krimskoj konferenciji. Zajedno s Čerčilom tvorac je Atlantske povelje od 12. avgusta 1941 — 171, 275, 317

Salaj Đuro (1889—1958), partijski i sindikalni funkcioner. Član KPJ od 1919, a član PB CK KPJ od III kongresa KPJ 1926. do 1930. U emigraciji u SSSR-u od 1930. do 1944. Od 1942. do 1944. bio je urednik i spiker Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija«. Vratio se u zemlju krajem 1944. Član CK KPJ od V kongresa KPJ (1948), član PB CK KPJ, predsjednik CV SSJ, član SIV-a — 273, 318

Salzigaris Ervin, borac italijanske partizanske 24. brigade »Fontanot« — 149

Savić Sreta (1913), službenik. U NOP-u i član KPJ od 1941. U NOVJ od marta 1942. Za vrijeme rata je, između ostalog, bio komandant odreda, zamjenik komandanta Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine i komandant 51. vojvođanske udarne divizije. Poslije rata komandant divizije, pomoćnik komandanta armije i KNOJ-a, načelnik odjeljenja u Vojnoistorijskom institutu, član Saveznog odbora SUBNORJ, predsjednik Predsjedništva SUBNOR Vojvodine. Završio je Višu vojnu akademiju JNA. General-potpukovnik JNA u penziji — 71, 284

Selbi B.J. (Selby B.J.), pukovnik avijacije, oficir za vezu britanskog Kraljevskog vazduhoplovstva (RAF-a) pri Vrhovnom štabu NOV i POJ — 229, 232

Sernec Dušan (1882—1952), inženjer, profesor univerziteta i političar. Do 1920. obavljao razne dužnosti u privredi; 1920. postao povjerenik za javne radove u industriji u Sloveniji. Od 1921. do 1941. bio docent i profesor Ljubljanskog univerziteta, poslanik i ban dravske banovine. U NOP-u od 1941. Od tada je član Vrhovnog plenuma OF, potom član SNOO-a, vijećnik AVNOJ-a, povjerenik NKOJ-a, a 2. marta 1945. imenovan za člana Kraljevskog namjesništva. God. 1945. penzionisan — 280, 295

Simčič Marjan, major, predsjednik Vojnog suda 7. udarnog korpusa NOVJ i član vijeća Višeg vojnog suda GŠ NOV i PO Slovenije — 118, 272

Simić Stanoje (1893—1970), diplomata i političar. Diplomirao prava. Između dva svjetska rata diplomatski činovnik. Izbjeglička vlada Kraljevine Jugoslavije 1943. imenovala ga je za ambasadora u SSSR-u. God 1944. podnio je ostavku na taj položaj i stavio se na raspolaganje rukovodstvu NOP-a Jugoslavije. U NOR-u je bio predsjednik Narodnog fronta Srbije. Poslije rata ambasador Jugoslavije u SAD, ministar inostranih poslova, zatim ministar bez portfelja u vladi FNRJ — 269, 296

Simonovski Đoka Đore (1922), prije rata kovački radnik. U NOR-u od septembra 1944; bio je politički komesar artiljerijskog diviziona. Poslije rata

se nalazio na raznim političkim dužnostima, zatim direktor Vojnotrgovinskog preduzeća i načelnik odsjeka u građevinskoj službi. Penzionisan je 1971. u činu pukovnika JNA — 249

Skobi Ronald (Scobie Ronald), general-lajtnant, komandant britanskog ekspedicionog korpusa u Grčkoj — 295

Skočilić Joža (1915), prije II svjetskog rata službenik. Član KPJ i u NOR od 1941. U ratu je bio politički komesar 14. primorsko-goranske brigade, pomoćnik političkog komesara 13. divizije, politički komesar Operativnog štaba za Istru, 43. i 13. divizije. Poslije rata komandant divizije i korpusa, zamjenik načelnika Personalne uprave JNA, pomoćnik komandanta RM. General-potpukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 271

Skot, saveznički oficir, šef grupe za prijem materijala u splitskoj luci — 139

Sladino Mile, borac italijanske partizanske 24. brigade »Fontanot« — 149

Smiljanić Miloje (1893—1953), pravnik. Učesnik je u prvom svjetskom ratu; jedan je od 1300 kaplara Srpske vojske. Pravo je završio u Grenoblu, a diplomatsku školu u Parizu. Prije II svjetskog rata bio je na službi u Ministarstvu spoljnih poslova Kraljevine Jugoslavije u Beogradu, zatim je vicekonzul u Trstu (9 godina), otpravnik poslova u Tirani i Sofiji i pomoćnik ministra spoljnih poslova. Za vrijeme rata bio je pomoćnik ministra spoljnih poslova u Simovićevoj vladi i kraljevski poslanik u Kairu. Umro je u Francuskoj (u emigraciji) — 194, 286, 320

Smodlaka Josip (1869—1956), političar; advokat. Od 1901. poslanik u Dalmatinskom saboru; oštro je kritikovao austrijsku upravu u Dalmaciji; u Narodnom vijeću u Zagrebu zalagao se za ujedinjenje Države Slovenaca, Hrvata i Srba s Kraljevinom Srbijom. Potkraj 1939. postao je senator. U NOP stupa 1941. u Splitu; biran je za vijećnika AVNOJ-a i ZAVNOH-a; bio je povjerenik za inostrane poslove NKOJ-a, zatim ministar i u diplomatskoj službi — 266, 269, 274—276, 286, 304, 312—316, 318, 320, 321, 323

Smodlaka dr Slaven (1907), pravnik. Završio je Pravni fakultet u Parizu s doktoratom pravnih nauka i diplomirao na Slobodnoj školi političkih nauka u Parizu. Prije II svjetskog rata bio je advokat. Učesnik NOR-a od 1942 (ilegalno je radio u Splitu), 1943. prešao je na slobodnu teritoriju, gdje je vršio dužnost sekretara povjerenika za inostrane poslove NKOJ-a. Poslije oslobođenja do 1969. neprekidno u diplomatskoj službi; šef Protokola predsjednika Republike (1953—1958. i 1963—1969) — 194, 286

Srđan Stipe, saveznički vojnik jugoslovenskog porijekla — 285

Sremec dr Zlatan (1898), doktor medicine; član HSS-a od 1924. U NOP-u od 1943. Bio je član Predsjedništva ZAVNOH-a, član Predsjedništva AVNOJ-a, član NKOJ-a (povjerenik za narodno zdravlje) i ministar u Privremenoj vladi DFJ. Poslije rata ministar u vladi FNRJ, predsjednik Sabora Hrvatske, član Predsjedništva JNOF-a Hrvatske, član Saveznog odbora SSRNJ — 319

Stajić Vasa (1878—1947), pisac i političar. Studirao prava i filozofiju, diplomirao 1902. u Budimpešti. Zbog socijalističke agitacije isključen iz gimnazije u Sremskim Karlovcima. Radio kao učitelj i profesor. Kao radikalni srpski nacionalista 1912. postaje član Narodne odbrane. Pokrenuo časopis »Novi Srbin« i »Srpska prosveta«. God. 1914. osuđen na 9 godina i 10 mjeseci tamnice, koju je izdržavao u mađarskim zatvorima. Krajem oktobra 1918. iz Turčanskog sv. Martina došao je u Zagreb, gdje postaje član Središnjeg odbora Narodnog vijeća, a potom i član Narodne uprave u Novom Sadu. Godine 1920. je sekretar Matice srpske i urednik njenog »Letopisa«. Pristupio Socijaldemokratskoj partiji Jugoslavije (1920—1921), pokreće 1922. časopis »Nova Vojvodina«. Osniva »Geteovo društvo« u Novom Sadu i »Omladinsku maticu« u Velikom Bečkereku (Zrenjanin). Od 1936. sarađuje s antifašističkom vojvođanskom omladinom. God. 1944. prešao na oslobođenu teritoriju i postao član Glavnog narodnooslobodilačkog odbora Vojvodine, a

1945. je izabran za predsjednika Matice srpske i potom za njenog doživotnog počasnog predsjednika — 315

Staljin Josif Visarinovič (1879—1953), sovjetski državnik, političar, generalisimus. Član RSDRP od 1898; po njenom rascjepu prilazi boljševicima. Više puta hapšen i proganjan. Od 1917. član PB RSDRP i vojnog rukovodstva revolucije. U Lenjinovoj vladi komesar za nacionalna pitanja. Od 1922. do 1952. generalni sekretar SKP(b); od 1925. član Izvršnog komiteta KI. Od 1941. do 1953. predsjednik sovjetske vlade i vrhovni komandant oružanih snaga SSSR-a. Uzeo svu vlast u svoje ruke, stvorio kult sopstvene ličnosti. Postao je glavni nosilac dogmatizma i odstupanja od marksizma. Inicijator kampanje IB protiv socijalističke Jugoslavije i SKJ. Na XX kongresu KPSS kritikovana je njegova politika — 134, 172, 226, 235, 237, 240, 241, 254, 269, 275, 280, 281, 292, 296, 314, 317, 320

Stamenković Dragi (1920), završio trgovačku školu. Član KPJ od 1937; 1939. sekretar je partijske organizacije tekstilaca na Karaburmi, a 1940. član PK SKOJ-a za Srbiju. U NOR-u član PK SKOJ-a, partijski rukovodilac odreda u Povjereništvu PK za južnu Srbiju; sekretar PK SKOJ-a za Srbiju. Poslije rata član CK KP Srbije i organizacioni sekretar, sekretar Oblasnog komiteta za Beograd, ministar u vladi Srbije, sindikalni funkcioner, predsjednik Izvršnog vijeća SR Srbije, član CK SKJ, poslanik, ambasador. Narodni heroj — 247

Stanišić Milija (1921), student medicine. Član KPJ od 1940, a u NOR-u od 1941. Bio je politički komesar Sjevernohercegovačkog NOPO, 5. i 3. dalmatinske, 3. sandžačke i 4. proleterske (crnogorske) brigade, 46. i 2. proleterske divizije. Poslije rata je politički komesar JRV, načelnik štaba korpusa i načelnik Više vazduhoplovne vojne akademije. General-potpukovnik JNA u penziji — 285

Stanković Nikola (1904), sudija sreskog suda. U NOR-u od 1941. Član KPJ od 1944. Za vrijeme rata bio borac u 1. proleterskoj brigadi, pomoćnik vojnog isljednika 1. proleterske divizije i predsjednik Vojnog suda Komande grada Beograda. Poslije rata preveden u rezervu u činu majora JA i postavljen za sudiju u Vrhovnom sudu FNRJ. Rezervni potpukovnik JNA. Penzionisan 1968. Napustio SKJ 1972 — 42

Stanković dr Siniša (1892—1974), biolog, član SANU; od 1934. redovni profesor Beogradskog univerziteta. Poslije okupacije 1941. zatvoren u koncentracioni logor na Banjici, iz kojeg je 1943. pobjegao. U međuvremenu je izabran za člana Glavnog NOO Srbije; uhapšen ponovo 1943; iz logora na Banjici oslobađa se 1944. bjekstvom. Poslije oslobođenja predsjednik NOF-a Beograda, prvi predsjednik ASNOS-a i Prezidijuma Narodne skupštine NR Srbije. Objavio je više naučnih radova iz oblasti ekologije i biogeografije — 314

Stanojević Savo (1916), obućarski radnik. U NOR-u od 1941. Bio je komandir čete, komandant bataljona, zamjenik komandanta brigade i član Vojne misije NOVJ u Albaniji. Odlukom Predsjedništva AVNOJ-a proglašen je za narodnog heroja Jugoslavije 6. decembra 1944. Prihvatio Rezoluciju IB, isključen iz KPJ, lišen čina i zvanja — 309

Stijović Milonja (1911), diplomirani pravnik. U NOR-u od 1941. Član KPJ od 1942. Bio je komandant bataljona, komandant mjesta, na raznim dužnostima u 1. proleterskoj diviziji i potpredsjednik i predsjednik Vojnog suda Komande grada Beograda. Poslije rata se nalazio na dužnosti sudije Vrhovnog vojnog suda JNA. Penzionisan je u činu pukovnika JNA — 42

Stojadinović Milan (1888—1961), političar, profesor Beogradskog univerziteta, ministar finansija u Pašićevim i Jevtićevim vladama. Nakon petomajskih izbora 1935. predsjednik vlade s resorom inostranih poslova i šef Jugoslovenske radikalne zajednice U spoljnoj politici se orijentisao na sile Osovine. Godine 1937. napušta Balkanski savez, potpisuje s Bugarskom pakt »vječnog prijateljstva«, a s Italijom ekonomske i političke sporazume da bi na kraju cijelu jugoslovensku privredu orijentisao na njemački kapital. S vlasti je oboren 4. februara 1939. Knez Pavle ga je

predao Britancima, koji su ga 1940. deportovali na ostrvo Mauricijus. Poslednjih 12 godina živeo kao emigrant u Argentini — 295

Stojaković Milenko (1912), radnik. Kao komunista hapšen i osuđen na robiju, koju je izdržavao u Sremskoj Mitrovici (1933—1935). U NOR-u je od 1941; bio je politički komesar Majevičkog sektora, Majevičkog odreda, 15. majevičke brigade i 17. istočnobosanske divizije. Poslije rata bio je načelnik Politodjela armije, upravnik Vojno-političke škole JA. Solidarisao se s Rezolucijom Informbiroa, isključen iz KPJ i lišen čina pukovnika JA — 283

Stojčev Vladimir, general-lajtnant, komandant otečestvenofrontovske 1. bugarske armije — 255

Stojnić Velimir (1916), učitelj. Član KPJ od 1936. U NOR-u od 1941. Bio je politički komesar 1. krajiškog NOPO i 1. krajiške brigade, član Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu, politički komesar 2 (5) bosanskog korpusa, šef Vojne misije NOVJ u Albaniji. Poslije rata bio član SIV-a, generalni sekretar SUBNOR-a Jugoslavije, član Generalnog savjeta Svjetske federacije bivših boraca, član CK SKJ. General-major JNA u rezervi. Član Savjeta Federacije. Narodni heroj — 54, 70, 91, 258, 307, 309

Subotić Vukašin (1911), poručnik u vojsci Kraljevine Jugoslavije. U NOR-u od 1942, a član KPJ od 1943; bio načelnik štaba brigade, načelnik štaba 17. divizije, pomoćnik načelnika štaba 1. proleterskog korpusa, načelnik GŠ Vojvodine, načelnik štaba 3. armije. Poslije rata bio načelnik štaba armije, načelnik Inžinjerijskog školskog centra. General-potpukovnik JNA u penziji — 283

Šakić Milan Mićun (1915—1971), učitelj. Kao učenik uključio se u napredni radnički pokret; član KPJ od 1939. Zarobljen u aprilskom ratu, ali je uspio da pobjegne. Jedan je od organizatora ustanka u udbinskom kotaru. Bio je komandant gerilskih odreda na sektoru Udbine, komandant bataljona »Krbava«, komandant 2. ličkog NOP odreda, komandant 2. ličke brigade, načelnik Štaba 6. proleterske divizije, komandant Kninskog operativnog sektora, komandant 19. divizije, tokom 1944/45. bio je komandant 11. korpusa NOVJ. Poslije rata komandant pozadine armije, načelnik Vojne akademije. General-potpukovnik JNA. Narodni heroj — 116

Šćekić Vladimir Vlado (1917), student. U napredni omladinski pokret uključio se kao đak viših razreda gimnazije. Član KPJ od 1937. Aktivno je djelovao u naprednom pokretu na Beogradskom univerzitetu i u svom kraju. Hapšen i proganjan. Bio je sekretar međuopštinskog biroa i član Mjesnog komiteta KPJ Berane. Jedan od organizatora ustanka u svom kraju. Bio je politički komesar čete, zamjenik političkog komesara 1. bataljona 1. proleterske brigade, zamjenik političkog komesara 1. dalmatinske (proleterske) brigade, politički komesar 1. proleterske brigade, politički komesar 1. proleterske divizije. Poslije rata politički komesar armije, politički komesar KNOJ-a, politički komesar JRM, komandant Graničnih jedinica. Član je Predsjedništva Saveznog odbora SUBNORJ. Narodni heroj — 282

Šegrt Vlado (1907), zemljoradnik. Član KPJ od 1931. U NOR-u od 1941: jedan je od organizatora ustanka u okolini Trebinja. Bio je komandir čete, komandant bataljona, zatim komandant Sjevernohercegovačkog NOPO, 10. hercegovačke brigade, zamjenik komandanta 3. divizije i komandant 29. divizije. Bio je vijećnik AVNOJ-a. Poslije rata je republički i savezni poslanik, član vlade NR BiH, predsjednik Prezidijuma Narodne skupštine NR BiH, potpredsjednik Narodne skupštine NR BiH. Bio je član CK SKJ i Izvršnog komiteta CK SK BiH i dr. Član Savjeta Federacije. General-major JNA u rezervi. Narodni heroj — 260

Šešerinac Dimitrije (1920), učitelj. Školu je završio 1940. u Šapcu i Školu za rezervne pješadijske oficire u Bileći. Učesnik je u NOR-u od 1941, član KPJ je od 1942. Za vrijeme rata bio je komandant bataljona, načelnik obavještajnog odjeljenja Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine i komandant artiljerijske brigade. Poslije rata završio Artilje-

rijski fakultet i Školu operatike. Nalazio se na raznm dužnostima u artiljerijskim štabovima. Bio je vojni ataše u Rangunu i Parizu i pomoćnik vojnog atašea u Vašingtonu. Penzionisan je na dužnosti načelnika odjeljenja u Vojnoistorijskom institutu u činu pukovnika JNA. Nosilac je »Partizanske spomenice 1941« — 315

Šibl Ivan (1917), bibliotekar. Prije rata je kao napredni omladinac i učenik učiteljske škole proganjan. Član KPJ i učesnik NOR-a od 1941. U ratu je bio politički komesar bataljona, 17. slavonske brigade, 28. slavonske divizije, 2. operativne zone Hrvatske i 10. udarnog korpusa NOVJ. Poslije rata bio načelnik Kadrovske uprave Glavne političke uprave JNA, glavni i odgovorni urednik »Borbe«, politički komesar armije i oblasti, direktor Radio-televizije Zagreb. Biran je za saveznog i republičkog poslanika; član CK KP Hrvatske, predsjednik Glavnog odbora SUBNOR Hrvatske. God. 1971. podnio je ostavku na sve funkcije zbog učešća u nacionalističkim ekscesima u SR Hrvatskoj, a 1972. isključen iz SKJ i penzionisan — 279

Šiljegović Boško (1915), student filozofije. U napredni pokret uključio se kao đak 1934/35, a član KPJ od 1940. Aktivno politički djelovao u svom rodnom kraju i na studijama. Zbog revolucionarnog rada isključen s Filozofskog fakulteta u Skoplju. Sekretar Sreskog komiteta KPJ Bosanska Dubica. Istaknuti organizator ustanka na Kozari. Bio je politički komesar 2. krajiškog odreda, član Okružnog komiteta KPJ, politički komesar 5. krajiške brigade, član Oblasnog komiteta za Bosansku krajinu, politički komesar 4. divizije, politički komesar 8. korpusa NOVJ, politički komesar 4. armije, vijećnik AVNOJ-a i vijećnik ZAVNOBiH-a. Poslije rata politički komesar armije, načelnik Političke uprave JNA, glavni urednik Vojne enciklopedije, član CK SKJ, predsjednik Komisije za istoriju SKJ. General-pukovnik JNA. Narodni heroj — 100, 268

Šiljegović Miloš (1909—1952), učitelj. Član KPJ od 1940, a u NOR-u od 1941. bio komandant bataljona u 2. krajiškom NOPO, zamjenik komandanta, pa komandant 5. kozaračke brigade, komandant 7. krajiške i 2. krajiške brigade i komandant 11. krajiške divizije. Poslije rata bio na štapskim dužnostima — 282

Škerović Zarija (1914), prije II svjetskog rata završio srednjotehničku školu. Član KPJ od 1939. Bio je član OK KP Slovenije za Maribor od 1940. U NOR-u od 1941. U ratu je bio politički komesar bataljona u Zetskom NOPO i 5. crnogorskoj brigadi, zamjenik političkog komesara 5. dalmatinske brigade, rukovodilac Politodjela 6. istočnobosanske brigade, politički komesar 27. divizije i dr. Poslije rata je načelnik Vojno-političke škole, pomoćnik komandanta za moralno-političko vaspitanje korpusa i armije. General-potpukovnik JNA u penziji — 283

Škoj, britanski general — 179, 284

Škot, kapetan, član savezničke misije pukovnika Istera za dopremanje hrane u jadranske luke — 276

Šubašić dr Ivan (1892—1955), advokat i političar. Bio pristalica HSS-a. Za bana Banovine Hrvatske imenovan 1939. poslije sporazuma Cvetković—Maček; aprila 1941. odbio zahtjeve za puštanjem na slobodu pohapšenih komunista. Pred ulazak Nijemaca pobjegao zajedno sa članovima vlade u emigraciju. Predsjednik izbjegličke vlade od juna 1944; u tom svojstvu sklopio s maršalom Titom dva sporazuma (16. juna i 2. novembra 1944), na osnovu kojih je u novoj jedinstvenoj privremenoj vladi, formiranoj 7. marta 1945, postavljen za ministra inostranih poslova. Zbog neslaganja s političkim kursom u zemlji podnio ostavku pred izbore za Ustavotvornu skupštinu 1945 — 101, 150, 167, 173, 193, 194, 225, 226, 227, 228, 235, 250, 251, 254, 255, 269, 277, 281, 282, 286, 294, 295, 296, 308, 309, 310, 313, 314, 315, 316, 317, 320, 321, 323

Šukanović Halil, major, komandant Unske operativne grupe brigada NOVJ — 256

Šumonja Miloš (1918), učitelj. Prije rata se uključio u napredni radnički pokret. U NOR-u od 1941. Član KPJ od 1942.

Bio oficir u Štabu 1. kordunaškog NOP odreda, komandant tog odreda, komandant 5. kordunaške brigade, politički komesar 8. kordunaške divizije, pa njen komandant, komandant 4. udarnog korpusa, vijećnik AVNOJ-a. Poslije rata komandant armije, načelnik Generalštaba JNA, zamjenik saveznog sekretara za narodnu odbranu, ambasador SFRJ u Holandiji. General-pukovnik JNA u rezervi. Narodni heroj — 256

Švabić Mihailo (1919), grafički radnik. Član KPJ od 1938, a u NOR-u od 1941. Bio sekretar Gradskog odbora NOF za Beograd, politički komesar čete, komesar bataljona, rukovodilac Politodjela 1. krajiške brigade, član Sekretarijata CK SKOJ-a, član ASNOS-a. Poslije rata bio predsjednik Republičkog odbora SSRN Srbije i član Predsjedništva SK SSRNJ, član CK SKJ. Pukovnik JNA u rezervi — 247

Švob Vinko (1915), klesarski (kamenorezački) radnik. Član KPJ od 1934. Zbog svoje revolucionarne djelatnosti proganjan i hapšen. U NOR-u od 1941. Jedan od organizatora ustanka u Gorskom kotaru, Hrvatskom primorju i Lici. Za vrijeme rata bio, pored ostalog, i pomoćnik šefa Vojne misije NOVJ u Moskvi (1944. i 1945). Poslije rata školovao se u Sovjetskom Savezu. Po povratku u zemlju 1945. nalazio se na raznim političkim i pozadinskim dužnostima (pomoćnik načelnika Političke uprave JA, komandant pozadine u Jugoslovenskoj mornarici i dr.). Penzionisan 1960. u činu pukovnika JNA — 84, 188, 190, 203, 213, 266, 276, 285, 288, 322

Tadić Simo (1913), drvarsko-industrijski radnik. Član KPJ je od 1941. U NOR-u je od juna 1941; bio je politički komesar čete, bataljona, 3. krajiške brigade i 53. srednjobosanske divizije i načelnik Personalnog odjeljenja 5. korpusa. Poslije rata nalazio se na raznim dužnostima. Preveden je u rezervu 1947. u činu pukovnika JA — 263

Temelkovski Borko (1919), član KPJ od 1939. Jedan od istaknutih organizatora i rukovodilaca NOP-a u Makedoniji. Bio sekretar MK KPJ za Prilep, član PK KPJ za Makedoniju, a potom član CK KPM, politički komesar GŠ NOV i PO Makedonije, delegat na Prvom zasijedanju ASNOM-a. Poslije rata bio na rukovodećim dužnostima u CK KPM i CK KPJ, član SIV-a, poslanik Sobranja Makedonije. Pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 257, 264

Terzić Velimir (1909), kapetan u vojsci Kraljevine Jugoslavije, završio Vojnu akademiju. U NOR-u i član KPJ od 1941: komandant Bjelopoljskog NOPO, načelnik GŠ Crne Gore, zamjenik komandanta 5. crnogorske proleterske brigade, načelnik štaba 4. operativne zone Hrvatske; zamjenik načelnika VŠ. Poslije rata komandant armije, glavni inspektor JNA, načelnik Više vojne akademije i Vojnoistorijskog instituta i dr. General-pukovnik JNA u penziji. Napisao više radova iz oblasti istorije i vojne nauke — 16, 17, 18, 84, 203, 250, 257, 265, 266, 288, 308, 322

Todorov Petar, član CK BRP(k), delegat bugarske vlade Otečestvenog fronta za razgovore s Titom u Krajovi 5. oktobra 1944. i bugarski opunomoćeni ministar pri NKOJ-u u oslobođenom Beogradu, a kasnije pri Privremenoj vladi DFJ — 281, 319, 320

Todorović Mijalko Plavi (1913), diplomirao na Tehničkom fakultetu u Beogradu. Aktivista u studentskom pokretu (član Izvršnog odbora Ujedinjene studentske omladine). Član KPJ od 1936, a od 1939. sekretar MK KPJ za Kragujevac i član Oblasnog komiteta za Kragujevac; od 1940. član PK KPJ za Srbiju. U NOR-u sekretar OK za Kragujevac; politički komesar 1. proleterske brigade, I proleterske divizije, I proleterskog korpusa i 1. armije; vijećnik AVNOJ-a. Poslije rata pomoćnik ministra narodne odbrane, ministar Savezne vlade, potpredsjednik SIV-a, predsjednik Skupštine Jugoslavije. Bio član CK SK Srbije, CK SKJ i sekretar IK CK SKJ. Član Savjeta Federacije. General-potpukovnik JNA u rezervi. Narodni heroj — 174

Tolbuhin Fjodor Ivanovič (1894—1949), maršal Sovjetskog Saveza. U I svjetskom ratu komandovao bataljonom. U građanskom ratu u Rusiji 1918—

1920. načelnik štaba divizije i na službi u Štabu 3. armije Zapadnog fronta. Završio Vojnu akademiju »M.V. Frunze«. U II svjetskom ratu načelnik Štaba Zakavkaskog fronta, komandant 57. armije, komandant Južnog fronta, komandant 4. ukrajinskog fronta i komandant 3. ukrajinskog fronta. Poslije rata predsjednik Savezne kontrolne komisije u Rumuniji i Bugarskoj i komandant Zakavkaskog vojnog okruga. Odlikovan Ordenom heroja SSSR. Narodni heroj Jugoslavije — 104, 120, 219, 252, 270, 272, 301, 302, 311, 318, 321

Toljati Palmiro (Togliatti Palmiro, pseudonim Erkoli; 1893—1964), jedan od osnivača i višegodišnji generalni sekretar KP Italije (od 1926). Od 1924. član IK KI, od 1928. član Prezidijuma, a od 1935. član Sekretarijata IK KI. Od 1936. do 1939. bio predstavnik KP Italije u Španiji. U Italiju se iz Sovjetskog Saveza vratio u martu 1944; tvorac politike nacionalnog jedinstva, ministar i potpredsjednik u svim vladama od 1944. do 1946. Istaknuti marksistički teoretičar — 312

Tomić Nikola (1918), artiljerijski podoficir u vojsci Kraljevine Jugoslavije. U NOR-u od 1941. Član KPJ je od 1943. Bio komandir čete, komandir baterije, zamjenik i načelnik štaba bataljona i načelnik štaba u 13. proleterskoj brigadi »Rade Končar« i načelnik štaba 1. jugoslovenske brigade NOVJ od novembra 1944. do kraja rata. Poslije rata bio komandant artiljerijskog puka i artiljerijske brigade, načelnik artiljerije divizije, načelnik Artiljerijske podoficirske škole, na službi u DSNO i nastavnik u CVVŠ. Penzionisan 1968. u činu pukovnika JNA. Nosilac je »Partizanske spomenice 1941« — 13

Tominšek dr Teodor (1902), pravnik. Prije rata sudija i sekretar Vrhovnog suda u Zagrebu. Aktivist OF od 1941. U NOVJ od 1943. Bio na raznim dužnostima u sudstvu NOVJ, načelnik Vojnosudskog odjeljenja i član vijeća Višeg vojnog suda GŠ NOV Slovenije i sudija Vrhovnog suda JA. Poslije rata potpredsjednik Vrhovnog suda FNRJ, pomoćnik ministra za pravosuđe NR Slovenije i državni sekretar za pravosudnu upravu NR Slovenije, na kojoj je funkciji penzonisan. Nosilac je »Partizanske spomenice 1941« — 118

Traven Ana, Amerikanka jugoslovenskog porijekla. Predala je La Gvardiji, guverneru Njujorka, Titove poklone — 320

Truta Ljubo (1915), student prava. U NOR-u i član KPJ od 1942. Za vrijeme rata je bio komandant bataljona, brigade, divizije. Poslije rata bio načelnik štaba Jugoslovenske ratne mornarice i na drugim komandnim dužnostima u JNA. Viceadmiral JNA. Nosilac »Partizanske spomenice 1941«. Narodni heroj — 100, 269

Urošević Sredoje (1917), učitelj. Član KPJ od 1940, u NOR-u od 1941. U ratu je bio komandant bataljona u Čačanskom NOPO i u 2. proleterskoj brigadi, načelnik štaba i komandant 2. proleterske brigade i komandant 2. proleterske divizije. Bio je vijećnik AVNOJ-a. Poslije rata bio je komandant divizije, načelnik Pješadijske oficirske škole, savezni i republički poslanik. General-major JNA u penziji. Narodni heroj — 271, 285

Uzelac Mile (1913), u NOR-u od 1941, član KPJ od 1942. U ratu bio komandant brigade, divizije, načelnik štaba korpusa. Poslije rata komandant korpusa. General-potpukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 100, 269

Vejmut (Waymouth), kapetan bojnog broda, komandant britanske krstarice »Delhi« — 267

Velebit Vladimir Vlatko (Vladimir Popović, Vlatko Popović; 1907), završio Pravni fakultet u Zagrebu 1931, a doktorirao 1933. Član KPJ od 1939. U NOR-u od 1941. Bio je ilegalni politički radnik u Zagrebu, načelnik Vojnosudskog odjeljenja pri VŠ i šef Vojne misije u V. Britaniji. Preveden u rezervu u činu general-majora JA. Poslije rata bio je pomoćnik ministra za inostrane poslove FNRJ, ambasador, državni podsekretar u DSIP-u, izvršni sekretar Evropske ekonomske komisije OUN i dr. — 167, 193, 194, 202, 229, 280, 288, 296, 316, 320, 322

Velkovski Đore (1919—1950), mlad je pristupio naprednom radničkom pokretu. Član KPJ je od 1939. U NOR-u od 1941. Bio borac Prilepskog NOP odreda, politički komesar 1, 2. i 5. makednoske brigade i politički komesar 48. udarne divizije. Nosilac je »Partizanske spomenice 1941« — 249

Vencelj Perko, slovenački sindikalista i učesnik Opšte zemaljske sindikalne konferencije održane od 23. do 25. januara 1945. u Beogradu — 273

Veslievski Naum (1921), zemljoradnik. U NOR-u i član SKOJ-a od 1941. Član KPJ od 1942. Bio komandant 1. makedonskog bataljona »Mirče Acev« i komandant 48. udarne divizije NOVJ. Delegat na Prvom zasjedanju ASNOM-a. Nosilac »Partizanske spomenice 1941« — 249

Vilson Henri Mejtlend (Wilson Henry Maitland; 1881—1964), britanski feldmaršal; učesnik burskog i I svjetskog rata; 1939—1941. komandant britanskih snaga u Africi; kao komandant korpusa 1941. učestvovao u ratu u Grčkoj, a zatim je bio komandant britanskih snaga na Sredozemlju; 1944. vrhovni komandant savezničkih snaga na Sredozemlju; 1944. unaprijeđen u čin feldmaršala; 1944—1947. šef britanske misije u Vašingtonu — 38, 219, 223, 225, 255, 266, 292, 293, 294, 304

Vinter (Winter), major, član savezničke misije pukovnika Istera za dopremanje hrane u jadranske luke — 276

Vipotnik Albin, slovenački sindikalista i učesnik Opšte zemaljske sindikalne konferencije održane od 23. do 25. januara 1945. u Beogradu — 273

Vlahov Dimitar (1878—1953), politički radnik i publicista; jedan od osnivača Narodne federativne partije poslije Hurijeta u Turskoj i narodni poslanik Makedonije u mladoturskom parlamentu; učestvovao u osnivanju VMRO (ujedinjene) 1924. Učesnik Sveslovenskog kongresa u Moskvi 1941. Poslije oslobođenja Jugoslavije predsjednik NOF Makedonije i potpredsjednik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ — 50, 257, 281

Vlahović Veljko (1914—1975), student tehnike. Član SKOJ-a od 1933, a KPJ od 1935. Po odluci KPJ odlazi u Prag da pomogne rad jugoslovenskih studenata u Pragu. U Španiju došao 29. januara 1937. i borio se u Balkanskom internacionalnom bataljonu »Dimitrov«, i pored drugih poslova radio i u kadrovskoj sekciji Baze internacionalnih brigada. Ranjen 14. februara 1937. na Harami. Po izliječenju radi u Parizu. Poslije izbora u CK SKOJ-a upućen u Moskvu za predstavnika SKOJ-a u KOI. Sekretar KOI do 1943. Od 1941. do 1944. preko Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija« popularisao NOR. U Jugoslaviju se vratio 1944. i bio na raznim odgovornim dužnostima: poslanik Savezne narodne skupštine, predsjednik Vijeća naroda u Narodnoj skupštini FNRJ, predsjednik Spoljnopolitičkog odbora, član CK SKJ i Izvršnog komiteta CK SKJ i dr. Narodni heroj — 136, 141, 257, 273, 314

Vlaisavljević Dušan (1919), prije II svjetskog rata podoficir Jugoslovenske vojske. U NOR-u od 1941, a član KPJ od 1942. U ratu je bio komandant Kninske brigade, komandant 13. i 43. divizije i dr. Poslije rata komandant divizije, načelnik štaba vazduhoplovnog korpusa, komandant vazduhoplovne divizije i korpusa, pomoćnik komandanta za pozadinu ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane i dr. Završio je Vojnu akademiju »M.V. Frunze« u SSSR-u, Višu vojnu vazduhoplovnu akademiju i kurs operatike JNA. General-potpukovnik avijacije — 116, 271

Vog Evelin (Wough Evelin), kapetan, član Britanske vojne misije pri Glavnom štabu NOV I PO Hrvatske — 86

Vojnović Petar (1908—1977), prije II svjetskog rata oficir Jugoslovenske vojske. U NOR-u od 1941, član KPJ od 1942. U ratu je bio zamjenik komandanta 1. krajiškog NOPO, i 6. krajiške brigade, komandant 6. krajiške brigade, komandant 4. (krajiške) divizije i dr. Poslije rata komandant divizije, komandant Inžinjerijskog školskog centra i dr. Završio Višu vojnu akademiju JNA. General-major JNA — 262

Vondraček Ivan (1904), prije II svjetskog rata radnik. Član KPJ od 1934, u NOR-u od 1941. U ratu je bio pomoćnik političkog komesara 6. bataljona 1. proleterske brigade, rukovodilac Politodjela 13. divizije, politički komesar 40. divizije i dr. Poslije rata pomoćnik političkog komesara armije, politički komesar divizije i dr. Biran za narodnog poslanika Sabora NR Hrvatske. Pukovnik JNA u penziji — 279

Vrbica Dimitrije (1916—1981), prije II svjetskog rata privatni namještenik. Član SKOJ-a od 1934, KPJ od 1936, a u NOR-u od 1941. U ratu je bio politički komesar bataljona 5. proleterske (crnogorske) brigade, rukovodilac Politodjela 33. divizije i politički komesar 24. divizije. Poslije rata politički komesar divizije, glavni instruktor Političke uprave JNA, pomoćnik komandanta za pozadinu korpusa, načelnik Saobraćajnog školskog centra, inspektor u Glavnoj inspekciji JNA i dr. Završio je Višu vojnu akademiju JNA. General-potpukovnik JNA u penziji — 160, 316

Vučković Ljubo (1915—1977), poručnik Jugoslovenske vojske. U NOR-u i član KPJ od 1941. U ratu bio komandant bataljona Lovćenskog partizanskog odreda, komandant 2. dalmatinske, pa 4. crnogorske brigade, komandant 2. proleterske divizije, komandant 13. korpusa i načelnik Štaba 2. armije. Poslije rata predsjednik Saveza rezervnih vojnih starješina Jugoslavije i načelnik Generalštaba JNA. Nosilac »Partizanske spomenice 1941«. General-pukovnik JNA. Narodni heroj — 263

Vujačić Marko (1889—1974), političar i novinar. Član Izvršnog odbora Zemljoradničke stranke; narodni poslanik i senator. Učestvovao u julskom ustanku u Crnoj Gori. Novembra 1943. izabran za člana Odbora za saziv skupštine ZAVNO-a Crne Gore i Boke. Na Drugom zasjedanju AVNOJ-a izabran za jednog od potpredsjednika. Poslije rata bio potpredsjednik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ — 281

Vujošević Bogdan (1912—1981), prije II svjetskog rata student filozofije i privatni namještenik. Član KPJ od 1936, a u NOR-u od 1941. U ratu je bio pomoćnik političkog komesara bataljona, pomoćnik političkog komesara i politički komesar 36. divizije. Poslije rata je politički komesar divizije, načelnik političkog odjeljenja armije, načelnik Kadrovske uprave Glavne političke uprave JNA, politički komesar Više vojne akademije, načelnik Političke škole JNA. General-potpukovnik JNA. Narodni heroj — 284

Vukanović Radovan (1906), apsolvirao prava. Član SKOJ-a od 1924, a član KPJ od 1926. Bio sekretar PK SKOJ-a za Crnu Goru i član PK KPJ za Crnu Goru, Boku i Sandžak. Proganjan i više puta hapšen. U NOR-u politički komesar bataljona, zamjenik komandanta Crnogorskog odreda za operacije u Sandžaku, komandant 2. bataljona 1. proleterske brigade, komandant 4. proleterske brigade, komandant 3. divizije, komandant 2. korpusa NOVJ, komandant Operativne grupe udarnih korpusa, pa pomoćnik komandanta 2. armije. Poslije rata komandant armije, komandant vojne oblasti, načelnik Uprave pješadije, načelnik Više vojne akademije. Bio vijećnik AVNOJ-a i CASNO-a, a poslije rata poslanik Skupštine Crne Gore. General-pukovnik u penziji.Narodni heroj — 70, 261

Vukasović Dušan (1909—1945), prije II svjetskog rata učitelj. U NOR-u od 1941, a član KPJ od 1942. U ratu je bio politički komesar bataljona 1. vojvođanske, zamjenik komandanta 4. vojvođanske, komandant 3. vojvođanske brigade, zamjenik komandanta i komandant 36 (vojvođanske) divizije. Kao sposoban rukovodilac isticao se ličnom hrabrošću i bio omiljen među borcima i u narodu. Pukovnik NOVJ. Narodni heroj — 284

Vukčević Savo (1917), student prava na Beogradskom univerzitetu. U NOR-u je od 1941; bio je rukovodilac Politodjela, šef Propagandnog odjeljenja Glavnog štaba Srbije i Glavnog NO odbora Srbije, a zatim od oktobra 1944. do kraja rata politički komesar 45. srpske divizije. Posije rata bio je odgovorni urednik »Narodne armije« i načelnik odjeljenja u Vojnoistorijskom institutu. Solidarisao se s Rezolucijom Informbiroa, isključen iz KPJ, osuđen i lišen čina pukovnika JNA — 271, 283

Vukmanović Svetozar Tempo (1912), student. Član SKOJ-a od 1932, a član KPJ od 1933; od 1935. profesinalni revolucionar. Hapšen i proganjan. Član MK KPJ za Beograd od 1938, a PK KPJ za Srbiju od 1939. Od 1940. kandidat za člana CK KPJ. Jedno vrijeme bio instruktor CK, a dosta dugo radio u partijskoj tehnici CK KPJ. U NOR-u od 1941: delegat CK KPJ i VŠ u BiH, komandant GŠ BiH, član VŠ; delegat CK KPJ i VŠ u Makedoniji i Kosovu. Jedan od organizatora saradnje između komunističkih partija Albanije, Grčke i Bugarske i KPJ. Poslije rata bio načelnik Glavne političke uprave JNA, pomoćnik ministra narodne odbrane, ministar u Saveznoj vladi, potpredsjednik SIV-a, predsjednik CV SSJ, član CK i IK CK SKJ; član Saveznog odbora SSRNJ, poslanik Skupštine Jugoslavije. Član Savjeta Federacije. Narodni heroj — 257

Vukotić Vukašin, generalštabni potpukovnik u vojsci Kraljevine Jugoslavije (u dokumentu piše general; pogrešno), šef kraljevske Vojne misije u Rimu — 193

Zečević Vladimir Vlada (1903—1970), sveštenik. U NOR-u od 1941, a član KPJ od 1942. Član Vrhovnog štaba, vijećnik AVNOJ-a, član Izvršnog odbora na Prvom zasijedanju, a član NKOJ-a na Drugom zasijedanju AVNOJ-a. Poslije rata ministar unutrašnjih poslova; ministar građevina Savezne vlade; predsjednik Saveznog vijeća Savezne narodne skupštine. Bio poslanik Ustavotvorne i Savezne narodne skupštine, član SO SUBNORJ. Rezervni pukovnik JNA — 262, 272

Zekić Miloš (1915), prije II svjetskog rata činovnik. Član KPJ od 1940, a u NOR-u od 1941. U ratu je bio zamjenik komandanta i komandant Birčanskog NOPO, komandant 1. fruškogorskog bataljona, komandant 6. istočnobosanske brigade i komandant 38. i 27. divizije. Poslije rata komandant divizije, vojni izaslanik JNA u Rumuniji, zamjenik načelnika Personalne uprave JNA, komandant grada Beograda, član Opunomoćstva CK SKJ za organizaciju SK u JNA i dr. Završio je Višu vojnu akademiju JNA. General-potpukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 283

Zinič Magda, revolucionarka; nisu nađeni biografski podaci — 141

Zorić Rade (1914), prije II svjetskog rata krojač. Član KPJ od 1934. Učestvovao u organizovanju ustanka u drvarskom kraju. U ratu je bio politički komesr odreda i bataljona Drvarskog NOPO, komandant bataljona »Gavrilo Princip«, komandant bataljona 4. krajiške brigade i komandant iste brigade i komandant 45. divizije. Poslije rata komandant divizije i dr. Završio je Višu vojnu akademiju JNA. Rezervni pukovnik JNA. Narodni heroj — 283

Zrenjanin Žarko (Uča; 1902—1942), član KPJ od 1927, sekretar Sreskog komiteta KPJ za Vršac 1930, sekretar OK KPJ za južni Banat 1932. Uhapšen 1933. i osuđen na 3 godine robije. Izašao iz sremskomitrovačke tamnice 6. aprila 1936. i nastavio politički rad kao član i sekretar PK KPJ za Vojvodinu. Član CK KPJ od V zemaljske konferencije KPJ 1940. Rukovodilac ustanka u Vojvodini 1941—1942. Poginuo u sukobu s okupatorskom policijom 6. novembra 1942. Narodni heroj — 308

Žigić Rade (1909—1952), prije rata privatni namještenik. Član KPJ od 1939. U NOR-u od 1941: bio politički komesar Ličke grupe NOPO, zamjenik političkog komesara GŠ Hrvatske, politički komesr divizije i politički komesar GŠ Hrvatske. Poslije rata politički komesar 7. armije, ministar u vladi Hrvatske, kandidat za člana CK KPJ i dr. Prihvatio Rezoluciju IB. Zbog neprijateljskog rada osuđen i lišen čina — 279

Živković Živko (1912), zemljoradnik. Član KPJ od 1935. Zbog revolucionarnog rada 1936. osuđen od Okružnog suda u Beranama na 12 godina robije, od kojih je pet godina izdržao u Skoplju i Mariboru, a revizijom procesa, decembra 1940, pušten na slobodu. U NOR-u od 1941. Bio je rukovodilac Politodjela 4. i 1. krajiške brigade, politički komesar 20 (srednjodalmatinske) i 22 (srpske) divizije i dr. Poslije rata politički komesar divizije, pomoćnik komandanta za pozadinu korpusa i dr. Završio je Višu vojnu akademiju i kurs

operatike na Ratnoj školi JNA. General-potpukovnik JNA u penziji. Narodni heroj — 289

Žujović Sreten Crni (1899—1976), namještenik. U radničkom pokretu od 1921; član KPJ od 1924, a od 1926. sekretar RK KPJ u Beogradu i sekretar SBOTIČ-a. Više puta hapšen; od 1933. do 1935. nalazio se u emigraciji i na školovanju u SSSR-u. Od 1935. instruktor CK KPJ, a od avgusta 1936. do početka 1938. član Politbiroa CK KPJ. Na V konferenciji KPJ izabran u CK KPJ. U NOR-u od 1941: komandant GŠ za Srbiju, član VŠ NOV i POJ, vijećnik AVNOJ-a, član NKOJ-a i Privremene vlade DFJ. Poslije rata ministar u vladi FNRJ; general-pukovnik. Godine 1948. solidarisao se s Rezolucijom Informbiroa zbog čega je bio isključen iz CK KPJ i Partije. Kasnije, na osnovu njegovog političkog držanja, ponovo primljen u SKJ — 242, 314, 323

REGISTAR GEOGRAFSKIH NAZIVA

ADAŠEVCI — 275
AJDOVŠČINA — 255
ALBANIJA — 20, 21, 26, 39, 54, 56, 70, 83, 91, 182, 212, 218, 251, 252, 258, 265, 266, 278, 289, 291, 292, 305, 319
ATINA — 296
AUSTRIJA — 220, 257

BAČKA — 71, 274, 316
BAGDAD — 190
BAJA — 301
BAJSKI TROKUT — 323
BALKAN — 40, 41, 83, 219, 292—294, 309,
BANAT — 71, 274
BAR — 253
BARANJA — 71, 274, 307, 308
BARI — 184, 221, 222, 285, 287, 319
BATINA — 262
BELA CRKVA — 252
BENKOVAC — 94, 268
BEOGRAD — 3, 7—31, 35—40, 42—58, 60—82, 84—102, 104—107, 109, 111—132, 134—142, 144, 145, 148—153, 158—175, 177, 179, 180—182, 185, 188, 189, 191—194, 196—209, 211—213, 217, 224, 227, 228, 233, 234, 239, 247, 250, 254, 255, 257, 259, 263, 265—267, 269—271, 273, 275—277, 281, 285, 287, 288, 291, 293, 295, 301, 302, 304—310, 312—318, 320—323
BERAK — 267, 272
BERANE vid. IVANGRAD
BIHAĆ — 22
BIJELO POLJE — 212, 232, 258, 295
BIJELJINA — 81, 211, 258, 263—265, 270, 271, 289, 291
BILEĆA — 99, 259, 260, 266, 285
BIOČE — 258
BJELOV — 303
BOJANA — 267, 297
BOKA vid. BOKA KOTORSKA
BOKA KOTORSKA — 26, 97, 106, 253, 256, 268, 270, 310, 311
BOSNA — 4, 59, 73, 112, 113, 131, 204, 247, 248, 256, 261, 262, 264, 265, 270 ,271, 272, 290, 304
BOSNA I HERCEGOVINA — 20, 40, 145, 153, 255, 318
BOSNA (rijeka) — 198, 205, 262, 263, 287, 289, 307
BOSANSKA KRAJINA — 4, 237, 248
BOSUT — 272, 273, 274
BRAJIĆI — 254
BRČKO — 81, 105, 115, 258, 263, 264, 265, 271, 289, 310
BROD (BOSANSKI) — 73
BRODAREVO — 70
BUDVA — 253
BUGARSKA — 20, 40, 117, 122, 219, 247, 251, 255, 262, 271, 272, 280, 281, 303, 312, 314, 318, 319
BUJANOVAC — 252
BUKUREŠT — 291

CELJE — 257, 262
CETINJE — 255
CRNA BARA — 211, 323
CRNA GORA — 20, 32, 40, 44, 76, 99, 131, 153, 157, 161, 255, 258, 259, 262, 265, 266, 268, 274, 289, 290—292, 303, 305, 318
CRNOGORSKO PRIMORJE — 58, 248, 253, 259, 310

ČAČAK — 248, 250, 260, 285, 286, 316
ČAJNIČE — 248
ČEHOSLOVAČKA — 30
ČELIČ — 211, 291

DALMACIJA — 4, 20, 22, 45, 76, 79, 85, 131, 135, 153, 157, 161, 162, 165, 200, 237, 248, 253, 266, 272, 274—276, 278, 288, 302, 306, 308, 310, 314, 317
DANILOVGRAD — 261, 268, 290
DEMAVEND — 190
DOBOJ — 37, 73, 78, 263
DONJI MALOVAN — 260
DRAČ — 26
DRAVA — 197, 255, 256, 263, 264, 271, 273, 277, 278, 281, 285, 287
DRAVOGRAD — 257
DRINA — 115, 206, 211, 255, 256, 258, 259, 261, 265, 270, 271, 273, 278, 287, 289, 290, 291, 295, 308, 310, 311, 322, 323
DRINJAČA — 263, 289, 291
DUBROVNIK — 23, 24, 26, 45, 99, 183, 218, 225, 248, 251, 252, 256, 259, 268, 284, 285, 292, 294, 303, 305, 308, 310
DUNAV — 250, 255, 273, 277

DŽIMRIJE — 272

ĐAKOVICA — 253, 309
ĐUJEŠEVO — 80

EGEJSKA MAKEDONIJA — 269, 321
ERDEVIK — 267
EVROPA — 21

FRANCUSKA — 202
FOČA — 290

GNJILANE — 80
GORAŽDE — 289, 290
GORSKI KOTAR — 20, 272
GOSTIVAR — 249
GRABOVO — 270, 273
GRAČAC — 94, 115, 268, 271, 311
GRAČANICA — 291
GRADAČAC — 291
GRAHOVO — 87, 253, 308
GRČKA — 20, 21, 70, 103, 234, 251, 252, 262, 266, 268, 269, 296, 310

HERCEGOVINA — 44, 62, 76, 131, 248, 259, 289, 292
HRVATSKA — 31, 33, 40, 46, 201, 237, 255, 256, 292, 308, 318

ILOK — 267
IRAN — 190, 320
ISTRA — 218, 220, 287, 292, 293, 294
ITALIJA — 87, 219, 229, 253, 258, 266, 268, 274, 278, 280, 285, 286, 287, 293, 312
IVANGRAD — 99
IVANJICA — 254

JABUKA — 290
JADRAN — 38, 225, 229, 243, 244, 249, 255, 267, 268, 278, 293, 297, 304, 322
JAJCE — 274
JANJA — 291
JAPAN — 280
JUGOSLAVIJA — 3—6, 17, 19—21, 31, 32, 34, 39, 40, 56, 101, 110, 129—132, 195, 196, 217, 218, 224—226, 229, 235, 236, 248, 250, 251, 255—257, 260, 266, 269, 270, 274, 276, 277, 280, 281, 292—295, 301, 303, 304, 306, 309, 312, 313, 315, 318, 319, 322, 323

KAČANIK — 249
KAIRO — 167, 280, 286, 316
KALINOVIK — 289
KARAVANKE — 257
KARLOVAC — 153
KAZERTA — 218—220, 222, 223, 293, 294
KIČEVO — 249
KIŠ-ČANJ — 261
KLADANJ — 287
KNIN — 22, 94, 100, 251, 268, 269, 278, 302, 310
KOLAŠIN — 258, 261, 268
KOMIŽA — 285
KOMLETINCI — 286
KOPRIVNICA — 257
KORČA — 258
KOSOVO — 83, 252, 253, 261, 281
KOSOVO I METOHIJA — 14, 26, 53, 78, 249, 252, 255, 258, 262, 265, 278, 306
KOSOVSKA MITROVICA — 83, 252, 253
KOTOR — 253
KOZNIK — 259
KRAGUJEVAC — 3, 145, 285, 309, 310, 311
KRAJOVA — 252, 255, 281
KRALJEVINA SHS vid. JUGOSLAVIJA
KRALJEVO — 248, 260
KREMNA — 286
KUKS — 26, 258
KUMANOVO — 80
KUPRES — 260
KUPREŠKO POLJE — 285
KURŠUMLIJA — 252
KVARNER — 267

LEDENICE — 253
LIJEVA RIJEKA — 54, 70, 262
LIKA — 20, 121, 131, 272
LIM — 204, 205, 289, 290, 316, 323
LIMSKA DOLINA — 212
LIMSKI KANAL — 267
LIPLJAN — 261
LIŠTICA — 268
LONDON — 150, 167, 173, 193, 194, 202, 226, 234, 235, 281, 288, 293, 296, 313, 314, 316, 317, 322, 323
LOZNICA — 211, 289, 323

LJUBIĆ — 254
LJUBOVIJA — 78, 81, 105, 264, 265
LJELJENČA — 291

MAĐARSKA — 256, 261, 272, 273, 277, 281
MAGLAJ — 263
MAKARSKA — 94, 268
MAKEDONIJA — 14, 40, 112, 153, 157, 161, 249, 253, 254, 255, 261, 262, 269, 270, 272, 281, 311, 321
MANFREDONIJA — 266, 276
MARIBOR — 262
MARTINCI — 267
MEDITERAN — 193, 293, 304
METKOVIĆ — 94, 268
METLIKA — 277
MOJKOVAC — 258, 261, 268, 290
MORAČA (rijeka) — 258
MOSKVA — 16, 17, 74, 84, 101, 136, 141, 188, 190, 203, 213, 219, 235, 248, 250, 254, 257, 263, 269, 275, 276, 281, 288, 296, 297, 305, 306, 308, 312, 314, 319, 320, 322, 323
MOSTAR — 94, 179, 183, 253, 256, 258, 259, 278, 284, 289, 317, 319
MURA — 256

NANOS — 268
NERETVA (rijeka) — 260, 267
NIJEMCI — 197, 286
NIKŠIĆ — 24—26, 54, 58, 61, 87, 97, 99, 106, 166, 252, 256, 258, 259, 268, 294
NIŠ — 80
NORMANDIJA — 288
NOVI PAZAR — 63, 253
NOVI SAD — 307, 315, 316, 319, 322

NJEMAČKA — 52, 150, 195, 277, 280, 282, 306, 315
NJUJORK — 320
NJUFAUNDLEND — 275

OLOVO — 287
OPATIJA — 303
ORAHOVAC — 253
ORIOLIK — 267, 270, 272, 273, 281
OSIJEK — 272
OSMACI — 259, 271
OTOK — 197, 267, 270, 272, 273, 286, 287
OTRIĆ — 94, 268

PANČEVO — 25, 43, 252, 256, 303
PARIZ — 251, 288
PAZAR vid. NOVI PAZAR
PEĆ — 253, 265
PERAST — 253
PERMET — 258
PETROVAC NA MORU — 253
PIRINSKA MAKEDONIJA — 321
PLISKO POLJE — 285
PLOČE — 267
PLJEVLJA — 289
PODGORICA vid. TITOGRAD
PODRAVINA — 197, 279, 287
PODRAVSKA SLATINA
PODUJEVO — 252
POSAVINA — 315
POŽAREVAC — 3
POŽEGA — 78
PRAČA — 290
PRELJINA — 254
PREPOLAC — 252
PRIBOJ — 204, 206, 289, 290, 322
PRIJEPOLJE — 63, 70, 76, 83, 212, 289
PRIMORJE HRVATSKO — 272
PRIŠTINA — 252, 253
PRIVLAKA — 270, 272
PRIZREN — 265
PRKOS — 195, 268
PUKIŠ — 291

RAVNA GORA — 254
RIJEKA — 293
RIM — 193, 194, 223, 286, 320
RISAN — 252, 253, 256, 268
ROGAČICA — 263, 264
ROGATICA — 263, 272, 290
ROGOZNICA — 267
ROVINJ — 267
RUDO — 131, 248
RUMA — 64
RUMUNIJA — 213, 251, 291, 323
RUSIJA vid. SSSR

SAD — 19, 171, 235, 247, 248, 275, 280, 281, 317
SANDŽAK — 25, 32, 61, 99, 247, 252, 259, 260—262, 265, 266, 274, 289—291, 295, 306
SAN FRANCISKO — 280
SANTA KVARANTI — 292
SARAJEVSKA KOTLINA — 37, 304
SARAJEVO — 26, 37, 63, 70, 73, 115, 151, 206, 255, 262, 263, 271, 278, 290, 307, 322
SAVA — 264, 270, 271, 277, 285, 287
SAVEZ SOVJETSKIH SOCIJALISTIČKIH REPUBLIKA — 13, 17, 18, 134, 172, 190, 235, 247, 248, 250, 252, 255, 257, 262, 265, 269, 273, 281, 285, 289, 292, 296, 313, 317
SINJ — 249, 268
SJENICA — 83, 212
SKADAR — 26, 54, 58, 70, 258, 259, 262, 306
SKADARSKO JEZERO — 37
SKOPLJE — 80, 145, 253, 255, 257, 262, 281, 321
SLATINSKI DRENOVAC — 273
SLAVONIJA — 263, 279
SLAVONSKA POŽEGA — 153
SLAVONSKI BROD — 257
SLOVENAČKO PRIMORJE — 287, 294
SLOVENIJA — 20, 33, 40, 76, 149, 201, 237, 253, 288, 292, 308, 321
SOČA — 267, 297
SOFIJA — 219, 281, 302, 303
SOKOLAC — 263, 264, 272, 289
SOLUN — 68, 261, 307
SOMBOR — 145
SOTIN — 267, 270, 272, 273, 281
SPLIT — 7, 28, 38, 85, 94, 98, 99, 223, 225, 248, 253, 255, 266, 267, 268, 276, 287, 288, 301, 303
SRBIJA — 3, 4, 6 32, 40, 131, 153, 157, 161, 192, 247, 254, 255, 270, 273, 281, 285, 311, 315, 318
SREDOZEMLJE — 38, 221, 231, 236, 255, 266, 275, 286, 292, 293, 304, 322
SREM — 71, 197, 263, 271, 273, 274, 275, 277, 278
SREMSKA MITROVICA — 273
STARI TRG — 252
STOLAC — 61, 259
SUHO POLJE — 291
SUHOR — 277
SUŠAK — 303
SUTJESKA — 260

ŠIBENIK — 7, 38, 94, 223, 225, 248, 267, 268, 301
ŠIROKI BRIJEG — 94
ŠUMADIJA — 131, 254, 306

TAKOVO — 286
TAKOVSKI SREZ — 192
TEHERAN — 18, 190, 302
TETOVO — 249
TIMOČKA KRAJINA — 315
TIRANA — 26, 39, 56, 258, 265, 267, 304, 305, 308
TITOGRAD — 54, 58, 70, 99, 255, 258, 259, 261, 268, 290, 306
TITOVO UŽICE — 3, 76, 78, 115, 248, 254, 263, 264, 271, 289
TIVAT — 253
TREBINJE — 253, 258, 259, 285
TRNOVO — 289
TRST — 293, 294
TURSKA — 251
TUTNJEVAC — 291
TUZLA — 78, 265, 272, 287, 289, 291

ULCINJ — 253
UROŠEVAC — 80, 253
UŽIČKA POŽEGA — 271

VALONA — 50, 258
VALJEVO — 3, 113, 114, 145, 255, 263, 265
VARDAR — 14
VARDIŠTE — 204, 206, 286, 289, 322
VAREŠ — 198, 287, 320
VARŠAVA — 315
VAŠINGTON — 280
VELIKA BRITANIJA — 19, 225, 247, 248, 281
VELIKA GORICA — 181, 285, 319
VELIKI PREPRAN — 261
VERSAJ — 251
VINKOVCI — 105, 273, 281
VIROVITICA — 287, 318
VIS — 182, 285, 319
VIŠEGRAD — 26, 37, 63, 204, 206, 252, 263, 264, 271, 286, 289, 290, 322
VJETRENIK — 70, 261
VLASENICA — 263, 264, 265, 289, 291
VOJVODINA — 40, 130, 135, 146, 153, 157, 161, 262, 313, 315, 316
VRANJAN — 267
VRANJE — 151
VRMOŠ — 70
VRŠAC — 269
VUČITRN — 253
VUKOVAR — 272, 281

ZADAR — 7, 9, 12, 38, 94, 96, 195, 196, 218—221, 223, 225, 229—231, 248, 249, 255, 267, 268, 278, 288, 293, 295, 297, 301—302, 310, 320
ZAGONI — 291
ZAGORJE — 279
ZAGREB — 52, 70, 148, 153, 181, 285, 305, 307, 315, 319
ZAOSTROG — 267
ZAPADNA MORAVA — 248, 264
ZELENGORA — 248, 260
ZEMUNIK — 95, 102, 195, 221, 249, 268, 310
ZENICA — 262
ZVORNIK — 37, 63, 64, 81, 105, 113, 114, 258, 263, 264, 265, 270—272, 289

ŽENEVA — 323
ŽEPČE — 73, 262
ŽUPANJA — 105, 270

SKRAĆENICE

AC	— Allied Commission (Saveznička komisija)
A-CKSKJ	— Arhiv Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije
A-IZDGSRSl	— Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja SR Slovenije (Ljubljana)
A-VII	— Arhiv Vojnoistorijskog instituta
ASNOS	— Antifašistička skupština narodnog oslobođenja Srbije
AVNOJ	— Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije
ASNOM	— Antifašističko sobranje narodnog oslobođenja Makedonije
CK	— Centralni komitet
COCMED	— Commander in Chief Mediterranean (Komandant Mediterana)
DFJ	— Demokratska Federativna Jugoslavija
DV	— Dobrovoljačka vojska
ELAS	— (Narodnooslobodilačka vojska Grčke)
FO	— Foreign Office (Ministarstvo inostranih poslova Velike Britanije)
GŠ	— Glavni štab
IB	— Informbiro
IZDG	— Inštitut za zgodovino delavskega gibanja
JA	— Jugoslovenska armija
JNA	— Jugoslovenska narodna armija
JNOF	— Jedinstveni narodnooslobodilački front
KNOJ	— Korpus narodne odbrane Jugoslavije
KP	— Komunistička partija
KPJ	— Komunistička partija Jugoslavije
KUNMZ	— Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada
MACMIS	— Mediterranean Allied Commander Mission (Misija vrhovnog savezničkog komandanta na Mediteranu — Sredozemlju)
NKOJ	— Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije
NO	— Narodnooslobodilačka (i)
NOB	— Narodnooslobodilačka borba
NOP	— Narodnooslobodilački pokret
NOPOJ	— Narodnooslobodilački partizanski odredi Jugoslavije
NOR	— Narodnooslobodilački rat
NOU	— Narodnooslobodilačka (i) udarna (i)
NOV	— Narodnooslobodilačka vojska
NOVA	— Narodnooslobodilačka vojska Albanije

NOVJ	— Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije
OF	— Osvobodilna fronta
OZNA	— Odeljenje zaštite naroda
PO	— Pokrajinski odbor
POJ	— Partizanski odredi Jugoslavije
PRO	— Public Record Office (Britanski javni arhiv)
RAF	— Royal Air Force (Kraljevske vazduhoplovne snage Velike Britanije — Kraljevsko ratno vazduhoplovstvo)
SAD	— Sjedinjene Američke Države
SANU	— Srpska amademija nauka i umetnosti
SFRJ	— Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SIV	— Savezno izvršno veće
SK	— Savez komunista
SKJ	— Savez komunista Jugoslavije
SKOJ	— Savez komunističke omladine Jugoslavije
SKP(b)	— Svesavezna komunistička partija (boljševika)
SO	— Savezni odbor
SSSR	— Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika
SUBNORJ	— Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije
USAAF	— United State Army Air Force (Vazduhoplovne snage Američke vojske)
USAOJ	— Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije
USAOS	— Ujedinjeni savez antifašističke omladine Srbije
VŠ	— Vrhovni štab

POPIS ILUSTRACIJA

Tito s Ordenom narodnog heroja Jugoslavije (Beograd, 29. novembar 1944)

Tito govori na otvaranju Prvog kongresa Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Srbije (Beograd, 16. novembar 1944)

Tito s maršalom Tolbuhinom, komandantom 3. ukrajinskog fronta, pred početak razgovora (Beograd, 17. novembar 1944)

Faksimil Odluke Predsjedništva AVNOJ-a od 19. novembra 1944. o dodjeljivanju naziva narodnog heroja Jugoslavije maršalu Titu objavljene u »Biltenu Vrhovnog štaba NOV i POJ«

Faksimil prve strane »Borbe« od 20. novembra 1944. o dodjeljivanju naziva narodnog heroja maršalu Titu

Faksimil Titovog predloga generalu Vilsonu od 21. novembra 1944.

Tito s članovima Predsjedništva AVNOJ-a i NKOJ-a poslije prijema Ordena narodnog heroja Jugoslavije

Tito polaže vijenac na spomenik Neznanog junaka na Avali 1. decembra 1944.

Tito s povjerenikom za spoljne poslove NKOJ-a Josipom Smodlakom u Narodnom pozorištu u Beogradu za vrijeme izvođenja drame »Najezda« sovjetskog pisca Leonida Leonova (Beograd, 20. decembar 1944)

Faksimil pozdravnog telegrama maršala Tita 1. proleterskoj udarnoj brigadi NOVJ povodom trogodišnjice njenog osnivanja

Faksimil Titovog naređenja od 25. decembra 1944. u vezi sa samoranjavanjem u jedinicama NOVJ

Faksimil Titovog naređenja od 25. decembra 1944. o dodjeli odlikovanja za spasavanje ranjenika

Tito za radnim stolom u Belom dvoru

Tito u Belom dvoru

Tito u posjeti ranjenim vojnicima Crvene armije (Beograd, 31. decembar 1944)

Tito u razgovoru s nepoznatim teže ranjenim borcem NOV u Glavnoj vojnoj bolnici (Beograd, 1. januar 1945)

Tito s delegacijom žena seljanki, učesnica Okružne konferencije Antifašističkog fronta žena u Beogradu (Beograd, 1. januar 1945)

Faksimil Titove naredbe za formiranje Prve armije NOVJ

Faksimil Titove naredbe od 1. januara 1945. za formiranje Druge armije NOVJ

Faksimil Titove naredbe od 1. januara 1945. za formiranje Treće armije NOVJ

Titova ratna oprema

Tito u obilasku kasarni Druge proleterske divizije NOVJ (Dedinje, januar 1945)

Tito u obilasku kasarni Druge proleterske divizije NOVJ (Dedinje, januar 1945)

Tito u svom stanu u Rumunskoj ulici (sada Užičkoj) br. 15 (januar 1945)

SADRŽAJ

Strana

PREDGOVOR VII

JOSIP BROZ TITO — SABRANA DJELA
16. novembar 1944—13. januar 1945.

Govor održan 16. novembra 1944. na Prvom kongresu Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Srbije 3

Štabu Mornarice NOVJ, 16. novembar 1944. 7

Štabu 8. korpusa NOVJ, 16. novembar 1944. 8

Štabu 8. korpusa NOVJ, 16. novembar 1944. 9

Saopštenje Kabineta predsjednika Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije o sjednici Nacionalnog komiteta, 17. novembar 1944. 10

Štabu Mornarice NOVJ, 17. novembar 1944. 11

Štabu 8. korpusa NOVJ, 17. novembar 1944. 12

Štabu 1. jugoslovenske brigade NOVJ, 17. novembar 1944. 13

Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, 18. novembar 1944. 14

Glavnom štabu NOV i PO Srbije, 18. novembar 1944. 15

General-lajtnantu Terziću (Velimiru) za Mešterovića (Đuru, Moskva), 18. novembar 1944. 16

General-lajtnantu Terziću (šefu Vojne misije u NOVJ u Moskvi), 18. novembar 1944. 17

General-lajtnantu Terziću, 18. novembar 1944. 18

Intervju dopisniku »Rojtera« Harisonu, [Druga polovina novembra 1944.] 19

Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 19. novembar 1944. 22

Štabu Mornarice NOVJ, 19. novembar 1944. 23

Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ, 19. novembar 1944. 24

Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ, 19. novembar 1944. 25

Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ, 19. novembar 1944. 26

Direktiva za izbor rukovodilaca za Vrhovni štab NOV i POJ, 20. novembar 1944. 27

Strana

Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 20. novembar 1944. 28

Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, 20. novembar 1944. 29

Odgovor Čehoslovačkom narodnom odboru u Beogradu, (Druga polovina novembra 1944.) 30

Obrazloženje predloga o amnestiji, 21. novembar 1944. 31

Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, 21. novembar 1944. 35

Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, 21. novembar 1944. 36

Glavnom štabu NOV i PO Srbije, 21. novembar 1944. 37

Generalu Henri Mejtlend Vilsonu, vrhovnom savezničkom komandantu (na Sredozemlju), 21. novembar 1944. 38

G(lavnom) š(tabu) NOV Albanije, 22. novembar 1944. 39

Odgovori na pitanja bugarskog novinara, (Druga polovina novembra 1944.) 40

Naredba vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, 23. novembar 1944. 42

Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, 23. novembar 1944. 43

Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ, 23. novembar 1944. 44

Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ, 23. novembar 1944. 45

Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 24. novembar 1944. 46

Za 4. (udarni) korpus (NOVJ), 24. novembar 1944. 47

Vojnoj misiji NOVJ, Moskva, 24. novembar 1944. 48

Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, 25. novembar 1944. 49

Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, 25. novembar 1944. 50

Glavom štabu NOV i PO Hrvatske, 26. novembar 1944. 51

Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 26. novembar 1944. 52

G(lavnom) š(tabu NOV i PO) Srbije, 26. novembar 1944. 53

Za Velju Stojnića (šefa Vojne misije NOVJ u Albaniji), 26. novembar 1944. 54

Naređenje u vezi s činovima u artiljerijskim jedinicama, 26. novembar 1944. 55

Antifašističkom vijeću narodnog oslobođenja Albanije, 27. novembar 1944. 56

Štabu 3. udarnog korpusa NOVJ, 27. novembar 1944. 57

Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ, 28. novembar 1944. 58

Govor održan 29. novembra 1944. prilikom prijema Ordena narodnog heroja 59

Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ, 29. novembar 1944. 61

Čestitka 29. hercegovačkoj udarnoj diviziji povodom godišnjice njenog formiranja, 29. novembar 1944. 62

Glavnom štabu NOV i PO Srbije, 30. novembar 1944. 63

	Strana
Štabu 1. proleterskog udarnog korpusa NOVJ, 30. novembar 1944.	64
Svim potčinjenim štabovima, 1. decembar 1944.	65
Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 1. decembar 1944.	66
Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 1. decembar 1944.	67
Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, 1. decembar 1944.	68
Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine, 1. decembar 1944.	69
Za Velju Stojnića (šefa Vojne misije NOVJ u Albaniji), 1. decembar 1944.	70
Pohvala 51. (NOU) diviziji, 1. decembar 1944.	71
Glavnom š(tabu NOV i PO) Makedonije, 2. decembar 1944.	72
Štabu 5. udarnog korpusa NOVJ, 2. decembar 1944.	73
Vojnoj misiji NOVJ, Moskva, 2. decembar 1944.	74
Naređenje za upućivanje pitomaca u Vojnu akademiju NOVJ, 3. decembar 1944.	75
Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 3. decembar 1944.	76
Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 3. decembar 1944.	77
Glavnom štabu NOV i PO Srbije, 3. decembar 1944.	78
Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 4. decembar 1944.	79
Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, 4. decembar 1944.	80
Za Koču (Popovića, komandanta Južne operativne grupe divizija NOVJ), 4. decembar 1944.	81
Naređenje za postupak prema ratnim zarobljenicima, 5. decembar 1944.	82
Vojnoj misiji NOVJ u Albaniji, 5. decembar 1944.	83
Potpukovniku Švobu (Vinku, zamjeniku šefa Vojne misije NOVJ u Moskvi), 5. decembar 1944.	84
Oblasnom n(arodno) o(slobodilačkom) o(dboru) Dalmacije, 5. decembar 1944.	85
Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 6. decembar 1944.	86
Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ, 6. decembar 1944.	87
Za Glavni štab (NOV) Albanije, 7. decembar 1944.	88
Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, 7. decembar 1944.	89
Štabu Mornarice NOVJ, 7. decembar 1944.	90
Vojnoj misiji NOVJ u Albaniji, 7. decembar 1944.	91
Štabu Mornarice NOVJ, 8. decembar 1944.	92
Štabu 1. proleterskog udarnog korpusa NOVJ, 8. decembar 1944.	93
Štabu 8. udarnog korpusa NOVJ, 8. decembar 1944.	94
Štabu 8. udarnog korpusa NOVJ, 8. decembar 1944.	95
Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 9. decembar 1944.	96

Strana

Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ 9. decembar 1944. 97

Štabu Mornarice NOVJ, 10. decembar 1944. 98

Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ, 10. decembar 1944. 99

Pohvala jedinica 8. udarnog korpusa NOVJ, 10. decembar 1944. 100

Saopštenje Tanjuga o Beogradskom sporazumu Tito-Šubašić, 11. decembar 1944. 101

Štabu 8. udarnog korpusa NOVJ, 11. decembar 1944. 102

Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, 12. decembar 1944. 103

Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine, 12. decembar 1944. 104

General-lajtnantu Koči Popoviću, komandantu Južne operativne grupe divizija NOVJ, 12. decembar 1944. 105

Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ, 12. decembar 1944. 106

Naredba o organizaciji propagandnog i kulturno-prosvjetnog rada u NOVJ, 13. decembar 1944. 107

Odluka o imenovanju predsjednika Privrednog savjeta Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, 14. prosinac 1944. 109

Odluka o organizaciji Državnog statističkog ureda Demokratske Federativne Jugoslavije, 14. prosinac 1944. 110

Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, 14. decembar 1944. 112

Glavnom štabu NOV i PO Srbije, 14. decembar 1944. 113

Štabu 3. udarnog korpusa NOVJ, 14. decembar 1944. 114

Štabu 3. udarnog korpusa NOVJ, 14. decembar 1944. 115

Pohvala jedinicama 11. udarnog korpusa NOVJ, 14. decembar 1944. 116

Glavnim štabovima NOV i PO Makedonije i Srbije, 17. decembar 1944. 117

Naredba vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, za 17. decembar 1944. 118

General-lajtnantu Koči Popoviću, komandantu Južne operativne grupe divizija NOVJ, 17. decembar 1944. 119

Štabu 1. proleterskog udarnog korpusa NOVJ, 17. decembar 1944. 120

Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 18. decembar 1944. 121

Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, 18. decembar 1944. 122

Centralnom komitetu KP Slovenije, 18. decembar 1944. 123

Štabu 1. proleterskog udarnog korpusa NOVJ, 18. decembar 1944. 124

Štabu 3. udarnog korpusa NOVJ, 18. decembar 1944. 125

Naredba vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, za 18. decembar 1944. 126

Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 19. decembar 1944. 127

Štabu 1. proleterskog udarnog korpusa NOVJ, 19. decembar 1944. 128

Strana

Odluka o »Službenom listu Demokratske Federativne Jugoslavije«, 19. prosinac 1944. godine 129

Saopštenje Kabineta predsednika NKOJ-a o donetim odlukama, 20. decembar 1944. 130

Čestitka 1. proleterskoj udarnoj brigadi, 21. decembar 1944. 131

Vinstonu Čerčilu, predsjedniku britanske vlade, 21. decembar 1944. 132

Maršalu Sovjetskog Saveza Josifu Visarionoviču Staljinu, 21. decembar 1944. 134

Za Vicka Krstulovića, 21. decembar 1944. 135

Za Vlahovića (Veljka, Moskva), 22. decembar 1944. 136

Naredba vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, za 23. decembar 1944. 137

Glavnom štabu NOV i PO Srbije, 23. decembar 1944. 138

Štabu Mornarice (NOVJ), 23. decembar 1944. 139

Naredba vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, za 23. decembar 1944. 140

Vlahoviću (Veljku, Moskva), 24. decembar 1944. 141

Glavnim štabovima, štabovima korpusa, komandantu Vojne uprave za B(anat), B(ačku) i B(aranju), Štabu Južne operativne grupe, komandantu grada Beograda, načelniku SOVŠ-a, načelniku Sudskog odeljenja VŠ, 25. decembar 1944. 142

Naređenje za dodjeljivanje odlikovanja bolničarima i nosiocima ranjenika, 25. decembar 1944. 144

Štabu II armije NOVJ, 25. decembar 1944. 145

Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 26. decembar 1944. 148

Naredba vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, za 26. decembar 1944. 149

London, (dr Ivanu) Šubašiću, (premijeru Kraljevske jugoslovenske vlade), 27. decembar 1944. 150

Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, 29. decembar 1944. 151

Štabu 1. proleterskog udarnog korpusa NOVJ, 29. decembar 1944. 152

Dopuna naređenja o formiranju dopunskih jedinica, 30. decembar 1944. 153

Glavnim štabovima, štabovima korpusa i divizija, 30. decembar 1944. 156

Glavnom štabu NOV Albanije, 30. decembar 1944. 159

Naredba vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, za 30. decembar 1944. 160

Naređenje za izvođenje obuke s novim borcima, 31. decembar 1944. 161

Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 31. decembar 1944. 162

Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 31. decembar 1944. 163

	Strana
Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 31. decembar 1944.	164
Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 31. decembar 1944.	165
Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ, 31. decembar 1944.	166
Vladimiru Velebitu, (šefu Vojne misije NOVJ), London, 31. decembar 1944.	167
Novogodišnja čestitka Vinstonu Čerčilu, predsjedniku britanske vlade Njegovog veličanstva, 1. januar 1945.	168
Novogodišnja čestitka Kimonu Georgijevu, predsjedniku otočestvenofrontovske vlade Bugarske, 1. januar 1945.	169
Novogodišnja čestitka dr Ivanu Ribaru, predsjedniku Predsjedništva AVNOJ-a, 1. januar 1945.	170
Novogodišnja čestitka Franklinu Ruzveltu, predsjedniku Sjedinjenih Američkih Država, 1. januar 1945.	171
Novogodišnja čestitka Josifu Visarionoviču Staljinu, predsjedniku Sovjeta narodnih komesara SSSR-a, 1. januar 1945.	172
Novogodišnja čestitka dr Ivanu Šubašiću, predsjedniku Kraljevske jugoslovenske vlade, London, 1. januar 1945.	173
Naredba za formiranje 1. armije NOVJ, 1. januar 1945.	174
Naredba za formiranje 2. armije NOVJ, 1. januar 1945.	175
Naredba za formiranje 3. armije NOVJ, 1. januar 1945.	177
Štabu 8. udarnog korpusa NOVJ, 1. januar 1945.	179
Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 3. januar 1945.	180
Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 3. januar 1945.	181
Štabu 8. udarnog korpusa NOVJ, 3. januar 1945.	182
Štabu 8. udarnog korpusa NOVJ, 3. januar 1945.	183
Štabu Baze NOVJ u Bariju, 3. januar 1945.	184
Formiranje puka za veze Vrhovnog štaba NOV i POJ, 3. januar 1945.	185
Potpukovniku Švobu (Vinku, zamjeniku šefa Vojne misije NOVJ u Moskvi), 3. januar 1945.	188
Štabu 2. armije NOVJ, 4. januar 1945.	189
Potpukovniku Švobu (Vinku, zamjeniku šefa Vojne misije NOVJ u Moskvi), 4. januar 1945.	190
Načelnicima odjeljenja Vrhovnog štaba, 5. januar 1945.	191
Odgovor majkama i ženama Sreza takovskog (5. januar 1945)	192
Za (Vladimira) Velebita, (šefa Vojne misije NOVJ), London, 5. januar 1945.	193
Za (Vladimira) Velebita, London, 5. januar 1945.	194
Ugovor (o korišćenju Vazduhoplovne baze u oblasti Zadra), 6. januar 1945.	195
Štabu 3. armije NOVJ, 6. januar 1945.	197

Strana

Za štab III (udarnog) korpusa (NOVJ), 6. januar 1945. 198

Štabu 8. udarnog korpusa NOVJ, 6. januar 1945. 199

Štabu 8. udarnog korpusa NOVJ, 7. januar 1945. 200

Štabu 8. udarnog korpusa NOVJ, 8. januar 1945. 201

Vladimiru Velebitu, London, 8. januar 1945. 202

Potpukovniku Švobu (Vinku, zamjeniku šefa Vojne misije NOVJ u Moskvi), 8. januar 1945. 203

Za G(lavni) š(tab NOV i PO) Srbije, 9. januar 1945. 204

Drugoj armiji (NOVJ), 9. januar 1945. 205

Štabu II (udarnog) korpusa (NOVJ), 9. januar 1945. 206

Štabu Južne operativne grupe divizija NOVJ, 11. januar 1945. 207

Naredba o postavljenjima u 1. i 3. armiji NOVJ, 11. januar 1945. 208

Naredba vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, za 12. januar 1945. godine 209

Štabu 2. armije NOVJ, 13. januar 1945. 211

Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ, 13. januar 1945. 212

Potpukovniku Švobu (Vinku, zamjeniku šefa Vojne misije NOVJ u Moskvi), 13. januar 1945. 213

PRILOZI

Odluka (o dodjeljivanju naziva Narodnog heroja maršalu Titu), u Beogradu, 19. novembar 1944. god. 217

Njegovoj ekselenciji Vinstonu Čerčilu, ministru predsjedniku, 19. novembar 1944. 218

Brigadiru Ficroju Maklinu, (šefu Britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ), 20. novembar 1944. 220

Haroldu Makmilanu, ministru Rezidentu, Kazerta, 20. novembar 1944. 222

Prvom ministru (gospodinu Vinstonu Čerčilu), 20. novembar 1944. 223

Odluka Predsjedništva AVNOJ-a o opštoj amnestiji od 21. novembra 1944. godine 224

Brigadiru Ficroju Maklinu, 3. decembar 1944. 225

Izbori za Ustavotvornu skupštinu i organizaciju javne uprave, 7. decembar 1944. godine 227

Svojina Njegovog veličanstva Kralja i Regentskog saveta, 7. decembar 1944. 228

Zapisnik sa sastanka održanog u Beogradu između maršala Tita, vicemaršala avijacije Eliota i brigadira Maklina, 7. decembar 1944. 229

Ministarstvu spoljnih poslova, London, 9. decembar 1944. 234

Strana

Maršalu Josifu Visarionoviču Staljinu, predsjedniku Sovjeta narodnih komesara SSSR-a, 19. decembar 1944. 235

Premijeru (Vinstonu Čerčilu), 23. decembar 1944. 236

Politkomesaru III (udarnog) korpusa (NOVJ), (kraj) decembra 1944. 237

Program za niže partijske kurseve 240

Nacrt Jugoslovensko-britanskog pomorskog sporazuma, 9. januar 1945. 243

NAPOMENE 245

HRONOLOGIJA 299

BIOGRAFSKE BELEŠKE 327

REGISTAR GEOGRAFSKIH NAZIVA 368

SKRAĆENICE 371

POPIS ILUSTRACIJA 373

NIRO »KOMUNIST« — Izdavački centar »Komunist«, Beograd
Izdavačko knjižarsko poduzeće »Naprijed«, Zagreb
Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd

JOSIP BROZ TITO
SABRANA DJELA

Tom 25

I izdanje

Recenzenti

dr Nikola Popović
dr Branko Petranović
dr Veselin Đuretić
mr Jovan Vujošević

Tekstove pisane na stranom jeziku preveli

Ljubinka Ribar
Vera Ristić
Dimitrije Šešerinac
Milorad Simonović

Izbor fotografija

Pavle Ljumović

Jezički redaktor

Milorad Simonović

Likovno rješenje korica

Jovan Lukić

Grafička oprema

Vladana Mrkonja

Štampa

Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd,
Bulevar Vojvode Mišića br. 17

Tiraž 20 000

Izišlo iz štampe juna 1982.